

Եւ Բրաքազի Բ Կոլեգիո

ԱՅՔԱՆՔԱՐԱՆՈՒՄ Եւ Ա , ԱՅՔԱՆՔԱՐԱՆՈՒՄ Եւ Դ ԳՆԱՔԱՆՈՒՄ Կ' Զ
ՔՐԿՏԱՆ Լ Եւ ԶՈՂԱՆՆԻՐՈՅԱՆ Եւ Դ ԴՆԱՐԻՔ-ՈՂԱՆՔԱՆՔԱՆ Կ
ԱՅՔԱՆՔԱՐԱՆՈՒՄ Լ Կ , ԱՅՔԱՆՔԱՐԱՆՈՒՄ Կ Եւ ԱՅՔԱՆՔԱՐԱՆՈՒՄ Զ Կ

Քրազի Բեռ Բաժնեմասեց Ե Բաժնագ Եւ
Կ Դ ԱՅՔԱՆՔԱՐԱՆՈՒՄ

— 2 —

Евник Кохбани
Опровержение сект
(На армянск и языке)
Издательство „Амстот“
Ереван 1950

III) Կ Ե Մ Ե Ր

Հինգերորդ դարի հայ խոշոր մատուց լիցիտիս մ ակումբային-հաս-
յ ակական նշանակուր գործի: Նրանից հոգրապա կենսագրության վերաբերյալ
յուշ անկկությաններն են պատկանելի մեր մատենագրության մեջ: Նրա
համաստ, քաղց խիստ կարևոր ավայելների համար մենք ամենիդ ասաց
պարտական ենք նյա անմիջական կամ մերմալուր մամանակակցիներին
հայ գրական պատմագրության նշանակուր ներկայացուցիչներ հարյու-
րին Նրանի են հարենացուն ու Փարպեցուն: Նրանից մասին լիցիտիսում են
Իսկ լիցիտիս գործի յուր մատենագիրներ ինչպես՝ Դավթի Սեհաչի,
Վրթանես Քերթազը, Ասողիկը, Վարդան Սրենցին, Կերակա Գանակիցի,
Մանգանես Սրբեյանը, Գրիգոր Տաթևացին և ուրիշներ:

Մեզից է Արարատյան աշխարհի մանատը գաղտնի Կ զր գրուում,
յուրից է ստացել է իր մանանունը Կողքացի: Այստեղ ջուրը ևս ասելիս
յուր գերակմանի մատուրը, որը իր հերթին քարեզան վնայությամբ գործը
չարունակի վառ է պահել Նրանից լիցիտիսում: Սենդյան ասույդ թվական
հայանի չի: Աստմաներգները, հենկերից համամանանկյա իրարության
ներին մյա նրան են մատուցուր թվականներ՝ 286—290, 374—380 407 և այլն:
Պետք է տրամաբանական համարել լիցիտիս թվականը յուր յոգ գործի վերջին
նրան ասանակցիներին ասմաններում վնայելը:

Նրանից հոգրացին աշակերտել է Մեհրուպ Մաշտոցին ու Մանակ Գաթիկին,
հզն է մամանակի աստրական և հունական մշակութային խոշոր կենտրոն
ներում ու պատրաստ վել գիտական, թարգմանչական և հասարակական յայն
գործունեության:

Նրա ուսուցիչները հայ գրելի ասեղծող ու գրութային ակգրանակուր
Մեհրուպ Մաշտոցը և որան աշակերտը Մանակ Գաթիկը, Նրանից մեջ նկատե-
լ լ լիցիտիս վնայելի և իրան ասույցանել կամ նպատակ են նրան

1 Ես և Ներկայից Գեղարքունի ժողովարդ գրատի որ աշխ Կոլ-Քա
յ արիտ հաստ, որնց Մեհրուպ արք-նայնիտյան Մամանակի նախնիան
քի, Վարդաշապատ 1893, էր 429 ժան:

սահմանափակ մեջ, այն, ի թիվս այլոց, նրան գարձել էն իրենց լուսավորական կարևոր գործի անձնական մասնակցությամբ:

Գորյունը և այսու հարևանացին պատմում են որ Մարտիկ Մաշտոցը, դա նիվիլյան նրանագործը փորձարկելուց ու հայոց լեզվի հնչյունական համակարգի համար նրանց անհամապատասխանությանը պարզելուց հետո, քան հայկական գրերի աղմկածանց գործով մեկնում է արտասահման ասորոց կողմերը՝ իր հետ խոցնիլով մի խումբ մանուկներ (այսպես անվանվեցին)՝ Հասնիանյի է, որ գրանց պիտի լինեին ասորյան կամ, այսպես կոչված, ավագ աղմկերաներից որոնք թվին էր պատկանում և նշեինք Կողբացիներ Թեև այս դեպքում Միսրոպի հետ հայտն քայլը աշակերտների անունները մեկ առ մեկ չեն իշխանակցում, սակայն այս նշանակումներից և աշակերտների ժամկետան հետագա գործունեությանից նրանով էլ քանակապես համահասկանալի լինումը հույս չի տալիս մեզ է նշել է ան նշեինք Կողբացիներ:

Իսկ մի այլ ուղևորության անթիվ է նշեինք արդեն Նիզամ է Լահանի հանգիստը որտեղ գրառք կատարված էր և պարսկական անգրանավորված հոգ է ասարվում ինչպես ինքնուրույն գրականության ժամանակ, երբեք և թարգմանությանից ընդլայնման ու կատարելագործման մասին: Միսրոպ Մաշտոցը և Մանուկ Պարթևը իրենց ավագ աշակերտներից նշեինք Կողբացիներ ու Հովսեփ Պաղանյան ուղարկում են նշեինք քաղաքի՝ ասորերի նից թարգմանությանից կատարելու:

Բնական է որ նման գործերի ամբողջ ասորյան ներքին պետք է ենք գրավելին առաջին շնորհակալ ու գործունեյա ժողովին: Մարտոցով է, որ Մովսես հարևանացին, պատմելով միտոնիլյայ ուղևորության մասին, համակարգի ընդգծում է. թե գործուղվել են հույս աշակերտները՝ (ինչպես, ու լուրջը)՝ ինչ դեպքում նշեինք և Լահանից հեռանալից գործը թարգմանությանից էր: Գորյունը հնչ աշատեղ նրանց ուղղակիորեն թարգմանելու է անվանում:

Նշեինք նրանց հարցությանը կատարում են այն հանձնարարությունները, որոնց համար գործուղվել էին: Նշեինք ու Լահանից իրենք թարգմանությանից աշակերտ ուղարկում են Հայաստան, ուղարկված են հայ թերթի (Գորյուն), իսկ իրենք անցնում են Մյուզանդիան, հանապետ կողմերը որտեղ և ուղարկվել են՝ համարելու՝ կարգվելիցին հնչյունական լեզվից թարգմանելու (Գորյուն):

Կողմնադրականից թարգմանությանից ու քանի լինելի ժամանակներ էին հարցից հարցարարին վրա էին նիվիլյայ ընդհանուր նիվիլյանական ժողովի (ՀԵՍԹ) ընդհանուր կատարելից ու որդեգրելու որդեգրականությանից դասա

4 Երևանի Վաչագանյան, Նիզամ, 1941 էջ 46 Մովսես Լահանի և Մանուկ Պարթևի համարմունքից հայոց, Տիգրան, 1913 էջ 326:

5 Կարթիկ և Նույն անոց, էջ 76, Մանուկ և Մանուկ, Նույն անոց, էջ 341:

Մովսես Լահանի և Մանուկ Պարթևի համարմունքից հայոց, Տիգրան, 1913 էջ 341:

6 ՀՀԿԿ Կարթիկ և Նույն անոց էջ 76

պարտաժող, իսկ այդ ժամանակներում (431 թ.-) գումար չէր նիհարել ժողովրդի բեղքնմե անտարազանությանը, նշանակում է այդ ժողովների որոշումներին՝ դեռ Քյուրակցիներում եղած ժամանակ, Կաղարզա կից լինում զազմադաշտական գնեմին: Այստեղ համարենք ու արմատախրու- թյան մեջ խորանայով հանգնել՝ եւ Քարգմանական եռակցադքին աշխատանք է առնում, որին մասնակցում է ոչ միայն իր հետ եղած Հովհաննիս, այլև որոշ ժամանակ հետո ետեւ եղաւտանով անց Կաթմ նորոշմէն ու Ղեկեղը, ապա և ըստ նորենացու: Հովհանն ու Արեւելը որովք թին ալկիլի ըստ լին դուրս ե- կնէ Հայաստանից, ասկայն գահգաղ գեալով՝ մահապարհին գանց լին անց Գեաղթաթյում¹, նշանակէ իր քնկերների հետ ուղարկող պիտույթի² խնդիրը (Գարյուն) կատարելուց հետո գերադառնում է Հայաստան երանք իրենց հետ թերում են հաւարկենց կատարած Քարգմանությունները, նիկիայի ու նիխասի ժողովների բեղքնմե գանեկները և Աստվածայնի հանարան ատույզ որինակները, Այդ բոլորը հանկում են Մեքորային ու Յահակին, որոնց գանւմ են Այաթշատում Յահակը, ասանայով Աստվածայնի հաւարան ատույզ որինակները, նշանակէ պնտությամբ որոնց միջոցով գերանայում էլգրաւում ու խմբապրում է միեւն այդ կատարած հայնէ են Քարգմանությունը: Քաղի գրանկը, նրանց միայն Քարգմանում են Աստվածայնի ըստ մեկ- եւթյուններ³, ինչ ապա մեղով նշանկը գործում մասնակցություն է առնում գրանկություն աստվածակը, Այաթիսին էր նրա գործունեությունը միեւն Յահակին և Մեքորայի մահը (428—440 թթ.):

Հետագայում նշանակէ հասնում է նախագործություն և ինչպես գկա- յում են նշանին ու Ղազար Փարպեցին մասնակցում է Արտաշատի հայտնի ժողովին (449 թ.) որպէս Քաղարանդի ներկայացուցիչ: Ժողովը կուլմա էր քննադատելու, մերժելու պարսից գրադաշտանակն (մաղցնգանակն) կրտեր և այդ ոգով պատասխանելու: Հազմերու Զորի հրամանով Կաղարապետ Միշր ներսնի ուղարկած թղթին, Այդ լափազանց կարեւոր ժողովին մասնակցում էին կրտական ու աշխարհիկ թաղմամբով գործիչներ: Թղթի պատասխանը գրում են մի խումբ մտադորանկներ որոնց գուցեմք թերում են (գիտքորիկ աստրոնոմությամբ) նշանին ու Ղազար Փարպեցին՝ աշխտեղ նշնով եւն նշանին անունը⁴, Անկապմա է որ դա ժամանակի մեծ գործիչ նշանիկ Կաղարցին է: Նվ գաղտնց արգեն այդ փաստը ճիշտ կերպով մատենանշմա է Հայագիտու թյուն մէջ:

Ով իրող, թղթի պատասխանը հիմնական զազմափարներով, բեղունե թ ազով ներքմէն էլ նուրիսն որոշ փաստերով նկատելիորեն առնչվում է նշանի

¹ Տեւ Մեղով ու Նուրեննացի, ետեւ անց էջ 241

² Հմմտ. Կարթիւն, ետեւ անց էջ 26:

³ Նշանիկ Վասն Վարդանայ և Հայոց պատերազմին ի յոյս քննադատ թաղ պատմութեամբ մեծագրաց աշխատութեամբ և Տեւ. Մինասեան նրան, 1937, էջ 27 Ղազարայ Փարպեցու Գատմութին Հայոց և Քաղթատ Վահան Մամիկոնեան, աշխատութեամբ Գ Տէլ. Մկրտչեան և Ստ. Մալխասեան Տփղիս 1904, էջ 44:

նք հրկի՛ն Հետ: Այս հանգամանքն էլ իր հերթին վկայում է, որ Արապշատի մարզիկն մասնակցած Քաղերանեղի հայկապառա նգնիկը հինգերորդ դարի՝ Նարեկի մասնագ-փնդիսպիս նշանին է: Միանգամայն հասկանալի է որ մասնակից մեծ գաղափարախոսը գործուն մասնակցությամբ պիտի պիտի սեփեմար սույ բախտորոշ մեծնադմանը, որը պահանջում էր գաղափարական լույս ու ակունքային հիմնավորումներ, ընդունելիք հաստատման միջոցների հերթ մահ լարեր վարպետությամբ նգնիկը գրադարանական (մաղղիզական) կրոնի քնն ուղղված պատասխան թղթի հիմնական գրողի՛նեք հախապատրաստ ուղեներք ու այդ մեծնադման գաղափարական ողնշարդներին մեկն է և զնչ: Այս տեսանկյունից ի հարեղի համանալիզել և նգնեղի հետ, որը լույս առար է արտահայտվել Արապշատի մարզիկն մասնակցած Քաղերանեղի հայկապառա և նգնիկ Քաղաքում հայկապառա փնդարերային, նյգ հայկապառա-նը, ինչպես նգնը, ալիկի արամարանական ու իրանյան է քան առարկնիկ: Իսկ ին նշյալ պատմական մարզիկը հետ ի՛նչ ընթացք է սեփեղ նգ-նիկի կրոնը, այդ մասին րոշանքի տեղեկությամբուններ լուսնի ք լղիտն ք նան և ու մաս՛վան թվականը:

Բ) Հնդի աղանդայն-ը և նրա անդմամի հաստատական-քաղաքական պայմաններ

այս մասի ք լղանդի պատմ թյալ մեք նգնիկ և գրողի պատմա վոր անց է գրադում նախնային սեղծ աղանդայն փնդարիսպառա-ն-քաղաքա վանան հրկի՛ն որը հինգերորդ դարի մեք ինքնալույսի մասնակցությամբ փայլուն նմաններին մեկն է, մասնակցի հոգնոր կյանքի մակարդակի ընդ ք վկայագիր:

Մյու է անդիկի ու ժաղայուն, լույս մեծարմեք ու ք ա հոգմեքով հե առարքրական այս աշխատաթյանը մեկնելով այս նաղքը լուսնադրաթյուն էր հանել է առել 441—449 (ալիկի րոշանի՝ 443—449) թվականների գրամ՝ Կա ալիկի նախնական է, քան այն կարծիքը, քան որի իրը, ինչպեք նրկը գրված է վարդանանց պատերազմից հետո՝ 451—452 թվականներին¹, քանի որ այդ գործի պիտի իններ ու թն աղաառարական այդ պատերազմի հետե վանքը, այլ ինչպես հոգնները հրա գաղափարական հախապատրաստման միջոցներին մեկը ուստի և պիտի հախարդեր նրան

Տես և ն նգնեղ, սեփեղան ևշմարեք նգնիկի մասին (և Մարիանի աշխատաթյան աթթյա, Երազմավկաք՝ 1925, էք 197,

¹ Հմմտ, քր՛նակ, Ս ի մ ու ե Վ է ք ի ք, սեղերկաք սեղծ աղանդայն գրա-քին մասնակց և վաղերականությամբուն, Երազմավկաք, 1927, գնկանեքն, Եմանկրտած էք 6՝ 1888, էք 150, 266 ալիկ՝ Հմանկրտ աշխարհայն, 1898, էք 110—112 և ալիկ

² Հմմտ, Վ. Ս ո մ ու ե ճ ե ա ե, սեփեղաքի և նկարաքի նգնիկ վար գապեթի Կաղաքայն Երազմավկաք, 1898 էք 179:

Յանկզմենից այս դռավոր Հուշարմանը մնանց էր իր պարալլաքանի պատ մանան, Հասարակական-քաղաքական պայմաններին այն ժանը իրավիճակին ր ստեղծված էր հայ ժողովրդի համար: Ես սերտորեն կապված էր հայ ժողովրդի կյանքում հայալայնան դեր խաղացած մշակութային-հասարակական մեծ շարժման հետ, որն սկսվել էր շորթորդ դարի վերջերից և հիևդեքորդ դարի սկզբներից ու ժամայվել հետագայում: Այդ շարժման րն յոր գրեհա լումներից ու արգասապոր հետևանքներից է ես:

Շորթորդ դարի վերջին քառորդից մեր ժողովրդի համար ստեղծվում են պատմական այնպիսի եր պայմաններ, որոնք գնալով յուր պատեհալից են զատում նրա ազգային գծեր, ամբողջականության և եույնիսկ գույս: Թյան պահպանման տեսակետից: 1857 թվականին անդի է ունենում հայ ժողովրդի պատմական կյանքի շափաղանց ազնտալի նրնայթներից մեկը: Ասլատաներ րամակում է րարեան նրն: Կոր աերութունների՝ Սասանյան Պարսկաստանի և Հոմեհական կայսրության (Քյուզանդիային) միյն երկիրը գրանով փաստորեն կորցնում է իր քաղաքական անկախությունը: Քյուզանդական ժառամ յուսով (1851 թ.) վերանում է հայկական թագավորությունը իսկ պարսկականում թեև յոր ժամանակ դեռ րարունակում է (մինչև 1858 թ.): անկայն խեղա կախման մեջ է դրվում: Երկրի նրկատումն ու քաղա րական նյամումը դեռ յավական չէին: Պարսկա-թուրքական տիրակա րների նպատակները հետոն էին գնում: Ետքում էր ժողովրդի ներքին րգե վոր կյանքի, պաղափարական մշակութային րնազմալածի նյամման քաղա րականություն, որի հետևանքը պիտի չինից ամենատակալին՝ ինքնուրույ եության իսկառ վերացումն ու մուլումը: Դրությունը իսկապես որնասական րո հայկալոր էր աւովոր փտեղին գիմաղաթն կանգնելու զույգ միւրդ: Եվ րանվել այդ միւրդը: Դս մշակութային Կոր ու հուսալի զնքն էր: Ետը տուով յուսավորական մեծ շարժումը, որի գրեղակները կզավ հայ ժողովրդը դի հանաւ կը զավան Մեսրոպ Մաշտոցը: Պերիի պրատ ժողովրդի ինքեա գիտակցության արթնացման, ներքին րգեեր կյանքի կազմակերպման մասնություն, ու ինքնուրույնություն պահպանման վիթխարի ազգակ էր Եվ աւա թն ինչ ո գնեությունը րնգուեկից ժողովրդի կզմից: Եսն արմանա յով նրկրի ո գնոր ու աշխատինի ինքանությունների աշակցությունը: Դրա եով սկիոր տուով թորգմանական և աղա ինքնուրույն պարությունը: հայ Եղովորդը րնարավորություն ստացավ սնտիական զրով ու չնզվով պայքա րելու իր իրավունքների պաղապանություն համար, լայնորեն գրանորելու իր մասվոր կարողությունները: Ելանակալից ներդրումներ կատարելու պրավոր մշակութների համալրարհային քս եմարանում: Այդ նվիրական գործն էլ սի տավոր մշակներից մեկն էլ ինչպեա վերը նշվից: Երեկի Կողաքին էր:

Լեզուների ուսումնասիրության մեջ խորանալուց ու թարգմանակա րնզմավոր աշխատանք կատարելուց հետո Երը Եղերը արտասանմանից վերադարձավ հայրենիք: Արշակունյաց թագավորությունն արդեն վերացել էր, և սկսվել էր մարդպանական շրջանը: Մեր նրկրին ու ժողովրդին յատ փորձություններ էին ապաստում: Դրությունն առավել ժանրացավ նրը Պարս կաստանում քահակալից արյունաբոր: Հաղկերտ Երկրորդը (1858—1859 թթ.):

Սա, Ռյազանցիայի Հետ սահմանային թեթև կոնֆլիկտ մղելուց, 422 թվականի 27-ամյա խաղաղության պայմանագիրը վերահաստատելուց ինչպես նաև քաղաքներին պարտության մատնելուց հետո, հենամուկ է լինում Վաստակ մարզավայրերի նկատմամբ պարսից արքաների դեմ վաղուց մշակած ծրագրի իրագործմանը։ Սրանհարգում էր Վաստակ քրիստոնյա մարզավայրերի բռնի կրթականության, ներքին անկայնության խոչնդման ու մուսլիմների հարցը Հաղկերու ներքաղցը գործնական քայլերի էր դնում Հայաստանից քրիստոնեական կրոնը դուրս մղելու, քրադավառականությանից մաքրելու պարտագրելու ուղղությամբ։ Պարսից արքաները իր հեղափոխականների հանձնար խնդրում կարևոր նշանակություն էր տալիս նաև հայերի ներքին պատահմանը և նրանք անտեսական քայլերով և հաղկերու իր պարտականելի միջոցով գտնվելու էր անպայման Հայ Նախարարների մինչև ինչպես նշելն է ասում որպես անկրում խոտմությանից պարում էր հարկային դատան քաղաքականության

Հայ մարզավայրը, սահման ու թե ընկնում էր կամ կազմալուծվում, այլ, լեռնակառույց, քաղաքներում է անհղաղղ կամք, քառամյակ լցվում անհղ վատնող Նախարարատառող թունակայնների անհղ և, Այսպիսով, դեպքում հաստատվում է մարզավայրի ազատագրական պայքարը որի փաստվոր արտահայտություններին էր վարչականից դառնալիսամարտը։

Արևիկան պայքարը, անհաշտ պատերում էր անսահման դադափարական Նախարարատառության, նվ ընդհանրապես դրնում արաքարից պահած նշանակության լուսնից դադափարական պայքարը։ Այդ անսահմանից քառամյան ինչպիսի էին քրադավառական (մաղղիական) կրոնի խախտում շնորհից միջոցառումը, երա դադափարական-փրկափայլական անսահմանության հիմնականից քննադատությանն ու մերթումը։ Միանգամայն հասկանալի է որ աղաքից մի քանի լինելը մի այնպիսի դրսի դերը, որպիսին նվերնի հաղափարը կրն է։ Հասարակական պատմական որոշակի պայմաններին ընդհանր դարձը, իրաք նվերնի կարևոր նպատակներին մինչ է նշել և անկրոնական կնկարոնական անհղ է գրափում երա նրկում լուսնիստ հարցերի մեղ։ Պաթիստանակ նրկի ստեղծման համան պատմառ էր քաղ ինքնին, ու միան պատմառ։

Հասկանալի աղղիությանն էլ լիք սահմանափակում Հայաստանի քաղաքական արտադնությանից հեթանոս մասում, այն քաղաքական ու մշակութային ու դրնիսով տարածում էր գտնում ն սն պարսից գերիշխանության և իր հեթանոս Արևելյան Հայաստանում։

Հետզհետե ուժեղացող մշակութային շփումը դադանի հետ անհնար էր նաև դրսի քաղաքական անտեսների՝ մատնականի իշխող դադափարատառության անտեսներից։ Հայաստան էին թափանցում կրոնական դանաղան աղանդներ ու նման այլ հասանքներ հանական փրկափայլության տարքեր ուղղությաններինք անսահման անսահման կրոնա-փրկափայլական անսահմաններ, որոնք քրիստոնեական կրոնի ամրապնդման ու հայ նվերնի ինքնուրույն դիրքի պահպանման համար լուրջ խոչընդոտներ էին։ Պարսից դավադրում էին նաև, աղաքիս ասած անհղական ներմիտաղղությանից, հեթանոսական շրջ

քանից նկող ա ժողովրդի մէջ պահպանվող սեռափառադատական որոշ հակա-տայրերնք և այլևս ժամանակի հրատարակեցիքները էին նաև որանց հաս-թյուն քաղաւայտումն ու քննադատությունը, պայքարի ժողայումն այս ո դրությամբ նա Մա նալեպետ Բնդ յալանդոց ի ստի գծման հիմնական ու հարկող պատմն ու էր:

Այդ պայքարը, հակա նալի է՝ գնաց է մղվին հրկրում իշխող գաղափա-յախնասության դիրքերից ի պաշտպանություն ընդունված քրիստոնեական հրոյնի ու նրա համար հիմք ժառայող փիլիսոփայական սղդրուիքներին թակ դա ինքնակապտանկ ընթ ալլ ուղղված էր հայ ժողովրդի աղգային ինքնու-յաւթություն պահպանման ամենահրատարակ ու ամենակենսական խնդրին: Ո՞վ նշելին իր հոյք ստղանդով, քաղմանկողմանի ու խոք պատրաստությամբ՝ գործունայի հոստ արամարանությամբ, քննադատական ուղղին իրափով և րանափարինու թալմը արգնատով ստեղծեց այս գաղափի կրկն ոնց ալլ ընույթ-թով՝ որպես ալ ժողովրդի ինքնապաշտպանական պայքարի գաղափարա-հան քննքերից մէկը: Գրանով էլ արդյունով է իրկի պատմա-հասարակական ծաղող նշանակությունը:

Անգծ աղանդոցը ր պատմական ակ թաժնայտությամբ միուից առանձ-մանակի որով ասորոյթով նպատակաւայաց կրկ է, իսկ նրա լեզինակը իր լովակած սղդրուիքների համար ակգյում մար ուղող մեծ դիանական նալուց ու պայքարող մարտիկ:

Այս քաղքից անտա անպալե, չպետք է մոռանալ, որ հակառակ կրտն ներին, քրիստոնեական կրտնից չեղվող աղանդների, նման ալլնայլ հասակը անլին գնծ մղվող պայքարում կնքվեցին ունեք իր դասանկարաւային յաները՝ Եղեիկի հոգրաւցին, որպես ժամանակի գաղափարաթառ պաշտպանում էր յլլ աները:

Գ) Ընդծ աղանդոցն աւմ արծաժկող հիմնական հարցերը

Ամտոտտանի կանգ առնեց Բնդ յալանդն ի ընդգրկած մի քանի լի մանան հարցերի վրա, որոնք առափն կարծաք են մի կողմից ալլ կրկի լություն վերանեման, մյուս կողմից՝ նրա լեզինակի աշխատհայացքի մա-լին ու ստեղծարարով կաղմնուա անսանկնեթէ՝

Եղեիկի կրկի լություն քաղաւայտման անանկրուինց հարկ ենք համա-յում ընթեյցողին մատնացույց անել հասկնալուն Մ Արնդլանի գլափա-դիանական, աղա և Վ Յարլյանի ու Է Փարթիկյանի փիլիսոփայական վերլու-տությունները, Մ Արնդլան, Է՛նայց հին գրանկնության պատմությունը, յիտք առաջին, Երեւան, 1944, էջ 126—142 В. К. Чалоян, «В. Ашурову и А. Чалояну посвящается», армянского философа V века», Ереван, 1978, «История армянской философии», Ереван, 1959, էջ 62—81 ալլնի՝ Երի աղանդողւի ոտանքին թարգմանության առաջարկներ (Երեւան, 1968, էջ 39), և Փարթիկյան, Է՛նայ փիլիսոփայական Երթի ողատ Լությունն է ի ի նշանն 1936 էջ 126 207:

Քոյր Կարգերի միջնակարգ նախագոյի (խեղճագո-ակգրնապատմադի, առարտակցի) խեղդին է որն աշտեղ կրօնական պաճաւանքով է ներկայաց
գում, նշոյ նշանատարն հարցը քննելիս նշնելիս, որպէս քրիստոնեական
գաղափարախոս, անկհարտութեն կանգնած է իրենախոսական զննչութում:

Նա անկհարապաւորեն ընդունում է որ ընտելութիւնը առաջ գոյութիւն
է անկնշխ միակ ինքնագո թարգմանութիւն կոթիւնիս Գա 1 1 է աստփան, որը
տանկնտայթ է, ամբանքնական գոյութիւնով աւանդը է ու անկանանե
Բացարձակ միակը իննելով առարապարտութիւն նամայ Նա որն է կոյթ լի
անկնշխ, ինքն է ամեն ինչի ակգրնապատմադ, ամեն ինչ Իրանից է իսկ
ինքն ու Գրից լիւ Նա ողջ ընտելութիւն թոյր անտանկ գոյացութիւններով՝
այնից է անկնշխ, անկարտելութիւնը գոյութիւն թերիս:

Այսպիսով փխխտփապական ամենակական հարցում նշնելիս ցուցարն
թում է մանրատական (միարմատական) հայացք՝ որն առաւանդովում է մո-
նոթիկի² (միաստփանականութիւն) ձևով: Այս հայեցակնից է Նա ուր
պայքար է մղում իրեն հայանի ամեն անտանկ գաղափարական նակատան
գրանորումներ (ազանք, կրան փխխտփապական՝ ումունք և ոյլի) և աս-
յին հերթին գուախտական (նրկարմատական) անարհայցքի ու որի/
թիկից (բազմատփանականութիւն) գնմ:

Գուախտական աշխարհայացքը թանք Գրանտ իրիս իսպան և
մունքնելից, ամենաշայտուն կնքով առաւանդովում էր կրօնա-փխխտփա-
յական որոյ Կատեղնելի ազանդնելով կրննելով և հատկապէս գոտանկան
կանտելիւն, անկնքնականութիւն և, պարտից մակգնական կրննի մից:

Գոտանկանութիւնի որ ակգրնապարտից էր վազ մամանականից³,
իս մից թեղգրից է ազանգապական թագմաթիւ՝ ուղգութիւններ գարդ
նկր: Գրանից նշնելից մամանականիցում հատկապէս առաւանկած էին երկ
թողգ գարն կննելին ձևովորովում վաշնտիկիւն և, մարկիկիւն աշանդնելը
որնից գաղափարնից խիտ վտանգապար և նամարից:

Նշնելին իս կրթութ քննադատութիւնը նախ ուղգում է կրանց գնմ, որնից
աստմա Նա ընդունում են և և մի աշ Նախանկից⁴ կոյթ (Գրիգոր-հայ-
լի) որպէս անկիցը, ինքնակաշ լութիւն որից, իրց, աստփան առարա-
գորնից է աշնարից (1 ին, Բ, Գ, Ե և այլն): Ուրեմն ակաթ էր հերթից հայլի
ամունքը, որը գաշիս էր անտանկ յրանի հունական փխխտփապութիւնից
և որպանկ անկ էր գրովում գնտանկանականութիւն մից: Իսկ գրա նամայ ան
հրամնչա էր միտել հայլի, որպէս ի ակգրան և անտուն աթիթիւն անտանկ
ինքնագո լութիւն գոյութիւնի նկ նշնելից գարն է անքնում զմնելով իս

Նշնելին աշխարհայացքի այս հիմնական կողմն նամադատախան և
բաւման մտին ան և Կ Ար Ե Գ Ե և նայն անկ, էր 138 В К. Галани,
«История армянской философии» էր 86:

² Հմմտ Հ Գ ա ր ի ի ի Ե և և, Կաշ փխխտփապական մտքի պատմ
թիւն Հ 1 ին էր 171:

³ Տե՛ս Ե Տ Ե ր-Մ ի ն և Ե Ե և, ԿՄ ինքնագոյան ազանդնիկի մագման և
գարգաքման պատմութիւնից իրնան 1988, էր 17—82

տրամաբանական դատադրություններին ու համադրանքներին նա գրում է որ թերփու անտեղծները միասին չեն կարող լինել, որովհետև այդ երկու քան միասին լինեն, մեղանշը մեկն էլ պիտի լինի, որ սամանադատին (1-ին ն) Այդա շարանակներով իր խոսքը ծանրանում է տեղադրություն ու կադմոսթյան նախադասականները վրա: Եթե նախապես պայման էն եղել և ստացված է հյուսիս-արևմտյան արտե՞ղ իր անդամներում, հյուսիսի մե՞ր, հիմն աշխարհ էր ապա Դոս՝ ամբողջությամբ մեղ էր թե՛ մեղ մասին նրան փնտրում էր հյուսիս աստ ծուղ մեծ պիտի լինելու նվ հիմն ստացված թագադրական հյուսիսի ամբողջությամբ մեղ էր ապա հյուսիսից արարածներ անդամներ արտե՞ղ պիտի ամփոփ զ՝ ու Դոս հիմն հյուսիս էր նրա մեղ, արևմտ ստացված շարք անց էր, որովհետև, աստ երանից հյուսիս շար նախապիտից էր Թագադրին՝ կադմոսթյան ունեթ հյուսիս, պարզ ու միաստա՞րք մարմին էր թե՛ թագադրարև նիմ պարզ էր արդա աշխարհի թեկնո՞ւ և կարող էր արդ հյուսիսով անդամներ լինել, նրա իրա նրանում անդամներ է թագադրարև և անասն-անասն մարմիններին ու խառ Կ զոհներին (1-ին Բ) Անկարծիք է որ թագադրարև միայն մեկ տարրից հանգումներ լինի թե՛ հիմն հյուսիս թագադրվից պարզ տարրերին, արևմտ կար Դամասկոս էր թե՛ ինչ ինչ կադմոսթյան լուսեր, որովհետև պարզների թագադրարև էր ևցում հյուսիս (1-ին, Է) Այդպիսով հյուսիս ու թե՛ անասնոց և ության անտի լինել, այլ՝ անտեղծված Դոս հիմն նա անտեղծված լինել շար տարրերին, աստ կցար, որ ու թե՛ երկու անասնոց գայակներն էն եղել, այլ՝ հիսո(ա տարից և շրա տարրերին) Մակայն դա էր, լուս նշաններ չի կարող լինել, Կ լին որ տարրերն էր ինչից հեթ թե՛ անտեղծված գայադրություններ էն Անտ աստիս Բիստիցով հյուսիս անտեղծ լինելը՝ նշանից միասում է իր պատկերաց մեղ միան պիտի նախադասականները գուրա նա այլ նախադա (ու թյան գայա թյաներ հյուսիս աստիս նախապիտից (աստար, անդրանապատանա) աստից անց աստիս նա Թարիսների աշխարհագրական համարների մեջ, որի քննադատա Կ ան նշանից հասկացնում է իր երկն մեկ ամբողջական թափին (լուս փն սիկրան թամանման՝ Ժող պիտի) հյուսիս աշտեղ անտեղծացում է անտեղծ լյուս երկու՝ Ժարին և արարած անտեղծների շարքում՝ իրեն նախադր նախապիտից նշանից, պատմելով Թարիսների մասին և անմիջապես Դոսիցով աստից թարք աստիս գայա թյանն ու հյուսիսի անտեղծ լինելը, Կ արևապետում է՝ Կ... Թարք ցնցարանություն է արդ աշտեղ և ու թե՛ հյուսիս-աստիս (1-րդ, Բ) և ապա աշտեղի անդրանքները համարում է թանապ գայա թյան՝ Ապա անդամում է որ թե՛ մարդնապականները թյուր անգամ ու լինում էն աստից թարք և աստիս, անպայն արևով չեն տարբերվում արևապետություն պարտադ ճիշատեաներից: Երկրից չի հանդուրժում աստիսի նախադր նախապիտից ճանաչումը: և միամասն ես լանում է անտեղ: Դոս և նա կապարաններն արև հանդուրժություններ: Դոսեր մաս Կ ար ևն անում մարդնապականները: Թափայն դա նրան չի հարողում Կ ևն գրանթ իրա կա և անխոսելի Ե Ընդ նախապես պետք է նկատել Կ լին արան ասեղ է անպայան դատադրություններով ու իրապետություն Կ լուսում արթնակների փաստարկումներով և ունեթ թյուր է անտեղծա Կ ևն անտեղծ անտեղծի փնայակալումներով:

նղենիկն ամենատար քննադատության է ևնթարկում մաղղեղական
արկածի գուայիզմը, ցույց է տալիս պարտից արքունիքի կողմից պետական
հարկն ընդունելուց ու պաշտպանելուց աչք կրոնի խիստ ռազաական շինծ և
և անցմեղանա լինելը Բնադն փերո կշնցինը, զա Բղենիկի գլխաղոր նպատակ
նկրից է կզնլ, Թերոն ամենապիսաղորը, արին նա պատշաճ անղ է նաեղաց
րնլ (Զորդ գրքի Նիմանան մասը)։ Ոմանը կարելիքով նղենիկի աշխատու
թյան ամենատարաղրով րամինը աչք կրոնին ու նրա քննադատությանը
փերաքերոց մասն է՝ Լիլյալ կրոնի գուայիզմն արտախաղովում 1 և կու
նակաղիք ակղանաղորին ևությունների լույսի և խաղարի (րարու և լարի)
ընդունումով։ Դրանը անենաղորովում ու աստղածաղովում են և նանղն րնր
վում Որմիղղի ու Որմինի կնքպարանքներով։

նղենիկը նախ Նիմանան գեղրով ներկայացնա մ է աչք կր նր և աղա
անղնում նրա քննադատությանը

Ըստ մաղղեղականների նրք դեռ ոչինչ գույթիլ են լուներ ու է նր
կննթը ու է կրկնրը, ու է էլ մյուս արարամները, որ կրկնրում կամ կրկնրի վրա
են կար Զորան անունով մինը, որը, ենաքին րարամուր (մյուս գրի կաղուկ)
րանան զու էր անում, որ Որմիղղ անունով որղի ունենա, աա Բլ ստղզին
ամեն ինլ։ Ընաղա արի աչքզեա զու անկուց ռնտ, նա կրկնում է. գուցն
զոնաքրությունը ցանկալլ արղյունը լաա, նղ մոր (") արղանղում աղղմա
ղորովում են Որմիղղ ու Որմին որղիները առաղինը, որ րարի էր, աչն զո՞
աննուց կրկնորը (լարը)՝ կրկնուրուց։ Որաղիսով նրանը ռակղն ևն րնր
վում որղն կրկու նակաղակ առաղամներ, որղվնտն մնկը, իրը լալի ա
րարամներ էր ստղզում իսկ մյուսը լար։

նղենիկը ա, ք զաղարիների քննադատությանն անղնում է աչք պա ղն
րաղմամը, որ գրանը ռանաղաաալի և աղմարների մաղով կղմեղան ընղա
րանություններն են (Զորդ Թ) և աչքզեա րարաղղղները ուղին է աղնի ղն
առում, րան մանիքանան աղանղն Նիմաղղի Մանին ուրին իրնկը մարթա
ղերն արնղին (Զորդ, Բ) միաչն Մանին կրկու նակաղղիք ակղղրները ընղու
նում է ու թն ենուղղով, ալլ՝ ինքնաղույթյամը։

նղենիկը ցույց է տալիս, որ Զորանի գույթյունը ոչնիղ լլ Նիմաղու
ղան։ Եթն նա ամեն ինլից առաը էր ու կատարալ, աղա զո՞ մատուղնղով
ամից էր ինղրում որղի, որն ստղզինը կրկնիքն ու կրկնրը և մյուս արարան
ները, Իսկ Եթն իրնից փեր մնկը կաը, աղա նա՝ պիտի ստղզինը ու խաղրը
Թաղանալա ռակաաղանն ու խիստ անննթնթ է նաղարամյա զոնաքրություն
նր Եթն լկալին արնն ու լուսինը աղա որտղղից էր կրն ու նաղա արին,
չէ՞ որ նրանղով են որղղում աղրինները և ժամանակն ուրին միաղորները։
Կամ որտղղից կարող էր լինել րարամուկը, Եթն տուկկրը լկալին և ի՞նչ
պիտի զոնաքրղինը, կրը լկալին անաաանները, որան՞ղ պիտի զո՞ արղիք
կրը լկալին կրկնիքն ու կրկնրը։

1 Հմմտ. Դեր Զոօն «Об учении персидских магов» • Санкт-
Петербург, 1958, էջ 16

Այս անոթ բացահայտելով Հանգստաթրուները, նշանիչը ընձեռնվող փառաբարձումներով Հասնում է Զբոսանի միամտանքը, եւ ապացուցում է, որ Զբոսանք ոչ աղաքիչ է, ոչ էլ աղաքած ուսանի երեսն չի եղել, չիա ու չի լինի (Երդ Գ)։ Մա նախադրյալ էր եւս երկու Հանգստի աղաքիչների (բաբու և յարի) Զբոսիչի և Արմիի գոյութան միամտանքը, եւ քննարկում էր, որ բարի Բոսիչիչը և յար Արմի, մեկ աղաքանքում Համատեղ չէին կարող գոյանալ, երեսն միմյանց կոչնչացնեին, ինչպե՜ս կրակն ու ջուրը և՛մի մեկուհի պահիմն, մեկը մյուսին կոչնչացնեի։

[illegible]

Հասկանալիս աշտանի զգուր ասեմի է հիպոդոտոմիտի նրա աքամաքանեալ թշնամի, բնիզմիում ըսեալիմնայն միտ հարողոսթյուսի

Ինքնիշխան ժողովրդական Հայաստանում համապատասխանության պահանջները կարգավորվելու են հետևյալ սկզբունքների վրա՝

Ոչնչորէն եփատի տառած վերադիմացող գրադարանական տասնութերորդի մէջ (տասնուներ, աղանդ, կրօն) չարի ա թաղու խեղդիտը սղանվում է տարբեր թարմատներէ, սկզբնապատճառների գրադարան գրադարան ընդունումով Շատ աղամ՝ կա թարի և կա չար, որոնցից չարապանկըսէ և ևնի առանձին թարմատ, սկզբնապատճառ թարին թարի սկզբնապատճառ, չարը չար, էրայնի տամանքով առաջնորդվողները թաղու սկզբնապատճառ մե ընդունում առանձին և չար և էր ընդունում ևն նրան առանձինը նշանից (էրայնից)։ Մի մասն այնպէս է կարծում թե իբր, առաջած էրայնի պիտանի մասից պարզագործից պարզանից, և անպէտք մասը միաց որպէս մրաւ, որը և սկիզբ տվի չարիցներին իսկ մի մասն էր, ինչպէս վերը անանք, էրայնն առաջածաղանում է և ներկայացնում որպէս պարզակից, այն է՝ ինքնուրույն պարզող (էրայնի կապերի անկողմէն ըստ մարդիկին աղանդիչ)։ Մարդիկ նախաների պատկերացմամբ էրայնն վերջին հարկով չար առաջած է։ Պարտից որքան է մի թարի առաջած է չարի անկանգութեամբ հանդիս պարզ մի միացը չար առաջած է իսկապէս խառնուրդանայն նշանից։

Եղեմկեր, ինչ էլ կենտրոնացնենք ընկերությանը մի արդյունքի տեսանկյունից, երբ միայն մեկից մի քանի հոգիները, պարզապես անհրաժեշտության դեպքում և միմյանցից դրանց անհրաժեշտության, միասնամասնակ մեղքում է շարժի ու շարունակության մասին ազդել ինչպես քաղաքացու, քաղաքացու:

[illegible]

ներ (առարկայաբար գոյություն է ունեցող նախադասություն) չեն, ուստի պետք պարզապես են, և ապա մենքնեղ է թվում ազատամեթոսության (անկենդանության, անմահության) տեսությունը: Այդ փառափառք, թերպես հարանի է ըստ մեր քրիստոնեական կրոնի նախադասության և պաշտպանել: Եւ երա տեսագիտության կողմից: Դրա փորձերը այդ գրվել են զրքեր (հիշենք, որինս, Ենթադրյալ աշխատություն): Ենթադրյալ դա տեղ է գտել աստվածապատմական առարկայում և այլև: Ըստ այդ տեսության մարդն ի ինն կամքի ազատություն են և իր գործունեության մեջ կամքով է վարվում: Դա միամեծական նշանները նշում է որպես քարեր շնորհ մարդու համար և առաջնություն անասունների հանդեպ, որոնք միայն ընդգրկվել են առաջ նույնիսկ և գիտակցություն չեն կարող տարբերել լայն ու բարձր և կամ քով կողմնորոշվել, որովհետև դուրս են զրանցից: Եվ ահա մարդը իր կամքով քարի գործեր կատարելիս քարի է դառնում, լայն գործեր կատարելիս լայն: Այսպեսով՝ քառ նշանների քարերները կամային գործունեություն արդյունք են: Եղենից, խառնով մարդու ազատամեթոսության մասին, չի մտաւում ասիային, նշել, որ մարդը հայկական է եւս աստված որեւէքներին առաջ: Դրա եւր հանասություն է է նրանից դարձաւ աստվածով է աշխատւա: Դր մարդը վերջին հայրով քաղատման ինքնակամ չէ, կաշխատելով է կրոնական որեւէքներով: Եղենից արդիւրում է կրոնական աշխատակցը, որ առաջին մարդը, աստվածային ազդեցությամբ պատկերանկարացի լինելով, պատմել է՝ դառնալով մահւմ կանաչաւ: Եւ դա իրեն յուրաքանչեւ մասնակցություն աւելցել է մարդկային գիտելին: Եւ էլ իր ներքին համարում է աստվածային ինքնակամ գործունեություն արդյունք, որը դարձաւ Ենթադրյալ մասնակցության գիտելիքով: Կաշխատելով լինելը աշխատել էլ նշանների ա խառնայնքը: Եւ գիտելով է խառն աստվածափառություն:

Եղենից գիտելիք ինքնակամ է ինքնապատկեր է մասնակցական պաշտպան մունքները քաղմասնակցականությունը և այս հետ տեղադրել կապված տարածապաշտպանությունը: Եղենից լավատեղյակ է պաշտպանությունների պատմությունը և աշխատում է նրանից հանել ու ցույց տալ նրանց անգիտելիքը (Քարդ, Ե):

Եւ դեմ է յուրաքանչեւի ու տարբեր պաշտպաններին նույնիսկ ա և փնդում էրք այդպիսի պաշտպաններ հետադիմորք դա հիմնավորում են միայն ինքնապաշտպան այդ մասնակցությամբ պաշտպաններ մասնակցելու նրանք ասում են՝ քանի որ միայն մշտնջենական անգիտելիքապատմաւոր՝ Ե-ն, անհատական է այդ պատմաւորով ուրիշ անգիտելիք ցամաք քանիքով են նրան պաշտպաններ մասնակցում: Եւսով պաշտպաններ մասնակցելու այդ միջոցներին եւ գտնելով ու նշաններով պետք է սխաշխանել: Այդ գիտելիքով յուրաքանչեւի ու տարբեր գործել են պաշտպանների առարկա: Եւսով, քառ նշանների՝ միայն մշտնջենական անգիտելիքապատմաւոր հետ նրանք չեն կարող պաշտպանել: Դր վճար ինքնապառ ու մշտնջենական չեն (հիմա Ե-ին Ե):

Եղենից մեկ առ մեկ ցույց է տալիս որ այդ աստվածները պաշտպանների արժանի չեն: Ինչպես և կարելի է պաշտել: արդեմը որը ժառանգ եման ազատամեթոսության է կանգնում ապա գիտում: Թաքնվում է որպես գործնական:

ժամանակ առ ժամանակ խաղաղում է և այլև։ Հոռիներ նկատո՞ւմ դրե՞ին մեղեւում ու լրանում է։ Ողբ հրամանով քաղաքացւած գորում է։ աստուով վախենում ու ասեմվում։ Կրակի սանդղման երկրորդ արարիչ է մարդը, որը ջանկեացած դնպում կարող է այն վառել ու հանգցնել։ Ժողը շարունակ փորում էն մարդիկ արդարւմ, մէջը աղբ մաքում, ջրէր խմում են, իրենց փորում ժահաւհուսության վերածում երանց անապախությունը կնդատու թյունները երանցով մաքրում։ էջ ինչպե՞ս կարող են պարտվել դրանք։

Ենդ՞ ազանդուքում ոչ միայն ասաններն ազանդների ու կրակների քննադատության աղիթով այլև հասուկ թամուով (մ ող պիտ) քննադատվում են հասանական անտիկ ջրաների փխխապապական ուսմունքները։ Եւ նշելիկ հա մար ասկ տմարդը պիտանան խնդիր լիւ։ այլ խիտտ կարենը էր ազանդ ների քննադատության ու մերժման գործում, որովհետեւ, ինչպե՞ս վերը եղջ լիւ, այդ ուսմունքները անուցիչ չող էին ազանդների ու անքնդունելի այլևայլ զտվանանքների համար։ Եւստ զնպքերում նշելիկ իսկական մեթոդաբանա փան ասումով, իհարկե, պիտվում է սանալն եւ պայքարում է հանուն իր զտվանած անդրունքներին։ Եւ զմէ է իր ողորդրած քաղաքաբարեփոխությանը ընամբնկնող փամ հակառակ իջող բոլոր ուսմունքներին այդ թվում իհարկե եւս մատերխալիզմին ու աթենիզմին։

Այդպիսով նշելիկը համառոտակի ներկայացնում է պրոլետարյան, պրատեական, պրիթպատեաթիկյան, ստոիկյան և էպիկուրյան ուսմունքները քննադատում երանց մէջ իր տեսակետով մերժելի անդրունքներն ու քաղաքաբները։

Այստեղ քննադատվում և անքնդունելի են դիտվում էպիկուրյանները մատերխալիզմն ու աթենիզմը աշխիքն այն, . որ երանք Ե...Այսպարէր համարում են յոթի ինքնազ... Միգրեսպան, ասում են մարմիններն . անարունելի ու անքամանելի էին, որոնց թանկեացումով կազմվեց նույն այս աշխարհը և թե ոչ աստված կա ոչ էլ նախախնամություն, որ զնկազարի աշխարհը (Յ ող, ԺԳ)։ Եույնպիսի վերարծարմունքի է արժանանում ստոիկների պանթենիզմը երանով որ Ե...Եյութապալա ստորիկյանները նայելով այս տեսանելի աշխարհին, ամեն ինչ մարմին կարենցին և տեսանելի աշխարհը աստված համարեցին (Յ ող, ԺԳ)։ Այստեղ քննադատվում է երա համար, . որ Ե...Հակահոթյամք է ընդունում և աստեան, և՛ հյուսին ու իդուսք, ցույց է տալիս, թե աստված աների արարիչ է և ոչ թե Հոթյուններին (Յ ող, ԺԺ),

պիե աստեա Հոթյունից է կարծում երա մէջ քանական, քասունական ու բանկական կողմեր գիտելով, Բիթամամանակ մեկից ասույցացած քաղմաթիկ ստվածներ սահմանում (Յ ող, Գ), կանանց հասարակաց հարտարարում և այլև։ Իսկ Այութապարաթ Ե մանի որ անքնապատմունտ արիչ ու նախախնամությունն էր ստիկից է համարում, պարապունքի է արժանի և ոչ հարդանել (Յ ող ԺԱ) Եխիտտ անվարիլ քան էր նաեւ յունից վեր ամեն ինչ անմուն, իսկ երանից ներքե ամեն քան մարհանազու համարելը և այլիւ նշելիկը Էրմելով մերժում է չոդիների (չնչերի) փախանցելիության տեսությունը, որը նա մատնացուց է անում պրոլետարյան պլատ Լական և ստոիկյան ուսմունքներին մէջ։

«Եղծ ադ լնդ ջո ում պարկաւ որումբյամբ չին քնեազատում մակատա-
զրի համատքը, նախապաշարումները, անտիպաշարումբյունը, աստղազո-
քափութբյունը և այլն»¹։

Ողնկնը մակատազրի համատքը դիտւմ է որպէս խիստ վտանգաւոր
էրեւելի և անհրաժեշտ է համարում պայքարել նաեւ դրա դէմ. թնկուզն
քնեղանկան կրակից որտեղ չեղում կատարելու, զնեմ, նա խորապէս գիտ ունիչ է
Ք. որ մակատազրի միջոցով շարիքը կարող է արդարացիմը, եթէ կա մակա-
տազրիւր, ապա կարելի է լոյսուանել, որ շարիքը նախորդ ասմանով և է
պէտք է կատարելի անիւ աստիճաններէն Այդպիսի կաշկանդմանութիւնը մ.
զոգրդին ու երկրին կործանում կարող է թերել։ Ողնկնը Հնդկում է մակատա-
զրով ավազանակնի հարմարումների արդաւաքումը և զգուշացնում ասեղ
վտանգը խափանելու, վերաբերյալ, ու նոր ավազանախումբը արշարում է
կրկնիւր մարդկանց կողմապահուիւ և կատարելու համար, թող որտեղ լնվաքնն
ու խորա խոնից զնեղը յկողմնն երկրից ավազաններին գոյաւ քշելու համար.
այլ թող պատճառաքաննն, թն երկրի մակատազրին է ավազանից կատար-
վել, մենք ինչու՞ պիտի դմ գնանք մակատազրին։ Բայց զորքն գումար
լով և երկրից թնանման գոյաւ վտնդլով ջույք ևն ասլիա, որ կատարաննելը
մակատազրի ինչ-որ ասմանումով չին տեղի ունենում, այլ ավազանի բո-
նութիւնը որը դալով անհազարար կատարում է ժողովրդին, զքմում ունից-
վանիցը (Տ-րդ, մԵ)։ Ժամանակի քաղաքական շարք իրադրութեան պայ-
մաններում մեր ժողովրդի համար աս պիտի լնիւր որպէս մարտահրովեր։

Մակատազրի համատքի նեւ անմիջականորեն առնչում է աստղազո-
քափութբյան համատքը որի ազդեցութիւնը ինչպէս երևում է, զգայի է
եղն, նաեւ մեր ժողովրդի մէջ։ Ողնկնը իրականութիւնից վերջման բնորոշ
աշխաններով կարողանում է ջույք ասլը, որ աստեղից չին կարող մարդկանց
Քնկղան կամ մանկան պատճառ լինել, երանցով չի որոշվում, ր լախտակ
թութբյունը, ու էլ թշմառութիւնը և այլն։

Ողնկնին յուր մասհողն էն վազնեզանն ժամանակներից նկող և մ
զոգրդի պատկերաքումների մէջ մեաքան որոշ համատալքնից՝ կապված
ժառանգին ու աստապելական լնկների և երանց վերադրդեղ անիրական
գործողութիւններին նեւ, որոնք մթաքնում լին մարդկանց մարիքը, մ.
լորեցնում երանց։ Նա հանգամանորեն կանց է առնում պարիքի, հայրնա-

¹ Ողնկնի յաշակած այս կարգի հարցերի մասին կան առանձին աստիճա-
նութիւններ։ Գրանիցք Հիւանք հետեյալները՝ E. Duilauriet, «Cosmo-
gonie des Perse d'après Ezriak» — «Revue de l'Orient» V. Paris 1887, էջ
252—267. Մ. հ. ա. տ. ի. զ. և. ե. «Ազգագրական երկեր Ողնկն Երաքաւ. Ենդ
ազանդոյ, Երկի մէջ» «Ազգագրական հանդես», XVI. 1917, էջ 137—147.
II. Գ. ա. ա. մ. ա. ի. զ. և. ե. «Եղգրդրական հատարք Ողնկնի թով», Եւանդիւ
ամսաթիւ, 1921, էջ 221—246. 422—427, 489—517, տւլրեյապններն ու աս-
տանաները հայ ժողովրդական հատարի մէջ, Եւանդ, էջ 627—657.
«Ողնկրդական աստիճաններ և աղիներ Ողնկնի քով», Եւանդ, 1922, էջ
483—509. 588—613.

պարթիկ, եհանգի, համբարտի, շահապետի արաբիկ և նման այլ երես-կայանան, անխրախան էանկների վրա, հերքում երանց գոյության ու գոր-ծադրությանների մասին եղած գրույթները: Ո՞րքա յայտն առաջանելներ են ու պատահական բարդացումներ: — Համատեղացնում է Ողնիկը (I-ին, ԻԳ): Նա աշտեղ աշխատ համարան է, որ երառում է նաև աշխարհի ժամկետը, որոնց մասին հիշատակում է Աստվածաշնչում նա Մանգի, արդուհանգերն, ինքը նա ընդունում է անտեսանելի (բանական) էանկներ՝ Երկրապաններ, զենքը և մարդկանց հագնեները:

Որպես փխխափա գիտնական Ողնիկը որոշակի հայացք ունի աշխարհի, երա ընտյթի, էյութի մասին: Նա ընդունում է աշխարհի էյութականու-թյունը: Բայց դա, ըստ նրան՝ ակզնա դա էյութականություն չէ, այլ ստեղծական է աշխիքի՝ ստեղծագործման արդյունք է: Արարչի հանդեպ աշխարհը արարած է: Բայց նա չի ստեղծվել միանգամից: Նախ ստեղծվել են, այլ, պես կազմած յոթս եսխանութիքը, ստարերը՝ հողը, ջուրը, կրակը, սղը և ապա որանց համակցումով կազմվել է աշխարհը:

Ողնիկն աշտեղ ողտվել է յոթս ստարերի՝ ըստ վաղուց գոյության ունեցող սամուկից: Հայանի է որ ՈՒՆը իվարկությունից առաջ III հա-դարումակում Ողիպտում արգին պաշտպանվում էր այն միտքը, թե սխարհի յոթս իրերի առաջացման հիմքում ընկած են աշտեղ կազմած, ախարհի յոթս ստարերը: Եողը, յուրը, սղը և կրակը՝ Այնուհետև դա անցավ հայերին (և այլ ժողովուրդներին): Ոմանք այդ սամուկը ընդունել են (ամբողջովին կամ մասամբ) իրենց մտածելախառնական հայացքները: Հիմա վորդու համար, իսկ ոմանք էլ արամեիքից իջնախոտական աշխարհորդում ժանը: Զորս ստարերի սամուկը անցել է նաև հայերին, արաղույում գտել հայ մասնակազության մեր, Ողնիկի երկում և ժամախապատում մաքրում ընդգծվում է որ յոթս ստարերն էլ իրենց անթիև արարածներ, աշխիքն ստեղծական լուսյուններ են, զրանք արարչի կողմից աշխիք են ստեղծված:

Աստարերական է որ Ողնիկը առարկաների էյութականությունը ըստ ջատում է զգայումով ու զգայարանների վրա գործած երանց ազդեցու-թյամբ: Ե ինչ որ մեր զգայարաններով յայտնվում կամ գնվում, զգացվում է, այն էյութական է: — ասում է նա — իսկ ինչ որ զգայարանների վրա չի ազդում ու էյութական: Կայսի ստարը նուրը է թայց որ այնով գնվում է էյութական է: Ողի ստարը նուրը է թայց որ ջրությամբ ազդում է մարմնի վրա, էյութական է: Կրակի ստարը նուրը է թայց որ ստարությամբ ազդում է մարմնի վրա էյութական է: Նույնն էլ չրիկն է: Ե (I-ին, ԻԳ): Ինչպես տեսնում ենք, Ողնիկը միշտ փնդով էյութական է: Աստում նաև յուրա, և դա այն մամանակ, երբ փնդման գետ իր գարգացման հիմ կարելի է տեսնել մանկության չընկում էր:

Էյութականության որոշման իր վն ունիշայ գաղափարներով, ինչ պես հիշու նկատված է Ողնիկը հանվում է գեղի պարզ մասնախաղված թեև ընդունուր սամամբ իջնախաղ է:

¹ Մարտիտական փխխափախության հիմունքներ Միտք հա-ծրեան 1888, էջ 14:

Ինչպիսիք են չի հասնել էլյուսթի (մասերիսային), որպես մարդու գիտակցության ընդունելի անկախ գոյություն ունեցող տեսության, գաղափարին: Դա չի եղ հարադրելի, որպեսզի, ինչպես փորը տեսանք երա նշաններ այլ է:

[illegible]

Եւ իր պատկերացմամբ աշխարհի կազմիչ տարրերի նախամարտն իշխանը ընտրեալըսով է տառնեմապիտանմամբ իսկ երանց միասնութեան ա մե ներկայացնում է որպէս նախադրամիասնութեան, այլ առտաքին ա մով կատարված զուգանցում ա նաշանցում: Եւ Զորս տարրերը որեւ յիշ կազմված է աշխարհը, առանձնակի միմյանց խաթարող նն բարդ զուգանցի նեւ նամադրված՝ պատկար ա շահանքն նն զանում: Եւ մերմե ն կա մի գաղտնի զորութեան, որ (մեմմեմ) վաշանդները իրար նեւ խառ եմով պատկար զարեւից միմյանց նամար (1-ին, Բ): Անպիտակ, նեւնպար վաներնն պարտապակում է ամեն ինչից զնր զտեմող աշխարհն տեղեմող ա կատարողը է-ի գաղտնաբար:

[illegible]

7) Ungew. G. L. n6p

Ինչո՞ք ազդեցություն չէր ունենում մեծահասակների վրա հայտնված և նրան չհղիստված մանկաները, որոնք իրենց հայրերի և մայրերի հետ միասին ապրում էին նրանց հետ չհղիստված մանկաների հետ միասին:

Իրագր. հիմնվածությամբ դատել մեր ինքնուրույն մասնակցությունը մեր աշխարհը իր լեզվական լայնությամբ մշակելով մի շարքագրական մարգարիտն էր եղան ինքնին հայ հին գրավոր լեզվի միասնության կամ ցլուխակն շրջակի բնույթը որի նաև է:

Որոշ քաղաքներն են՝ վերաբերվում մեկ հասարակ խնդրադրույթն է թարգմանական լրջառասանյակից ազնիվ է հրկիթ, որոնց թվում է նշանիկի աշխատանքից հետո՝ հրանք էլ իրենց հերթին, բայց ունակն լրջառասանյակից հետո՝ լրջառասան են լրջառասան՝ որոնց առաջին հրանքում է հրանքիանն է հրանքիանն նշանիկի

¹ Թեոդորացու շարանի հարկմանի մասին առաջին անգամից 1856 թվականին Մոսկվայի Թեոդորացու շարանի հարկման ընդհանուր վիճակագրության հիման վրա:

զամ թղթանաւորս և զանքանաւորս, զմտաւորս և զանմտաւորս զխառանձ և զանխառանձ, զստան և զանաստանս (1-ին, Ա) և ալլիս Այստեղ համա-
նիշխնոր խմբերով հանազորմաժ են իրենց հանգանիշներն:

Խառքին կենդանութիւն են տալիս հարազարման րաւորը, որոնց զոր
ժառնութիւնը նշխնիչ լաւ է սիրամ: Այնպիսիներէից են՝ տառայի գննչը,
ապաշտան տաննչը, ապաշտան մատուցաննչը սլալաւ առննչը ժուշ գննչը
մեղադարի լիննչը, ապաւ գննչը, ամեն տալիս, մեծա գալիս և ալլիս:

Եւ զբույթները կըմեղմորեն: Համայն նշխնիչը հրթնմն գիմում է իւ ժա
մանակի մողմողականն որոշ արտաւայտ քթուններն, ինչպէս՝ սլաւ ադի
կլաննչը, լիւս ադի առնալիս, Եսիք լիննչը, տալիս լիննչը (1-ին ԻԳ), ալլիսնքն ժը
թողնչ լուսն առննչը, Եսամի է փլումս և ալլիս:

Որոշանիթորեն նկատելի է համապատասխան իմաստները հարաբարութիւնը
արտաւայտելու և գտումը: Ո՞րն լիզվի մնչ կան քրտականականն հոսիւնան-
թիւններն որոնց համասեղ գործածութիւնը կարող է իմաստի տնորոշու-
թիւն կամ թլաւորմունում տալ ըննչը, ապա ընտրում է ալլիսնքն միւրոյ
ննչը, որոնք հասանորեն քննգծում են տարբերութիւնը:

Եւ անհանութիւնից քննորմաժ որինանիթոր քննաննութիւն են հազոր-
դում նրկի լիզվի: Այսպէս որինան՝ Ե...նթէ ոչ միան և տաննամանից պնդվի
զինքին արմատք խառոց ոչ պարարվին և նթէ ոչ տաթ քնտուցանել զանգաւ
տանս պտուղք ոչ հասանկին (1-ին, ԺԶ) և ալլիս:

Այդ նպատակին է ժառայում եւս ալս որ Եսիս գիտական խնդիրներ
լալալիւզ հնդինանը հրթնմն խառանկից է լեւորում անորոշ ընթերցողին
գիմում է նրան և իւ առնիքն աւում հրկորոց գնմքով: Անա որինան՝ Ե...այս
ադի՝ դա կարին իսկ զաթ լաւայինայ քանկութեամբ պնդում՝ և մարանկտ
տեւ Թէ քնաւ ամեննին գտանիցի՝ ի նմա լիլաւանք քանկութեան (1-ին
ԺԵ), Այսիցի խառք ընտում է գրուլլի ևնով, ինչպէս Ե...ինն աւթ Թէ ի մե
րում զնչ ժողալուզ զգով դարենայ, և զգալինն հանապաղ մեջ լանք ամն
ենքանն: Աւ միան աւթ. զպալն իսկ իմ ալլիս տեսնայ իս (1-ին, ԻԸ) և ալլիս:

Հանգանակարդի տեսանկետը հերքելու համար նշխնիչը համալի է գիմում
հնդնանքի միւրոյնն: Այսպէս, նթն լալիքը լաւ հանգանակարդի ընտինն
է և ոչ կամտինն, ապա ամեն անհանգարմնից լալիք պնթ է տաննչ, հնդ-
նանքով նկատում է նշխնիչը: Ե... Այնպիսիքն նթէ կին լիլալլի լալալալի մողմ
դիւ լիննչը... Աւ նթն արդայ իւրոյ տալ առնայ ի վերայ խաղալլի մի լիլի
նմա մեղադար... (1-ին, ԺԶ) և ալլիս: Ան քանակնին և զանան՝ է որը լալալալ
տակ ալլիսութիւն է հաղորդում խառքին:

Եւ միւրոյ տալմորից զարեննչու համար հնդինանքը հրթնմն գիմում է
գտադարման համեմատութիւններին ևնից ալլալիսին է Ենթ աղանգալիս-
տալին պարգծութիւնը: Անորնուլլի մալին խառնիս պնթ է մաքնոր
հասանկը հաղմունքը հնալննչը, ինչպէս արնգանի մատապալներին եւս
լիլիս պնթ է մաքնի ալլի աղտատութիւնները, որ պարտաւ լալլին եւս
լիլաւ ալլալլի լիլինն:

Նշխնից հողքային թալանանթ է հալլիսնի նրկից (և լիլանկապն)
քառական ու կենդանական ալլալիսին, թուսթան լաւ հրնուլլիներն, մա-

զովորդի առխորություններն և այլն: Քանազան առիթներում իր մտքերն արտահայտելու և հաստատելու համար ոգտագործում է այդ կարգի շատ քանակ որոնք կաղմում են իր և երկի իրականացն ըստագաներ մի գրադի մար:

Այլ մամանակ երբ դեռ մշակված չէր գիտական անգանումները համար կարգ նգնիկը կարողացան է արտահայտել գիտական-գիտականական շատ քանակ վերացարկումներ: Նկողներացումներ իր մամանակի հայերենի միջցորմանակ աղբարական քանակի պատագործումով նկատելի են, իրարին, նրա արտահանները: Նա աշխատել է գիտական անգանումները աստիճանի քարկարանի: Եսթմատ (ս' ընթանական կամ ըստական իմաստով), աստար, տնական արհուրիսն ոգորութիւն, ասանն: ասաննայ: արկնչ և այլ քանակ:

Քրոջ անգնիկարումներ մատենում են գիտական քանակումները կամ ինքնատիպ արտահայտություններն անք ընդունում: Յրնակ' ու... Զարում իր է ոք այն յարում են: քան գայն, որ է նման' մեծ գտան' և (Ի-ին, Ն) և . Քրն լիկն վան լիկն յարա ասանը (Զ քդ, Ն) և այլն:

Ենդն աղանգացք-ի անը գնթագանգանգան գիտական ընույթ ունի արանգ ինքնում է մտքերի արտահայտական յարագրման ճգանակը, ասանը նրա ըն գուն, ինչպես վերն իյ ասանը, գարկ լի գնգարգնատական հանգանիքն ընթ: Տն յ-անգ հանգնիպում են աշխարհի նկարագրություններ, որոնք գն գարգնատական հանույր կարող են պատմանը ընթերցողին: Հիշնը արնգան ի հայտնի նկարագրությունը (Ի-ին Գ): Կամ աշխարհ-կարքի աստարանը (ե աս.), մշտաբայն աղբարներն արինակը (Ի-ին Ա) և նման արիչները:

Նգնիկի երկն ընգուն ուրիշ շատ ընտրող կարմնը ու արմանիքներ իյ ասնի: Այսպես նշնչնը միայն' ընթերցողին ընգանուր ուրգագտարի ծանոթու թյուն ասու համար:

Ե) Աղբյուրների հարցը

Ենդն աղանգացք ք ասնիչ է աղբյուրներ: Նգնիկը լիկնիով մի շարք ընգանիք (աստարներ, պարաններ, հանարներ, իրարաններ) աղբարանում (կամ ծանոթ) ու ընգաներագան շրջա աղաց մտագորական իր երկն ասնիչն-իս պագնիչ է շատ աղբյուրներից: Իսկ է նյ աղբյուրներ են ինչի գրանը: Այս հարցը հետաքրքրել է քանապիթությունը, և նրա ըստարանման ուղղու թյամբ միել ալմ զգալի աշխատանք է կատարվել: Այսանգ կաշխատանք ամփոփ անգնիկություններ տալ նպատակ ըսնեն ալմ աղբյ լիկերի 'հետ ք ասնիչն ընկույթներ:

¹ Լեզվա ոնական կարգի հետաքրքրական գիտագրություններ կան Ք Ք ո ս ն յ ա ն ի ռմատնաթիւ ընթերցումաթ է մատենագրութիւնը Խախենացք (Ինկնա, 1888, այլն 1891, 1910) Կ Ա ո ա թ ե լ չ ա ն ի ղ Գրաբարի հետ ք նաթիւ (Նրան, 1945), ինչպես և այդ կարգի ուրիշ մոզգնումներում:

Այնուհետև «Նոյն ազատեցող» ի համարյա եռուստիսուցանները համեմատած է Հինյայ երկրի հայերեն թարգմանության մասին ի նախ:

Վ. Մամուկյանը հերքում է Քարանդեզի պատմած լինելու հանգամանքը եւ նույնիսկ այն միտքն է հայտնում, թե Ուլենկը Քարանդի երկրորդն ժամանակ էր, որը քիչ համահասկան է միշտ կերպով ցույց է տալիս Ուլենկի և Քարանդի երկրի համապատասխան մասերի տարբերությունները: Գտնում է, որ Ուլենկի աղիքն պատրաստված է, քան Քարանդը: Եւ ժամանակ է այնպիսի տեղ սահմանների, որոնց մասին Քարանդի երկրում չի խոսվում²:

Միտքերով Քարանդից պատմած լինելուն վերաբերող տեղանքները Ս. Մամուկյանը, սահման, ստույգ է համարում նպիտակապես պատմելը (սկզբ ազատեցողը, էջ 294—295, 296): Եւ այդ փաստը միշտ է գետնադրում, Ուլենկին պետք էր սալ հին հունական փոխառությունների շարքում համարել ներքի համարումը շարադրանքը այդ նպատակով էլ պատահական է նպիտակապես աշխատությունը: Եւս Ուլենկայ համարները չի նույնացնելու — ասում է Մամուկյանը³: Այնուհետև նկատում է որ այդ համարումը լիարժեքացան է ներքի Ուլենկը ընդարձակ է իր կրկն 230—230-ը կշռում, և հետագայում է համարում հետագա գրքերին համեմատելով նախորդում: Իրոք Ուլենկը իր աշխատությունը Հինյայ երկրում կրկն տեղադրանքում է փոխառություն համարներին Այստեղ եւս բերում է համապատասխան գրությունը և հանգամանքներն անհայտնում: Այս մասը շատ բնական է, որ համարներին էլ հիմնավորված լինելու նպատակ է ունեցնել իր աշխատությանը դիրքը լիք հիմնավոր կերպով բնականաբան իր կարծիքով տեղեկություններ տեսնելու ներքի և այդպես էլ այն է համարում կարող լինել լինել այն համարում համարները, որոնք թարգմանաբար վերցված են համարում նպիտակապես: Սահմանը բացառված չի այն որ Ուլենկը ինքն ինքն ընդարձակ էր մարմնապես պարզ (սկզբնական գեղանակ նպիտակապես գիրքը) և այդ ընդարձակ գտնողություններն անկողնում ներկայացված տեսանկյուններ վերաբերյալ:

«Նոյն ազատեցող»-ի աղբյուրներին խնդրով շատ է պատկերվել Գ. Գալանդ Քարանդը, որը, զմեքիստաբար, իր գրքին ասում է ասում Ուլենկին մեկուց ընդուն միտքով: Եւս աշխատությունը⁴ հետագային աղբյուրը Ուլենկայ հայտնությունը խորագրով, շարունակաբար հրատարակվեց հանդես համարում ի 1882, 1894, 1896 թվականներին համարներում և ապա 1918 թվականին լայն տեսակով տարածվեց գրքով: Այստեղ եւս ներկայացվում են Գ. Գալանդ հանդեսին հիշատակություններ և Հ. Թորոսյանի ու Հ. Զաքյանի աշխատանքները Հեղինակներն անհրաժեշտություն է համարում Վ. Մամուկյանի մտնողությունը⁵: Այդ եւս տեղեկացնում է որ հինգ տարի անց կարգավորվել Ուլենկային «Ուսումնական հայերեն լեզու»-ի մեծագույն աշխատությունը 1750-ը

² Տե՛ս հավանոր՝ ամսագրում, 1892 էջ 294—296, 321, 322

³ Հիմա հիմնավորվում, 1892, էջ 331—333:

⁴ Եւս տեղ, էջ 324

⁵ Եւս տեղ, էջ 323

⁶ Տե՛ս հիմնական ամսագրում 1882 էջ 290

էլում ըստ իրաւի է մի անկարգի՝ նշխարի բեղարթնական աղբյւրները (սասնային Մեթաքսոսի) մասին։ Ո՞րտե՞ս աշտեղիք էլ իր առաջ խնդիր է դրել քննել ու ցույց տալ նշխարի բեղարթնականները։ Հայտնի է որ Մեթաքսոսը «*Περὶ πνεύματος*» (Եղանակ աննշխարականութեան—«Աղատականութեան մասին») աշխատութեան քաղցրէջ չի պահպանելէ։ Մնացել էին հունարեն մի քանի հասկումներ։ Մշակմանակ թարգմանութեամբ, որ կատարել է 12-րդ դարում, հայտնաբերել է Քսենոկրէս և հրատարակել 1891 թվականին Գ Գալեմար յանը։ Նշխարի ներքեւ ամենամանիւմ դրանց ընտ մասնագրուել է անում բեղարթնականները (12-րդ էջի 6-րդ տողից մինչև 23-րդ էջի վերջը, այսպէ՝ 236-րդ էջի 6-րդ տողից մինչև 238-րդ էջի 2-րդ տողը)։ Համարելու նամար նա դուրսագրել է Մեթաքսոսի երկի նախամտերի իր կատարած գրաւար թայ գմա նախընտր և ընդէ պահանջարկ։

Ինչպէս ուրիշների կողմից էլ եղած է, Գ Գալեմար յանը գործադրել է մի աննշխարի միջոցը՝ գրաւար թարգմանութեան մէջ նա ոգտագործել է նշխարի քանակն ու ընտրել և գրանք էլ նախնայաղբի միմանեց նախնութեանը ցույց տալու իրաւմով։ Նա աշխատ է վարդիլ նաև Արիստարգիս Իմաստասեր Աքենագոս աշխատութեանից կտրերից թայգմանելին ու ընդէ աղանդացւորն զուգացրելին։ Իւարկի էթն ընդհանրութեան իրաւութեան է դա ոչ ոք չի կարող միանել, քայք աշխատարկի է, երբ նախնականութեան աղաւորութեան ստեղծելու նամար նշխարի ոգտագործում է նշխարի զմէ՛

Ընդէ աղանդացւորն սկզբնամասի նամար իրեն աղբյւր Գ Գալեմար յանը ցույց է տալին Արիստարգիս Իմաստասեր Աքենագոս «*Մասագրուութեան*», Բարանը Գնարացուս Եկնցորնայցւոր, ինչպէս նաև «*Մանախաղատում*» նամարն նա քննում ու զուգացրում է նաև 2-րդ դարի հայի քաննեա Հրապարկասից մի նախնի և ելում է նշխարի ներքի կաղբ։

Ընդէ աղանդացւորն ի գործաններն թարգմանութեան կղբած ենքածա կ'ս'ում է Միթցը, չորսակնով մինչ այդ հայտնի գրանած աղբյւրների հարցը, ելում է որ երկի ամենքն աղբյւրների ոգտագործում վ չ թն նախնեում, այլ, բնոնականն, քաննրանում է։

1899 թվականին Եւանգելոս ամսարեանը ում հապալանկնց ընդնկալ մէկ նոր աղբյւրը քառ Ա Կարրիերիս Նաղարգումը (էջ 163—166), որով ծանուց վում էր հայագնեա Ա Կարրիերիս նամակի մասին, զա վերաբերում էր 2-րդ դարի առաջինի մի գրութեան, որտեղ պատմվում է պարսից գրագրաւոր քանի կրտի մասին։ Կարրիերը, նամենատութեաններ կատարելով, ցույց է տալին զոր և նշխարի ներքի՝ պարսից քննի վերաբերող մասի կաղբը։ Նա եղրաւ կաղնում է որ առաջինի այդ գրութեան թարգմանված է նշխար պահպանական մի նախնայն թաղբից որից ոգտվել է նշխարի նրանից էլ՝ նշխարի

¹ Եւանգելոս ամսարեանը, 1899 էջ 167 361, 363 366 1894 էջ 6—110

² Նալն անց 1896, էջ 270—273.

³ *Sé'm Des Wardapet Fanik von Ko b W der d e Sektens* • Wien 1890 էջ 15

1811 թվականին ռեպրոդուկտում (էջ 338—337) և Քարոսյանը մասնագրություն արեց Այթթալում առարի եպիսկոպոսին, որի մի թղթից պարզել է նշանները:

Ենթ ադ. եզրագծի ազդրություններն ու առամեադրություն խնդրում անհասարկությունովն և իրապատում գործեր ֆրանկացիք հայապետ և. Մարինքի փառարանն է 1824 թվականին հրատարակած իր «Le De Deo d'Eznik de Kolb» աշխատությունն մեղ է Մարինքի մեծ տեղ է հասնադրել նշաններ պատագործած ազդրություններին նա հաշվի է առել իրենից առաջ գույք տրված ազդրությունը (բացի Այթթալում առարոսը): Բայց և պարզել ու նրան և հանել ուրիշները գրանց թիվը կրկնապատկելով (Յրիցանեն, Աթրիշուս Ստատիս Գրագրուս և Տարանացի Իրենիս, Արամանեթիս, Նիքիթ): Նա մեթոդիսի երկի պատագործական իրապարակելի էր ազդել Նիքիս մոտեցմամբ է զննարանել, քան Գ. Գալեմյանյանը (Զորց մաս 1-ին գլուխ) և Մարինքի թեղգծեր է որ նշաններ առնվազանը չի հանել մեթոդիսին այլ ազատ փոխառություններ էր է հատարել՝ թեղյալներով, ներառելով ու իր նպատակին ծառայող նշանով և ու շատ բարեք է զննարանել նշաններ գործեր, չնայել նրա ինքնատեղությունը փոխառությանն առարկություններին հանազանությունը, որս թյունը և այլն¹, և. Արենքը իր սմեկական նշաններ նշաններ մասին աշխատության մեղ է Մարինքի «Իշյալ գործի ամենադիտադրար արժանիքը՝ այն է համարել որ այնտեղ թեկված ու գույք են տրված նշաններ նրկի մի քանի եղք ազդրություն»², նա նայնպես թեղուհում է թ Ենթ ազանցողը թ Ահամուս մաս ուրի, բայց միամտական էրում է սմուս թ թ նշաններ անմիջապես այդ հեղինակներից քաղած լինի այն հատուածներ որ նմանություն ունին Անիի շուտով զոգագրիպումներ են, որ առնուած են թեղանուր ազդրություն³, և. Արենքն իր հերթին քննե մ է Թեղարոսից պարզված լինելու հարցը և միամտական իրապարակելն թեղգծում է որ առանձին ուղադրությամբ պետք է հետազոտվեն հայերեն ազդրություններ Այն կարծիքն է հայտնում թև մադվորական լանահայտության նյութերն համար նշաններ որպես ազդրություն պատագործել է Վաղդուսն և պատասխանիք Գրիգորի Պարթևի երկը⁴ (Ինքը) և Արենքը, հրապարակել է այդ ազդրուրը ուսումնասիրությամբ հանդերձ:

Չենք կարող համապետ չենել, որ բացի այլ հեղինակներից, Մ Արենքյանը Վաղդուս հեն գրականության պատմությանն առաջին գրքում նշաններ

¹ Տե՛ս «Le De Deo d'Eznik de Kolb connu sous le nom de «Contre les sectes». Etudes de critique littéraire et textuelle par Louis Maréchal», Paris, 1924, էջ 33.

² Տե՛ս ռեպրոդուկտ 1820, էջ 334

³ Տե՛ս նույն տեղը:

⁴ Նույն տեղ էջ 266:

Գրավելով ստիթից նշանը, որ և. նայնկյանը իր սրբից Գարթիկն վեր ազդված Վաղդուսից որպես հայ գրականության նր սխալները աշխատության մեղ շուտ է առնել թև հիշյալ գործը պատկանում է Մանրուկ Մաշտոցին: Երաներն Մատենադարանին Նո 7 1864 էջ 301—328

էնչոյ գերլուծելիս միանգամայն նշտ կերպով չիմանալորում է երա սերտ կապը ռեալիստականութեամբ մատրցի Նեո և Նախ մի ամբողջական հաստատումով, ապա սոցիալականութեամբ թաղմամբով տեղեկութեամբ համապատասխան մեղքը լուսնեկով ցուցադրում ալի՞ն:

Մասնակցութեան ակզրեանդորման շրջանում մի փոքրամեծովը կրկն համար ըստ աղբյուրների պատգամաբանութեամբ ազատութեանը էր Նեղինանի թաղման կողմանի զարգացածութեամբ՝ տեղականները չիմանալոր թաղապետութեանն թով թաղմանը ու հարուստ փաստաբանութեանով ներկայացնելու միանգամայն իրախտանիքի մղուման: Աղբյուրների պատգամաբանութեամբ Նեղինանի՝ ամբողջ կրկն թեթեւեղութեան ներկայանում է հզնեկյան շնչով:

Յ) Զեռապիլիք և ազատութեան ճանք

Մեզ է հասնել Նեղինանի կրկն միայն մեկ մեռագիր¹, որն այժմ խնամքով պահւում է Երևանի մատրցիայան մասնակցութեամբ 1987 թվահամարին տակ: Ելմանեմում կրկն է 1111 (Կարինյան ցուցակով 1981) թվահամարը: Այդ մեռագիրը 13-րդ դարից է: Արտագրութեմ է ԳԻԹ (= 1280) թվահանին Լուսեր գրքի մեռագրով ներսան վարդապետի և երա աշակերտ Թաթու համար Հեռագրայում Թովմա վարդապետան իր աշակերտի Նեո գերանեղն է մեռագիրը, նկատման սխալներն ուղղել և մատրցիայանով նշտ կրկն էլ: Երա պատկերում կամ լուսանցքում: Նեղին էլ (տանտուտը Գաղաթը) ներսան է 1671 թվահանին: Վերջին ստացութեմ է Լովնանեմ վարդապետը, որին նկիթն է հարաբան:

Զեռագրի միանայն կազմի մեջ ամփոփման են և այլ ելույթներ: Նեղինանի կրկն պատմում է 1878 թի 10-11-ը սոցից և ամբարտում 3148 թի գերանն աղով:

Զեռագիրը, որ մոտ 11-րդ դար Նեո ազատութեան չիմը էր դարձնել կրկնը մեռանանի կորած էր համարում: Կարծում էր, որ այն զու է դեռ ցն է Զեռաների 1885 թվահանի մեռ Նեղինան: Բանագիրութեան վարդապետան հարգն հարգման էր այդ գրութեան Նեո կոր կատարման թանկագին տես:

¹ Հիշենք, որ որպէս թանագիրներ այն կարծիքն են հասնել, թե ռեալիստականութեամբ մատրցի, ըստ լեզվական տվյալների խոսքանան գրք է, և երա հեղինակն էլ Նեղինանի է պատմել: Հմմտ Գ Գ ա լ ի մ թ ի ա թ ի ա ն, ռեալիստական աղբյուր, էր 18-19-ը: Ամառյան, ռեալիստական գրքերը, 1968 թի հան էր 343—345: Սակայն և Բյուզանդացին իր մեռանանիքն նշել է, որ ռեալիստականութեամբ մատրցի գրանան շրջանի գրք է միայն Հեռագրայում խմբագրման է ներառելով և այդ պատճառով էլ պարունակում է եռն տվյալ շրջանին հատուկ լեզվական կրկնութեան Հմմտ Գաղին վարդապետ և երկն Թաղմանութեանը, Տիգրա 1900 թի 24, հան:

² Զեռագրի մանրամասն նկարագիրը թեթեւեղ կարող է գտնել Հ Ա մ ա ռ ա ն ի և Գ Տ ի ռ-Մ կ թ ա ռ չ յ ա ն ի «Զեռութեան և համաժողովրդի Նեղինայ ներսան մեռագրին» (Վիեննա, 1904) աշխատութեան մեջ: Այստեղ թերում ենք միայն մի քանի տեղումներ տվյալներ:

կրնկալը: և Անաթոլանք 1802 թվականի ապրիլի 25 ին այն հայտնաբերեց
էջմիածնի մատենադարանում նախորդ ունենալով Գ Տէր-Սկրտչյանի
դ արամբ¹:

Մեր մատենադրության ձեռագիր ջրան ւմ նկնիքի երկը իւրովն ոգ
տաղորդեմի: է մտ արդ կյանքում անայն նրա որակաւոր փոխում է ասլա
դյության արժանեանալուց հետո քանի որ արդարեւ այն գուրտ քննիկ
այնի լայն առարկանը: Մինչև անգամ դատադրի գիր է կատարում գրաբարի
և սուրման ամար:

Առաջին տաղարութիւնն իւր տաղարիւն է 1762 թվականին Օմյա և
նրալում:

Քննարկու նախորդում է Բնաւարանութիւնը: արգած է նալանի
հաղմի: Գրքին կցման է Բնանի գրաւար քանիք: և (էջ 275—287): Քնն վեր-
յում ելման ևն նկատման մի քանի վերականգնի, անայն դրանք չեն ապաւում
ամբողջ գրքում անդ գտած քալոր (թեկուզն միայն կարծես համարվող) արտա
ւերը: արտեղ թիվը: արախաւարտը: արգալի է:

Այդպիսի տաղարութիւնը կատարում է 1816 թվականին, Վենետիկ
է մ Վենետիկյան արտ ակցիանկան հրատարակութիւնը կցման Բնկուց
ման մեւ անում է թն տաղարի հիմար ԶԻԻ թվականի Բնալիքին է արի
քաղաւարտ անայնիքը հրատարակիչները ուղղել են՝ խիստ կարծեսները եր-
նիւմ արաւարտում: Կալաղիւն և: Եմիցը հայտնում է այն մասին, որ Գ Գա
լեմքալիքներ հրատարակուարդիքը արած համարում եղի է: թն դպիր Գ Տէր
Կոլհանեկալանը ձեռագիր հիման վրա ուղղումներ է կատարել: ԶԻԻ անկիւնի
րատարակութիւն մի արիւնակում և այն ուղարկել Վենետիկ: նրա ուղարկա
ծը անդ է անել 1781 թվականին: Կատարմանն անց Ա. Բաղրատունին
այդ արիւնակի հիման վրա իրաւորեն է վենետիկյան ակցիանկան այն հրատա
րակութիւնը (հեւարկն, իր հերթին ուղղումներ կատարելով): Գ. Գալեմ
քալարանը վկայում է: որ ինքն անմամբ Լեզն է Վենետիկում և ուսումնասի
թն դպիր Գ Տէր-Կոլհանեկալանի կատարածը: Արաղիւնը պարզվել է որ
վենետիկյան հրատարակութիւն համար ձեռագիր չի տաղարիւն: Սա
կայն, հետագայում և: Փնիկյանը իր սեղեկիքի սեղծ աղանդացի քնադրի
և տաղարութեանց համեմատութիւն և քննութիւն արաւարտութիւն մեր
կցան է քալը ասլա ար հիշալը հրատարակութիւն համար, իրը թն դ յու
թյան է անկնցը ևայն թվականով ելման մի արիւն ևնալիքը:

Վենետիկյան ակցիանկան հրատարակութիւնը հիմք է հաւալել հետո
գուրի հրատարակութիւններին: Այդպիսի մեծամասնութիւն համար: Բունաւարտ
թյան մեր կլում է: որ վենետիկյան այդ հրատարակութիւն թվականով (1826)
նկրկալալման ևն ևն կրկն այն տաղարութիւններ՝ կատարված 1820 և
1803 թվականներով: Իսկ անգամ՝ Ա նուսնան արտերն են վենետիկյան

¹ և և ևայն արքի Բնաւարանի ք

² Կե'ա Եւանդլա ամարկալը, 1801, էջ 287:

³ Զե'ա «Des Wardapet Eznik von Kolb Wider die Sekten» և Wien
1800 էջ 16

2 Հրատարակութիւններ 1914 և 1928 թթ. Մակայնի վերջինը ներկայացված է որպէս «Գ ապագրութիւն Գիրքը լայն է անեւի եւեւ Փարիզում 2 անգամ (1866, 1869 թթ.), առաջինը վենետիկյան ապագրութիւն, ներքորդը ձեռք գրի հիման վրա, ապա՝ և Գ լայն է անգամ (1864, 1868, 1871, 1878 թթ.) Քիֆիլիում (1914 թ.), Բուենոս Այրեսում (1921 թ., զուգադիր բնագիր)»

Սի այլ հրատարակութիւն պիտի լինէր Վիեննայում, Գիտական թեւ գիրք գրի Գ. Տեղ-ձովհաննիսյանի ուղղումները, Զմյուռնիայի և Լենն-տիկի ապագրութիւնների համեմատութիւնը, պատրաստել էր Գ. Գալիմ-քարյանը որը և հիմք էր ժողովի (ձեռագիր վիճակում) — Եմիզի գեր-ժաներին թարգմանութիւն, ժամանակին ծանուցել է, որ գիրքը մամուլի տակ է և լայն է լայն կտեսնի², Մակայն, ըստ նշանակի, լայն չի անեւի Մեր որոնումներն այդ ուղղութիւնը ցանկաւ արդյունք չափեցին³,

կ) Թարգմանութիւններ

Ենթ աշխարհը ը աշխարհը է եւեւ թարգմանութիւնները, եւեւ և լրիվ, և մասեակի (աւտիտներով) թարգմանութիւններ նաալին լրիվ թարգմանութիւնը ֆրանսերէն լեզվով է, որը հասարակ է ֆրանսիացի հա-յադեւ Յարիֆալը. «Refutation des différentes sectes des païens de la religion des Perses, de la religion des Sages de la Grèce, de la secte de Marcion, par le docteur Ermigian» Paris 1853 Բաւարիութիւն մէջ այս թարգմանութիւնը աշխարհում չի համարվում Այս լեզվով ըստ արիւնի հա-յադ թարգմանութիւն է եւալեղեւ ֆրանսիացի հալադեւ Լ Մարիէի հա-տարածը (Ե. Մերիէի աշխատակցութիւնը) «Eznik de Kolb De Deo» Paris 1828, ապա «Patrologia orientalis»-ի XXVIII հատորում, բնագր-ձակ ու հարեւր ծանոթագրութիւններով Լ Մարիէի բնուրեւապէս էլ հար ժամանակ ու մեծ բանքը է եմիզի ներքին երկի հետազոտման Հր-տարակման ու թարգմանութիւն գործին Այս թարգմանութիւնը եւեւորդի էն երա ուշագրով աշխատութիւնները՝ «Le De Deo d'Eznik de Kolb connu sous le nom de «Contre les sectes». Etudes de critique littéraire et textuelle par Louis Mariès», Paris, 1924, «Etude sur quelques noms et verbes d'existence chez Eznik» Paris, 1828, որոնք իրենց գիրն ունեցան մի հոգմից, թեպէր հրատարակման մյուս հոգմից թարգմանութիւն ու ծանոթագր-ման բարձր գնահատման արժանի աշխատանքում:

Գերմաներէն առաջին լրիվ թարգմանութիւնը պատկանում է գերմա-նացի հալադեւ Լ Եմիզին (Գ. Գալիմքարյանի աշխատակցութիւնը) «Des Wardapet Eznik von Kolb Wider die Sekten Aus dem Armenischen

¹ Տե՛ս. «Des Wardapet Eznik von Kolb Wider die Sekten», Wien, 1900, էջ 16:

² Տե՛ս եւալեւ արդ, այլն ուսեղեւ ամսորեւայ՝ 1901, էջ 207

³ Վ. Առաքելյանը մեզ հաղորդեց, որ ինքը և է. Աղալանը տարիներ⁴ առաջ ձեռնարկել էն ձեռագրի և ապագրերի հիման վրա համեմատական թեւ գրի հաղմումը սակայն չեն բարունակել:

übersetzt und mit Einleitung, Inhalts-übersichten und Anmerkungen versehen von Joh. Michael Schmid... Wien, 1800: Սա ծանալված է որպես լավ թարգմանություն, ունի նկատություն և ժանթադրություններ Յու լեզվով ներդրող լավ թարգմանությանը հասարակ է Միտեն Վերթեր և հրատարակել 1927 թվականին, Մյունխենում, Հետևյալ վերնագրով՝ «Ebnik von Kolb Wider die Irrlehren» որը, դժբախտաբար, մեր ձեռքը չի անցել (տեղեկությունը վերցրել ենք է Մարիան թարգմանության առաջաբանից)։

Թուսերեն լեզվով դա մեկ ամբողջական թարգմանություն, որը լույս տեսավ վերջերս (1988, Երևան) «Еврик Кохбани, Книга опровержения ложного: Թարգմանելի առաջաբանով ու ժանթադրություններով օժտել է Վ. Ն. Զարդյանը, որը մինչ այդ շատ է անցրագրվել նշեկի գիշերօդային, հայացքներին։

Հատկապես թարգմանություններ են եղել ուսանողների գլխավորներին ֆրանսերեն և արևմտա-այ աշխարհաբար լեզուներով։

Ենթե ազանկոցը չ մինչև զարիս հիսնական թվականները չի ունեցել աշխարհաբար ամբողջական թարգմանություն։ Ինչի թվականներն Թուսեն Ալեքսանդ լույս տեսավ Գ. Խաչատրյանի արևմտա-հայերեն թարգմանությունը (գրաբար թեպետ հետ) համառոտ ներածականով։ Սա արևմտա-այ աշխարհաբար առաջին ամբողջական թարգմանությունը լինելով, ընդհանուր առմամբ գունաքույր է։ Պետք է ընդգծել նաև նրա հարևոր դեղը ուրիշ թարգմանությունների համար (ապ թվում և մեր կատարածի) ուղի հարթի դու գործում։

Նշեկի ներք մինչ այժմ չի թարգմանվել արևելա-այ գրական լեզվով, սակայն դրա կարիքը շատ վաղուց էր զգացվում։ Մենք սիրո՞ւ հանեն առանք այս աշխատանքը՝ պարզ պատկերացնելով թե՛ գծվարությունը և թե՛ կարևորությունը։

Թարգմանության համայ լմը ենք ընդունել վիճարկյալ սկզբնական յոթաբանությունը, թայց և այդի առաջ ենք ունեցել նեոադրական տվյալ։ Ի նրա լինչյուն նաև տարբեր մամանակներում բանասերներին կողմից արված բնագրագիտական ընդունելի առաջադրվները որևի մասին համապատասխան նշումներ ենք կատարել ժանթադրությունների բանում։

Ը.) Նշեկի վերագրվող այլ երկերի հաջը

Ուսանողների հրատարակության մեջ «Գիրք ընդգիծությանը յ հետ ազանկոց են մի շարք խրատներ՝ ձեռքին նշեկի վարդապետի հազրա ջուր խրատը սգնչա-ր և պիտանիք վերնագրով։ Դրանք լրացված ու բնգրայնված ազանկոց են վիճարկյան հրատարակության մեջ, որանկոց էլ անցել են ուրիշ հրատարակություններին։ Որոշ ազանկոցություններ (որինակ, Թուսեն Ալեքանի Փարիզի վերջին) «Խրատը-ր լուսեն Թարգմանիչներից միայն Զարդյանի է գրանք թարգմանել, մյուսները անտեսել են՝ Նշեկի հարազատ ընամարնով։ Այդպես է վարվել նաև Գ. Խաչատրյանը արևմտա-հայերեն թարգմանության մեջ։

Երաստեները մեր բանասիրության մեջ մեկ գիամէլէ ձեռքդես Ենդուլք Եղեկէնէ Լեւոնով թարգմանված մեկ էլ Եղեկէնի հետ ու մի բանով չառնչվող քարձեր մ'ընթացան իր ուշադր հին գրականութեան պատմութեան մեջ անհարկն է խրատենքի և շնչի աղանդոցն ինչպէս մասին՝ Լեւոնովը է որ այդ խրատենքը որոշ մասով թարգմանութեան յիշեն, որոշ մասով էլ ինքնուրույն, քանց՝ հետազոտում խմբագրված ու փոփոխված մակայն դեռ հաստատարան ինքն պարզ չառնված համարել հնդկենակի Դարցը Ենդուլք ու Ենեւով հատկապես կենդանացին բարոյա խրատական ու ընեւդատական թովանդակութեան ունեցող խրատենքի հետաքրքրականութեանը՝ հարկ համարենք թերատար ու ասել թարգմանութեան մեջ՝ որպէս համեմատան Էդիշենք, որ Ենդուլքը մի անգամ թարգմանվել է արեւելահայ աշխարհւո թարգմ. Այլ թարգմանութեանը պատկանում է Գ. Նեք-Մկրտչյանին¹։

Եղեկէնէ գերադրվել է ևս ևս այլ երկեր Այսպէս՝ ուշադրումն Այլ ու թարգմարեն և պատասխանենք Եղեկայն, ուշադրումն Արեւելայ թարգմարեն և պատասխանենք Եղեկայն, Երեւան արարչութեան 18-րդ դար, Մարտոցին ուղղված մատի նշվում հասկանում որտեղ Եղեկէնէն ընե և անատույզ են ևս Երեւան²։

Անուշտ, Եղեկէնի նման մեծատաղանդ մատենագիրը էլը կորուս ու մանասիրանգի միայն մեկ կնքնուրույն երկովը Մակայն, բացի Ենդի ուղղութեան մեջ որտեղ ինքնուրույն երկ ըն հասել Առաջիմ ստիպված ենք չաղարկելու շնչի աղանդոցն ի հմարցովը։

18 8 թ դի Ենեւովը Երեւան

Ս Ս Ա Ր Ե Մ Ե Մ Ե Ն

¹ Տե՛ս Գրքը ասարին էջ 148։

² Տե՛ս Ենդուլքայն, 1902, №1 էջ 2—16։

³ Եղեկէնէն մասին փոքրիկ ուսումնասիրութիւն էլ՝ Անի և Երեւան արարչութեան, 1925, էջ 615—617։

⁴ Տե՛ս Ենդուլքը հայկական քաղութեան Ենդուլք (Երեւան) 1921 էջ 84

ԱՂԱՆԳՆԵՐԻ ՀԵՐ ԲՈՒՄՐ՝

ԱՌՍՑԻՆ ԳԻՐԿ՝

ՀԵՐԱՆՈՍԱԿԱՆ ԱՂԱՆ | ՆԵՐԻ՝ ՀԵՐԳՈՒՄՐ

Ա.

Երբ մեկը խոսի աներևույթի և նրա հավիտենական գոթության մասին, քանի որ (ինքը) մարմնավոր է ստեղծված պետք է միտքը հատակի, մտածմունքները մաքրի հոգեկան խոռվքը վերացնի, որպեսզի հարողանա հասնել այն քանին, ինչ որ նպատակադրել է: Այսպես էլ նա, ով ցանկանում է հայել աբեղակի նառագայթներին, պիտի սրբի ու հեռացնի աչքերի պղտորությունն (տաքացնող) կեդտն ու մպուռ որպեսզի այդ աղտոտությունները՝ որ երևում են՝ քրերի շուրջ պայծառ լույսին հայելու արգելք չլինեն:

Եվ արդ՝ որովհետև մի լուծյունը անքննելի է ու բխում անմատչելի, նրա անքննելիության նկատմամբ անկարողության տպացույց պետք է ներկայացնել, իսկ նրա գոյության վերաբերմամբ՝ գիտակցական հավատ և ոչ քննական: Որովհետև ես, որ էս, պետք է որ մշտներենական ու անսկիզբ լինի, որք ու որից գոյության սկիզբ չի առել, իրենից վեր էլ ոչ ոք չկա որ նայել լինի իրեն պատճառ կարծել կամ մտածել, թե նրանից է գոյանալու սկիզբ առել: Որովհետև ոչ ոք չկա նրանից առաջ և ոչ ոք՝ (նրանից) հետո՝ նման նրան, չկա և նրան հավասար քննել, ու էլ կա նրան հայտատի լուծյուն, ու՝ ներհան գոյության, չկա և նրա կարիքների համար նյութ մատակարարող գոյացություն և չորն էլ նյութ, որից ստեղծվե՞ր՝ ինչ որ ստեղ-

ժեղու էր այլ ինքն է պատճառը թուրքի որ ստեղծվեցին՝ անգոյությունից գոյության⁸ (քերվելով), ինչպես՝ վերին երկինքը ու ինչ որ գտնվում է երկնքում և երևացող երկինքը⁷ որ շրթերից է կազմված, և երկիրը ու երանից (առաջացած) և նրա մեջ (նշող) ամեն բան⁸ ամեն ինչ երանից է, իսկ ինքը ոչ ոքից չէ՝ նա լինելու սկիզբ է տվել աներևույթ անմարմիններին⁹ և երևացող մարմնավորներին՝ յուրաքանչյուրին ըստ իր դասի նա ունակ է ինչպես կենդանությունը ապու, նույնպես և իր անստեղծ լույսյան գիտությունը իր արարածներից յուրաքանչյուրին ըստ իր լույսյան կատարելության բերելու¹⁰։

Նա ոչ միայն երանով է զարմանալի, որ անգոյությունից գոյության քերկն անցուներին ու ոչնչությունից ինչի վերածեց ոչինչներին, այլև (երանով), որ ստեղծ ու հաստատ է պահում ստեղծվածներին, որոնց և հենց սկզբում աննախանձորար տվեց կենդանություն երբ՝ իշ քաղաքությունը ջուլյ տալու համար։

Որովհետև (նա) ոչ ոք բանի կարող մեկը չէր, որ այն պատճառով միայն իրեն պահեր կենդանությունը, թույլ ու անզոր էլ չէր, որ միայն իր համար թաքցներ¹¹ գոյությունը ոչ էլ գիտություն պակաս ուներ, որ միայն իրեն պահեր գիտությունը, կարող չէր նաև իմաստության, որ երբ ուրիշներին բաժաներ իր իմաստությունը, պակասության կատարած առաջ գար։ Այլ կենդանի է (նա) և կենդանության աղբյուր, բոլորին կենդանություն է տալիս, ինքն էլ մեռնում է յրիվ ու անապառ կենդանության մեջ ուժեղացնում է թուլյերին հզոր ուժով, իսկ ինքը չի թուլանում ուժեղացնող ուժից պարգևում է գիտությունը թուրք անգնտներին և ինքն ամբողջապես պարունակում է իր մեջ ամենագետ գիտությունը թուրքի մեջ քիչեղնում է անհատնում իմաստությունը և ինքը մեռնում է անխախտ լի՝ ամենանախ իմաստության մեջ։

Եթե մշտաբո խ աղբյուրները, որոնք նրա հրամանով են հաստատվել, շարունակ բխում են ու շին ապագում, որոնց ընդունելը ուրիշների կարիքներն են բավարարում, և իրենք նույն հորդության մեջ մնալ են մշտնջենական, (այս) որ քան առավել է նա, որք նրանց հորդ բխումները հորինեց, որք քաղության աղբյււրն էր և գեղեցիկ ստեղծեց այն ամենը ինչ

որ ստեղծեց քանականերին ու անքանակաները, մտավոր-
ներին ու մտազուրկները, խոսողներին ու լիռսողները, առան-
ներին ու անասունները Եվ քանակաների ու մտավորների
համար ստժմանեց, որ յուրաքանչյուրն իր տաքինություն-
ներով (ինքնուրույնաբար) ստանա բարությունը և ոչ թե
գեղեցիկությունը, որովհետև գեղեցիկություն ավելն ինքն է, իսկ
բարության համար անքանակամությունը պատճառ դարձրեց:

Թ

Սակայն արարածներից ինչ որ գեղեցիկ է, այն քաղի այս ար-
չից¹³ (ստեղծված) է կարծվում ոմանց կողմից, ինչպես հույն
հեթանոսների պարսիկ մոգերի¹³ ու հերձվածողների¹⁴ կողմից
որոնք բարուն հակառակ մի շար էություն են ընդունում: Հյու-
յն¹⁵ անվանելով որք թարգմանվում է նյութ: (Այդ կարծիքի
հանդեպ) մեր առաջին ս: սկզբում ասվող պատասխանն այն
է, որ քաղեբար արարչից շար քան չի ստեղծված, և չկա որն է
շար քան, որ էությամբ շար լինի և կա ոչ թե շար քաների
այլ քաղեների արարիչ:

Եվ արգ՝ արարածներից ո՞րն են քաղի կարծում կամ ո՞րը
շար որովհետև շատ անգամ ինչ որ քաղի են կարծում, միայնակ
առանց ուրիշի հետ խառնվելու, վնասակար է լինում: (Դա)
քուրթի կողմից ընդհանրապես հաստատվում է: Արեգակը թեև
քաղի է, սակայն առանց օդի զուգակցության այրող ու չորաց-
նող է: Նույնպես և խոնավ բնույթի լուսինը՝ առանց արեգակի
քերմության խառնուրդի՝ վնասակար ու ազականիչ է Եվ օդը
առանց ցողի խոնավության ու (արեգակի) քերմության՝ վնա-
սակար և փչացնող է: Զրեբը ևս երկրի հողը ողողում ու փչաց
նում են, բայց հողն առանց քրեթի պատովում ու ճաքքում
է: Եվ այսպես չորս տարրերը,¹⁶ որոնցից կաղմված է այս աշ-
խարհը, առանձնակի միմյանց խաթարող են, բայց զուգակցի
հետ համադրված՝ օգտակար ու շահավետ են դառնում: Սա
որ այսպես է, հայտնի է քուրթ նրանց ովքեր ցանկանում են
սովորել:

Ուրեմն և կա մի գաղտնի զորություն, որ (մեկմեկու) փչաց
նողները իրար հետ խառնելով օգտակար դարձրեց միմյանց

համար: Եւ քան որ զգամիտ են ոչ թե շարժո նենդին այլ շարժողին պիտի փառարանեն, ոչ թե կասալարկողներ, այլ կասալարողի, ոչ թե ցնայունների, այլ ցնալ տվողի վրա պիտի զարմանան որովհետեւ հենց նրանք, յուրաքանչյուրն իր փոփոխությաններով, հայտնի են դարձնում, թե կա մեկը որ փոխախում է իրենց արեգակը ժապէտով, քարն արանայով և ցեպի մայրամուտ ցնալով, լուսինը՝ մեծանալով-լրանալով ու նվազելով, արարածներդ մշտններն էլ յուրաքանչյուրն ըստ իր բնույթի, շարժվելով ու դադարելով Հետևաբար ա ոտդ մտքին հասկանալիան չէ շարժողին ու փոփոխողին թողնել և շարժուններին ու փոփոխվողներին պաշտել և եր կըրպագել: Բանի որ շարժվողը ու փոփոխվողը ինքնագոյան չէ, այլ կամ առաջացել է մեկից կամ մի բանից և կամ սակեղծված է ոչնչից Եւ նա, որ գոյություն ունի ու շարժում է թուրին, ինքը չի շարժում և չի փոփոխում, որովհետեւ ինքնագոյան է ու անարժան:

Գ

Եւ որ մի էությունը մշտնդենսկան է ու թուրի գոյացման պատճառ, դա հաստատում են նաև թաղմաստվածության պաշտամունքներ հետադեմերը պատճառաբանելով այսպէս ըմբռնք,—ասում են — քանի որ անկարող ենք մատենադու թուրի պատճառին է-ին, գոյին, մշտնդենսկանին ու անմատ-չելիին այն պատճառով ուրիշ ազելի ցածր բաների միջոցով ենք նրան պաշտամունք մատուցում ուստի անհրաժեշտ է զոհերով ու նվերներով սիրարահել նրանց ևս որոնք միջոցով նրան պաշտում ենք:

Եթե մեկն է թուրի պատճառը, նույնն էլ ինքնագոյ է մշտնդենսկան, ինչպէս հաստատում են նրանք, պարզ է, որ մշտնները ինքնագոյ և մշտնդենսկան չեն: Եւ ինքնագոյի ու մշտնդենսկանի հետ ի՞նչպէ՞ս պիտի երկրպագեն ոչ ինքնագոյ և ոչ մըշտնդենսկան գոյակները, մանավանց մարմնավորներն ու տե-սանելիները, ինչպէս՝ արեգակը, լուսինը, աստղերը կրակը, քուրը հողը, որոնք մոգների ու հեթանոսների կողմից պաշտվում են:

Իսկ եթե այնպիսիներից մեկն առի Վազ և որ ամեն ինչի պատճառը մի է (ությունն էք համարում և եթե մի է (ությունն է որ բոլորի վրա ներգործում է ամեն ինչում ու իրեն հակառակ որևէ բան չկա, (այսպ) մեզ ինչպե՞ս էք առաջարկում անարգել նրա կողմից ստեղծված երախտավորներին ու բարերար ներքինս:

Կասենք, որ մենք չենք առաջարկում նյա կողմից ստեղծված երախտավորներին ու բարերարներին անարգել, ոչ էլ, սա կայն, արարչի պաշտամունքը արայածներին մատուցել որոգհետև չկա ուրիշ երախտավոր և բարերար, բազի միայն նրանից, որը ստեղծեց ու շխնայեց և կենդանի է պահում տեերենույթ թանականներին ու չի նախանձում — նկատի ունեմ հրեշտակներն ու մարդկանց հոգիները. — ինչպե՞ս նաև (խնամք է տանում) անբանականներին ու անշունչներին յուրաքանչյուրին իր տեղում²⁷

Արդ՝ արեգակը բարի է, բնութիւնով գեղեցիկ և մեզ ու երկնքի տակ գտնվող (մյուս) բոլոր արարածների համար օգտակար ու պիտանի. ինչպե՞ս մի և՛րագ վտոված է մեծ տան մեջ, առատադի և հասակի միջն՝ ստվերն ու խավարը երկու մեծ անոթ ներքի²⁸ միջից վերացնելու համար Սակայն չգիտե՛ ինքը գոյություն անի՞, թե ոչ, որոգհետև բանականներից ու մտազորներից չէ՛ Այդպե՞ս են և անշունչ արարածներից մյուսները: Թե՛ ջուրը թե կրակը, թե հողը, թե օդը չգիտեն՝ կա՞ն, թե՛ չկան և անընդհատ մատուցում են այն ժառանգությունը ինչի համար հաստատվեցին՝ ղեկավարվելով նրա կողմից որը ստեղծեց իրենց: Եվ մենք նրանց ո՛չ անարգում ենք, ոչ էլ պաշտում այլ նայելով նրանց վրա փառաբանում ենք իրենց հորինողին ու հաստատողին, որոգհետև մեր կարիքների ու իրենց ստեղծողի փառքի համար են

Ինչպե՞ս պաշտենք արեգակը, որ մերթ կանչվում է իրրն սպաստվոր հասնելու այն ժառանգությունը, որի համար նշանակվել է, և մերթ գնում-թաքնվում է ինչպե՞ս զարհուրած տեղի տալով խավարին՝ լցնելու այս մեծ տունը²⁹ ժամանակ առ ժամանակ խավարում է որպե՞ս հանդիմանություն և ամոթանք իրեն պաշտողներին՝ հայտնելով, թե՛ Վաշտամունքի արժանի ես չեմ այլ նա է որը լին ևս ամբողջ ցեղ եկը լուսա

վոր է պահում իսկ գիշերը թաքցնում է երբեմն երբեմն խավարեցնում: Եվ այն անշուշտը, խոսողի նման, բերանով բողբոսում է, թե՛ լեռ արժանի չեմ պաշտվելու այլ ինքս պիտի պաշտեմ:

Կամ (ինչպե՞ս պաշտենք) լուսինը որ ամեն ամիս նվազում է և գրեթե մեռնում, ապա կենդանանալու սկիզբ է առնում, որպեսզի քեզ համար հարսության օրինակը պատկերի: Կամ՝ օդը, որ մերթ Գաղանացած գալում է՝ հրամանով և մերթ վա խննում գոչելուց՝ աստառով: Եվ կամ՝ կրակը, որի համար հենց քեզ երկրորդ արարիչ նշանակեց սառնողժողը, որպեսզի երբ ցանկանաս, վառես և երբ ցանկանաս, հանգցնես: Կամ՝ հողը, որ շարունակ փորում ենք, միշտ տրորում և մեր ու մեր անա սունկների աղբը երա մեջ թափում: Կամ ջրերը, որ անընդհատ խմում ենք, նրանց անուշահամությունը մեր փորում ժանտահոտության վերածում և մեր ներքին ու արտաքին կեղտոտությունները նրանցով ենք մաքրում:

Եվ այս ամենով պարզ է որ այն ինչ (Երանք) աստվածներ են համարում շատերն անարգում ու անպատվում են: Նաև ահ ու դողը պատում է արարածներին, երբ մեկը արարչի պատիվը իրենց է մաստուցում: Եվ (սա) հայտնի են դարձնում երկիրը՝ շարժվելով, լուսատուները՝ խավարելով, օդը՝ խռժոռվելով ու քարոտալով և ծովը՝ ալիքների սաստկությամբ սպառնալով: Եվ եթե արարչի սաստումը նրանց հա չպահեր, նրանցից յուրաքանչյուրը ի վիճակի կլիներ բոլորին ոչնչացնելու՝ բնահատուրի արարչի անարգանքի վրեժը լուծելու համար: — Կամ ծովը կծածկեր, որ թույլ ավազով շրջափակված, չի համար հակվում հրամանից անցնել: Կամ երկիրը կկլաներ, որ ոչնչի վրա է հաստատված, քայց պատշաճ չէ, որ ոչնչանա ու ոչնչացնի իր բնակիչներին: Կամ քամին ուժասպառ կաներ, որ բոլոր շնչավորների կենդանությունն է, քայց չի հանդգնում խափանել կենդանությունը՝ առանց կյանքը պարպանողի հրամանի: Կամ ձգանակը՝ երբեմն սառը քամի փչելով, երբեմն խորշակ բերելով: Եվ այսպես ամեն ինչ կոչնչանալու:

Եվ ահա տեսնում ենք այս աշխարհը ինչպես մի կառք լծված շորս երկվարներով տաքությամբ, ցրտությամբ, շորու թյամբ ու խոնավությամբ: Եվ կա կառավարող մի գաղտնի

գորութիւն, որը այդ շորս հակառակորդները հաշտ ու խաղաղ պահելով, ներմարկում է²⁰ իրեն: Բոլոր կառքերը նույնատեսակ երիվարներով են լծվում, բացի այս կառքից, որը ոչ նույնատեսակներով է լծված: Ընդ նրանք, որոնք նույնատեսակներով են լծված, (նրանց երիվարները) երբեմն սայթաքում են, երբեմն ճանապարհից շեղվում և կառապանին ու իրենց տաղանակի մեջ են գցում, երբեմն էլ հենց կառքն են խտրտակում²¹: Ընդ երբ կառքը սարքին է լինում, կառապանը առողջ երիվարները՝ վարժ ուղղութիւն վերցրած միայն երեսների կողմն են արշավում: Իսկ այս գարմանակի կառքը, հակառակ ու ոչ նույնատեսակ երիվարներով լծված և գաղտնի ձեռքով ուղղութիւն ստացած, ոչ թե միայն զեպի առաջ է արշավում այլ բոլոր կողմերն է վազում, բոլոր ուղղութիւններով է ընթանում ամեն տեղ է սլանում և այդ բոլորին ի վիճակի է մեր դեպի արևելք է ընթանում, որն է արգելք չկա որ դեպի արևմուտք արշավի, և երբ դեպի հյուսիս է սլանում, որն է արգելք չկա, որ դեպի հարավ սուրա, որովհետև կառավարողի ձեռքը ունակ է դեպի ամեն կողմ ուղղելու և տիեզերքի շորս ան կշուեններն արշավել տալու:

Գ

Այսպիսի ճշմարիտ առածների հանդեպ ես անհարկի հարցեր եմ տալիս: Որտեղի՞ց են հապա, — ասում են, — այսպիսի աներդաշնակութիւնները եթե տեսվա՛ն ոչ թե շար բաների արարիչ է, այլ՝ բարիների, որտեղի՞ց է խավարը, որտեղի՞ց են շարիքները, որտեղի՞ց են նեղութիւնները, որտեղի՞ց են տանջանքները՝ մերթ ցրտից, մերթ տաթից: Կամ որտեղի՞ց են շարութիւնները, որ տեսնում ենք երկու ազգակից մարդիկ, միմյանց դեմ գրգռված, իրար մահվան ու արյան ծարավի են: Ուրիշներն էլ գերեզմաններն են փոքրիկում ու հողի տակ թաղված մարմինները մերկացնելով, խայտառակելով, արևի երես են հանում և մեծարված դիակը, շտապելուց շփածկելով²², թերևս շներին էլ հերակուր են դարձնում: Ընդ երբեմն լինում է որ մեկը գլուխն ազատելով փախչում-գնում է մի տեղ իր կյանքը փրկելու, իսկ մեկ ուրիշը սաստիկ քարկույթումը բորբոքված

սրով (նրա) հանից ընթանալով, չի դադարում, մինչև չի հազեցնում ցառումը: Որտեղի՞ց է այն անհագ ցառումը: Եվ մեկը հանում է իր նմանի հագուստները, իսկ եթե նա գիմադրի, աբեից էլ կգրկի: Մեկն էլ մտադրվում է ողջից ուրիշի ախուսեթյունը և, ապերինարար մտեկով օտար անկողինը թույլ չի տալիս զամպաների հայր լինել նրան, ով օրինակահարձակ ամուսնացած է: Եվ երբեմն երբեմն պատերազմներ են տեղի ունենում, մեղավոր ու արդար հավասարապես կոտորվում են համաճարակներ ու սարտափելի հիվանդություններ են լինում: Եվ ի՞նչ հարկ կա, որ մեկը մեկ առ մեկ թվենք, այլ հենց համառոտ պիտի ասենք, թե որտեղից են այս քույրը և ով է այսպիսի անպատեհությունների սկզբնաղբտանալն ու որանք կատարողը, եթե ոչ ինչ-որ շար գորութուն, որը այս քույր անպատշաճությունները կատարել է ապիւր և ինքն իսկ նրանց արարելն է որովհետև անհարմար է ասածուն այսպիսի քաների արարել համարել և ընդունել թե շարիքների գոյացումը նրանից է: Ինչպե՞ս կարելի է այդպիսի բաները ասածունց կարծել, որովհետև ասածած քարերսը է ու լավությունների արարել, և շարություններից որեւէ բան նրան չի մոտենում, ոչ էլ ինքն է ախորժում այդպիսինով ուրախա նա: Այլ մեթոմ է (շար) գործերը և (դրանք) կատարողն իրեն, որովհետև շարիքները խորթ են նրա էությանը:

Այդ պատճառով կարծվում է, թե նյա հետ կար մի բան, որի անունն էր հյույն²³ այսինքն՝ նյութ, որտեղից (արարելը) բույր արարածներն ստեղծեց ու առանձնացրեց նարտարաբովհատ իմաստությամբ և զարգարեց վայելուչ կերպով: Զարիքները (ծաղած) պետք է համարել հենց այն նյութից, որը անձն ու անկերդարան էր և թափառում էր անկարգ, անդեկ ու խառոր և կարիք էր զգում ասածուն նարտարաբործությանը: Իսկ ասածած լիթոլեց, որ նա շարունակ խառնաշփոթությամբ շարժվե՞ր²⁴ այլ ձեռնամուխ եղավ (նրանից) արարածներ ստեղծելու և կամեցավ նրա անպիտարություններից ազնիվ բուհերը²⁵ զատել: Եվ նրանից այնքան բան ստեղծեց, որքան ասածուն պատշաճում էր արարածներ ստեղծել: Իսկ ինչ որ նրանից մրրախառն էր ու հարմար չէր որարչագործության համար այն թողեց ձենց այն մրուրից են մարդկանց շարիքները:

Պատասխան — Ժողովացի, շարիքները, ոչ լինում են, տա-
րակուսանքի մեջ են գցում շատերին, նվ թագմաթիվ երեւելի²⁸
մարդիկ դա համար շատ որոնում ենք կատարեցին: Ոմանք
կամեցան աւտոմո հետ²⁷ գոյակից անակիզը²⁸ մի քան ենթա
դրել, իսկ ռմտնա՝ նրանից դատ ինչ որ նյութ որը հյուլն են
անվանում (գտնելով), թն (աստված) նրանից տեղեւոյն արա
բանները: Ուրիշներն էլ բողոքովին հրաժարովեցին քննելուց,
որպես թն այդ հարցը ամենինն սպասում լուսնի: Բայց մենք
հարկադրովեցինք թարեկամների սիրուց և հանապապորդների
տխալ՝ աշխարհներից, թաւ մեր տկարութեան, ապավինելով
աւտոմո շնորհներին, լնոնամութ լինել այդ քննախոսութեանը,
մանավանդ ոչ հոյս ու վատարութեան ունենք ուղղամիտ
ունկնդիրների հոժարակամութեան վրա: Այսպիսով նրանք
հշմարիտը կտալորեն, և մենք էլ իզուր տեղը խռաքել շնք
վասնի: Քանի որ ոչ թն ձգտում ենք անիրավութեամբ հաղթել
այլ արդարութեամբ հշմարիտը սովորեցնել:

Պարզ է որ երկու անտեղծներ միասին լինել կարող լինել
որովհետեւ ուր երկու քան միասին լինեն, մեղտեղը մեկն էլ
պիտի լինի, որ սահմանազատի (նրանց)²⁹, Այդ ինչպե՞ս են
պատկերացնում աւտոմոն. որպես հյուլնի ամբողջութեան մեջ
գոյութեան ունեցող, թն՝ նրա մի որեւէ մասում: Եթե կարծում
են, որ բովանդակ աստված ամբողջ հյուլնի մեջ էր, (ապա)
որքան էլ մենք համարեն աւտոմոն, հյուլնն պարս կզա ավելի
մեծ, քան նա: Որովհետեւ այն, ինչի մեջ մի քան կա, ավելի մեծ
է լինում, քան այն, ինչ որ իր մեջ է գտնվում³⁰, քանի որ կա
բողացի է պարունակելու ամբողջապես իր մեջ տեղավորել:
Իսկ եթե (աստված) միայն հյուլնի մի մասի մեջ էր³¹, ապա
աղագիտով նրանից քյուրապատիկ մենք կլինենք հյուլնն որով
հետեւ իր մի գոթը մասը կարողացել է պարունակել այն ամ-
բողջութեանը: Եվ եթե ոչ նրա մեջ էր ոչ էլ նրա մի մասի մեջ,
պարզ է, որ ուրիշ ինչ որ անջրպետ կար երկուսի միջև՝ երկու-
սից էլ մեծ³²: Այսպիսով ոչ թն երկու անակիզը գոյակիցներ են
լինում, այլ՝ երեք՝ աստված, հյուլնն ու անջրպետը և մանա
վանդ անջրպետն ավելի մեծ, քան այն երկուսը

Իսկ եթե ին մասանակ հյուսնե անգարդ, անձն ու անկերպաբան էր, և աստված ձևավորեց այն որովհետև կամեցավ նրա անպետքութուններէից լավ բան ստեղծել, ուրեմն կար մասանակ, երբ աստված ևս անգարդ, անձն ու անկերպարան էր և պետք է որ ինքն էլ հենց հյուսնի պես անկարգ կերպով շարժվեր:

Եւ եթե աստված ինչպես ասում են ամբողջ հյուսնի մէջ էլ երբ այն գարդի ձնի ու կերպարանքի էր թերում, ինքը որտե՞ղ կարող էր տեղավորվել, որովհետև արեւ տեղում պար փակվելու հետ չկար Մի՞թե իրեն էլ հյուսնի հետ զարդի ձնի ու կերպարանքի էր թերում՝ պարփակվելու ուրիշ տեղ չլինելու պատճառով: Այդ (կարծիքը) հասուն է ժայռահէլ անորոշության:

Իսկ եթե ասեն թե հյուսնե իր աստծու մէջ, (ապա այդ դեպքում) նույն ձևով պետք է թննել որպես նրանից զաւր մի բան²² էր, — ինչպես անասունները օդի մէջ, որոնք նրա մէջ գտնվելով պատված են նրանից, — թե այնպես էր տեղավորված, ինչպես ջրերը հողում²³:

Եւ հյուսնի մասին ասում են, թե անպատշաճ, անգարդ, անձն ու շար էր եթե ըստ նրանց մտածածի լինէր, ապա աստված շարիքներէ տեղ կլինէր, որովհետև անճոռնիներն ու անգարդները նրա մէջ պիտի լինէին: Սակայն սաստիկ անօրինություն է աստծու մասին կարծել, որ մի ժամանակ շարիքներէ հյուսնկալն էր և ապա՝ նրանց արարիչը, ինչպէս նաեւ քաժանական էր, որպես թե (հյուսնե) տեղավորված էր նրա մէջ՝ իրրն մի տեղում²⁴:

2

Այժմ անհրաժեշտ է շարիքների պատճառին զաւ և ցույց տալ, թե որտեղի՞ց են առաջանում շարիքները, և թե աստված չէ շարիքների պատճառը²⁵, որովհետև նրան կից հյուսնն են ենթադրում:

Եւ, այդպիսով, ո՞ր հյուսնն են աստծու մոտ ենթադրում արդյոք ո՞չ այն անկերպարանը, անգարդն ու անձնը, որից (աստված բաց նրանց) այս աշխարհն ստեղծեց Քանի որ

տեսնում ենք այս աշխարհը զանազան կերպարանքներով
զարգեցրով ու ձևերով, ուրեմն (դուրս է գալիս, որ) աստված
կերպարանքների զարգերի ու ձևերի արարիչ է և ոչ թե գո-
յակների նման թե արարչի գործն է (նախ) գոյակներ ստեղծ-
եց և ոչ թե միայն ձևեր զարգեց ու կերպարանքներ, պարզ
է, որ ավելորդ է կարծել, թե աստված աշխարհն ստեղծեց
ինչ-որ մի հարակից նյութից և ոչ թե ոչնչից ու անգոյից

Տեսնում ենք, որ մարդիկ ևս անգոյությունից բան են ստեղծում
ինչպես շինարարները քաղաքներից շին կառուցում
քաղաքներ, ոչ էլ տաճարներից տաճարներ Որովհետև
նրանք լիակատար ոչնչությունից շին կարող³⁹ բան ստեղծել.
քարերը, որոնցով շինքեր են կառուցում, այլևս քարեր չեն
կոչվում, այլ՝ քաղաքներ կամ տաճարներ բանի որ քաղաք-
ներ և տաճարներ (ստեղծելը)⁴⁰ ոչ թե ընտելան, այլ
նրա մեջ եղող արվեստի⁴¹ գործն է։ Եվ վարպետը⁴² ոչ թե
ընտելան մեջ եղող ինչ-որ հարակից բանից է ստանում վար-
պետութունը, այլ՝ այն եղելություններից, որոնք գոյակ-
ներից են լինում. որովհետև որեւէ անմեղություն (որպես
գոյակ) ոչ թե գոյակներից կարող է վարպետությունը ցույց
տալ, այլ տեղի ունեցող իրողություններից, ինչպես դարբինը
գարբնությունից և հյուսնը՝ հյուսնությունից։ Քանի որ մարդն
արվեստից առաջ գոյություն ունի, ուստի արվեստը չի լինի, եթե
նախ մարդը չլինի։ Հետևաբար պետք է ասել, որ արվեստը մար-
դուն հարմարեցված է ոչնչից։ Եվ եթե մարդկանց նկատմամբ
այսպես է, ապա որքա՞ն ավելի պատշաճ է աստծու մասին
իմանալ, թե նա ոչ միայն ձևերի, զարգերի ու կերպարանքնե-
րի արարիչ է, այլև ունակ է ոչնչից ստեղծելու գոյակներ, և
չպեսք է կարծել (թե սրանք) արգասիք են նյութի⁴³։ Որից
աստված (իր) զատեց քարին մի կողմ՝ իսկ մորախառն լարը
մի այլ կողմ, որտեղից էլ մորախառնը նկատում է հասակը պղղ-
տործել։

Է

Չարիքները որ լինում են, որտեղից են։

Մենք ևս հարցնենք՝ Ժարիքները, որ լինում են ինչ որ
գոյակնե՞ր⁴⁴ են, թե գոյակների արգասիքա։

Ասում են ժնպատակահալ մար է կարծե՛ք թե գոյակների արգասիք են։

Եվ հյուլեն, որ անայ գատավոր ու անկերպարան են համարում, անարգաստվոր ու անկերպարան լինելով ինչպե՛ս կարող էր տարբեր արդյունքներ առաջ բերել, եթե շարիքները պատահմունքներից չեն, այլ նրանից են։ Քանի որ սպանությունն ինչ-որ գոյակ չէ, ոչ էլ անառակությունն է գոյակ նույնպես և շարիքներից մյուսները՝ մեկ առ մեկ, այլ ինչպես որ զգրությունից դպիր են կոչվում, վարպետությունից՝ վարպետ, բժշկությունից՝ բժիշկ, այդ (գրագմունքներն էլ) ոչ թե ինչ-որ գոյակներ են, այլ՝ իրողություններից զինջվող անուններ, նույնպես և շարիքներն են պատահմունքներից անվանում ստանում

Իսկ եթե դրող ու գրողը կարծեն ուրիշ մեկին, որը մարդու մտքում շարիքներ է քորքորում, և եա (շարիք գործողը) կատարած գործից շար անունն է ստանում, ապա պետք է իմա նան, որ մեկը ինչ կատարում է, ինքը նույնը չի։ Սրինակ՝ երբ քրուար անոթներ է պատրաստում, ինքն անոթ չի լինում այլ անոթների պատրաստողն է, որանդից էլ արհեստի անվանումն է ստանում նույնպես և շարագործը շարիք գործելուց է շարագործ անունն ստանում՝ լինի անասակ, թե մարդասպան։ Ուրեմն մարդիկ իրավացիորեն են համարվում շարիքներ առաջ բերողներ, որովհետև իրենք են (այդ) անելու կամ շանելու պատճառը։ Եվ շարիքները չպիտի համարենք գոյակներ այլ գոյակների արգասիք⁴²։

Իսկ եթե նույն շամատությամբ պնդեն, թե հյուլեն անունն անարգաստվոր էր, և աստված դարդի, կերպարանքի ու արդյունքի բերեց այն, ուրեմն ասածուն շարիքների պատճառ են համարում։ Կամ կլինե՞ր, որ (հյուլեն) մեար նույնպիսին՝ անճանի ու անարգաստվոր, քան թե կերպարանքի ու արդյունքի բերվի և ուրիշների համար շարիքների պատճառ գտնար։ Որովհետև ինչպե՛ս կարող է մեկը գոյություն ունենալ՝ երբեք անկերպարան լինելով։ Հենց անկերպարան ասելը կերպարանքի մասին է հայտնում։ Իսկ եթե անավորված գոյակ կար ավելորդ է աստծուն արարիչ ստեղ

Բայց, — ասում են, — (աստված) արդարացիորեն արարել է կողմում նրանով, որ անձնությունից ու տարատնությունից (Հյուսիս) զարդի և կերպարանքի բերեցաւ:

Դա նման է նրան, որ երբ մեկը քարերից շենքեր է կառուցում միայն հարմարեցվածի ու կերտվածի արարել է լինում և ոչ թե թնանյութի⁴⁴, եվ արդ՝ աստված ինչպիսի՞ր քանի վերածնց անկերպարանը, լավի՞, թե անպիտանի եթե ասեն՝ լավի, (ասպ) պարտավոր են թնեի թե որտեղից են լինում վրահասնող շարք շենքեր Ուրեմն⁴⁵ արդյունքներից նույնը շմեռցին ինչպես որ կային, այլ լավի վերածվելով երևում են⁴⁶ միայն, լավ: Իսկ եթե ինչ-որ անպիտան քանի (էլ) փոխվեցին, կհանգրվեն՝ ասել, թե շարքների պատճառն աստված է և որ նա արդյունքները լավի վերածնց:

Բայց ասում են թե (աստված) հստակը մի կողմ գտեց որից արարածներն ստեղծեց իսկ մրդախառնը թողեց

Անենք՝ ինչպես⁴⁷. Թե որ (աստված) կարող էր հստակել այն և շարքները մեղտեղից վերացնել, բայց չկամեցավ վերացնել ուրեմն նրան շարքների պատճառ պետք է համարել որովհետև նրա (Հյուսիս) մի մասից բարի արարածներ ստեղծեց, իսկ մյուս մասն էլ թողեց նույնությամբ բարի արարածների ապականման նպատակով: Եվ եթե մեկը ճշմարտապես քննի հանգամանքները, Հյուսիսն կգտնի ավելի խիստ վտանգների ենթարկված, քան սկզբնական անկերպությամբ (էր), որովհետև նախքան զատվելը և շարքների վտանգներն զգալը ապահով ու անհոգ վիճակում էր, իսկ այժմ շարքների ազդումը կրելուց տաղանայի ու մոլորության մեջ է գտնվում: Եվ եթե կամենում ես, հենց մարդու օրինակը նկատի ունեցիլ, որովհետև ձևավորվելուց ու կենդանի դառնալուց առաջ շարքներից զերծ է⁴⁸, իսկ երբ շափահաս մարդ է դառնում, այն ժամանակ իր ազատականությամբ հակվում է դեպի շարքեր: Այսպես էլ (երբ) ասում են, թե Հյուսիսն ասածուց է ստեղծվել, դուրս է գալիս, որ բարությունից դեպի շարքություն է եկել:

Իսկ եթե (ասում են) աստված, շարքները վերացնել չկարողանալով, (զրանք) թողեց նույնությամբ դրանով թուլություն են վերադրում ասածուն կամ (կարծում են) թե

Հուլիսամբ տկար է կամ թե երկյուզի պատճառով հաղթվեց իրենից ավելի զորեղ մեկից եթե երկյուզով իրենից ավելի մեծի նպոմից հաղթված են կարծում, պետք է որ շարժքները նրա կամքի բռնադատիչներ համարեն։ Ընդ շարժքները, որ, ըստ նրանց խոսքերի, կարող էին ասածու՝ հաղթել ինչու՝ չպիտի լինեն ռապտոսներ։

Ը

Գարնայ հարցնենք հյուլի մասին՝ արդյոք պա՞րզ մարմին⁴⁰ էր թե՞ քաղաղրայ, որովհետև առարկաների տեսակ տեսակ կազմություններ մեզ այսպիսի քննությունների են մղում⁴¹։ Եթե հյուլն պարզ մարմին էր և միատարր, անհնար է ասել թե հյուլից⁴² է ստեղծվել աշխարհը, որովհետև սա կազմված է քաղաղրայ և տեսակ-տեսակ մարմիններից ու խառնուրդներից։ Անկարելի է, որ քաղաղրայներ (միայն) մեկ պարզ տարրից կազմավորում ունենան, քանի որ դրանք (քաղաղրայները) կազմվում են (մեկից ավելի) պարզ տարրերից։

Եվ եթե հյուլն քաղաղրվեց պարզ տարրերից, ուրեմն կար ժամանակ, երբ ինքն իսկ գոյություն չունեի, որովհետև պարզերի քաղաղրումից հղավ հյուլն Այստեղից երևում է որ հենց հյուլն էլ ստեղծված է և ոչ թե անստեղծ։ Որովհետև եթե հյուլն քաղաղրայ էր իսկ քաղաղրայներն էլ պարզերից են գոյացում ստանում, ուրեմն կար ժամանակ, երբ հյուլն էլ կար՝ քանի դեռ պարզերը միմյանց հարակցված չէին։ Եվ եթե կար ժամանակ, երբ⁴³ հյուլն գոյություն չունեի, ուրեմն լկար ժամանակ, երբ այն անստեղծ էր⁴⁴։ Որովհետև եթե աստված անստեղծ էր, և անստեղծ լինելն նաև պարզերը⁴⁵, որոնցից հյուլն քաղաղրվեց, ակներև է, որ միայն երկուսը էին լինի լինի անստեղծ այլ՝ հինգը⁴⁶։

Իսկ այժմ տեսենք՝ այն տարրերը, որոնցից հյուլն քաղաղրվեց, միմյանց հետ հա շտ էին, թե՞ իրար հակառակ։ Եվ ահա տեսնում ենք տարրերը ներմակ են միմյանց, որովհետև կրակին հակառակ է ջուրը, լույսին՝ խավարը, ցրտին տաքությունը չորությանը՝ խոնավությունը ևն ու մի քան

ինքն իրեն հակառակ ու վնասակար չէ, իսկ ուրիշին (հակառակ ու վնասակար է)։ Այստեղից էլ պարզ է, թե մեկ նյութից (առաջացած) չեն և ոչ էլ մեկ նյութը շորս հակառակորդներդ (է)։ Ուրեմն եթե նախապես կար նյութը, ոչ թե իրեն, այլ զուգակցին էր հակառակ ինչպես սպիտակը սևին 1 քաղցրը դառնին։

Թ

Ով արդ թողնելով հարցը հյուսիս, որ ամեն ինչի նյութն են համարում, գանձ շարիքների խնդրին որոնք նրանից (առաջացած) են կարծում։ Ով երբ պարզ դառնա, որ շարիքների գոյակներ չեն այդպիսով կապացուցվի որ հյուսին էլ երբևէ չկար, ոչ էլ գոյացական էություն էր

Այժմ հարցնենք հենց մարդկային շարիքների մասին այդ շարիքները գոյակների արգասի՞ք են, թե գոյակներ Որոշարծումներ և հուզումներ են տեղի ունենում մարմնում ու հոգում, չի կարելի ասել, թե դրանք մարդ են, այլ կամածին շարծումներ են, որովհետև մարդը գոյակ²⁴ է, իսկ բարձր գոյակ չէ, ինչպես որինակ՝ սպանությունը կամ անառակությունը որ բարձրից են բխում

Արդ՝ եթե այդպիսի հետևանքները գոյակներ չեն և պետք է գոյացական արարած համարել նաև այն պատճառը, որը (նյութը) մատենագույց են անում քսեի որ ինչի մի մասը արարած է, պարզ է, որ այն ամբողջովին արարած է, իսկ որի մի մասը արարած չէ, այն բնավ էլ արարած չէ Հետևաբար կար ժամանակ, երբ դեռ աստված չէր ստեղծել մարդուն, ամենին էլ չկար քովնդակ (շարունթյան) ինչ-որ արարիչ²⁵, որից շարիքներ առաջանային։ Որովհետև մարդը շարիքների մի մասի արարիչ է, դուրս է գալիս, որ հենց բոլոր շարիքների արարիչն աստված է։ Բայց երբեք չի կարելի ասել, թե աստված 1 շարիքների պատճառը, այլ նա, ով իր կամքով շար գործ է կատարում և ում կողմից շարունթյանը կատարվում է նրան էլ իրավացիորեն տրվում է շար անունը ինչպես որ ավելի առաջ էլ ասացինք

Եւ մ'այժմ գանք թուն իրենցի քննութիւնը որովհետեւ եթէ քանակորկները ճշտութեամբ չիենն տասածներ ժնկնաբանութիւնը հնչտութեամբ կենքակայացնեն

Արդ՝ աստծուն քարի՝ և քարերա՝ք են համարում Պնտք է որ քարի և քարեկար համարեն ու (ընդունեն, որ) ոչ մի շարիք նրան չի մոտենում, Եւ եթէ այդ այդպէս է, նախ անտակութիւն ու պոռնկութեան մասին հարցնենք, իսկ հետո՝ սրանց նման ուրիշներ իւրեք այդպիսի շարիքները աստծու կամքով կատարուին, նա ինչու պիտի շարիքներ կատարողներէջ վրեժ լուծեն²⁵։ Բայց որովհետեւ ըստ շար գործերի վրեժ է լուծում, հասկանալի է, որ ոչ թէ անորոշում, այլ ասում է շարիքները և պատիժներն ու պատուհասներն է ենթարկում (գրանք) կատարողներին, որոնք, իրենց անմտութեան համաձայն նրա պատիժները շարիքներ են կարծում, ինչպէս և այժմ՝ մարդասպանները, երբ պատիժներն են ենթարկում պատժողներին կոչում են ոչ թէ քարերաք այլ շարաքար որովհետեւ շարագործներին հասուի քարք է արդարացիութիւնը անարդարութիւն ղիտել, Բայց մենք երբեք այդ պիտի բան չենք ասի, որովհետեւ շարիքները ոչ թէ գոյակներ այլ կամքի ժնունդ ենք համարում

Պոռնկութիւնն և անտակութիւնը, իսկապէս, տղամարդու և էնար՝ միմյանց հետ մերձենալուց են առաջանում։ Եթէ արենքով ամուսնացած մի մարդ իր կնոջը մերձենա սրդի ու նենայու և սերունդը քաղմացնելու համար, այդպիսի մերձա վորութիւնը քարի է իսկ եթէ մեկը, թողնելով իր կնոջը ուրիշի ամուսնութիւնն է անպատում, շուր գործ է կատարում։ Թեպէտեւ մերձավորութիւնը նույնն է, բայց մերձավորութեան նպատակը նույնպիսին է, որովհետեւ մեկը որդիներ իսկական յայր է չիենում, իսկ մյուսը՝ գողունի։ Նույնը վերաբերում է և պոռնկութեանը։ Եթէ մեկը գաղակ ունենալու նպատակով մերձենում է իր կնոջը, իրավացի է, իսկ եթէ ցանկասիրութիւնից օտար մարմինների ի անելում, խիստ սեփարավացի է։ Եւ պարզ է, որ շար իրողութիւններն են չիենում այն ժամանակ, երբ կարիքները օրինականութեամբ չեն քաղարարում

Նույն խոսքերը եւս ապանութեանն են վերաբերում Երբ մեկը անատակութեան մեջ բռնեցածին ապանում է՝ պատժելով երան հանդգնութեան պատճառով, շարքան չի անում, Իսկ եթէ մեկն ապանում է մի անմեղի, որը վնասով հաստատուած հանցանք չի գործել, կամ (եթէ) բան խելու, ունեցեալները հափառակեցու համար է ապանում, շարիք է գործում Թեւ երկուսի գործն էլ նույնն է, բայց նպատակը նույնպիսին չէ:

Դարձյալ նույնը կարելի է ասել բաներ վերցնելու վերաբեր մամբ: Ով տիրոջից պարգև կամ քարեկամից նվեր է ստանում որն է շարիք չի գործում: Իսկ ով բռնութեամբ խեղճից (բան) է խլում շարիք է գործում: Թեւ երկուսի վերցնելն էլ նույնն է բայց վերցնելու հանգամանքը նույնպիսին չէ:

Նույնն է եւս աստվածապաշտութեան մեջ³⁹ պաշտա մունքի եղանակով ցուցարարութիւն է շարութեանը: Եթէ մեկը ճշմարիտ աստծուն է պաշտում ազնիվ գործ է կատարում իսկ եթէ ճշմարիտը թողած քարեր ու փայտեր է պաշտում որպէս աստված, շատ մեծ շարիք է գործում որովհետեւ իսկականն ու անհրաժեշտը անպատեհ բաներով է փոխարինում: Եթէ մեկը արձան է պատրաստում քայլ ոչ թէ մտնով աչքից հեռացած սիրելիի սիրտ համար կամ (իր) մարտարութեանը ցուց տալու նպատակով ալ պաշտում ու երկրպագում է՝ իբրեւ տառաւ, շար գործ է կատարում:

Բանն այսպէս է և պատրաստվող իրերի նկատմամբ: Պատ- րաստողի միտքն է շարիք գործում: Ինչպէս որինակ՝ լոկաթը մերթ ժառանցվում է քարի բաների համար մերթ՝ շար եթէ⁴⁰ մեկը խոփ, գերանդի ու մանգաղ է պատրաստում (այդպիսով երկաթը) բոլորի առարկաների համար է ժողատեց վում, իսկ եթէ սուսեր, նիզակ, նետ և մարդկանց համար վնասակար ուրիշ զենք (է պատրաստում) շար գործ է կատարում և՛ շարութեան պատճառը պատրաստուելն է, ոչ թէ երկաթը

ԺԼ

Իսկ մարդիկ — ասում են, — հենց իրենցի՞ց են ունենում այդպիսի կրքերը Թե՞ (դրանք) ստացուց են, կամ Թե ուրիշ մեկը կա, որ դրանք մուծում է մարդկանց մէջ:

Պատշաճ չի թվում ասել, Թե աստծուց է որ մարդիկ այ

այիսին են այլ աստծու ստեղծած առաջին մարդը ինքնակա մությունն և ազատութիւնն է ունեցել նրանից էլ նույնը իր հարորդներն են ժառանգել: Եվ այդպէս (մարդը)⁸¹ ստանալով ազատականութիւնը, որ աստծուց իրեն պարգեւատ մեծ շնորհն է, ծառայում է ուժ որ ուզում է. քառի որ մյուս քոյո-րը⁸² հարկադրանքով են ծառայում աստծու հրամանին՝ եթե երկնքի մասին ասես, այն հաստատունն է մնում և չի շարժու-մ իր համար սահմանված տեղից: Իսկ եթե կամենաս արեգակի մասին ասել, ապա այն էլ կատարում է իր համար որոշված շարժումը⁸³ ու չի համարձակվում շեղվել (ի՞ր) ընթացքից, այլ հարկադրանքով ծառայում է տերուհական հրամանին: Այս պէս էլ ասեսում ենք երկիրը անզմված, որը կրում է հրամա-նատուի հրամանը: Արարչի հրամաններին նույն կերպ⁸⁴ ծա-ռայող մյուս քոյոյր⁸⁵ արարածները ևս շին համարձակվում կատարել: Ուրիշ որեւէ քան, քան այն, ինչի համար նշանակվել են: Ուստի և հրամաններին սահմանները պահելու համար զո-վում ենք⁸⁶ նրանց:

Բայց մարդը, ազատականութիւն ստանալով ծառայո-ւմ է ուժ ու կամենում է: Ոչ թե րեալան հարկադրանքից ստիպ-ված, ոչ թե լավութիւնների համար իրեն շնորհված զորու-թիւնից զսպված այլ միայն հնազանդութիւնով և վատաս-կում եզուտը և անհնազանդութիւնով (ստանում) վնասը: Ա սում ենք, որ զա մարդու նկատմամբ եղել է ոչ թե շարժի-այլ լավ և պատականի համար: Որովհետեւ, եթե (ինքը մարդը,) աստծուն հարկադրաբար ծառայող մյուս գոյակներից որեւէ մեկի նման լինէր, ապա հոժարակամութիւն համար վարձ ստանալու արժանի չէր լինի, այլ աստծու ձեռքին կլինէր ինչպէս մի գործիք, որին թե շար և թե քարի նպատակով կգործածէր, ևս ո՛չ պարսապանք կատարար, ո՛չ էլ զովասանք, այլ (գրանց) պատճառը կլինէր ևս ով նրան այնպէս կշարժե-ր այնուհետեւ մարդը լավի մասին էլ գողափար չէր ունենա-քանի որ ուրիշ քանի հմուտ չէր լինի, բացի ստեղ նրանից որի համար հարմարեցված կլինէր: Անկայն աստված կա մեցաով մարդուն պատվել այս մեղով լավ քաների մեջ խո-րամուխ լինելու համար ազատականութիւնը պարգեւեց նրան

* Տե՛ս Ե ե ե գ , Ա , 14

որով կարողանա անել ինչ որ ցանկանա, և հորդորեց ազատակամութիւնը լավ բանի համար ժառանգելնը:

Ինչպէս մի հայր, որ խրատում է ուսանելու ընդունակ իր որդուն՝ շփուկանալ ուսման մեջ և ստիպում է ձգտել զնայի լավը՝ առաջադիմ լինելու համար, որովհետեւ գիտեմ, որ ես կարող է առաջադիմ լինել, պահանջում է այն ուսումը, որին հանձնվել է — այդպէս էլ պետք է իմանալ աստծու մատին, որ մարդուն համոզում է ենթարկվել իր հրամաններին, սա կայն նրանից չի խլում ինքնակամութիւն իրավունքը, որով ես կարող է ենթարկվել կամ չենթարկվել հրամաններին: Հորդորում ու համոզում է մարդուն, որ ձգտող լինի լավ բաների, որոնցով մեծ պարգևների արժանի լինի՝ ենթարկվելով աստծուն, թայց նաեւ չենթարկվելու իրավունք ունենաւ Այդպիսի պարգևներ տալ իզուր տեղը չէր կամենում աստված, որը հաճիտեճական անեղծութիւնն է որովհետեւ իսկապէս իզուր կշիռներ (պարգևներ) տալ այնպիսիներն, ով իրավունք չէր ունենա երկու բանի՝ ենթարկվելու երան ինչ աստված էր կամենում, և չենթարկվելու այն բանին, որը ես չէր ախորժում⁸⁶: Բայց արդարացին այն է, երբ (ամեն) ոք ըստ կատարած գործերի արժանի բան ստանա:

Եվ արդ՝ ինչպե՞ս ի հայտ կգար գործերի ընտրումը, եթե մարդը չունենար երկակի ենթարկվելու և չենթարկվելու իրավունք: Ուրեմն պարզ է, որ մարդն ազատակամ եղաւ՝ կատարելու բարին կամ ձգտելու զնայի շալը⁸⁷ Զպետք է կարծել, թե առջեւում շար բան կար, որին ձգտած լինեք, այլ միայն այս կար կա մ ենթարկվել աստծուն կա՛մ չենթարկվել: Եվ հենց միայն սա պետք է ընդունել շարի պատճառ: Քանի որ առաջին մարդը ստեղծվելով աստծուց պատվիր ստացաւ, թայց, շնազանգվելով աստվածային հրամանին, ձգտեց զնայի շարիքը⁸⁸ Հենց այնտեղից էլ սկզբնավորվեցին շարիքները:

Այսպիսով՝ ոչ ոք չի կարող ապացուցել, թե շալը անստեղծ⁸⁹ բան էր կամ թե չէ գոյավոր ու աստծուց առաջացած, այլ (պետք է ընդունել), որ անհնազանդի անհնազանդութիւնից է եղել մեկի սաղրանքով հրահրվել որովհետեւ ոչ ոք չի կարող⁹⁰ ազատ ցնել որ մարդն իությամբ է այդպիսին ստեղծվել: Եթե մարդն այդպիսի (շալ) իություն ստացած լիներ ապա երա

մեջ անհնա զանդուութիւնը ելնան կգար ոչ թէ Ինկի հրահրու
մից, այլ (իբ իսկ) արարածային էութիւնից, և Աստվածաշունչ
գրքում էլ դրա վերաբերյալ այնպիսի նկարագրում չէր տրվի⁷¹
ինչպես որ մի տեղ աստվածային խոսքը "աղորդում է" (Մար-
գիկ մանկութիւնից հանկած են դեպի շարիքը⁷², ոչ պնդի
դույց տա, թէ ով հանկո մ է կամովին է հանկում և ոչ թէ
ուրիշի քանութիւնը

Արդ շարիքների պատճառը աստծու կամքից անկախ կա
տարված անհնազանդութիւնը միայն պետք է համարել
իսկ մեկ ուրիշին էլ ընդունել գաղտնի խորհրդատու գրգռող,
բայց ոչ հարկադրող, որը կամեցավ մարդուն բարութիւն-
ներէից զրկել: Իսկ եթէ ցանկանան (արտ) պատճառը իս քննել
պիտի իմանան, ոչ մարդու նկատմամբ եղած նախանձն է
եզ էթն նախանձի վերաբերյալ ևս նշառուն քննութիւն կա
տարեն, թէ որտեղի՛ց աստիացավ, կասենք՝ (աստծու՝) մար-
դուն պատվելու աստվծութիւնից. քանի որ միայն մա՛րդը
աստծու պատկերով ու նմանութիւնը ստեղծվեց⁷³: Իսկ եթէ
գրահով ցանկանան աստծուն շարիքների պատճառ համարել,
կղաղարեն խելոք կերպով մտածելուց: Եթէ նրա (սատանայի)
ունեցածը (աստված) խլած ու մարդուն սոված լինելը, դուցն
տխոք իրավամբ շարիքների պատճառ համարվել: Իսկ եթէ
նրան պահեց այնպես, ինչպես ստեղծվել էր, և մարդուն կու
մեցավ այսպես ստեղծել, (ուրեմն) շարիքների պատճառը
նախանձուղի է: Քանի որ, եթէ մարդ ունենաւ երկու ժառա
մեկին ժառարութիւն համար պահի, իսկ մյուսին որցնգրի
և այն մեկը, հարձակվելով մյուսի վրա սպանի ուրան մի՞թէ
շարիքի պատճառը պիտի համարել տիրաջը, որը ծառայից
քան լիւրից ու մյուսին սովեց⁷⁴:

ԺԲ

Արդ այս էլ են հայցնում՝ Եթէ մեղտեղը շար ք է լիւր
ուն որ սատանաւ եք անվանո մ որտեղից ց իմացավ շարի
հանգամանքները⁷⁵

* Հմմտ. Ծ ե ե գ Ը 21

** Տե՛ս, Ծ ե ե գ Ա 37

Պատասխանում ենք, որ սատանան իմացավ աստծու և քկատմամբ մարդու անհնազանդության շարիք լինելը այդ պատճառով մարդուն մղեց այն քանին⁷⁴, Ինչպես՝ երբ մեկը մի ուրիշին թշնամի լինի և թշնամությունը թաքցնելով ուզե ետ գաղտնարար վնասել, քայց, լիմանալով վնասելու եղանակը, շրջի հնարքներ որոնելու, ապա գտնի (հարմար) ժամանակ երբ թմբկներին մեկը երա թշնամուն պատվիրի՝ այսինչ քանին ձեռք չտալ, այս տեսակ կերակուրին լուտել՝ ապաքինվել կարողանալու համար և ինքն այս լսելով անմիջապես կեղծա վորությամբ բարեկամ ձևանա, թմբկին պախարակի, օգտակարը հիվանդին վնասակար կարծել տա և թմբկի պատվերների հակառակը հանձնարարի, դրանով հիվանդին վնաս պատճառի, — եա ոչ թե եախապես գիտեր վնասակարության հանգամանքները այլ, թմբկի պատվիրելուց հնարքներ գրանելով, վնասող դարձած էլինի: Այսպես էլ սատանայի մասին պետք է կարծվի՝ որ եա եախանում էր եախաստեղծ մարդուն քայց վնասելու միտքները լցիտել: Որովհետև մեղանդը շար քան չկար, որպեսզի հնարավոր լիներ ընդորինակել հանգամանքները, սովորեց աստծու պատվիրանին որ մարդուն տրվեց՝ նրան արգելելու մահաբեր տունկից ճաշակել, այն սոաքարկեց մարդուն⁷⁵, Այն տունկը մարդու համար անպետք կերակուր չէր և ոչ էլ լուծյամբ մահաբեր էր, որ այդ պատճառով մարդուն արգելվեր ճաշակել նրանին այլ անհնազանդութիւն եր եղավ մահվան պատճառ մարդու, ինչպես մի հանցավորի, որը իր վրա և անակված հրամայողի հրամանը չի կատարում:

Թշնամին այդպես հանդգնել տվեց⁷⁶ մարդուն դուրս գալ աստծու յրամանից, ոչ այն պատճառով, որ հաստատապես գիտեր, թե դրանով նրան կարող է ինչ որ վնաս պատճառել, այլ կասկածելով ու երկբայելով⁷⁷ կրիների կամ լի լինի (վնասը) եւ վնաս պատվիրանազանեության պատճառով աստծուց մարդուն հասցրած պատուհասին իմացավ, որ նրա պատվիրանները մահ առաքացրին, և իրավամբ պատժվեցին թե ինքր (սատանան), թե մարդը, որին հրահրեց անհնազանդության ճաշակելու այն ժառից⁷⁸, որը լուծյամբ մահաբեր չէր, այլ աստծու սպասնայիրից այնպիսի քանների պատճառ եղավ⁷⁹:

Եվ ինչպես որ շնորհալու մեղադրանքի բռնկվելն նախորոք
 զգուշացնելու համար թե ինչ ձևով կարող է առողջանալ
 (հիվանդ) մարդը, քայլ սա թողնելով բժշկի պատվերները
 ըստ է իրեն վնասատկար խորհուրդներ տվող թշնամուն, որով
 չպետք է կարծել, թե վնասի պատճառը նրան նախապես տեղ-
 յակ պահող բժիշկն է, այլ՝ թշնամին որը բժշկի պատվերից
 նրա համար վնաս հնարեց նույնպես և ևս տանայի մասին
 կարող ենք ասել, թե մարդկանց թշնամին էր որը թեև դեռ
 չգիտեր շարժքի հանգամանքները, սակայն, աստիճան պատմի-
 րանից սովորելով, ցանկացավ վնասել մարդուն՝ այն նպատա-
 կով, որ եթե (մարդը) ասանց աստիճան կամքի ճաշակներ ծառից,
 իրեն պատիժ մահն ասանալու։ Արդ՝ հետևելով էթիկական նախա-
 քա զգուշացում լինելը մարդուն՝ ծառի պտղից չուտել, և
 նա լիճանալով կերած լինելը, մահը չէր լինի նրան պատիժ
 կամ՝ թե որ անտեղյակ լինելով կամ ծառի պտղին չգիտանալուց
 կերած լինելը, որն է պատիժի պարտական չպետի լինելը։ Արդ
 հետևելով էթիկական մանուկն էլ, որ մի ուրիշ կերակրի է ձգտում
 ոչ թե պատիժ, այլ խղճահարություն է արժանի, քանի որ կաթ
 չլինելու պատճառով նրան փափաղեց։ Նաև օձը, որ ստատանան
 է իրավացիորեն պատմվեց մարդու նկատմամբ դաժան
 թշնամություն ունենալու պատճառով⁸⁶։

Եվ այսպիսով ընդունում ենք, որ նախանձն է շարժքի ակիզքը
 իսկ նախանձը մարդուն առավել պատվելուց է, չարիքն էլ
 անհնազանդությունից⁸⁷։ Արդ՝ հետևելով աստված այնպիսի առ-
 վելություն մարդուն իսկ նա չենթարկվելով պատ-
 վիրաներ արհամարհեց⁸⁸։ Աստիճան ինչ չար բան, որ լինում է, ի
 բնե չար չենք ընդունում այլ ինչ քանելը, որ առանց առտման
 կամքի են կատարվում նրանք են չար լինում

Եվ աստանան հենց որ աստիճան ստեղծվեց, իմացավ, թե
 աստիճան չհնազանդվելը չար է և ոչ քարի քանի որ նա աստ-
 ժուց ստեղծվեց ոչ թե իրեն անմիտի մեկը, որ չի
 մանալ թե ինչ որ աստիճան կամքով է լինում, քա-
 ռի է իսկ ինչ որ նրա կամքից դուրս է, չար է Եվ
 այս պատճառով աստված իրավամբ տանջում է նրան, և
 քոզհետև նա գիտե քարին, քայլ չի անում, հմուտ է չարին
 և չի խուսափում (նրանից)։ Եվ աստված նրան չստեղծեց չար

ու շարշարող⁸⁷, ոչ էլ փորձիչ, որ նրանով փորձի ու արդար
 ներք գտի։ Եվ (սատանան) ինքն իրենից շար չէ ոչ անստեղծ
 ու հակառակ աստծուն, այլ աստծուց բանական է ստեղծվել
 և հմտությամբ գիտն, որ աստծու հրամանին հակառակվելը
 շար է. և հանդգնեց այն բանին, որը գիտն, թե շար է. ան
 հեազանդության մասին ենք ասում։ Եվ անհնազանդությունը
 նախապես եղած ինչ որ գոյակ չէր, որի մասին իմացով սա
 տանան⁸⁸, այլ կամային դիպվածից աստացած բա՛ն։

Մարդու մասին էլ ենք ասում, որ իրավամբ պատիժ պիտի
 կրի իր կատարածներին դիմաց որովհետև կամովին է հակվում
 սովորելու այնպիսի բաներ որոնցից ցանկացած դեպքում
 կարող է հնոանալ։ քանի որ թե կամենալու և թե չկամենալու
 իրավունք ունի, որին և (ինքը) հնոանում է կարողանալով
 անում է, ի՞նչ որ կամենում է։

ԺԳ

Վերսկհետն, — ասում են — չեք ուզում աստծուն շարիք
 ների արարիչ համարել, այլ (ընդունում եք թե դրանք) ասա-
 ցացել են սատանայի թնչադրանքով խարված ու նրան են-
 թարկված մարդկանցից, որոնք իրավամբ աստիճանը են կը
 բում քանի որ կարող էին շարիքները կտրել ու դեն նետել,
 բայց չկամեցան, — այժմ հարցնենք հենց նույն սատանայի
 մասին՝ արդյոք աստված նրան այդպիսի՞ն ստեղծեց, թե՞
 ինքնին ազդյախն չէր բայց կամովին համանայնվեց յարիք
 ներ գործելու⁸⁹։

Եթե աստված նրան այդպիսին ստեղծած չիներ, պետք չէր
 պատիժներով նրանից վրեժխնդիր լինել, որովհետև (սատա-
 նան այդպիսով) պահած կլինենր այն Իության հատկութիւնը
 որով աստված նրան ստեղծեց։ Եվ ով որ մի բան կամովին չի
 կատարում, դրա համար պատիժ չպիտի կրի։ Իսկ ով կարող
 է կամովին գործել, բայց ինչ որ վատ գործ է կատարում
 իրավամբ պատժվում է, քանի որ (դրանով) չի մնում աստծու
 կամեցածի սահմանում։ Իսկ եթե աստծուց բարի ստեղծվեց
 սակայն հենց ինքն իր կամքը շարին ուղղեց՝ իրեն հնոացնելով
 յավից իրավացիորեն պատժվում է այն բաների համար, »

ր եր հանդգնեց (կատարել)։ Մենք գիտենք, որ սատանան
ստատուց սատանա չի ստեղծվել, այլ խոտորվելու սրտնա
ռով իր համար անվանում ստացավ սատան անունը, որովհետե
կրթայեցեքեն և ասորեքեն լեզուներով սատանա ետեանկու /
է խոտորված։ Աստծուց եւ ստեղծվեց որպէս լավ քաները
հասկացող մի էութուն⁸², քայց մարդու նկատմամբ ունեցած
թշնամությունից իր կամքով բանասերու դարձավ թողնե-
լով աստծուն հնազանդվելը՝ սկսեց ընդգծել ու մարդկանց
սովորեցնել՝ հակառակվել աստծու հրամաններին և, որպէս
ապստամբ խոտորվեց ու հեռացավ աստծուց։ Այս ոտածին
վկայում է աստվածային խոսքը, որը երան ապստամբ վիշապ
է անվանում ասելով ժՀրամանով սպանեց ապստամբ վի
շապին⁸³։ Եվ արդարացիորեն բանե տառված սպանեց սատա
նային՝ երանով, որ իրավունք տվեց ոտեատակ անել՝ երան
Այսպիսով Գիրքը⁸⁴ երան ապստամբ է կոչում։ Եթե (սատա-
նան) մնացած լինեք հույնպիսին ինչպիսին որ ստեղծվել
էր աստծուց երան (Գիրքը) ապստամբ չէր կուշ որովհետե
կրթ մեկն ապստամբովում է, թողնում է իր (ունեցած) հապու-
թյունը շենց դրանով էլ (սատանան) անստեղծ չի երևում
քանի որ եթե անստեղծ լինեք, իր բնութիւնից չէր փոխվի։ Ո
րովհետե որեւէ էութուն առանց կամքի չի կարող մերթ քարի
լինել՝ մերթ՝ չար

ԺԳ

Եթեք եթե ըստ Հեզ⁸⁵, — ասում են, — սատանան անստեղծ
չէր, ու էլ այսպիսին ստեղծված աստծուց, այլ ինքն իրեն
փոխեց լավից վատի, այսինքն հնազանդից անհնազանդի
ապա ա ին ստացեք⁸⁶ աստված գիտե՞ր, որ այդպէս էր լի
նելու, թե չգիտեր, Եթե գիտեր և ստեղծեց ապա ինքն է
պատճառը երա լավից⁸⁷ (վատի) փոխվելու. իսկ եթե չգիտեր,
ինչու՞ էր ստեղծում երան, որին չգիտեր թե ինչպիսի է
լինելու։

Երեստ ի մարութիւնն է աստծու մասին կարծել, թե տեղեւոյն էր, քանի որ միայն նա նախապէս գիտն լինելիքը Բայց որովհետեւ աստված քարերաբ էութիւնն է, չկամեցաւ իր ազնւովութիւնը թաքցնել: Դրա համար, (թեմ) նախապէս գիտնոր սատանայի մասին, որ խտտորովելու է մարդկանց ի հանդանք է գործել տալու՝ շունկնդրելու աստվածային հրամաններին, (ւակայն) աստված նրան ստեղծեց, որ դրանով միաժամանակ երևա մարդու ազատականութիւնը, և հայտնի դառնա մարդկանց (հանդեպ ունեցած) իր (այսինքն աստծու) քարերաբութեան աստվածութիւնը⁸¹ Երեւելով մարդկանց՝ առաջուց գործած մեղքերի համար⁸², որպէսզի երբ սատանային տեսնեն յար դարձած ու մեղսեղից չվերացած և հասկանան, որ իրենց մեղքերի ներման համար կա հետաքննորութիւն՝ ապաշխարութիւն մը, աստծու քարերաբութիւնը քուցուց տրոփի, և մարդիկ երա շնորհը գիտենան: Իսկ էթե դա այդպէս եղած չլինէր, ու ոք երա քարերաբութիւնը վերահասու չէր լինի:

Հապա ինչու — ասում են, — խտտորովելուց և մարդուն խաբելուց հետո սատանային նա մեղսեղից խնդուլն չվերացրից, որ շատերին մահման պատճառ չլինէր⁸³:

(Նախ՝) աստված ոչ թե չէր կարող սատանային մեղսեղից վերացնել — որովհետեւ աստծու մեղ թուլութիւնը քուցորովին կա, — այլ մեծ գործ էր աստծու համար սատանային ան ձամբ սպանել ու իր մի փոքր արարածին ոչնչացնել (և պատ շահ չէր⁸⁴), որ կարծվեր, թե երա շարութիւնը շահեղութիւն պատճառով սպանեց նրան: Ապա՝ էթե սատանային վաղս ըռք սպաներ, հետագա մարդկանց տեսնեթ կմար աստծու քարերաբութիւնը, որովհետեւ ոչ ոք աստծուն քարերաբ ան վանելու որեւէ քացահալութիւնակ չէր ունենա նվ գուցե կա կած էր առաջանար, թե նա (սատանան) աստծուն համարսար մեկն էր, ու (աստված) շտապեց, մեղսեղից վերացրեց ուստի պահեց նրան և մեղսեղից շանհետացրեզ, որպէսզի մարդիկ քաղատեղուկ լինելով լավութիւններին, նրան (սատանային) հաղթեն՝ նրանց դիմաց⁸⁵, որոնք սկզբում հաղթվեցին նրանից

Հենց այն էլ մեծ և զարմանալի (բան) է, որ աստծու մարդը աստծու օգնությամբ գլխաված, պատերազմի ու հաղթի սատա նային: Սրինայ, (գիտենք որ) մարտուառւոյց մարդը քուրք միջոցները դորժադրում է իր աշակերտներին վարձեցնելու և սովորեցնելու կովի հղանակները որոնցով հակառակորդ ներքին կարողանան հաղթել, նրանց ուղարկում է մրցասպարհ՝ հակառակորդների հետ կովելու, և խրատում է հետամուտ լինել հաղթանակի՝ մինչև տեղամ կյանքն արհամարհելով որովհետև նախընտրելի է համարում, որ հանուն քարի ան վան մեռնեն, քան թե մեան ու վատահամբավ լինեն: Եվ նրանք ուսուցչի թելադրանքները մտքում պահելով ու հաղթանակի գիմաց պարգևներ (տկնելուելով) հաղթում են հակառակորդին և վարձատրված՝ ուսուցչի մոտ են գալիս ու պատկը, որպէս թշնամու գեմ (մղած) գծվարին կովի նշան, բերում են նրան: Իսկ եթե մարտուառւոյցին շմտարներն և հաղթանակի չձգտեն, հակառակորդից կպարտվեն՝ վատ անունով այնուհետև իրավամբ կնախառվեն ու կտանջվեն և վատության գիմաց մահվան պատիժ կկրեն: Այսպես էլ պետք է գիտենալ աստծու մատին որն իր պատվիրաններով դեղեցկորեն գինում է մարդկանց, որպեսզի հաղթողին խախուսի, իսկ թիրացողին խայտառակի: Բայց եթե մեկը աստծու պատվիրանները բանի տեղ չդնի, քանսարկուի հետ կովելիս⁸⁸ անմիջապես կկործանվի, որովհետև հաղթանակի նախադրյալներ չի ունենա: Այնպիսիս իրավամբ պատիժ կկրի՝ ընմանվելով ընկերոջը որ կովեց ու հաղթեց:

Եվ այն պատճառով աստված սասանային թողել է աշխարհում, որպէս մրցասպարհում⁸⁹ որ երբ իր քաջաժարտիկ ներք կովին ու հաղթեն նրան, նրա առաջին հաղթանակի պարծանքը այժմ վերացվի այնպիսի մարդկանց կողմից, որոնք, լավ քաների ձգտումով նրան պարտության մատենելով, հաղթական քաջագործության դրոշը կբարձրացնեն: Որովհետև մեր տաքերի տակ տրորվելով՝ կկործանվի ու մեռած կգտվի լավ քաների մեր ձգտումից պարտության մատնված

Արդ այս բոլոր համոզիչ բացատրություններից հետո էլ համառում ու նույնն են մեղտեղ բերում «Ջարիքները» ասում են — ի բնն են և ոչ կամածինս:

Պատասխանում ենք⁹⁷ թե որ ի բնն են, ինչու են թագաժորեններից սահմանվում օրենքներ, իշխաններից՝ սաստում ենք, դատաւորներից՝ պատիժներ, ի՞նչ որ շարիքներն արգենչու համար (են դրանք): Այլև⁹⁸ եթե շարիքները բնական լինեն, օրենսդիրն օրենքներ չպիտի սահմանի⁹⁹, ու էլ իշխանը շարագործին պիտի պատժի ենթարկել: Ինչու¹⁰⁰ են պատժում նրան ով ինքնակամ շար չէ որին պետք էլ կարեկցել և ոչ թե պատժի ենթարկել:

Եվ արդ եթե այնպիսին¹⁰¹ կինը անառակություն անի (եւ կնեղը) չպետք է մեղադրի, որովհետև, ինչպես ասում են կամոյին չի հանձն առել շարիքը, այլ բնականից է հարկադրվել: Եվ եթե այնպիսին որդին սուրը վերցրած իր վրա հարձակվի, թող նրան շմեղադրի, որովհետև ինքնակամ չի հարձակվում, այլ շարն է նրան մղում այն բանին: Կամ եթե հարևանից ու քարեկամից նախառվի, փոխարենը թող լնախատի, այլ առավել ևս թող ափսոսա, որովհետև ոչ թե նրանք են, որ նախատում են, այլ՝ շարը, որ հարկադրումով մղում է նրանց: Այսպես էլ՝ երբ դուստրը անարգում է իր մորը, հարսը սկեւորչը, կինը ամուսնուն, ժառանգ՝ տիրոջը եղբայրը՝ եղբորը, անարգվողները չպիտի դժկամեն, այլ պիտի խղճան անայ գողներին որպես շարից հարկադրվածների:

Իսկ երբ տեսնում ենք, որ թագաւորը իր օրենքներին (հա կատկվելու համար) պատժում է ու պատժելով հանցանքը պակասեցնում է, դատաւորը գողին, աւագակին ամուր կապում ու տանջում է՝ վնասակարությունը մեղսեղից վերացնելու համար, և հայրը դաժան որդուն, որպես մահապարտի դատաւորներին է հանձնում, ուրիշ բոլորն էլ իրենց անարգանքների համար պատժում են՝ անձամբ կամ իշխանների միջոցով:— պարզ է, որ կատարվող շարիքները կամածին են և ոչ ի բնն: Բայց դու խիստ ցանկությամբ ցոփացածին հապամի ամուր կապի ր ու մտրակի՛ր, տես թե նրա մեջ ցանկու

թյան սոսկ հիշողությունն անգամ կմնա Եվ, խնայեա, ի
զ ր չի ասված իմաստունի խոսքը՝ «Մտան եթե անանդով
չի յաւմ, թիկունքով են լսել տալիս նրան»¹⁰²,

Արիշ բաներից¹⁰³ էլ կարող ենք հասկանալ, որ մարդկային
էութիւնը բարեքիւրի ձգտող է և ոչ թե շարիքներէ: Արագեա
անասակութիւն անողը կըմբոստանա¹⁰⁴, եթե, հենց անառա-
կութիւնն արարքի մէջ դառնելիս, մեկը սրան անասակ անվանի:
Պոսեիկը, որ քաջաճայտորեն պոսեիկութիւն է բնում, (իրեն)
պոսեիկ անվանելը չր ցանկանում լսել: Այսպէս էլ գողը
ավազակ է մյուս շարագործները, թնայեա շար գործեր են
կատարում, շարագործութիւնն անունը չեն ուղղում իրենց վրա
վերցնել: Եւս կեղծավորը, որ կեղծավորութիւն է անում,
ուղղում է ընկերոջը նենգութեամբ վնաս պատճառել, թաքցը
նում է կեղծավորութիւնը և, որպէս թե բարի խրատ է տալիս
խարհիկով վնասի է ևնթարկում այն անմեղին: Եվ եթե, բարու
զիմակ Կողմ, կեղծավորութիւն չանի, չի կայող օրինակա
հին շեղել օրինականութիւնից

Այլն՝ երբ մեկը կամենում է խիստ իշխանին մեղմութեան
քերել, ի կարող զեալ ու քաջհիքաց ասել, թե՛ «Դու խիստ եւս
այլ մտանալով քաղցրախառն խոսքերով սիրաշատում է աս
ելով «Դու, տե ր, քաղցրաքարու եւ և քարերար ամենքին, քո
չորը բեղանից գո՛ւ են ու քեզ արդարամիտ են համարում»
և այսպէս կարողանում է մեղմութեամբ փափկացնել իշխանի
խառնակութեան, (նրան) խոնարհեցնել, արդարութեան ու պատ
շաճութեան մղել: Նույնպէս և բարկացածին, խռովածին և
նախանձութիւն քաղցրութեամբ մոտենում է մարդ ու խաղա-
ղեցնում (նրանց): Այստեղից էլ պարզ է, որ մարդկային
էութիւնը ու թե շարիքներ, այլ բարութիւնների ձգտող է

Եվ եթե գաղանները գաղանութիւնը նրանց կարծի է տա
լիս թե շարը բնածին է պիտի իմանան, որ անասունների մի
մասը ատելովել է կարիքների համար¹⁰⁵, ինչպէս տավա
րը¹⁰⁶ ոչխարը և այն բոլորը, որոնք ուտվելու համար են ու
(քեռ) կրող, իսկ մի մասն էլ՝ մարդկանց մաքում երկրուդ ա
ռաջացնելու համար թե՛ն կան ահեղի գաղաններ, վիշապ
ներ, օձեր և ուրիշ վնասակար սողուններ ատկայն մարդը
այնքան գոռոզացած է, որ մինչև անգամ աստծու երկրորդի

սահմաններից դուրս գալով արհամարհում է¹⁰⁷ խնդիրը և չի անդադրում դարձնել հեղեղները լիճաններ (Լաբդո) որոնք ավելի չէր մեռ չափ ու սահմանի մեջ:

Եվ հենց նրանք էլ, որոնք անմիտների կողմից շար էն կարծիքում, հրեաներ օգտակար են լինում ու մահից փրկող ինչ կա ավելի շար, քան զորք քայքայ թերևս կենդանի է (ստացվում), որը, դեռ չհասցրած անմիտական բուժում է մարդկանց և հեղեղում ստեղծված մահացու դեղերից: Եթե զորք էություն շար լինել կամ շար բանի ստեղծած, ապա նրա մեջ քանակ որևէ օգուտ կար քան չէր գտնվի, և ես հրեանք իր գաղափարներին չէր խելոքանա Բայց ահա տեսնում ենք՝ կախարհների հնարագիտություն խելոքացած խաղաղք պարանի նման է լինում նրանց համար,¹⁰⁸ և, շատ անգամ տանը քննվելով քննակներին չի վնասում¹¹⁰:

Եվ արդ՝ եթե շար բանը քննական կարծողը հեղեղում է, հանդիմանվի իր օժանդատ կրոնականներից, որոնք օժերին այն աստիճան խելոքացնել գիտեն, որ մինչև անգամ հաս լուծվածներով կանչում են տները և կերակուր տալիս, ինչպես քարեշատներին իրենց պաշտած վիշապին (էին անում), որին ասածու սիրելին սպանեց նույն սովորական կերակրով¹¹²:

Եվ եթե գաղանները գաղափարներն պատճառով շարի արարած համարողը մոգ է, հասարակական կարծիքից դուրս պարտվելով՝ կյանքի թե որ գաղանները շարի արարածներ չի ենին, թե հողը՝ բարու, ինչու պիտի բարու արարածը դալակ արածած սևուցիչ լինել շարի արարածներին, որոնք նրանից կերակրվում են ու նրա ժողովում հանգստանում մինչդեռ երկու՝ իրար հակառակ բաները միմյանց ոչնչացնում են, ինչպես լույսը (ոչնչացնում է) խավարը և տարությունը՝ ստանալա ներքո:

Այսպիսով եթե գաղանները շարի արարածներ լինելին իսկ հողը՝ բարու, հողը նրանց պիտի ոչնչացնել և ոչ թե սևուցիչ, պիտի քնաշնչեն¹¹³ և ոչ թե քաղմացնել Բայ թե հողը սևուցում է գաղանները ու չի կոտորում, պարզ է, որ ինչ արարչից հողն է, նույնից էլ գաղաններն են ստեղծված և էություն շար ոչ մի բան չկա, որովհետև էություն շար որևէ արարիչ էլ չկա Եվ մեղադանք գաղաններն էլ, որոնց մասին տեսնում

են, թե չար արարչից են ստեղծվել, ցույց են տալիս, որ ոչ թե ուրիշ տեղից, այլ հողից են, որովհետև հողից են կերակրւր զուժ, երա մեղ քնակվում և կրկին նույնին վերածվելով՝ հոդանում են:

Այլևս եթե շայնքը ինչ-որ չարից ստեղծված լինեին երանցից ոչ մի քան զգաակար չէր լինի¹¹², այլ՝ միմիայն վնասա կար: Իսկ եթե այժմ տեսնում ենք, որ երանց մի մասի մորթի ներք մեղ մերկությունը գալտպանող են լինում, մի մասի նրազուն հիվանդության դեղ¹¹⁴ է լինում, և երանց մարմնի մասերից ուրիշ բաներ էլ, ինչպես առուծի, արչի ու մյուս ների մարմնի անդամներից՝ յուրաքանչյուրինը իր հերթին պալզ է որ քարի արարչից են ստեղծվել, քանի որ երանց մեղ մի զգաակար բան կա: Զէ՛ որ չարի ամեն ինչը վնասակար պիտի լինի՝ և մորթին, և միսը: Բայց, օրինակ, երանց մորթին հագնում ենք և չի վնասում, և եթե միսն էլ մեկի սիրտը վերցնեն¹¹⁵, ու (նա) ուտեր, չէր վնասի, ինչպես որ թուրք գազանների գազան¹¹⁶ վարացի միսը ուտվում է և չի վնասում: Այսպես էլ երանց միսը թե որ մեկն ուտեր, չէր վնասի¹¹⁷:

Վնասակար բան կա նաև տալարի¹¹⁸ մեղ, որի մասին առում են թե քարի արարչից է ստեղծված: Եւրի միսն ուտելը թուժիչ է մարմնի համար, բայց եթե մեկը արյունը խմի, կմեռնի: Նույնպես և քանդարների մեղ կա այնպիսին, որ առան ձին սպանող է, բայց, ուրիշ քանդարների հետ խառնվելով տեսակ տեսակ ցավերի թուժիչ է լինում: Մտերազորն տառե նակի ուտելու դեպքում¹¹⁹ մահացու է, բայց, ուրիշ արմատների հետ խառնված, քնարեր է լինում քնատների համար: Հազարը¹²⁰, եթե մեկը տոթ ժամանակ ուտի քանի որ զովացուցիչ է, տալը փոքրից կհոռացնի, բայց եթե հոգ ժամանակ ուտի, կվնասի, եթե ջուրը քամելով տնխտն խմի, կմեռնի, իսկ եթե սերմն տղալով ջրի հետ խմի, ցանկությունից կզցի: Կանեփուկը մի թուփ է, որի սերմը դեղ է և նույնն էլ դարձյալ ցանկությունից զցող է: Մոլախիկը¹²¹, որ առանձին մի որոշակի ժամանակում սպանիչ է, թժիշկները երանով կարողանում են հնացած մաղձերը վերացնել: Կաղանջանի¹²² մի տեսակը առանձնակի՝ մահացու է, բայց, ուրիշ բույսերի¹²³ հետ խառնելով մաղձադեղ է և մահից փրկող

Ճնա աշապիսի աններդաշնակ իրողությանները նշտությամբ ըմբռնելու պատճառով¹²⁴ կարծեցին թե չար քանը էությամբ է (աշպիսին)։ Բայց աստված մարդուն ստեղծեց այնպես¹²⁵ ինչոք, որ և դարմանիչները կարողանա վայելել, և վնասակար կարծվածների ոգտակարությունը հնարադիտությամբ դտնել՝ հանդիմանելու անմիտների մոտեցումը, (հաստատելով) թե չկա որևէ քան որ էությամբ չար լինի

ԺԶ

Թեև նրանք աստվածային կյանին չեն հավատում, սակայն մենք յուրայիններին ուղիղ պատասխանից չենք զրկի։

Գազաններին¹²⁶ մեղ էությամբ չարիք չկային այնքանով, որ (աստված), մինչև անգամ նոր արարածները նորաստեղծի¹²⁷ մոտ բերելով, նրան հրամայեց նրանց անուններ դնել։ Եվ եթե մոտ չգային ինչպե՞ս մեկ առ մեկ անուններ կհորինեք՝ յուրաքանչյուրին իր անսակի համանայն։ Իսկ եթե մոտ էին գայիս և բնտելանում էին մարդուն, պարզ է որ չար չէին, ոչ էլ մարդու համար վնասակար Բայց երբ մարդն աստծու պատվիրանն անտեսեց¹²⁸, նրան դարհուրեցուցիչներ սրվեցին որ չհեղուրտար այն հողեղենը որը հողից էլ ծնվել և հող էլ պիտի դառնար

Գազաններին՝ մայրուն նախապես վնասակար չլինելու մասին են վկայում այժմյան մեղմանալն ու բնտելանալը¹²⁹, Այսպես մեկը խնամում է գայլի ձագերը¹³⁰ որոնք, շան նա գերի նման բնտելանալով, նրա հետից են դնում։ Մյուսը, առումի կորյունը խնամելով, սովոր ո քծնող է դարձնում՝ այն աստիճան, որ փաթաթվում է խնամողին քայք եթե ուրիշ մարդ է նրան մոտենում, մոռացած լինելով զագտնալին բարքը՝ հարմակվում է վրան, իսկ խնամողը, սաստելով զագանին, իրյն շան, մեղմացնում է ըմբռատ գազանությունը Մի ուրիշը, արքի ձագը անեցնելով, վարժեցնում է որպե պարող¹³¹ ու նմանեցնելով մարդկանց բնավորությանը, մեղմացնում է զագանաբարոյին։ Եվ ուրիշները¹³², բռնելով առապատային կապիկները, (նրանց) վարժեցնում են որպես խեղկատակներ դիմաժոխկներ և խիստ շարամեկներ, Ոմանք էլ

իմաներով¹²² արքայիկ տները բռնում կախարդություններով ընտելացնում են մարդկանց ոչնչացնելով (երանց) մահացու թույնները:

Այսպիսով՝ եթե դադանները էապես շար լինեին հնարազոր չէր լինի, որ վնասակարները իրենց համար վնասակար եղողի հետ ընտելանային:

Եվ եթե վնասակարություն պատճառով¹²⁴ շոգն ու սառնախանիքը շար արարչից (առաջացած) կարծեն, պիտի իմանան որ խոտերի արմատները չէին փարթամանա եթե Այունն ու սառնամանիքը չամբացնեին լեռները քերքը չէր հասնի, եթե Կողբ շտաբացներ անդամատանները:

ԺԷ

Եվ եթե ախտերը հիվանդությունները, անժամանակ մահերը ու հենց բուն մահը շար արարչից (առաջացած) կարծողները աստվածային կրոնին հավատային այդ եռյն կրոնով (երանք) պատասխան կտայինք: Ըսյց քանի որ ենթադրում են, թի այսպիսի անհարթությունները շար արարչից են մենք էլ երանց հարցնենք բարինների ու չարերի արարիչներինք ո՞րն է որից գորեղ: Եթե ասեն, թե բարիների արարիչն է գորեղ, կատեն, որովհետև Եթե ինքը շարերի արարչից գորեղ լինեք, երան թույլ չէր տա, որ վնասեր իր բարի արարածներին անգամ տեղ էլ չպիտի տար իր վայրենում: Քանի որ եթե կարող մեկը լինեք, եսխ իր համար երանից գատ տեղ կպատրաստեք, ապա կստեղծեք (այն) արարածները¹²⁵ (որոնց) կարող էր (ստեղծել):

Այժմ թող ասեն ահ՝ բարի (արարիչը) երան իր բարի արարածներից կարող էր հեռացնել, թե՛ չէր կարող եթե ասեն կարող էր, կյտեն՝ եթե կարող էր հեռացնել շար (արարչին) և հեռացրեց, (ուրեմն) ինքն է շարիքի պատճառը: Բայ եթե անկարող էր հեռացնել շարին, գուրա է գալիս, որ իրենից գորեղ էր շարը, որը բռնություն չեղում ու ոչնչացնում է իր բարի արարածներին: Բացի դրանից, այն էլ է սխալ, որ ասում են, թե վերսում բարին երան կհաղթի որովհետև եթե

ակզրում չկարողացավ հաղթել պարզ է ոչ վերջո մ էլ չի կարող¹³⁸

Սակայն մենք ցավերի ու մահվան քաղմաթիվ պատճառների կարող ենք մատնացույց անել նշմարիտ խոսքով¹³⁹։ Նույն հենց այն, որ երբ մարդն ստանում պատվիրանն անտեսաց ալետհանե ցավերի ու մահվան ենթարկվեց որովհետև (աստված) կենդան ասաց թե՝ «Շավերով ու տրամաթյամբ որդի ենք կենեա»¹⁴⁰, իսկ ամուսնուն, թե՝ «Ճանդանքով ու նակատիդ»¹⁴¹ քրտինքով կուտես քո հացը, մինչև որ վերագտնես «որին որտեղից ստեղծվեցիր»¹⁴² որովհետև հող էիր և հող էլ պիտի դառնաս»¹⁴³։ Սրանով պարզ է, որ թեև մարդկային խելյունը մարմնապատ լինելու պատճառով ցավերի ու մահվան ի թակա կկարծվեր քայց եթե պատվիրանին մնար, կենդանաբար Երան կենդանի կդաճեր։ Նա որ կարողացավ շնչից ստեղծել մարդու շունչը և միշտ կենդանի ու անմահ է պահում (այն), եույնն էլ կարող էր կենդանի պահել նաև մարմինը, որը հողից ստեղծվեց

ԺԸ

Ընդ արդարության թվամիկները երբ այս լսում են, տե սակ-անհատկ գեներրով սպասադինվում են նշմարաթյան գեմ։ Այսպես ոմանք ասում են, թե մարմնավորը չէր կարող անմահ մնալ ուրիշներն էլ հայտարարում են, թե քանի որ մարմինը երկար ժամանակ չնչի հետ չէր կարող գոյատևել, (ուստի այդ) անտեսականը պետք է մեռներ։ Առաջինների (կարծիքը) հերքում են եզիան ու Սնովքը, որոնք մինչև այժմ կենդանի են¹⁴⁴, մյուսներինը՝ հասարակության (գալիք) ընդ շահուր հարությունը։ Եվ եթե մարմիններն այժմ անտեսական լինելու պատճառով մեռնում են, ապա հարության ժամանակ էլ ըստ նրանց խոսքի, շնչի հետ չեն դիմանա։ Սրանով ցույց են տալիս, թե մարմնի հարությունն էլ են ուղում ժխտել։ այնինչ Աստվածային գիրքն ու արարածների քննաթիւ շարունակ մեռածների հարության մասին են վկայում։

Սակայն ասում են թե թե մարմինն էլ մահանալու չէր

¹ Հմմտ Ծ Ե Է 9 Գ 16

² Հմմտ Ծ Ե Է 9 Գ 17 18

ինչպէս և ելալ, որ շնչին մեղքի պատճառով մահւման են թաղկ
վեց և աստոված նրան յիղմաց ու մեղքը շնորհեց:

Որ աստոված ներող ու գթացող է ըստ թրին էլ հայտնի է
և աստվելապետ այն քանից (է հայտնի), որ երբ մարդը մեղք
զորեց¹⁴¹, անմարմինը, մարմնավոր մարդու նման իրեն-
չով, ոտնաձայն հանեց դրախտում և մեղմորեն ու աղերսա-
յից¹⁴² խոսքով հարցրեց օրինազանցին՝ «Ու՞ր ես Աղամ»¹⁴³
որ շնչի թե նրան շփոթեցնէր և թույլ չտար խելամուտ լի
նելու ապաշխարութեան: Եւ քանի որ օրինազանցը չզղչաց
իրավամբ մահն ստացաւ որպէս պատիւ¹⁴⁴:

Մի այլ քան նա: Նրա արարիչը նախապես պատվիրել էր
իրեն՝ մի օրը այն ժամի պտղից ուտես, եւ այն օրը¹⁴⁵ կ'մեռնես:»¹⁴⁶
Իսկ թշնամին հետո գալիս, ասում է՝ «Չե՞ս մեռնի այլ աստ-
վածների նման կ'չիմեն»¹⁴⁷» Այսպիսով ու՛մ խոսքերին
պիտի հաստատուն մնար, նրա, որ նախապես զգուշացրեց
և ուզում էր պատվիրանի հնազանդումով իրեն անմահ պահել,
թե՛ միտսի, որը խաբէութեամբ քանում էր իրեն մահկանացու
դարձնել:

Եւ եթե արարիչը մարդուն պատվիրանազանցութեանից
հետո մահկանացու դարձրած չիմնէր, մարդը միշտ սատա-
նային կ'հաղատար և ոչ թե աստծուն, որովհետեւ սա ասաց
«Եթե այն պտղից ուտես, կ'մեռնես», իսկ նա (սատանան)
ասում էր՝ «Եթե ուտես, չես մեռնի, այլ աստվածների նման
կ'չիմեն»: Հետեւքար ընտելան արարիչը մարդկային է ու
թյան¹⁴⁸ դրա մահ սահմանեց, որպէսզի իր խոսքը հաստատովի
և չար խրատատուն հանցավոր երևա: Եւ թեպէտ այս երկու
պատճառների համար (մարդը) միատեմամբով մահւման տակ
է ընկնում, քաղ (արարիչը) իր կարողութեամբ կրկին կտող
քաղի (նրան) և անգախման հովիտեմութեան մեջ կենդանի է և
անմահ կ'պահի: Եւ նա, ով, հրեշտակներն ու մարդկանց հոգի-
ները ոչնչից ստեղծելով, կենդանի ու անմահ է պահում, եւ այն
մարմինները ևս կարող էր կենդանի պահել եթե առաջին մարդը
առտուտ հրամանը արհամարհած չիմնէր:

Մ և և ք Գ 8—9

» և մտ. Մ և և ք Բ 17

»» Լ մտ Մ և և ք Գ 4—5

Եւ զոր ստեղծած մահմանն պատճառն չէ կզկայի թաղմանմանս իմաստասանը, որն ասում է, թե՝ «Աստված շատեցունք մահը և չի ուրախանում մարդկանց կորստյան վրա այլ աստված մարդուն ստեղծեց իր հազվածական անեղծ պատկերով»¹⁴⁶, և թանաքակուի նախաձեռնով մահը մտաւ աշխարհը¹⁴⁷։ Եւ դարձյալ չենք ինքն է ասում՝ «Նա ասացի, թե աստվածներ երևոյորդ էլ բարձրայի»¹⁴⁸ որդիներս¹⁴⁹։ Այսինքն թէ՛ «Նա ձեզ ստեղծեցի որդեա անմահներ, եթե մնայիք իմ հրամանին բայց որովհետեւ չմնայիք իմ պատվիրանին, դուք մեռնում էք, որպէս մարդիկ»¹⁴⁹, ընկնում, ինչպէս մեկը իշխաններէրց։ Նա չէի կամենում, որ դուք մեռնեիք ոչ էլ վաւ իստասութի ազդեցությանը եկեղեցիքս¹⁴⁹։

«Հապա ինչու», — ասում եմ — նրանց մտքեց պայքսրի մեջ՝ իրար դեմս։

Արանով ցանկանում են սատանայի և մարդու սղոտակա մտթյունը ժխտել այնինչ աստված, որ աննախանձ կերպով նրանց ազատակամ դարձրեց, չէր ուզում, որ անասունների նման ճնշման տակ ապրեն, այլապէս ազատամտությունը այնուհետեւ չէր լինի ազատակամություն։

Թեպետե աստված իրազեկութեան տեսնել իւրաքանչեաների¹⁵⁰ մրցահանդեսը, բայց ինքը չգրդեց նրանց՝ կովիւս միմյանց դեմ։ Երբ (աստված) տեսավ սատանային՝ նախանձով բորբոքված, թույլ տվեց ազատակամին՝ կովիւս ազատակամի հետ, որովհետեւ գիտեր, որ արա ազատակամությունը ավելի պակաս չէ, քան նրանը և ոչ թե նա կանխադուշակ է, լակ սա ոչ կանխադուշակ, նա՝ զորավոր և սա անզորի մեկը։ Իսկ թե (սատանան) զորավոր մեկը չէր, դա նրանից է սպանել, որ խաղեալութեան կնոյ մտենալով հարցրեց և ոչ թե բռնութեամբ զարհուրեցից իսկ որովհետեւ կանխադուշակ էր չէր, հարցրեց՝ «Այդ ի՞նչ է, որ աստված ասաց»¹⁵¹ որպէսզի նրա ինչ իմանար հանգամանքները։

* Տես իմաստ Ա 13 Բ 23—24

** Մատթ 22 8,

Հմտ Մեկ Գ, Գ 1

Իսկ զգրանից «որի փորձութիւններից» էլ կարելի է իմանալ, թէ սատանան զորավար ու կանխադուշակ չէ: Որովհետեւ թիկնաւոր զորավար մեկը լինելը առանձին պնդութիւն է՝ յանդիմանաւորութեան և հետո՝ միայն ձեռնամուխ լինելը փորձութիւններին: Ով եթէ կանխադուշակ չլինէր, չէր մտնէր փոքր ձեռքով սրով հիմանաւոր, որ հաղթել չկարողանայիր դեռ յամբ խայտասակ է լինելու:

Քրիստոսի փորձութիւններից էլ հասկանալի է, որ (սատանան) կանխադուշակ չէ, որովհետեւ հենց ինքն ասում էր. «Թիկնաւոր զորքին ես», ոչնչացնելով ցույց էր տալիս, որ թիկնաւոր զորքերներից չսկիւր էր թիկնաւոր զորքին պարտ է բալլի պարտութեան ժամանակը չգիտէր: Թիկնաւոր լինելը թիկնաւորի ստանալով զորքին էր եւ, որը իրեն մարդ էր երեսմէ իրեն երան չէր փարկի ու չէր խայտասակվի: Թիկնաւոր աստուծոյ ինչ հրաշքներից իմացաւ աստծու որդու պաշտօնը ուսկայն ապշեցնողաւ աղաղակում էր՝ Գիտեմ քեզ թէ ո՞վ ես, ո՞վ դու աստծու սուրբը²²:

Գարնայէլ եթէ եւ (սատանան) կանխադուշակ չլինէր, հետեւեալին չէր զրգախէր (Քրիստոսին) խաշելու (արդ բանը չէր տեսի) եթէ իմացած լինէր, որ Քրիստոսի մարդ իրեն իշխանութիւնից կզգի՝ համաձայն տիրող այն աստծի, թէ Այս աշխարհի իշխանը պիտի դուրս գցվի²³, կամ՝ Տեսնում էի սատանային փայլակի նման երկնքից ընկածը²⁴, կամ թիկնաւոր աշխարհի իշխանն արդեն իսկ դատաւարութեամբ էր²⁵, (Տեսնելով իրեն), որպէսզի ցույց տա, թէ եւ, որ ցանկացաւ աստուծոյ, և իշխանութիւնից ընկաւ, և հաղթեալ էական դատաստանին պարտական եղաւ²⁶:

Մ	α	β	γ	δ
1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15
16	17	18	19	20
21	22	23	24	25

Արդ որովհետև մարդու վրա ցլված մեծ վանք ու չափեր չեն արհեստը ևս անգամաճառող, որովհետև, որ դրանք աշխարհի մասին ասածու նկատմամբ պատժիտանալանց լինելու հետևանքով, կասենք նաև որովհետև պատժառանք ունեց հիման վրա անգամաճառող մասեր են լինում:

Շատ անգամ թերևս մաշտուն հանգիստին տրեղիսի մի մաս մեծ շարիքներ կամ նեղութուններ, որոնց հաշի կարող դիմանալ կամ փորձություններ, որոնք ի վիճակի չեն լինել ասանելու, (հետևաբար) կանխադասյալ ու մարդասեր աստված, գթալով իր արարածին, անգամաճառող մասով օտարաշու անգամաճառող է անհայտի շարիքներին՝ ըստ էության այն խոսքի թե՛ նախաճառող (վրա ասանելի) արդարին պետք է պատասխանալի լինի:

Մի ուրիշ բան էս Կազաճամ մասեր են տեղի ունենում, որպիսով մարդը, ամեն տարիքում ու բազմաժամանակներում պատրաստակամ գտնվելով, չթիկնի աստվածապաշտության մեջ:

Թեև գավերը անեծքից մասն աշխարհ, սակայն կան նաև որովհետև պատժառանքներ: Երբեմն մեղքն է լինում պատժառող՝ ըստ այն խոսքի, որ տեղին անգամաճառողին ասող ևս ուրախացա՛ր, աշխարհուն մեղք մի գործիրս¹⁶, նվաճանքով նրանց անգամաճառող, որոնք մտածեցնում էին մշտա անգամաճառողին, որան ասաց՝

Քո մեղքերը թող ներվեն քեզս¹⁷, որոնց ասալու ամար, թե գավեր կան, որ մեղքերի պատժառող են լինում և գավեր էլ կան, որ մեղքերից չեն ինչպես՝ էրբեք անհայտնություն կույրի մասին տիրողը հարցրին, թե՛ ընդ է մեղավոր այդ կարություն համար, դա՛, թե իր մեղքները է նա պատասխանեց թե՛ ընդ գա է, ոչ էլ իր մեղքները, այլ ասածու փառքի ամար է այդ, որ աստված դրանով փառավորվիս¹⁸, նվաճանք ցավեր, որոնք ոչ մեղքերի պատժառող են՝ ոչ էլ ասածու փառքի

¹⁶ Տե՛ս Եսայ 54 1

¹⁷ Ես 14 5

¹⁸ Մատթ 23 2

¹⁹ Ես 55 2 (տարր)

համար, այլ քաղաքորիչ նյութերի անհամամասնությունից են Որովհետև մարդու մարմինը քաղաքացիած է շոքա տարրերից խոնավությունից, շոքությունից, զրառությունից ու անարթությունից, երբ (զրանցից) որևէ մեկը պակասում կամ ավելանում է¹²¹, մարմնի մեջ ջրով է առաքացնում լավ դա կամ շատ անեղանց ու խմելուց է լինում, կամ չափազանց քչա-
 լերությունից, կամ կերակուրների մեջ խաբուսիլան չը
 գնելուց, կամ անասակ չողին աշխատելուց, կամ խիստ
 շոքից նեղվելուց, կամ ուրիշ աշխոյսի հակասակ քաներից,
 որանցով մարմնում¹²² խոնգարումներ են առաջ գալիս:

Պատերազմներն էլ մարդկանց ազատությունից են ծագում
 ազգայիսով սահմանների, գլուխների ու քաղաքների հափշտ
 կումներն են ունեցվածքների ավարտություն¹²³ են լինում:

Նույնպես և պոսեկությունը լինում է ավտանություն ան
 կանոնների ստեղծարումից, որանց ի բնե սահմանեց առաված՝
 ասելով Տղամարդը պիտի թողնի իր հորն ու մորը և պիտի
 գնա իր կնոջ հետեից¹²⁴: Ասում է իր կնոջ հետեից և ու թե
 նանց հետեից: Եվ որպեսզի հաստատի առաջին քան կարգը¹²⁵,
 տերն ասաց սուրբ Ավետարանում, թե՝ Ինչ որ ասված
 միավորեց, մարդը թող չքամակիս¹²⁶:

Ինքնահարություն¹²⁷ էլ մարդկանց ամբալ տախանություն
 պատճառով է լինում, քանի որ եթե մեկի ուղին ուրիշ է,
 ժեժ չի ուսում, իսկ եթե ուղիս չի, շատ անգամ նրա անքն
 ժառանգն ժեժում են¹²⁸, որ նրան նայի և գրանով խնդրանա
 իսկ եթե գրանով էլ չի խրատվում, հենց իրեն են ժեժ ապրիս

ԻՎ.

Ան ասվեց ոմտեց այն հարցման համար, որ՝ Եթե մեկու
 վորները գներից մեղքերի պատճառով են ասնելոս է անմեղ
 երեխաներին գներն ինչու՝ են տիրում:

Անաված Բոլոր մարդկանց ուղեգրություն է կուլուս, ինչպիս
 որ մարգարեի միջոցով¹²⁹ ասու էլ՝ Իմ անդրանիկ ուղին է

¹²¹ Թե ն զ Բ 24

¹²² Եւ տ Բ ԺԺ 6

Եւ այսպէս՝ և զարմայս (աստուծ Էր) թէ Ռդդիներ ժենդի ու
սեկդի:¹⁸⁰ Եթէ արենքով առարինացածները որդիներ էին կուշ
վում, առավել ևս (պիտի կոշվիին նրանք) արտեց մասին առում
է թէ Վերանց իրազուներ սովեց աստուծ որդիներ լինելու: ¹⁸¹

Արդ՝ արտվան աստված իրեն որդիներին է մտանում մեզ՝
խրատելու, երբեմն մեր տուքն, իրեն ժառանգի, մեր անասունին
է հարգամբում, երբեմն՝ արտերին ու այգիներին, որպէսզի
չբան նայելով աստուծ երկրուզին ևնթարկվեն: Իսկ եթէ դրա
նով էլ չենք խրատում, հենց մեզ է տանջանքներ ապիս
կա մ զաւերով, կա մ խնդումներով, կա մ զեկերով Նադանը-
նէյի ևն ևնթարկում նաև անմեղները, որպէսզի ուրիշները
մտքներում պահեն իմաստունի խոսքը ու ասում է՝ Եթէ
արգարք ազգի է ազգում, ապա ու՞ր կմնա, այն ու միգա-
լորը:¹⁸² Եվ ու երա համար է լինում, որ տղարք տղարու-
թյունից չխաւանա, իսկ մեղավորն էլ միշտ մեղքի մեջ
լմնա Իսկ աստված դրա համար պատասխանատու է, ալ
մարդկանց լարիքներն ևն ասածուն մղու: "այդպիսի տանջանք-
ներով խրատելու մարդկանց Եվ ինչպես ուրիշների ազատով
ոսքի կանգնեցրեց անգամայուցին¹⁸³ ու նրա մեղքերին ներում
վերունց, այնպես էլ ուրիշ քչերի տանջանքներով շատերին
վախեցնում և խրատում է: Երբեմն պատահում է, (որ դա ա-
նում է) անմեղների, երբեմն՝ մեղավորների միջոցով, — ինչ-
պես որ ինքը միայն հմտորեն գիտե: Եվ մարդու տանջանք-
ները զեկից՝ ոչ թէ հոգու դատաւարածան, այլ, աստվէկ ես
կարեկցման համար ևն լինում, եթէ մանամանց անմեղ մարդ
է այդպիսի տանջանքների ևնթարկում՝ ուրիշների սիրտը
երկրուզ գցելու համար: Դա մտքակի նման կախում ալա մեծ
տան¹⁸⁴ մեջ ցույց է տալիս աստուծ հակադրությունը, որպէսզի
շատերը նաեւով դրան քաջվեն ու երկրուզով հնազանդվեն
աստուծուն:

Եվ երբեմն լինում է որ այսպիսի տանջանքները հենց մեղ-
քերի պատճառով ևն անդի ունենում երբեմն էլ ոչ պէս պա-

Ե ի ց. Գ 22:

¹⁸⁰ Ե ո վ. Ա 12:

¹⁸¹ Ա ո ո կ ԺԱ, ԺԷ ալ և Ա Գ և ո ի 18

ստաւարներ են գրաւ հասնում, և մարդիկ այսպիսի տաճարներ
ներքից փրկվում են՝ ազգագրիկում սուրբ հաշատանների նշխար
ներին Դրանով հրկում է աստծու գորութլւոնը, որը սրբերի
մէջ կա և իրենք հոգով որեւէ վնաս չեն կրում:

Բայց որ դեր դն լի հանում, ադ հենց տեղը¹⁵² հայտարար
րեղ՝ ասելով Եթէ սատանան սատանային հանում է սրբանի
յնքն իր մէջ բաժանված էս¹⁵³: Բայց ես — ասում է, — ասածս
՝ ոգով եմ հո-նում գնկըս¹⁵⁴: Իսկ ինքը, որ աստված էր, ինչու
էր ասում՝ Ասածս հոգով եմ հանում գնկըր — որպեսզի սովո
րեցնի մարդկանց Եթէ սուրբ հոգու շնորհներին որժանի
չլինեն, չեն կարող գնկը հանել, ինչպես որ տաւրաւները
քանի գնա տիրաջից իրաւունք չէին ստացել, չէին կարողանում
գնկըր հանել ևսն տանքանքների մէջ գտնվողին անգամ գնկըր
հանելու իրաւունք տվեց՝ ասելով Այդ տեսակը այլ բանով
դուրս չի դա, ևթե ոչ պատով ու ազոթքներով¹⁵⁵: Այ թե
դների մի տեսակն է միայն, որ պատով ու ազոթքներով է
դուրս գալիս՝ հակառակ մշուսների, այլ հենց բոլոր գների
խմբերը ազոթքից ու պատից փախւում գնում են:

Ի Բ

Բայց, ասո է և կոխարդները գնել եմ ո լայկո մ
Ե հանում են գները:

Այ կոխարդները գներ չեն կարող հանել, (դրանո մ) ամո
գնլու ՝ ամաբ բաժանուն է տիրոջ այն խոսքը, որն ասում է
թե՝ Սատանան սատանային չի հանում . կոխարդն էլ, եթե
հաներ, անշուշտ, գների միջոցով պիտի հաներ Իսկ դիւ մասին
Քրիստոսն ասաց, թե՝ Դեր դն չի հանումն, ուստի պարզ է,
որ գեպքերն ուրիշ կերպ են լինում: Այս խոսքն էլ նը
բանդից է դուրս եկել և ոչ թե մեղանից: Երանք ասում են,
թե՝ Հանել չեն կարողանում բայց կարող են տեղում կապել,
քանի որ դեր միշտ կապանք է լինում մարդու հոգուն Ե սկսելն

Հմտ. Մ ա ա Թ ԺԸ 26

Մ ա ա Թ ԺԸ, 28

* Մ ա ա Թ ԺԵ, 20, ալէն Մ ա ի կ Թ 22

այն, իսկապես աստծու օրհնքներով է լինում¹⁶¹ («Պատմ' Եմ») որ մեկը թողնում է աստծուն սրբերին, պատենքն ու պսթքները և ապափնտում է կախարդին, որն իրեն էլ չի կարողանում ողնել և կախարդներից ո'վ կա որ անցավ անդն ու տեմա' լինի. նաև տեսնում ենք էլ, որ զանազան մեկն է և պաշխարարները, մանավանդ մոլորականները սրտփնտ և տես իրենք ևն դիմահարժում և ասլա ուրիշներին զանազան բաներ ևն խոստանում տալ, սրին ի վիճակի էն և ի իրենք, ոչ էլ զներք, սրտից խոսքով խոսաանում են մեկին բան տալ, ալ միայն (ի վիճակի է) տալով, որ և տեսվածոցն է, և' ամպը:

Եվ արդ փոխանակ ինչպես ասում են կախարդների մի շարքով անցում կապելու գնը որք միայն կապանք է լինում մարդու շարուն լավ կլինենք (այդ մասին) հայանել սրբերին և, որ անց միջոցով աստծուն խնդրելով օգնություն գտնել, լարից լում գնելու համար:

Բայց մենք ասում ենք, որ (գնը), տանց տալու թույլ սովորյալն մարդու մեջ մտնելու իրավունք չունի: Եվ բազմազան են դրա պատճառները, որոնք միայն ինքք (աստված) գիտե. Սա հայտնի է այնտեղից, որ երբ (զանքը) մտադրվեցին մտնել խոզերի երամակի մեջ, միևնույն Քրիստոսից հրաման, ստացան, կարողացան մտնել¹⁶², եվ էրք տառանան ուղեց Հորին փորձել¹⁶³ շնանոցներից ոկոնել¹⁶⁴ միևնույն որ աստծուց նախապես փորձելու հրաման, ստացավ Հուդայի վերաբերմամբ (կվհտարանն) էլ ասում է թե՛ Մատանան պատասխանատվամբ (Երա մեք)¹⁶⁵ Եսկ հթե Քրիստոսը թույլատրած չլինելու տառանային, որք գրգռում էր, և Հուդային, որն ազատություն պատճառով այն քանին համաձայնվեց, (տառանան) չէր կարող մտնել նրա մեջ, բայց, երկուսի ազատակամությունն էլ ջրույց տալու նպատակով թույլ տվել, ոչ նյալից համարի համաձայն լինի:

Եվ ամենք գնես ասի չգում են զնից հթե առնաք հնդույությունն չլինելու նրա (այսինքն՝ գնի) վրա, (գնը) տանքալից մահով կապանելու (նրանց)¹⁶⁶, նույնիսկ նրա¹⁷⁰ ողորակողներին

էլ տեսալ տեսակ խելոսմեներով կայրանդանքին (մայ զկանց) և դաժան մահերով կապանքին, և թե աստծու ուսս ումը շղոպեր նրանց Բայց որովհետեւ իրաւաստւ շին¹²¹ շին համարանկում իրենց մտքով աշդդիսի քաներ անցկացնել Եվ սա աշխտե զից է հայտնի, որ աստված թեւեւ նախապէս գիտե, ին մեկը կուպաշա է լինելու, մշուսը կախարդ, մի ուրիշը՝ մարդասպան, ակալե նրանց սաղմերի մեղքովն ու շունչ ստանալը¹²² չի արգելում Երպեսզի իր Բարերարութիւնը երևա, և նրանցից յուրաքանչիւրը պարտաւորոված լինի իր ազատականութիւնը (վարվել)։

Եվ հայտնի է, որ ինքն (ստաւած) տեր է ինչպէս ստեղծելու, նույնպէս և կյանքը վայելել տալու, և սրի տանջանքներից ազատելու որովհետեւ մեկն ինչ որ ունի, գոչում է նրա վրա ու պահպանում, իսկ ինչ որ իրենը չէ, այլ՝ օտարիկը գոչու է գցում ու գրիվ աւայիս ինչպէս որ Ավետարանում ասվում է, թե՝ Գայլը ու թե ուրիշ քանի, այլ ամփշտակելու և ցրելու համար է դալիս¹²³։ Բայց նշմարիտ հաճատացլալներին ու աատանան կարող է մոլորեցնել փորձութիւններով, ու էլ կախարդները՝ զենքով Տէրն ինքը աշխտե ասաց իւ աշա կերտներին՝ Ահա մեզ իրավունք ամենի ոտնատակ անելու օձերը, կարիճները և թշնամու ամբողջ գորութիւնը¹²⁴։ Եվ ապա թե՝ «Հաճատացլալներին նշանները սրանք են. զները պիտի հանեն, օձեր պիտի վերցնեն իրենց ձեռքով և եթե մահացու դեղ խմեն, չպիտի վնասի»¹²⁵ Մի խոսքով՝ անմեղ անարգում ո՛չ զները կարող են վնասել, ո՛չ էլ զազանները կուգեն ուպանել ինչպէս որ ու գազանները Գանձիլին վնասեցին¹²⁶, ու էլ հնոցի կրակը երեք քաղերին¹²⁷։

Եվ զեռ մեկը լգործած ասալին մարդուն հեղանդովում լին (զազանները) ու չլին վնասում։ Անարքալներին որոք էլ սատա նան վատթարացած էր մինչև իսկ կախարդները, ստաքյալ ներք կատարած հրաշքների ահից, կախարդական թանկ գրք քերք քերում ու այրում էին նրանց սուշն¹²⁸, իսկ զներն ազա դակում էին, թե՝ Գրանք քարնրալ աստծու ժառանգին են¹²⁹։

Հմտ. Գ. Կ. Ի 19

¹²¹ Տեւ Գ. Կ. Ի Բ. Բ. 19

¹²² Հմտ. Գ. Կ. Ի Բ. Բ. 17

Երանց տղ հրաշքներ ժնացարդները այժմ երևում են սուրբ
հայրեկոյտաների ու նշմարիտ վանականների մեջ: Իսկ փոքրեղ
գիտեն ոչ միայն իր խոտունյաները, ուրիշ՝ էթանոսներն ու
մոզները:

Դ

Բայց այն էլ պիտի իմանանք, որ և հշտակները, և զաները,
և մարդկանց հոգիները անմարմին և շրեշտակների մասին
(Գիրքն) ասում է՝ «Իր հրեշտակներն ատեղծեց սրպես հոգի
ներ, իսկ իր աստաստությունի՛ն՝ իբրև կրակի քոցեր»¹⁷⁷: Երանց
հոգիները է անվանում (Գիրքը) արազության պատճառով՝ որ
պնակի մասի, թե քամիներից թեթև են, որովհետև հոգու (շնչի)
և քամու անունը եռյան է¹⁷⁸՝ երբայնցեղեն հունարեն և ասո-
րերեն: Եվ եթե մարդ ուշադրությամբ հետաճառու լինի, (կը
տեսնի), որ արդպես է նաև հայերենում կրթ մեկը մի ուրիշից
ենդոված է լինում, ասում է՝ Զթուղեց լանչ քաշեմ, չթողեց
չուել սունեմ, գրանեմ էլ խոսում է այն ոգի մասին որը միշտ
մծում ենք: Եվ երանց քոցեղեն է անվանում (Գիրքը) սաստկու-
թյան պատճառով, ինչպես որ Իր ուրիշ տեղ ասում է՝ «Հզոր
են գորությամբ՝ նրա կամքը կատարելու համար»¹⁷⁹: Բայց
քամու և կրակի էությամբ չեն որովհետև եթե քամու և կրակի
էությամբ լինեին, ապա երանք էլ իրողամբ մարմնավոր կան-
վանվեին և ոչ անմարմին քանի որ այն, ինչ մարմնավոր է,
քաղաքոված է լորս նյութերից, ինչպես մարդկանց ու բո-
լոր անասունների մարմինները իսկ ինչ որ անմարմին է,
նա պարզ էություն ունի, ինչպես հրեշտակները զեկյ ը և մարդ
կանց հոգիները¹⁸⁰:

Արդ՝ ու՞ր են համարձակվում շնչալ նրանք որոնք ասում
են, թե հրեշտակները կանանց հետ ամուսնացան ի՞նչ որ
երանք հրեղեն են կողում իսկ մարդիկ՝ խոտեղին ինչպես ոչ
մարդարեն է ասում՝ «Ամեն մի մարմին խոտ է»¹⁸¹: Ուստի
և պարզ է ոչ կրակը խոտի հետ ոչ թե միավորվում, այլ ունչաց

¹⁷⁷ Հմմտ. Ս ա դ մ ռ Բ 20

¹⁷⁸ Ե ա ա չ, և 6

Ի ուժ է (այն) ¹⁸ : Եվ այս Էրեք տառնանակի խոսքերը ¹⁹ : Եյ սվ
 Հետեւ Ի տէրջամբ Ետյնն են, Համապատասխանութար միեւնույն
 անունով էլ անվանվում են: Հրեշտակի ասվում է ողի բայց
 այստեղի ողի, աշխիքն՝ Հետեւանց ու կամակատար: Գնն էլ է
 սովում ողի, բայց շար ողի՝ անհնազանց ու սուղաամբ լինելու
 պատճառով Մա մեր լեզվով թեւ հայս շար ենք ստում՝ մեր
 նախնիների ազնւորդապաշտութունից մեզ ավանդված սովո
 բության համաձայն, բայց զիտենք, որ հայս ք¹⁸⁰ հողմ է եշա
 Ի սկում, իսկ հողմը ողի է¹⁸⁴, ինչպէս որ վերն ասվեց: Արտվհետե
 քը մենք ասում ենք, թե Սյուր է փշում, հարավանդողման
 քնակիշներն ¹⁸⁵ ասում էն Այս է փշում: Եվ միայն տարած
 վերու արագ քնթանայու հատկության հիման վրա հրեշտակ
 ներք, զենքն ու մարդկանց հողիները կոչվում են ողեղեններ,
 նույնն է թե հոգմեղեններ: Ինչպէս որ հրեշտակները իրենց
 ուժգնության պատճառով քողեղեն են կոչվում, նույնպէս էլ
 արագ քնթանայու և տարածվելու հատկության համար (կոչ
 վում են) հողեղեններ, այն է՝ հողմեղեններ: Բայց նրանց էս
 թշուր հողմից ու կրակից վեր է մտքից էլ՝ նուրբ ու արա
 զրեթաց

Եվ գտնմանայի , է որ Նրանք Ենք շիջադատի առարկաների
 անուններով են անվանվում, և նրանց արարիչն էլ չի խորշում
 իր վրա այդպիսի անուններ վերցնելուց՝ զանազան քանեյ
 կատարելու համար, Ստոված կոչվում է հողի բայց այստեղ
 տարբերութուն կա: (Գիրքն) ասում է՝ Աստված կենդանի
 հողի է¹⁸⁶, որք և կենդանարար է¹⁸⁷: Նաեւ կրակ է կոչվում՝ ըստ
 այն խոսքի, թե՝ Եթ ստովածք ունչացնող կրակ է¹⁸⁸: Բայց
 այժմ տեսնենք, թե՞ ստոված ունչացնող կրակ է միայն: Եվ
 ահա նույն հողու վերաբերյալ մյուս մարգարեի միջոցով
 հասկնալու է որ յուր է՝ ըստ այն խոսքի, թե՝ «Տերն իմ
 յույան ու կլանքն է ես սմից՝ պիտի վախենամ»¹⁸⁹:

Եթե միայն ունչացնող կրակն լինէր՝ ինչպէ՞ս կենարար լուրս
 կկոչվէր ըստ հայտնի է թե որտեղ նրա ստատկությունն է

¹⁸ Հմմտ. Ծ ս վ Է Ի 74

¹⁸⁴ Հմմտ. Ծ ս վ Է Գ 84

¹⁸⁵ Ս ա զ մ Ի 2 1

պետք, այնտեղ կրտսէ է կոչվում, իսկ ոյտեղ քաչցրումը, աշխտեղ կենաբար յույս (է կոչվում) աշախեքն¹⁸⁷ կրտսից ու յույսից վեր է: Իր վրա ուրիշ չափ անունենէլ էլ է լիբզում զանազան Նոգաքոչութունեների ՚ամար:

Եվ երբ ուզում էր երևալ իր սրբերին, էր Նոգաքոչում ուրիշ որեւէ կերպ, քան միայն մարդու կեյալարանքով, որին իր պատ կերի համաժայն պեղծեց: Եվ զա իզուր չէր յիշում այլ (երա համար էր), որ մարդկանց եկամամբ ունեցած իր ասազեյ տերը գույց տար և բացի դրանից, որպեզի մարդկանց ետ խորք վարժեցներ տեղյակ դարձնելով, որ երբ իր որդուն արգես մարդ, ուղարկեր ախար,՝ եղիւթութունն ատայտաի համարելին և մանավանդ իմացած յիշելին թե հենց ինքն այժ կերպարանքով էր հայտնվում ինչպես որ իջնելով դրախտ, Ադամի մոտ՝ մարդու նման ստեղծայն էր նաեւմ¹⁸⁸: Եվ երբ ոյ գին երկու հրեշտակներով եկեով Աբրահամի¹⁸⁹ մոտ, երան ար մանավոր ՚ամարեց՝ երա վրանում մաշ ուտելով¹⁹⁰: Իսկան վրա Աբրահամի հետ խոսքի բռնկելով՝ իր երկու պատանիներին՝ մարդակերպ շրեշտակներին, ուղարկեց Մոզում¹⁹¹, լավ հյուրընկալող Ղովաի¹⁹² մոտ¹⁹³: Մոքենու թփուտի մէջ ՚յա կերպոված, բայց շայնայլված հրեշտակին մարդկային լիզու տալով՝ խոսեցրեց ասածու ետխընծայված մարդու՝ Մովսեսի¹⁹⁴: Հետ իր գործավար Միքայելին դաշտում մարդակերպոված գույց տվեց իր գորադուիս Հեսովին¹⁹⁵, Հրեշտակ ուղարկելով Մանգէի տուն՝ երա հետ խոսելու համար՝ (երան) մարդակերպ ենթկայացրեց¹⁹⁶: Երբեմն գրեթե մարդացած՝ իր բարեկամ Մովսեսի հետ խոսում էր զեւ հանդիման, ձեռք ձեռքի¹⁹⁷: Կրած ՚արվածներից թախծոյ և իրեն որտամտե եզոզ այն թագավորին¹⁹⁸ ենթկայացրեց հրեշտակը մարդկային կերպ արանքով, սուրը ձեռքին: Եղեկիւթին¹⁹⁹ երևացրեց մի մարդակերպ կառասպան՝ ՚յատեսիլ ու բոցեզեն զանազան կերպա

Հմմտ Ծ Ե Ե գ Դ Ծ—3

¹⁸⁷ Տե՛ս Ծ Ե Ե գ ԺԸ:

¹⁸⁸ Հմմտ Ծ Ե Ե գ ԺԹ 1

¹⁸⁹ Տե՛ս Գ ա տ ԺԴ 3:

¹⁹⁰ Տե՛ս Ե ի ց ԸԳ, 13

¹⁹¹ Տե՛ս Թ Թ ա գ, 1 Գ, 16 17

յանքներով հարմարեցված կառույց, տեսակ-տեսակ դադան ներքից բաղկացած քերովքենիերով¹⁹⁴, մեքք տարածած, որպես թե քերովքենների մէջ մաքր քերովքեն էր¹⁹⁵: Հենց ինքն էլ այլևայլ կարգավորումների համար, երբեմն մէկ, երբեմն մանկահասակ մանկալով էր երեսու մէկ սիրելի մարդուն¹⁹⁶ եւ այլպեւ իր ու իր ժառանգների նսւյն կէտց էրնալու միջոցով հայտնի էր դարմնում աշն տապիկ սերը, որ տենէր մարդու նաեղեալ:

Այս բայերն առկնց, որսկեղծից ցուցց արվի, թն ինչ որ նրկում է մարմնադոր է, իսկ ինչ որ չի նցեում՝ անմարմին և մարմնադորենքի մեջ կան, որ թանկրակազմ են, կան, որ նոսրակազմ են ինչդեմ որ ասարցայն է ասում, թն՝ նրկեայինենքն ու նրկեայինենքը տարքեր մարմինենք ուենն¹⁴։ նրկեայինենքն են՝ մարդիկ ու անասունենքը, թուշուենքն ու անողունենքը, իսկ նրկեայինենքն են արեգակը, լուսինն ու աստղերը։ Բայց ոչ նրանց մասին է խոսում և ոչ թն հրեշտակենքի, (նրկում է իրանից.) որ անմիջապես նրանց վրա (խոսքը) քննելով՝ ասում է, թն ունենդանն այլ գիտք ունի, լուսինը այլա¹⁵։

Կարճ ասած ինչ որ, մեր զգայարաններով շոշափվում կամ զննվում, զգացվում է այն նյութական է, իսկ ինչ որ զգայարանների վրա չի ազդում՝ ոչ նյութական Լույսի տարրը նուրբ է, քայքայող զննվում է նյութական է՝ Օդի տարրը նուրբ է, քայքայող գրաստվածք ազդում է մարմնի վրա, նյութական է Կրակի տարրը նուրբ է քայքայող տաքություն ազդում է մարմնի վրա, նյութական է՝ Նուշեն էլ ջրին է որոշ ժամեր մարմիններից¹⁹⁶ ավելի թնթի է, իսկ թնթեներից՝ ավելի ծանր

Այդ ալիք որոտվելու է 75 հազարվոյսին առ քանի որ աւելանում է հին
ալիք պատճառով էլ նրանք ձեռնադրու են:

• **Stress** is a response to a stimulus that is perceived as a threat or challenge.

Մարգարե, առում են Վամբայ ունեցը¹⁹⁷ ժնսնդ ու
նի են և մեռնում են:»

Նախ այն տեսնենք, թե արդյոք հրեշտակներից զեներից ու
մարդկանցից բացի, ուրիշ բանական աղարամենք կա՞ն, և
ապա գտնեք այն բանի ընկալիչներ թե զեների մի մասը մարմ
նավոր և մյուս մասն անմարմի՞ն էն: Որ այս երեք դասերից
ընշատակներից, զեներից և մարդկանցից դուրս ուրիշ բանա
կան աղարամ չկա, հայտնի է ամբողջ Աստվածաստուր դրքե
րից¹⁹⁸ և արարածների էությունից: Թեև Դրբում հրեշտակ
վում են հուշկապարիկները¹⁹⁹, համբարունների կամ պարիկնե
րի²⁰⁰ ին, որ անուսնեք, քայց (զրանք) ասվում են ու թե (նրանց)
զոյսւթյան համատեայն, ալ բոս մարդկանց երեակոյության:
Քանի որ զեներին հատուկ է գանազան կերպարանքներ դուրս
տալ, ուստի մարդիկ բոս ալց կերպարանքների տեսնենք ևն
զնում: Ինչպես որ քաղաքներ և զյուզեր ավերվելիս սլանեղ
զեներ ևն բնակվում ու հայտնվում շինծու կերպարանքներով,
մարդիկ էլ, նրանց կեղծ կերպարանքների համեմատ անուս
նեք զեներով, որը հուշկապարիկ, որը պարիկ, որը ամբար
են կռւում, այնպես էլ Դիրքը, մարդկանց ենթադրություն
ներին ալ մարվելով, աշխարհի ավերածի ստատկությունը
ցույց տալու նպատակով ասում է, թե ավերակներում բնակ
վում են հուշկապարիկներ²⁰¹, որոնք հունարեն լեզվով խաղույ²⁰²
են անվանվում

Այժմ գուցե կտա ? որ Բարեշունում իշադույեր եւ յանվում²⁰³,
Ուրեմն պարզ է որ հուշկապարիկներն ու իշադույերը
անուսնեք ևն՝ առանց Հակների: Եվ Դիրքը, բոս սովորության,
հարմարվելով մարդկանց ենթադրություններին, նույնպիսի
անուսնեք է դարձած²⁰⁴ * Բարեյունի ավերումը ցույց տալու հա
խար: Այսպես ևն՝ ժողացույր, որ կովից սերված են համարում
պայր²⁰⁵ մարդկանցից և արալեզը²⁰⁶ շնից: Եվ զրանք ոչ թե
ինչ-որ Հակներ ևն, այլ՝ ստահող անուսնեք²⁰⁷ ու զեներից մա
լորված մտքերի գնդաբանություններ: Քանի որ (ինչպես)
մարմնավորից աներևույթ բան չի ունիվում, այնպես էլ ա

Տե՛ս Ն ա ա յ ԺԳ, 22

* Տե՛ս Ն ա ա յ ԺԳ, 21—22

Ներեւոյթ ըստից մարմնավոր Պաշտ երթեք էլ մարդկանցից չի ծնվել, որ տկենքե²⁰⁶ արարած լինի, ոչ էլ ժողացուի է կոմերից ծնվել, որ ժողակներում քնակվի: Որովհետեւ հետ բազմոք էլ, որ ցամաքային կենդանին²⁰⁷ չընտ մարդի, ինչպես և ջրայինը ցամաքում: Ոչ էլ չնից տերված ու ինչ-որ տեղերույթ էակներ չէ աւարտող որեւէ բան²⁰⁸ կա, որ երբ մեկը պատերազմում վերադարձնում քնակի, (երաւ) չիգի ու ասողդացնի: Այս քոյորն աստապելներ ևն ու պատմական ըստըստներն ու և ալիլուպեա գետից (կրած) մոլորութիւններից (են քիսում):

ԻԷ

Սակայն դարեւայ վիճում ու պնդո մ էն իրենց ասածները: Մեկն ասում է, թե՝ Մեր գրութում ժողպուր կող ծնեց²⁰⁹, և մեկը քոյորա յարունակ լսում ենք երա զոտոցը: Մի ուրիշն էլ ասում է՝ ոչենց պայր հա աշտով տեսել եմ:

Մի՞նն մեկն էլ արայեղը մասին եւ կարող է ասել թե ալն որեւէ մարդ տեսել է: Եվ էթե հին ժամանակներում որայեղաները չիգում ու ասողդացնում էին վերադարձներին այժմ ինչու՞, են չիգում ու ասողդացնում (այժմ) ետին պատերազմները է՛ն, և վերադարձնէր է՛ն քնակում ետիւպեա:

Ի այց այն ժամանակ ասում են — դարցազո եմ էլ կա չին:

Եվ մենք հենց հեթանոսական աստվածների մասին երանցից (պատառական) պիտի պահանջենք Հեթանոսական աստվածները արդյոք մարմնավոր էին թե տեմարմին: Եթե մարմնավոր էին ասկանալի է, որ մարդիկ էին, և (պաշտող ներք), մարդկանց ուրվականները պաշտելով աստվածներ էին տեղանում²¹⁰: Իսկ էթե տեմարմին էին, (ապա) տեմարմինները էին կարող մարմնավոր կանանց հետ մոտենալու: Որովհետեւ էթե դա հեթանոս լինեք, աստանան երբեք էլը դարարի կանանցից աստանայածիններ, ծնեցնել Անմարմին եղողը ետն անտերմ է, որովհետեւ տերմը մարմնավորներին է հասունց և ոչ թե տեմարմիններին: Կնոջից ասանց տերմը ծնվելը հետ ուրվոր եղալ Դիայն մեկին՝ մարմնի էսթիան արարելին, որը

ինչպես որ կամեցած կայ ոչաքսով ծնվել է և արից անց ամուսնութեան:

Ուստի քոյոր արտաքին գիտնականները²¹¹, չութարանջութն ի և աստվածներն անկարողութեանը նայելով չ'ամայնակովեցին ասել, թե (նրանցից) մեկը ծնվել է կնոջից՝ ասանց ամուսնութեան. նմ դեկըր, ինչպես որ ժողովուրդը շուրհեմ, ետեմպես էլ մահ շուրհեմ: Թեև անմահ էութեամբ միայն առաված է, որը մշտնջե նախան է և արիւնջի գոյանալու սկիզբ չի առել, սակայն ան նախանմ կերպով անմահութեան է պարգևել: Նաև ստեղծված քանակներին խորք գերաբերում է շրջառականին, գեներին ու մարդկանց հոգիներին: Նրանցից մարդիկ, որովհետև երկրնույթ՝ մարմնավոր և անմայմին էութեամբ են, խնայուհե ժողովուրդ են սկսվում ու ամուսնութեամբ են բազմանում և պատվիրանադանցութեամբ պատճառով²¹² միանում են մարմնով, բայց ոչ հոգով:

Սակայն չի եշտաններն ու գեներն ու, ամենանում են ժողով, ո՛ր էլ պակասում՝ մահով, այլ ինչպես ստեղծվել են նույնութեամբ ու սույն թվով էլ մնում են՝ ասանց հավելված ու նվազման: Նմ չկա որիչ որեւէ արարած, որ կարողանա գանադան կերպարանքներով հանդես գալ, ինչպես որ ասում են վիշապներն ու նհանգներն²¹³ մասին, - այլ միայն շրջառականն ու գեներն են որ կարող են ողբ հավաքել խորագնել ու տարածել է սեանկ-սեանկ կերպարանքները ցուցաբերել:

Իհայց, ասում են, զամազ սն խաբուսիկ կերպարանել ենք են բնդունում և վիշապները և նհանգները, որոնցից մեկը գոյակ է, իսկ մյուսը՝ ոչ:

Վիշապը որ մարմնավոր է իր կերպարանքը չի կարող փոխել որովհետև թիժ նաքավոր լինել որ մարմնավորները իրենց կերպարանքները փոխելն, իսկ լարդը, որ նրանցից առավելն է, կփոխել իր կերպարանքը ցանկացած քանին: Բայց ինչպես որ մարդը չի կարող կերպարանափոխել ցանկացած քանին, այնպես էլ՝ վիշապը:

Նմ ինչ-որ գոյացական նհանգ չկա, այլ ինչ որ տեղ բնակվող գն կա, որը իրենան կերպարանավորվում է և երբեմն վնաս է առնիս: Ու էլ վիշապներ են կրում հանգների բերքը նրանք

գրաստ է էլ շուենեն, որ բերքը կաշեքից մի այլ ակզ կրեն: Եվ ի գուր է, որ կաշեքում մարդիկ ասում են²¹⁴ «Բանի՛ր, բանի՛ր և ոչ թե՛ օվերքցուս՛, վերքցուս՛»²¹⁵ քանի որ անշեղու անառան լինելու պատճառով, վիշապն ինքն էլ գրաստ է և ինչպե՞ս ինքը ես գրաստ լինելով ուրիշ գրաստ կթշի Լկենհայա է որ վիշապը ուրիշ էութունն շուենի, բան օմի: Եվ Գիրքը վիշապ է կոչում խոշորամարմին օմը կամ ծովածին որևէ գազան ինչպես որ հաղթանակում մարդուն հակա է անվանում Եույն պես և վիշապ է կոչում ցամաքային խոշոր օմը ու ծովային լեանամեն գազանը: Եկառի ունեմ կետերը և պիֆինեն՛րը — քստ այն խոտքի թե՛ Դու քախախեցիր վիշապների գլուխը ցրելի վրա և որպես կերակուր ավեցիր ևթովպացի ժողովուրդ ներին»²¹⁶

Տեսնում ես, որ Գիրքը ծովածին մեծամեծ մկները վիշապ է կոչում: Իսկ որ մկների մասին է ասում, հայտնի է այն խոտքերից, թե՛ որպես կերակուր ավեցիր ևթովպացի ազգերին, թեև այստեղ ուրիշները վիշապը իրեն ստատանա ներկա լացրին, ինչպես այն, որ շորն է գրել²¹⁷: Եվ վիշապներն այլ բան չեն, քան ցամաքային մեծամեծ օմեր կամ ծովային հակայական ձկներ, որոնց մասին ասում են, թե լեռնաձև ու մեծամեծ են արանց որևէ ու կերակուրը մանր օմներն են, ինչպես մեծա մեծ օմերինն էլ՝ մասը մուր նրմունք և անասունների: Եվ վիշապները մարդկանց նման երբեք որս չեն արել ու չեն էլ անի, ոչ էլ մարդկանց նման տների տներն բնակվելու համար և թագավորություններից ու դուռնազուններից ոչ մեկին իրենց մոտ կապած կենդանի չեն պահում որովհետև մարմնավորներից միայն երկուսն են կենդանի մնում՝ Սեպըն ու Սպիան²¹⁸:

Իսկ ինչպես որ զենքը Լկենքսանցրի վերաբերմամբ էին խաբուսթուն անում²¹⁹, թե կենդանի է, և իրենք, ըստ եզրպատկան հնարիմուղայթյան՝ կախարդունքներից զեր կապելով ու զոհելով շի մեք, կարծել էին տալիս, թե Լկենքսանցրը կենդանի է ու մահ է ուզում, և Քլխատոսի գալուստը խախտառեկից այն խաբուսթունն ու մեղանդից վերացրենց չար օրինակը, — այնպես էլ զենքի մոլորությունը խաբեց հայաց կռապարանե-

* 3 * Բ և ԼԱ

րին, թե ներտալմազ պանակով մեկը քանադարեմն ի դեկրի
կողմից, որը մինչև արժեմ կենդանի է, եւ էլ կենդանու եւ տիրելու
է աշխարհը²¹⁰։ Եւ անհամարները դատարկ հոգիս են կապել,
ինչպէս հրեանի բը, որ դուր անկեպալութիւն ունեն, թե Գալիթը
գալու է, որ շինի նրաապեմը աշխարհ ալմարի իրենց ու
խաղաղութի իրենց վրա։

Եւ աստանան քանամ ի աշխարհ, որ յարաքանչյուր մարդու
շեղի թալի անկեպալութիւնից ու դատարկ հոգիսով կաշկանդի
մարդկանց աշխարհ մեծ ի դուր տալիս վիշապները, որպե-
զի ունեց ենդալով անեկի պաշտօնն նրանց կողմից։ Կար-
նէ է աւրիս, թե գոյութիւն ունեն և գետերի նհանգներ, և
յարտերի շահապետներ²¹¹ ու, աշպեա կարծիլ տալուց հետո
ինքը կը թողարանալովում է կա մ վիշապի, կա՛մ ինչ-որ
նհանգի և շահապետի կերպարանքով, որպետզի դրանով
մարդուն իր տրարչից խտորի։ Բայց եթե նհանգը գոյակ չի
ենք էրեմն կենդ կերպարանքով չէր երևա, էրեմն էլ գոկ
չէր դառնա ու չէր փաթաթիլ լողորդների ստերեր՝ խնդրելով
(նրանց), ալլ՝ կա մ կիներ կին կմնար, կա մ գոկը՝ փոկ

Եւ այնպէս և եւ որը գաշտերի շահապետ են կառւում, մերթ
որպեա մարդ չէր երևա մերթ՝ որպեա օմ, որով և ննարվեց
օձապաշտութիւնը աշխարհ մտցնել։ Այսպեա էլ վիշապը մի
անդամ սկանն չէր երևու, մի ալլ անգամ՝ մարդակերպ ինչպէս
Իսթորը էլ աւովեց, ինչ որ մարմնաւոր թան է, որիչ կերպա-
րանքի ի կարող փոխվել։

Բայց եթե կալերում ջորիներ և ուշտեր երևան, դրանք
դեկրի կերպարանքներ են և ոչ թե վիշապների։ Եւ եթե գաշտե-
րում գանցաթակարդներ լարվեն²¹² ու որսի կենդանու ետևից
մարդկանց և Իան հեծյալներ արշավեն, (դրանք) դեկրի կեղ
ժիթներ են և ոչ թե նշմարիտ իրողութիւններ։ Ինչ եթե գե-
տերում կանանց կերպարանքով երևան, (դրանք) սատանայի
կերպարանքներ են։ Ինչ-որ գոյաւոր նհանգ չկա և վիշապն
էլ դէի նման չի կարող մտնիլ մարդու մեջ, ինչպէս որ կարծե-
ղին թմանք գիվահարի շնչուց (կենելով) որովհետեւ անհնար
է որ մարմնաւորը մտնի մարմնաւորի մեջ։ Եւ եթե (այնպիսի
վիշապը) մեծտեղից վերգլի²¹³, (ապա դա կլինի) ոչ թե եզ²¹⁴
կաշվանկերով, ալլ աստուծո հրամանից (բխող) գաղտնի գորու

թյուրք, ոյ երես չունէր մարդու կամ տնտեսունի չվնասի, ինչպէս որ օմերի՝ բառիչիակոս²²⁶ կռւողս անասին է ասոյ նայելով սպանում մարդուն կամ տնտեսունը. սւտաի երբ ջրհորներում լինում է, քանելու նպատակով (մարդիկ) իջնում են եւերս՝ նրաք վերջրած, որպէսզի նայելով նրազին՝ օնը մարդուն վնւ ս չպատճառի

19

Սակայն մենք ըստ Մուրք գլխի գիտենք, որ ընտանեկերք սպասաւորներն են մարդկանց, ժողովուրդներին թագաւորու թյունեկերին օգնելու համար, համաժայն այն խոսքի որ ասում է թե ժողովուրդներին սահմաններ դրեց ըստ առտծու հրեշտակների թգիս²²⁷, եղ գարնայ, ըստ այն խոսքի որ աս ված է Թվնտարանում, թե՝ Մի՛ առհասարակն այս փոքրիկ ներից ոյ մեկին, որովհետեւ նրանց հրեշտակները շարունակ տեսնում են երկնքում գտնվող իմ Նոր երեսը²²⁸, այնպէս է գուրս գալիս, որ յուրաքանչյուր մարդու համար աստեկին պահապան հրեշտակ կա. թեև ուրիշները կարծում են, որ դա տիրոջ կողմից ասված է ազոթքների վերաբերյալ, որպէս թե նրանց ազոթքները, որոնք միշտ ուղղում են աստծուն հրեշտակներ են կռւում նաև ասարջայն է ասում՝ Չի՛ որ բոլոր հոգիները սպասաւորներն են և ուղարկվում են ծառայելու նրանց համար որոնք ժառանգելու են փրկությունը²²⁹, նրանք աստծու ծառայոթյան մեջ են և նպատարում են մեր փրկու թյունը

ԽԷ

Սակայն, ասում են — եթե աստանան է շարիրները Նյա հրողը, (այդ) եթանտապան երկրպագությունը նա ինչու է կամենում ուրիշ արարածների և չի կորզում միայն իր Նա մարդ²³⁰,

Մ ա ս թ ԺԲ 10
Մ ե ը ը Ա 14.

Որովհետև նախապես է որ սատանան վարկարկված է շարության պատճառով աստի եթե այդ պաշտամունքը միայն իր ամար ուզեր, իրեն պաշտողներին անմիջապես կխրանեցնեց նրանց կողմից էլ չար ու չարչարիչ կտրծվելով Հետևաբար մի մասին նամոզեց երկրպագել լուստտուններին, ուրիշներին՝ սցին, կրակին, հողին, ջրին ու կանգուն անարկուններին²²⁷ փայտերին, քարերին, և մինչև սեղած օվերին զազաններին ու միջուններին, միայն թե իրազոր ձևը մարդու եկտամամը գոտողանալու իր նախանձը, որ մարում գյած ունիւր եւ արդ՝ սոքեր արարածներին երկրպագում են, թող չ'ոխարան, թե ոստանայի կամբը չեն կատարում, որով հետև արարածներին պաշտամունք մատուցելու խրատաւուն ուրիշ մեկը չէր, աւր՝ միայն սատանան:

Եւ այսպիսով՝ «սատանային ինչպե՞ս կարող են նգովել նրանք, սոքեր նրա կամքն են կատարում որովհետև էթե նրանք, սոքեր պաշտում են Ալմարիս աստծուն, բայց, վարքով անպարկեթյուն անելով, պատապարտվում են աստվածային այն խոսքով, թե՝ եռասանում են Առնաչել աստծուն, ասկայն իրենց դորձելով որպայել են նրան»²²⁸, որքա և անավել պատահան լուսնին տալու նրանք, որանք, Ալմարտի պաշտամունքը վերցրած անշուշտ անմաս 12 արարածներին էն մատուցում:

ԻԸ

Բայց, իրոր, Ալմարտութուն թշնամին տեսակ-տեսակ զենքերով գիւղեց հոնական իմաստուններին կարծել տալով թե աստծուն արեթեք միշտ ինչ-որ նրութ կար որից արարածներն տեղեցեց: Եւ որովհետև նրաթի անունը նրանց չնգովով մտա է մրուրի (անգանք)²²⁹, այդ պատճառով էլ կար ձեցին թե չարիքների սկիզբը այն մրուրից է:

Պայտից կրունը հնարողներն էլ տարակուսելով թե ոչ ան ին՞ց են լինում չարիքները, նույն ուղիներով չնգովելով Ալմարտութունիս նույն ցնդարանութունները ուրիշ գրույցներով

²²⁷ Ամս Ամ 5 ի տ Ե 16

կցմանը իբրև մի հորիզ հսկում ուղիները մեկնելն մեկը քարի ու քարիների ալարիչ, թեկ մյուսը՝ չալ ու շար քանի թի ունդով, եսլն խորխորատի²²⁸ մեկ ընկածն ետն ալն ազանց ներք, ուրտեք թշնամին սերմանեց՝ ինչպես որոժը զորենի մեղ, քանի որ մի մասը երեք նախասկիզբ²²⁹ էր եկթաղում՝ քարու, արդարի ու շարի, ուրիշները՝ երկու՝ քարու և շարի թեկ ումանք լոթ

Արդ՝ աստծու եկեղեցու գործն է աբտաքիներին²³⁰ դատա ալարանի հշմարիտ իրողութիւններով, առանց Գրքի, իւկ կարծեցյալ և ոչ արդարացի ներքիններին²³¹ Մարտի գրքով:

Հիշելին վերաբերող կարծիքը, որով հիշները մայրովեցին, բավական համարենք նախնիների խոսքերի քննադատու թյամբ հերքել և պայտիզ կրոնը հնարողների հետ պայքարի մեղ մանենք՝ ապավինելով աստծու շնորհներին:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՐ

ՊԱՐՍԻՑ ԿՐՈՆԻ ՀԵՐՔՈՒՄԻ

Ս

Քանի դեռ բնազդ սշինչ գոյություն շուներ — առում են, —
ո՛չ երկինքը ո՛չ երկիրը, ո՛չ էլ մյուս արարածները,
որ երկնքում կամ երկրի վրա են, կար մեկը՝ անունով Զրգան¹²²,
որը թաղմանովում է բախտ կամ փառք։ Հազար տարի զո՛ւ տ-
րեց նա՝ որսյնագի թերևս, իրեն մի սրգի լինի՝ Որմիզդ¹²⁴ անու-
նով, որը սանգժի երկինքը, երկիրը ու այն ամենը, ինչ որ
երանց մեջ է։ Եվ հազար տարի զո՛ւ անելուց հետո սկսեց մտա-
ծել՝ տեսլով՝ Որե՛՛ ռգուտ կա՞, որ այս զանն անում եմ, կու-
նենեա՞մ Որմիզդ սրգի, թե իզուր եմ ըսնում։ Եվ մինչ նա այս
պես մտածում էր, Որմիզդն ու Արհմեր¹²⁶ սաղմնավորվեցին
իրենց մոր արգանդում¹²⁴, Որմիզդը՝ այն զո՛ մատուցելուց,
իսկ Արհմեր՝ երկմտելուց։ Ապա Զրգանն իմանալով առում է
ունիկու որդիներ՝ կան որովայնում նրանցից ով որ շուտ հասնի
ինն մոտ, նրան թագավոր կդարձնեմ։ Եվ Որմիզդը, իմանալով
հոր մտադրությունը, հայտնեց Արհմին՝ ասելով՝ Վեր
հայր Զրգանը մտածեց, թե մեզանից ով շոտ գնա իր մոտ
նրան թագավոր կդարձնեմ։ Արհմեր, այդ լսելով, ծակեց որս
վայեր և ելավ կանգնեց հոր առաջ։ Նրան տեսնելով՝ Զրգանը
շիմացավ, թե ո՛վ է, ուստի հարցրեց՝ Վ՞մ կա դուս։ Իսկ նա
պատասխանեց՝ Վես քո որդին եմ։ Զրգանը նրան առաջ՝ ընձ

որդին անուշարուս ու շուսափոր է, իսկ դ իսավոր ու դարչա հետ ես»²⁷⁵։ Արինչ նրանք միմյանց հետ այսպես խոսում էին, իր ժամին Որմիզդը ծնվեց շուսափոր ու անուշարուս եկավ կանգնեց Զրվանի առաջ։ Եվ Զրվանը, տեսնելով նրան, իմացավ, թե իր որդի Որմիզդն է, որի համար դս՛ էր անում։ Եվ վերցնե յավ քարամուկը²⁷⁶, որ բռնում էր իր ձեռքում ու նրանով՝ զո՛ւ անում, ավելց Որմիզդին և ասաց՝ Արինչ, այժմ էս էի քեզ համար գո՛ւ անում, այսուհետև դու պիտի անես ինե՛ համար։ Եվ երբ Զրվանը քարամուկը ավելց Որմիզդին ու որհնեց նրան, Ար՛ մերեր մտածեցավ Զրվանին ու նրան ասաց՝ Այնպես չախտե՞ցի՞ր, թե քո Երկու՝ որդիներից ով որ շուստ՝ ասեի՝ քեզ մոտ, նրան թագաժոր կդարձնես։ Իսկ Զրվանը պալմանը չդրժելու համար Արմեի՛ն ասաց՝ Այ՛ խաբե՛րա ու շարագործ, թող քեզ տրոփ ինը՝ հազար տարվա թագաժորություն, Որմիզդին էլ քեզ վրա արբա նշանակած ընեմ, իսկ ինը հազար տարուց հետո Որմիզդը թագաժորի և ինչ ցանկանա անել՝ անի։ Այն ժամանակ Որմիզդն ու Արմեի՛նը սկսեցին արարածներ ստեղծել։ Եվ այն ամենը, ինչ Որմիզդն էր ստեղծում, քարի էր է ուղիղ իսկ ինչ ոչ Արմեին էր ստեղծում, չար էր ու ծուռ։

Թ

Այսպիսի անհավատալի և տխմարների մտքով կցմցված ցեղաբանություններին թուրքովին էլ պետք չէր պատասխան տալ, որովհետև բավական էր նրանց անմտությունը դուքս գրե՛լ հենց իրենց այն ասածներով, որոնք միմյանց հակամտրա են ու հակասական։ Իայց որովհետև այս կերպ քեշի՛²⁷⁷ առաջ նորդենքը մեծարված կերևալին իրենց ենթարկվողների և խիստ նեղելով՝ խորհորատ կգցեին սրտեց, (սուտի) անշրա ժելյա է պատասխանել ու ցույց տալ, որ ոչինչ, ավելի է՛ն ստում քան Մանին²⁴⁰ (ասաց), որին իրենք մորթաղերժ ա բեցին Որովհետև հա (Մանին) երկու՝ քարու ու շարի նախա սկիզբ է բնգուհում և այն էլ ոչ, թե հզիությամբ ու ծնունդով, այլ՝ ինքնակա և միմյանց հակառակ, նրանք էլ նույնն են ասում՝ Զրվանի տենչանքով (բայց) հզիությամբ ու ծնունդով։ Եվ եթե երկուսն էլ նույն կրթեն ունեն, մոգերը զանդիկներին²⁴¹

ինչու եւ ատում եթե ոչ նրա չամար, որ վարքով եւ միմյան
ցից տարբեր, թեպետ անկանորեն և ոչ խնու թյամբ: Մակայն
կրօնով կրկուսե էլ մեկ եւ, նրանք երկարմատյաններ են,²⁴
սրանք՝ նույնպեւ. նրանք արեւապաշտներ են, սրանք՝ արեգա
կի ծառաներ. նրանք կարծում են, թե քայսը աշխարհները
շուռն առեն, սրանք էլ նույն ձեռով (նույնն) եւ Վասկանում
Բայց քանի որ Մանին կամեցավ նրանցից, և ոչ միայն
նրանցից այլև քոյսը աղանդները (գաղանակներ չից), բարձր
վարք դույց տալ կեպձավորությամբ իբր թե միանգամայն
զէրծ է գանկասիրական կրքերից, ուստի ազդեցիկներին ձեռ
նահալելու մեք մեղադրվեց և մորթազերծմամբ մեռավ Այս
պիսով պարզ է, որ (մանիքեականներն ու գաղանակականները)
միայն վարքով են միմյանցից տարբերվում Թեև նրանք²⁵
կեղծող են, և սրանք՝ զեզիւ ալ քաջահայտորեն փափկասեր,
սակասն կրօնով է ուշն են

Գ

Այժմ մենք թույնելով նրանց (մանիքեականներին) արդ
ենեք սրանց (մողեքին)՝ Զրգանք, որին ամեն ինչից առաջ եւ
Չամարում, կատարյալ՝ մեկն էր, թե՛ անկասառ- Եթե առեն, որ
կատարյալ էր, կյանք, թե կատարյալը ումից կարիք կուեն
նար խնդրելու որդի որդ դար և երկիրն ու երկիրը ստեղծեք
քանի որ եթե կատարյալ լինեք, չենց ինքը կարող էր ստեղծել
երկիրն ու երկիրը: Իսկ եթե անկասառ էր, պարզ է, որ նրա
նից վեր կար մեկը, որը կարող էր նրա թերակատարութունը
լրացնել: Ըմբ եթե իրենից վեր մեկը կար, նա պիտի ստեղծել
երկիրն ու երկիրը է այն ամենը, ինչ ոչ նրանց մեք են՝ իր
բարեբարությունն ու գորությունը ցույց տալու չամար,
է ոչ թե Զրգանին որդի շնորհն, ոչ ու երկիրն ու երկիրը և
նրանց մեք եզոդ ամեն ինչ ստեղծեք

Բայց, - ասում են, փառքի չամայ էլ գո՛ւ ա՛ռում

Վարցենեք՝ փառքը մեկի կողմից էր շնորհված նրան, թե՛
(ինքը) մշտնջենական լինելու պատճառով էր փառավոր²⁶, Ե
թե փառքը մեկի կողմից էր պարգևված նրան պետք է կարծել,
որ կար մեկը նրանից վեր՝ ազնվի չգոր ու ազնվի փառավոր,
որից փառքը չասավ նրան Իսկ եթե նրանից վեր մեկը չկայ

հագարամյա զօ անեյր իզուր էր. որովհետեւ փոսքը զսլափոյ
քան չէ, այլ մեկի հաջողութեանից է փառք կոչւում, ինչպեւ ոչ
մեկի անհաջողութեանից էլ թշւառութեանն է անվանւում:

Երկուսն էլ զեղբերի արգասիք են և ոչ թե հաստատ զսլակներ
Մի քան նա: Եթե ստեղծված չէին արեգակը և լուսինը
որոնցով ժամերն ու օրերը, ամիսներն ու տարիներն են որոշ
վում, հազար տարին որանդից էր էրեւում: Քանի որ մեծան
չում լկային լուսատուները, որոնք օրերի, ամիսների ու տա
րիների թիվը պիտի գուց ասչին, որոնմն պարզ է ոչ անմտ
թշամք չի են այն շաղակրատաները:

Գարնայ էթե շկային երկիրքը, երկիրք և ինչ որ երեսն
մեջ է, որան՝ զ կամ ինչ՝ տ էր զո՝ անում (Զրգանք): Երբ շկայ
երկիրք, ու էլ նրանից (բուսանոց) ասեկները, բարամուկք ու
տեղից էր գտնում՝ իր ձեռքում բռնելու կամ թե ինչ էր զո
նում քանի որ անասունները զեւ ստեղծված չէին եղ ոչ
ամենից անմիա քանն է, Հազար տարի,— ասում է ու, զո՝
արեց և հազար տարուց հետո երկմտեց՝ ասելով «կլինի»
ինն Որմիզդ որդի. ևթե շչին, իզուր տեղք պիտի շարշայ
վեմ: Եղ զա ցույց է ասոյն որ Զրգանք տկար, կարիքավոր
ու տգետ էր շարիքների պատնառն էլ եույն ինքն է ու թե
Արմանք: Որովհետեւ ևթե և ու երկմտած շչին, ինչպեւ ա
սում են երանք, չէր լինի Արմանք, որին շարիքների արա
րի, են հաշկում իրենք: Բայց ինքը Երկմտեց²⁴⁵ ոչ ու
հազատարի և լիապեւ անկարգ քան է:

Քանի որ մեկ աշխարհից երեք երկու տեսակ ջուր չի բխում
մեկն առուշ, մյուսը՝ դառը, ու էլ մեկ ծառից երկու տեսակ
պտուղներ (են լինում)՝ մեկը քաղցր, մյուսը՝ դառը, ուտող
եթե Զրգանքն ընդունում են քաղցր, չպետք է դառը պտուղը
Արմանք, երանից (ծնված) համարեն, իսկ եթե դառն են հաշ
վում, պատշաճ չէ²⁴⁶, որ քաղցր պտուղը՝ Որմիզդին, նրան ից
(սերված) կարծեն: Եղ երանց համար հարմար է զայն առա
վածային խոսքը, թե՛ «Կամ արե՛ք ծառը քաղցր ու նրա ողբ
պտուղը՝ քաղցր և կամ արե՛ք ծառը դառը ու նրա պտուղը
դառը որովհետեւ ծառից է իր պտուղը նաեւ, վում»²⁴⁷:

Եվ եթե արարածները մեռած են յուրաքանչյուրն իրենց որինվածքում ու երբեք դուրս չեն գալիս իրենց համար դրված սահմաններից, (ապա) առավել ևս Զրվանը, եթե որ մշանդն նազոր մեկն էր ու արարածներ ստեղծվում հնարներ էր որոնում՝ թե՛ անկամք, թե իր որդու կամ մի ուրիշի միջոցով, ինչպես ասում են, պարտավոր էր կարգ ու կանոն ցույց տալ և ոչ թե անկարգություն

Որովհետև երբեք լսեսանք որ կովերը էշել ծնեին, է՛կեր եղենք, ոչ էլ գալիքը մաքիներ, մաքիներ՝ ազվեսներ, այլուններ՝ ձիեր, ձիերը օձեր սակայն մի ծնունդ կա միայն, որը մարդիկ քնության օրինքներից դուրս նարեցին՝ ձիւրից ու էշերից բարիներ ծնեցնելու նրանք էլ անսկզմ ու անսնունդ են, քանի որ ոչ թե աստծուց են ստեղծվել այլ մարդկանց հնարամտությունից (են ասաք գալիս) Այսպիսով՝ եթե Զրվանը ուզար էր, կարի՞ն Արհմեին ինչպե՞ս էր ծնում, և եթե գալլ էր, զառ Որմիզդին ինչպե՞ս ծնեց է՝ որ Լայզկանց մարի ցեղաբանություններ են (դրանք)

Քանի որ Զրվանը ևս մարդ է եղել, մի քաղաքացի փոխանների օրոք, և հույները արիները²⁴⁷ ու բոլոր հեթանոս ժողովուրդներն էլ սովոր են քաշերին գլուցադրուներ համարել, (ուստի) պարսից կրոնը կցմջողը տեսնելով, որ իր երկրի մարդիկ (նույն ձևով) նրան (Զրվանին) աստված են համարում, (ասում է՝) «Ո՞ւս պիտի կարծեմ ասմ, որ երկրի երկրի ու բոլոր արարածների ստեղծումը նրանից է»:

Խոսքիս նշմարիտ լինելը նրանից է երևում որ (կցմջողը) բոտ մարդկային բարքերի է հարմարեցնում քեշը և հպիսթյան ու ծնեղյան (հիմունքով) է կցմջում իր ուսմունքը²⁴⁸։ Որովհետև նախ ազգարարում է թե բարի և շար երկու արարելիները մեկ հոր ծնունդներ են, և ապա մեջտեղ է բերում այն, թե մոր ու քրոր (հետ ունեցած) սնտական գործողություններով են ստեղծվել լուսատուները։ Եվ դա՛ ու, թե Եւրիշ բանի, այլ Խարմեսախիությամ ու ցանկասիրության պատճառով։ Որովհետև տեսնելով որ արիական ցեղը իզատեր էր, նրա նույն մեղի բարքին համապատասխան նրա համար կրոն կցմջեց որպեսզի իրենց աստվածների մասին լսելով, թե անվայել խառնակեցությունների են հետամուտ եղել, իրենք էլ, նրանց

համեմեմբել, ետլն ահառակութլուհեքն ահեհ ահեհաթի, իսկ
դրակից հետո է եմբել է մեռում առաքաժայիկն, Սրազհետե
առաժուհ առաքաժե է որդի ունեհալ ոչ թե աժուհաթլյամբ,
այլ ապիտեհականութլյամբ, ինչպեհ որ մորթին (առաքաժ
առաքաժին) խոսքը, աղբյուրին՝ դեռ, կրակին՝ տարութլուհ
արեգակին՝ յուսազորութլուհ, ուստի այնպեհ չէ, ինչպեհ երանք
էն հետգգեհում ահել, թե փափագում էր որ մի որդի ծնվեր
իրեն, որի ահուհը Սրաժգգ լիներ:

Ե՛ր հիմարութլուհ դեռ մեղտեհ, որդի չկար, և էա շտապ-
հալորաժին ու շտապին ահուհ էր գեռում Բորթր ծնունդ-
նեքին ահուհներ են գրգռում ծնվելուց հետո, իսկ էա (Ջրվանք)
ծնվելուց առաջ ինչպեհ էր երան Սրաժգգ ահուհը գեռում:
Բայց (գուցե ահեհ,) թե հաժառում էր, որ իսկապեհ իրեն
որդի է ծնվելու: Իսկ եթե հաժառում էր, ինչու՞ երկմտեց և
իր երկմտեքով պատճառ դարձավ Արհմեհ ծնեհդան, որով
չարիքներն աշխարհ մտան: Եվ դարձանային այն է, որ մեկը
հաղարամբա զոհաքերութլյամբ հազիվ ծնվեց իսկ մուսը
նեկը հար երկմտելուց (ծնվեց)

Գարձյալ՝ հա, որ իմացալ, թե ոչ աժալն ու երկու ուղի
ենք կան, ինչու՞ այն էլ չիմացալ, որ մեկը բարի է, իսկ մյուսը
չոր: Եվ եթե իմացալ, բայց չընչացքեց չարին, (ուրեմն)
ինքն է չարի պատճառը: Իսկ եթե այն չիմացալ ինչպեհ
կարելի է հաժառալ, թե մյուսին նախաչեց: Եվ եթե այն ժա
մանակ չիմացալ (իսկ հետո,) երբ տեսալ երան խաժարին
ու դարձա՞նտ, աղբյուր աղ ժամանակ է՛ր չիմացալ: Մակայն
և իմացալ, և տեսալ, և թագաժոր դարձրեց խաժարայինին
(ուստի) ինքն է չարիքների պատճառը, որովհետե չընչաց
քեց չարին և դեռ թագաժորութլուհ էլ տվեց երան ինք հա
զար տարով: Եվ ու մ զրա թագաժորեքեքեց երան (Արհմեհին)
եթե ոչ Սրաժգգի կողմից ստեղծված բարի արարածների վրա,
որդեագի երանց չարչարի՝ խառնելով երանց հետ ի՞նչ ա
րարածներին:

Մակայն առում է Սրաժգգին էլ թագ զորեքեքեց էլ ա
զրա:

Եթե Սրաժգգը նլ ա թագաժոր լիներ, ինչպեհ ու թույլ կտար
որ էա (Արհմեհը) իր բայի արարածներին չար արել: Եթե

հայրը որդու արարածներին չխնայեց շարի հեռքը տալով (նրանց), որդին իր արարածներին նկատմամբ ինչու՞ չպիտի հոգ տանի անկարողության՞, թե՛ շարակամության պատճառով։ Եթե անկարողության պատճառով վատեցից ազատ չի պահում⁴⁸, ապա ես ո՛չ այժմ է թաղավորում, ոչ էլ հետո, ինչպես ասում են կարող է հաղթել, Բայ եթե չարազամության պատճառով է, դուրս է գալիս, որ չարիքների համար պատասխանատու է ոչ միայն հայրը, որ թաղավորեցրեց չարին այն՝ որդին որ չամախո՛ւ հղավ նորը և քաջայելուց չարին։

Գարեջալ՝ թե որ թաղավորությունը նաննեց որդիներին՝ մեկին ինը հազար տարով, մյուսին՝ հազիտենապես, (այսպես) ինքը ո՛ր կարգում պիտի մնար։ Զէ՛ որ երբ դեռ սչինչ չկար, կար նաև որևէ քանի թաղավոր, որովհետև որևէ բանի արարիչ էլ չկար։ Բայ երբ որդիները ծնվեցին, դարձան արարիչներ, մեկը քարիներ, մյուսը՝ շարերի։ Հենց նրանք էլ թաղավորներ հղան, մեկը ժամանակավոր, մյուսը՝ հազիտենական։ Այսպիսով Զրվանը արարչությունից ու թաղավորությունից դատարկ մնաց և արարիչ չէ, որովհետև ինքը չի ստեղծել թաղավոր էլ չեղավ, որովհետև ու՛մ արարածներին պիտի թաղավոր լիներ։ Ուրեմն պարզ է, որ Զրվանը երբեք գոյություն չի ունեցել և չկա։ Որովհետև այն, որ գոյություն ունի կամ արարիչ է, կամ արարած եմ քանի որ սա (Զրվանը) ու չարարիչ է, ոչ էլ արարած, (հետևաբար) երբեք էլ աստված չի հղել, չկա ո՛ր էլ չի։

Գ

Մական, ասում են — երբ Զրվանը իր մեղ մտածեց թե «իմ որդիներից ով շուտ ինձ մաս հասնի, նրա՛ թաղավոր կդարձնեմ»⁴⁹։ Որմիզդը իմացավ ու այդ միտքը հաստեցեց Արհմեկն։

Եթե Որմիզդը չոր միտքն իմացավ (այսպես) ինչու չիմացավ չար եղբոր մտադրությունն էլ, թե ժակելու է որովայնն ու դուրս է գալու, նա առաջինն է գնալու և ստանալու թաղավորությունը, որը ողբերգական էր լինելու իր և իր արարածներին

Համար որովհետեւ նենց սկզբում ետ մզելով՝ եւս պիտի թու լացներ իրեն, և ապա (ինքը) ինք Հազար տարի պիտի գոչար ու ցավեր, որ եւս ծուռ է նայում²⁴¹ իր քարի արարածներին, ալլանդակում ու ալլակներպում է նրանց: Կամ Զրգանն էլ, որ իմացով ևրկու որդիներին սաղմնավորվելը որովայնում²⁴², ինչու՝ շմանալից Արհմինին երբ սա եկավ-կանգնեց իր առաջ Դարձյալ՝ եւս, որ գիտեր, թե իր Որմիզդ որդին անուշա-
նոս և լուսավոր էր՝ նենց որովայնում գտնվելու ժամանակից, ինչպե՞ս չիմացավ, որ մյուս որդին գարշահատ և խավարին է Մի՞թե պարզ չէ, որ նրանց կողմից²⁴³ պատմվում են ոչ թե հավասար քաներ, այլ՝ կցմցված առասպելներ:

Եվ մյուս՝ ամենից անհավատալի քանն էլ այն է որ մեկը հազարամյա զոհարերությամբ հազիվ ծնվեց, իսկ մյուսը երկմտելուց անմիջապես հետո (ծնվեց) Եվ եթե Արհմն որդին այն երկմտելուց ծնվեց, (Զրգանը) նրան լպիտի կոշիւր իր որդին, որովհետեւ եթե իր որդին չինքը, հար և նման պիտի չի ներ իրեն՝ կա մ քարի, եթե (ինքը) քարի էր, կամ թե լար եթե (ինքը) լար էր: Մի թե Զրգան հայրը միաժամանակ և քարի էր, և լար, ու նրա քարի երակից քարի որդին ծնվեց լար երակից լարը: Եվ եթե այնպես չէր ապա եւս լարին չէր կոշի իր որդին, ոչ էլ թագավորություն կտար նրան: Իսկ եթե քարի էր ինքը, լարին կոշնչացներ ու թագավորությունը կտար քարուն, որով ինքը մեծանուն կդառնար և իր քարի որդի Որմիզդին մշտապես չէր նեղացնի: Մեկայն այս քուր-
րից պարզ է, որ երբեք չի եղել Զրգանը առավաժների հայր, ոչ էլ թագավորություննեւ տվող

Ե

Դարձյալ ասում են՝ «Թարսմունքը՝ որ բանում էր իր ձեռքում տվեց իր որդուն Որմիզդին և ասաց ՈՄինչ այժմ եւս էի քեզ համար զոհ անում, այսուհետեւ դու ինձ համար պիտի անես»

Արդ՝ եթե ինքը զոհ էր անում նրա (Որմիզդի) համար որ նա²⁴⁴ ծնվի իրեն որդի, իսկ Որմիզդը ի՞նչ նպատակով պի տի զոհ անելը իր (Զրգանի) համար մի թե Զրգանը որեւէ տեղից կասկած ուներ և այն պատճառով էր պ ստվիրում նրան

(Որմիզդդին) ի չամար զո՛ւ անել մի թե նրանից (էր կասկածում), որից խնդրեց որդին՝ (մատենով,) թե որդին տալու զիմաց գուցե հատուցում պատանդի: Եթե նրա մտքում ալդ քանն էր քարամունքը որն է կերպ շէր կարող ազատակար լինել: Ուրիմն քարամունքը հանձնելիս սա շատաց թե՛ Գու ինս զո՛ւ պիտի մատուցես, որպեսզի ցույց տար թե կար մեկը, որին ինքը զո՛ւ էր մատուցում՝ որդու համար և որդուն պատգիրենց իր համար նրան (այն մեկին) զո՛ւ մատուցել:

Եվ եթե իրենից ու իր որդուց վեր կար մեկը որին զո. լին մատուցում, նրան պետք էր ընդունել իրենց պատնաս ու ա մեն քանի արարիչ և ոչ թե Զրգանին (համարել գոյանալու) պատնաս Որմիզդդի ու Արհմի, իսկ սրտեց էլ՝ շարերի ու քարիների արարիչ: Եվ Զրգանից վեր գոյություն ունեւ, փոխանակ Զրգանին արարիչ որդի տալու, հենց ինքը լէ՛ր կարող ստեղծել երկինքը, երկիրը ո ինչ որ կա նրանց մեջ, — ինչպես երեսորք ասվեց. — և իր գորությունն ու քարերարությունը ցույց տալ: Կամ եթե նա (Զրգանը) իր Արհմն որդուց կտակած ունեւ և այն պատնասով քարամունքը Որմիզդդին տվեց, որ նրանով զո՛ւ անի քարերագոյնին, (ու ինքը) կասկածից զերծ լինի, ուրեմն մեղտեղը պիտի լինեն մեկը, որին զո՛ւր մատուցելու: Եվ եթե մեղտեղում կար մեկը, որն արժանի էր զո՛ւ մատուցելուն ուրեմն Զրգանը մշտնջենական չէր, այլ մեկը կողմից ստեղծված էր: Եվ պետք է որուն, թե ինքն ումի՛ց ստեղծվեց, ո՛վ կար, որին ինքը զո՛ւ էր մատուցում, և ո՛վ էր նա, որին, իր չամար, իր որդուն հրամայեց զո՛ւ մատուցել: Որովհետև հնարավոր չէ, որ մեկը լինելու սկիզբ տանի՝ առանց ուրիշից գոյացում ստանալու, և միայն աստված կարող է ունից քան ստեղծել, ինչպես որ կամենա: Եվ արդ՝ ո՛վ է (նա), որը Զրգանին ստեղծեց, եթե ոչ աստված, ում և զո՛ւն էր մատուցում, որը և նրան այնպիսի որդի տվեց, ու երկինքը, երկիրը և նրանց մեջ եղածներն ստեղծի: Եվ այն է զարմանալին, ու ինքը շատեղծեց քույր կարողացավ²⁸³ Զրգանի որդուն շնորհել ստեղծելը:

Վնկայն, — ասում են մեղտեղը ոչ ոք չկար որին Զրգանը զո՛ւ մատուցելու

եթե այդպես էր, ուրեմն Զրգանե էլ գոյութիւն ունէր նոյն մեծ ժողովի և արժանի (այն), ոյ չեղածը չեղածին չեղածի համար զո՛ւ էր մատուցում:

9

Իսկ եթե Զրգանը բախտ էլ էր, ինչպէս ասում են նրանք ուրեմն մեկի բախտն էր և ո՛ւր էր արդոք, որի բախտն էր (Զրգանը): Որովհետեւ բախտը գոյավոր բան է, այլ՝ հաշոյ պատահմանք: Ինչպէս որ (մեկը) իր արդարութեան պատճառով և արդար կողմում քաջութեան պատճառով քաջ եռանդեւ և փառավորութեան պատճառով՝ բախտավոր (և կոչուի): Արդ՝ եթե Զրգանը բախտ էր, (ուրեմն) գոյավոր բան էր ուստի պարզ է, որ Զրգանը բնավ գոյութիւն չի ունեցել:

Նոյն եթե, ինչպէս ասում են, այն երկմտելուց Արժմնը սաղմնավորվեց, հենց ուսալուց նա (Զրգանը) պիտի երկմտեր, որ պնդի այն մասնակի անմիջապէս իրեն որդի լինելը²⁵⁶, և ոչ թե հազար տարի տառապէր ու զո՛ւ անել, որ որդի ունենար²⁵⁷։ Սակայն եթե նա ունեցեալ թե՛ չար, թե՛ բարի (որդիներ) ուրեմն (չարը) շարութիւնն ստացաւ իր բարքից և ոչ թե ծնունդից, որովհետեւ հետեւավոր չէր, ու մեկ արգանդը ընդունէր չար բաների հեղինակին ու բարիների արարչին։ Եթե չար էր, միայն շարին պիտի յետևրենկալ լինէր, իսկ եթե բարի էր՝ բարուն, որովհետեւ բարին ու չարը չէին կարող համասեղանել²⁵⁸, ինչպէս ոյ գայլերն ու գառները մեկ արգանդից չեն ծնում։ Դրանցից բարու կողմը՝ խոշոր եղջերավոր անասունները, ոյ խաբրները²⁵⁹ և ուրիշ պիտանիները, Որմիդդից (ստեղծված) են համարում, իսկ չարի կողմը՝ գայլերը, գազաններն ու վնասակար ճիւղունները՝ Արժմեից։ Նոյն շարանն, թե՛ ինչպէս որ վնասակարները անվտանգներին հետ չեն կարող բնակվել, այնպէս էլ բարին չարի հետ մեկ արտանդում չէր կարող ստացմնավորվել։ Որովհետեւ ինչպէս որ չի կարելի կրակն ու քուրը մի տեղում պահել²⁶⁰, — քանի որ գերակշռող կողմը կռնելացնի իր գուգակցին, — այնպէս էլ հնարավոր չէր, որ բարին ու չարը մի տեղ մտնէին եթե ու կա մ նա սրան կռնելացներ, կա մ նա նրան։

Իսկ եթե 1 գինեբրդ սերմից չինեին մի մաքուր չէր կարող իրար նակասակ երկու սերմեր պցել ոչ էլ մեկ արգանդը (կարող էր) երկու տարբեր սերմեր քեղունել: Փանի որ թեկազե շատ տղամարդիկ մի կնոջ կմերձենան, սակայն բոլորի սերմերը չեն հաստատվի²⁸¹ որովհետև առաքին քեկած սերմը գուրա է մղում մյուսները՝ իրեն ավելորդություննելու: Իսկ ինչպե՞ս կլիներ, որ այն արգանդը երկու՝ միմյանց թշնամի սերմերը քեղուներ:

Եվ դարձյալ դռնաբերությունը առաջադած ծնունդը ինչու՞ հաղթեց ու արգելք չեղավ երկմասական ծնունդին²⁸², այլ թշնամիները, միմյանց գիրենդ²⁸³, մինևուրի արգանդում հաշտ ու խաղաղ պատկամ էին²⁸⁴ նաև հայրը, եթե գիտեր, ոչ որովայնում կան երկու որդիներ, մեկը բարի մուսը և ար, թագավորությունը պիտի խոստանար (նրանց) ոչ թե ա առեց խաբուսթան, այլ միայն նրան, որի համար զո՞ւ էլ անում

Բայց իսկապես, Որմիզդն էլ, երբ դեռ չէր ծնվել, թերակատար էր: Իսկ թերակատարը հոր միտքն ինչպե՞ս իմացավ քանի որ ով մեկի միտքը կարողանում է իմանալ, նա բարձր է նրանից, (իսկ) դա հասուն է միայն աստծուն և ոչ մարդուն: Հետևաբար Որմիզդը հորից բարձր է, հզոր ու իմաստուն, որով հետև դեռ որովայնում եղած ժամանակ իմացավ հոր միտքը և, որովայնից ելնելով, կարողացավ երկինքն ու երկիրը ոտեկ մել ինչ որ չկարողացավ հայրն անել:

Եվ արդ՞ նա, ով հորից այնքան հզոր ու իմա տուն էլ ավելի վատթար 1 գուրս գայիս, որովհետև վատթարից խարվեց՝ նրանով, որ հոր միտքը հայտնեց նրան ում հեռ անհայտ թշնամություն պիտի ունենար և ոչ բարեկամություն

Դարձյալ՝ եթե պետք էր նաև որովայնը ծակել ու գուրս գալ, (այդ) պիտի աներ նա, ով հոր միտքն իմացավ առաջ ինքը թող գնար, որ թագավորությունն ստանար, ոչ թե Արհմեր, որը ոչ հոր միտքը գիտեր, ո՛չ էլ թագավորության արժանի էր: Իսկ եթե ծակեց որովայնը, գուցե և մորն էլ սպանեց: Այս էլ պետք է քննել, թե արդյոք նրանք իսկականից մայր ունեի՞ն:

Բայց որտեղի՞ց է հայտնի, որ մայր կար մանավանդ որ առում են էլ, թե՛ Փանի դեռ քնով ոչինչ գոյություն չունել ոչ երկնքը, ոչ էլ երկիրը միայն Զրվանք կարս՝ նիստ ծաղ

ընդ և արժանի այն, թե ինքը և հայր էր, և մայր, նուրն էլ
 տեղի գող ու տեղի քնդունող՝ նվաճող վատթարն այն է
 ոյ ասում են, թե երբ Արհմեր ժակնց որովայնը ու եկամ
 կանգնեց հոր առաջ, հայրը նրան շնանաչեց։ Իսկ ինչու՝ շնանա-
 չեց (այն գեղջում), որ երբ միայն ինքն էր, և ոչ մի տեղ (ուրիշ)
 ոչ ոք չկար։ մի՞թե, իրոք, հայտնի չէր, թե ով իր մոտ եկամ
 իր որդիներին մեկն էր՝ նվաճող վատթարից ամենի վատթարն այն
 է, ոյ նա (Արհմեր) արան (Արվանին) ճանաչեց, իսկ ու նրան
 շնանաչեց և ուրաքամ վայր որդուն՝ (ասելով), թե՝ «Իմ որդին
 անուշահոտ ու լուսավոր է, իսկ դու խավար ու գարշահոտ
 և ու նվաճող» և նրա որդին չէր նա, որը նրա քարի որդու հետ
 միանույն աղագնդում էր սաղմնավորվել։ Բայց (Արվանը)
 ուրաքամ (ասելով), թե՝ «Ինչ որ որդին շնա, իսկ մյուսի մա-
 սին խոստովանեց, թե՝ «Իմ որդին է»։ նվաճող ուրանում էր
 նրան, որպես չարի, ապա սաղմնավորման ևս արժանի
 չարի տներ այլ անմիջապես պիտի խորշեր չարից ու ապա
 ներ (նրան) և ոչ միայն նրա՝ այլև Որմիզդին, որը իր մոտ
 գրովյունը երևան հանեց

Է

նվաճողն էլ շատ անպիտան քան է, որ ասում են, թե քարս
 մուկը նրան տվեց՝ իր համար զոհ անելու կարծես զորու
 թյունը ոչ թե Որմիզդի ու զոհարեթյան, այլ այն հիպոս
 ների²⁴⁵ մեջ էր։ Որովհետև եթե ինքը վստահ էր ընդունելի
 չինելու, ապա հիպոստերը ձեռքում բռնելն ամենուր էր։ Բայց
 եթե ինքն արժանի չէր, ոչ էլ հիպոստերը կարող էին զոհ
 մատուցելու արժանի դարձնել անարժանին քանի որ քարս
 մուկը բռնելն ու զոհ մատուցելը մարդկանց գործ է և ոչ թե
 ասածու²⁴⁶, Իսկ եթե նա աստված էր և կարող էր երկինքն ու
 երկիրն ստեղծել, հորը կատկածանքից ազատելու համար ի նշ
 պետք ուներ քարամուկը բռնելու և զոհ անելու։ Նա, որ
 երկինքն ու երկիրը կարող էր ստեղծել առանց քարամուկի
 ինչու՝ չէր կարողանում հորը անհոգ դարձնել առանց հիպոս
 ների։ Ուրեմն պարզ է դառնում, որ հայրն անխելք ու թույլ
 էր և ուրիշի աստված²⁴⁷, որդին նույնպես թույլ ու անխելք

էր որովհետեւ որ չէր կարողացած ասանց զսո՛ւ անհիշու որդի
ունենալ, որ չէր որդիին կարողացած ասանց նիպտունել, չէր ձեռքը
վերցնելու նրան ազատել, կամեած սեքից

Ը

Նաեւ երկուսն էլ չարի չկանքներէ զատնա ու եղան շարշա-
րելու բարաւ բարի արարածներին որով ետեւ Որմիզդը, —
ասում են, — ստեղծում էր ան, ինչ որ բարի էր (այդ թիւում)
և արդար ու բայեզործ մարդկանց իսկ Արամնը՝ շար արա-
րածներն ու գեւորս:

Այսպիսով եթե գնեք շարի արարածներ էին ու լուխլամբ
շար, ապա նրանցից ոչ մէկը երբեք չէր կարող բարի բան մտա-
ծել, և ոչ իսկ չենց ինքը՝ Արամնը: Բայց անո՛ւ տեսնում ենք,
որ նրանց (զրադաշտականների) ասելով՝ Արամնը ստեղծման
հետք գտավ մի բանի, որը արարածների մէջ ամենազայելուչն
է: Երբ (Արամնը) տեսավ, — ասում են, — որ Որմիզդը գեղե-
ցիկ արարածներ ստեղծեց, իսկ լույս չկարողացավ ստեղծել,
գեւորս հետ խորհուրդ արեց, ասաց՝ չե՞նչ օգուտ Որմիզդին որ
այելուխի գեղեցիկ արարածներ ստեղծեց, որոնք մնում են
խավարի մէջ, բանի որ լույս չկարողացավ ստեղծել: Իսկ եթե
նա իմաստուն լինէր, մօր հետ կրներ արեգակ որդի կծնվէր,
և քրոջ հետ մերձավորութիւն կունենար, լուսին կծնվէր ու
նվ՝ գաւազիքեց, որ ու որ այս գաղտնիքը երևան չերի: Մամի
գնը, այս լսելով, անմիջապէս գնում է Որմիզդի մոտ ու նրան
հայտնում գաղտնիքը:

Ս անմտութիւն ու անհամ հիմարութիւն նա սվ երկինքը
երկիրը ու նրանց մէջ գտնվող բոլոր բաները ստեղծելու մի
չոցներ կարողացավ գտնել, այդ փոքրիկ բանը գտնելու հը
նարը չէ՞ր կարող իմանալ: Եվ դրանով ու միայն Որմիզդին ձե
դուրս բերում անխելք, այլև Արամնին՝ բարի բարի արարած
ներ ստեղծելու հետք գտնող²⁸⁸:

Այս պիս էլ մշուսն են ասում, թե Արամնն ասաց ռիչ թե բա-
րի բան ստեղծել չեմ կարողանում, այլ չեմ կամենում և
իր խոսքը հաստատելու նպատակով ստեղծեց սիրամայ գլ

Տեա՛նա՜! ես ոչ կամք է ի շար և ոչ թե ի ձեռ:

Իսկ ի նշ կա ամենի պայծառ, քան լույսը, որի (ստեղծման) համար Արժմեք հնար գտաւ կամ ի՞նչն է ամենի գեղեցիկ, քան սիրամարգը, որն ստեղծեց իր գեղեցկագործութիւնը ցույց տալու նպատակով: Ուստի որանով պարզ է, որ եթէ Արժմեք էութեամբ չար լինէր, լույսի (ստեղծման) հնար գտնող չէր լինի, ոչ էլ գեղեցկութեան ստեղծիչ: Եւ եթէ գնեցր խաթամբ չար լինէին նախաժողով չէր լինի, որ լույսի ստեղծման միջոցները (Որմիզդին) հաղորդէր Մահմի գնը, որին այդ կրօնի սպասաւորները մինչև այժմ տօրին երեք անգամ զո՛ւ են մատուցում ուստի հանդիմանում ու մեղադրում են որ իրենք եւ գի վապշտ են իսկ դեներ չար են ոչ թէ ի թնե այլ՝ կամքով եւ եթէ իրենք գին զո՛ւ են մատուցում, գիվապաշտներին ի՞նչ երեսով են հայտնում: Տեսնու՛մ ես, որ այն քաղաքը, ինչ երանց կողմից տալում են տառապելիներ ու փոշի գրույց եկը են

Այնուհետև իրանք, որոնք լուսատուների ստեղծումն այս պիտի պատճառների են վերադրում, այս խոսքերը շուտ տալով արեգակի ստեղծման մի այլ պատճառ են մեղսող բերում: Եւ Արժմեք, ասում են, — Որմիզդին հաշի հրապիրտն և Որմիզդը գալով կամեցաւ մաշն ուտել, մինչև որ նրանց որդիները չկռվեն: Եւ երբ Արժմի որդին հարվածեց Որմիզդի որդուն, դատաւոր փնտրեցին ու շատան տայա ստեղծեցին արեգակը, որ իրենց դատաւոր լինի:

Այնտեղ Արժմին համարում են արեգակի ստեղծման հնարը գտնող, իսկ այստեղ՝ հայտնապետ¹⁴ լույսի արարչակից եւ եթէ ուրիշ մեկը չկար որպէս դատաւոր, չէի՞ն կարող գնալ իրենց հոր մոտ կամ նրա մոտ, որին հարն ու որդին զո՛ւ էին մատուցում՝ բոս տառապելի:

Ուրեմն ինչպե՞ս միմյանց թշնամի կլինէին Որմիզդն ու Արժմեք, որոնք մի արգանդում պատկեցին և մեկմեկու մօտ հաշի էին գնում ու իրար գործակցութեամբ արեգակն ստեղծելով՝ դատաւոր էին կարգում: Այսպէս, ումն Զրադաշտ¹⁵ մի գնպում անտառակութեամբ է թաքստորում (ստեղծւ), թէ արե

գտնելու չուսիր՝ մայրական ու քույրական սեռական խառնուկությունից ասեղծվեցին, որպեսզի ազգը, դրան հետևելով անխափա հույսով պղծություն մեղ չլինի իսկ մյուս դեպքում, ամոթը ծածկելու նպատակով հայտարարում է թե դատաւորության համար ասեղծեցին (արեգակը)։ Եվ որովհետեւ իրենց կրոնը գրի առնված չէ, երբեմն այն են ասում ու նրանով խաբում կրեմնն էլ այս էն ասում ու սրանով մոլորեցնում տիմարեկրին Իսկ եթե Որմիզդն աստված չլինի՝ կարող էր լուսատուներն ասեղծել։ Ելնչից ինչպես երկրներն ու երկիրը և ոչ թե պղծագործությունից կամ դատաւոր չլինելու պատճառով։

Ժ

Գարնայ մի ուրիշ քան էլ են ասում, որ ամենեկին հազա տալի չէ. թե՛ Վնյր Որմիզդի որդին²⁷¹ մեռնում էր, իր սերմը մի աղքատի մեղ գցեց, և (աշխարհի) վախճանին մոտ այն սերմից մի կույս է ծնվելու, իսկ նրանից մի որդի չլինելով ջարդելու է Արամի գործերից շատերին և նրա նման երկուսն էլ, հույն ձևով ծնվելով, կոտորելու ու ոչնչացնելու են նրա գործերը։

Նախ՝ նրանով են քննադատվում, որ չույր ոչ թե պահում այլ կորցնում է սերմը։ Այսինքն՝ մյուսով էլ են կշառմարվում աղքատին սերմը կենդանի պահել տալու փոխարեն ինչու՝ չկարողացավ ինքն իրեն կենդանի պահել, այլ այնպիսի բարի աստծու որդին (չլինելով)՝ չարի որդու կողմից սպանվեց։ Եվ պարզ է, որ ովքեր ստորություն հաղթեցին քարուն ու նրա որդուն, վերջում էլ իշխելու են նրանք որոնց խիստ շատ զորքեր են վերադարձում։

Գարնայ՝ եթե նրանց աստվածները մահկանացուներ են, (ապա) իրենք ինչպե՞ս են հարություն ալնկալություն ունենում և այն էլ հոանի²⁷² հարության որը չպետք է հարության համարել այլ՝ հարություն։ Բայց եթե, իսկապես, ինչպես ասում են, որդին մեռավ, ուրեմն Որմիզդի ու իր մյուս որդու հորաշնտի նկատմամբ չի կարելի թերաւազան չլինել որ նրանք էլ պիտի մեռնեն որովհետեւ նրանց աստվածներն ամ

բողոք առ՝մբ ամբ սնանցամենքի ո մանկանացունեքի ան
բունդ է:

Եվ արուպիսի աստվածներին ոչ թե աստված, այլ շատաված
պետք է համարել քանի որ եղ մշմարիտ աստված է, իրեն
հատուկ ամեն ինչ մշտեղենավորությամբ ունի՝ ինչպես էութ
թյունը, նույնպես և հավերժական կենդանությունը և իր
հետ միշտ ունի բոլորի ասանց մեկի պատճառման կամ
միտևորման, արարչագործությունն էլ ոչ թե ձեռքբերումով
է, այլ՝ սեփական կայսողությամբ: Եւ իրեն հակառակ մեկը
չունի, որ ինքը բարիներն արարիչ լինի, իսկ մյուսը՝ չարերի,
ինչպես որ նրանք²² են Որմիզդին բարի արարածները իսկ
Ար՝մնին՝ չարերը վերագրում (Բայց) եթե մոտությամբ դի
տեն ին կարող մատնացույց անել որն է շար արարած, որ ի
քնն չար լինի, ոչ Ար՝մնին ոչ էլ Գեները, որոնց նրա արա
րածներն են համարում ինչպես որ շմտացանք առաջին
նառերում բազմ մ անգամ խիստ շատ գրիմ անենքով ցույց
առել:

Բայց որ Ար՝մնը նրանց կողմից շար է կալ ծվում և սրաման²³
անունն իր վրա կրելու պատճառով է քանի որ արևապաշտ
ներին արևից զրկեց, ուստի և հենց հարաման անունն ստացավ:
Նույնպես էլ սատանա անունը ոչ թե ինչ որ էության այլ
բարբի անուն է, ինչպես որ մեկը բարությունից բարի է կոչ
վում, չարությունից՝ չար: Իսկ դրանք ոչ թե ընածին են այլ՝
ստացողի բարբեր: Եվ (զա) երևում է անևտեղից, որ շատ
անգամ տեսնում ենք բազմաթիվ անզգամենի խոհմացած
և խռամենի՝ անզգամացած, լկտիներ՝ չափավորված և չափա
վորներ՝ չկտիացած այն՝ որ քանականեների կողմից է լինում:

ԺԼ

Նաև այլն սյլ բարբերի պատճառով անբանական անասուն-
ների համար երկու արարիչներ չպետք է ընդունել ինչպես որ
նրանք տիմարությունից կարծեցին, թե Որմիզդն ստեղծեց
անասունները չորրոտանիները, թռչունները, մկները և այն
ամենը, ինչ որ բարի ու գեղեցիկ է, իսկ Ար՝մնը՝ չար գազան-
ներն ու պիղծ թռչունները, սողունները՝ անբը, կարիճներն

ու քույրը վնասակար ճիճուները: Եվ եթե երկիրն ու երկիրը
ազն ու ջրերը Որմիզդի ստեղծածներն են, (ապա) Այրմեխի քս-
տեղծած վնասակար էակները ինչպե՞ս են բնակվում նրա
երկրի վրա, նույն օդը շնչում, կերակրվում նույն ուտելիքնե-
րով, ու հողից են, և նույն քրերի մեջ (ինչպե՞ս են) պիղծ ճի
ճուները մաքուր մկներ ճնառ սնվում, նույն օդում գիշակնե-
րը թռչունները ազնիվ թռչունների ճնառ մախրում: Որմիզդի
քառի արարածները դրանց պիտի ոչնչացնեն և ոչ սնեն,
որովհետև օդը, քրերն ու օդը նրանն են

Եվ եթե գազանները իրենց վնասակարությամբ պատճառով
ինչ որ չար արարչից (ստեղծված) են կարծվում առավել ևս
մարդկանց պետք է չար արարչից (ստեղծված) համարել և
ոչ թե նրանց, որովհետև մարդիկ գազանների համար ավելի
վնասակար են, քան թե գազանները՝ սրանց համար: Զի՞ որ
մարդիկ, քաղաքներից ու գյուղերից էյնեյով հեռավորաւ են
լինում՝ կոտորելու գազաններին, իսկ նրանք վազելով շատ
պում են ընկնել լեռներն ու ապաստածուտները՝ որպես փախչա-
տականներ: Նրանց մի մասի քներն էլ մարդկանց համար
անմատչելի են

Նույնպես և սողունները մարդու ոտնաձայնն իսկ զգալով,
որոնք ծակերը, որոնք հեղքելը որոնք էլ գետնի խոռոչները
մանկրով՝ թաքնվում են: Իսկ եթե մարդկանցից խիստ նեղ-
վելով՝ վնասում են, դա մարդկանց մեղքն է և ոչ նրանց¹²⁹:
Ուրեմն գազաններն ու գետնիները ոչ թե չար մեկից (ստեղծ
ված) պետք է կարծել այլ՝ մեկ բարի արարչից — մի մարդկա-
րիքների, մի մարդկայի, իսկ միութենին էլ, որպես գարնարե-
ցուցիչներ, մարդու անհարկի հպարտությունը մեղմացնելու
համար: Ելլե (որա համար են, որ) նրանց վնասակարությամբ
նայելով (մարդիկ) միմյանց վնաս չպատհասեն: Եվ եթե պետք
է ասել նրանց վնասակարությունը, որ շմտածված է լինում,
որչա՞նի ավելի (պետք է ասել) մարդկանց հոնցավ րու-
թյունը որը մտածված ու անկողնված է լինում¹³⁰:

Նաև մեզ կոկեղեցուսում է (աստված) շնչին էակներով, քն,
պիտ լվով, ճաննով մեղքով, իշամեղվով մեղքով, մկնով և
ուրիշ նույնպիսի բաներով որոնք աննշան են, բայց կարողա-
նում են մեզ նեղություն պատճառել: Նրանցից կա աշխարհի

որ մեզ չար չարո մ է, և կա, որ մեր ունեցածին է վնասակար, ինչպե՞ս մուկը, ցեցը, որդը և նրանց նմանները։ Նրանցով (աստված) խոնարհեցնում ու մեղմացնում է մեր միայքը որպեսզի երբ իմանանք թե փոքրիկներն էլ կարող են մեզ չամար վնասակար լինել իրենք ահաարկի հղատաթխուկից, մենք մեզ մեծադատով չհամարենք։

Գարնայլ՝ աստծու հոգացողութունը ես պետք է մատերենք, ու երբ փոքրիկները կարողանում են մեզ վնաս պատճառել, ինչպե՞ս կարող էինք ազատվել, եթե մեզ սողունների ու դադանների նեղ քնակակից արած լինեք։ Այլն պարտավոր ենք ուշադրութուն դարձնել այն քանին ևս, թե որքան անասուններ մեր կայրիքների համար մեզ ենթարկեց՝ ձիերը, ուղտերը, փղերը տաղարն ու ուշխարը, լիակերից ու դաշտերից՝ այծյամները, եղջերուները, վայրի խոյերը, վառազները արոնց մի մասը (բեա) կրող է իսկ մի մասը՝ ուտելի։

Նվ (աստված) մեզ իմանալ տվեց նաև այն, որ կարող ենք հաղթել նրանց, որոնց ինքն է կամենում, իսկ որոնց չի կամենում, չենք կարող հաղթել ոչ միայն նշանավորներին, այլև չնչիներին։ Ի՞նչն է ավելի վատթար, քան լուսն և մուկը, բայց ոչ կարողանում ենք դրանք ոչնչացնել, ու էլ աշխարհից հեռացնել։ Իսկ ուրիշն էլ ջրերի մեջ է լինում և մեր կարիքներին չի ծառայում²³, այլ միայն ցավ է պատճառում։ Նրբ տեսնում ենք, որ ի վիճակի չենք դրանք ոչնչացնելու, ճանաչում ենք մեր անզորությունը և իջեում մեր անտեղի հպարտությունից, հաղթությունը վերապահում ենք նրան, ով յնչին էակներով մեզ նեղություն է պատճառում իսկ մեծամեծները ենթարկում է մեզ, ինչպե՞ս՝ փղերը ուղտերը, առյուծները, ինձերը և հովազները, որոնց մի մասը (ծանրություն) քաշելու, մի մասն էլ քափականության համար է վարժեցնում ու բնափայցելում։

ԺԹ

Իսկ ուրիշները սատանայի մասին կարծեցին այլ կերպ՝ թե նրան հենց աստված շար ստեղծեց։

Արդ՝ եթե աստված էր նրան շար ստեղծել (ապա) եկեղեցին

ինչու է հալածում գնեկին Եթէ գեները ոտեղծվեցին չարիք
 ներքի դիմաց վրեժխնդիր լինելու, ուրեմն եկեղեցին վնաս է
 հասցնում նրանց, որոնք գեներով պիտի խրատվեն, ու (այդ-
 պիսով) հակառակվում է աստծու կամքին որովհետեւ նա խրա-
 տի համար ստեղծեց գեները, իսկ սա լայածում է (նրանց)
 Քայց որ (եկեղեցին) ու թե ինքնուրույնաբար աւել աստծու
 (կամքով) է հալածում, երևում է նրանից, որ եթե անբը
 նախապէս տասներկուսին հոգի չգլչեր և յոթանասուին իրա
 վունք շտար նրանք չէին կարող հանել գեները²⁷, նաեւ հենց
 տերն ինքը, եթե նրանց որպէս խրատիչ նանալնր, չէր սատրի
 և ոչ էլ իւ աշակերտներին կառաքարկեր հալածել նրանց
 որոնց հրաման էր ամբի մտեել մարդկանց մէջ

Եվ ինչպե՞ս է, որ հրեշտակները աստծու անունը չսելիտ
 ուրախանում են իսկ գեները՝ երբեք այլ, դեռ ամէլին, երբ
 չսում են սարսուռւմ են։ Եթէ գեները հանցանք խափանողներ
 լինեն մարդկանց երբեք չէին մղի հալածաաւու կոտորաշատ
 թշան, փիլիսոփայական ու հերձվածողական զանազան ա
 դանդների, բախտարաշխութշան նախաազրի վիճակվա
 ծութշան ու էլ նայել կաային աստգերին, որպէս թե նրանք
 բախտավորութշան կամ թշվառութշան պատճառ լինեն

Եվ որ կոտորաշատութշունը գեների դշուան է հաստատում է
 Պափիթը՝ (ասելով), թե՝ «Հեթանոսական բոլոր աստված-
 ները գեներ են»²⁸։ Նրանեղի Պողոսն էլ ասում է, թե՝ Քրիս-
 տոսն ի՞նչ ասելութշուն ունի Բելիարի հետ²⁹։ Եվ ա՛ւա
 ինչպէս ասում են, նրանք միմյանց հետ ատելութշուն ունեն
 թե որ նա (Բելիարը) աստծու կողմից շար ստեղծվելու պատ-
 ճառով է շարշարում ի կարեղի նրան շար կուել, այլ (պիտք
 է կուել) վրեժխնդիր, որովհետեւ շար կրիներ այն մամանակ
 երբ (աստծու) հրամանը չկատարեր։

Քայց ինչու՞ ոչ սատանան, այլ աստծու հրեշտակը հարկա-
 ժեց Էգիպտացիներին ասալնեկներին՝ և շատ անգամ հրեա
 ներին՝ անապատում Թե որ այդ քանի համար նա էր հաս
 տաափած ինչու՞ ոչ ինքը այլ հրեշտակն էր հա վածում Եվ

հազար²⁸² իսկ ասորեստանյան քանակից՝ հարյուր ութսուն-
հինգ հազար²⁸³ ջարդեց աստծու հրեշտակը, և ոչ թե դենքը²⁸⁴,
ինչու՞ Լեփսեգեկի որդի Լեփոփ²⁸⁵ որոք հրեշտակն իրեն ընդ-
դիմացող քանադկույուն ասաց՝ «Մատանա, տերը թող աստի
քեզ»²⁸⁶։ Եվ ինչու՞ են հրեաները սասանեայի որդիներ կոչվում²⁸⁷
օրինազանցության համար, եթե նա (սասանեան ենթարկված)
է մեռած սաացած հրամանին իսկ պատվիրանազանց են եղել
նրանք Լապա ինչու՞ է խաբեքա կոչվում նա, որը նշտու-
թյամբ կարգ ու կանոնի մեջ է մեռած։ Թե որ չարությունը ի
բնեից չէ, այլ նրանից ով աշխարհին ստեղծեց նրան, ինչու՞
է ուղարկվում գեպի արտաքին խաղաղը

Սակայն, ասում են, — խաղաղը նրա համար հանգիստ
էր։ Եվ ահա այդ շէր ազադակում դեկորի լեգեոնը, այլ (այն,) թե
տանչանք / պատրաստված իր համար։ Ո՛հեղ հետ ի՞նչ
բան ունես ասածու որդի, ասում է, — որ ժամանակից
առաջ եկար այստեղ մեզ տանջելու²⁸⁸։ Եվ որպեսզի նրա
վատթարությունը հայտնի դարձնի, (տերը) ասում է՝ «Ո՞ր ոք
հզորի գործիքները չի կարող հափշտակել, մինչև որ հզորին
չկապի»²⁸⁹։ Իսկ (տերը) ինչու՞ էր կապում նրան (սասանեա-
նին), եթե ոչ (նրա համար) որ գիտեի, թե կամովին էլ չա
բանում և երբ կամենա, կարող է խելոքանալ

Եթե ի բնե սասանային հաստատել էր չարարելու համար,
չարի անունով ինչու՞ պիտի վարկաբեկեր նրան, որը իր հու-
թյունը պահում էր այնպես, ինչպես ստեղծվել էր։ Պատիժներին
էլ արժանի չէր չինի՝ իր այդ իսկական էություն համար քանի
որ ոչ ոք կրակը պատժի չի ենթարկում (ասելով) թե՛ «Ինչու՞
ես այրումս, ոչ էլ ջրերը թե՛ «Ինչու՞» եք խեղդումս։ Եվ միաժա-
մանակ նակատագրի հարցերն էլ այս մարդ էլ չուժվում

²⁸² Բ Բ ա գ Ի Գ 13

²⁸³ Զ ա Բ, Գ, Զ։

²⁸⁴ Լ մ մ 5 ո Վ Է, Ը 44

²⁸⁵ Լ մ մ Մ ա ա Թ Ը 28

²⁸⁶ 5 Ե ա Մ ա Բ Գ Գ 27 Մ ա ա Թ Ժ Բ 28

Հարցնում են Մարտիկ հակատագործ էն մե նա մ թե՝
աստեղ հակատագործ:

Նույն պիտի իմանանք, թե ի ն է հակատագործը, և հակա-
տագործ հասկացությունը որտեղից է տարածվել աշխարհում:

Մանվան համար սահմանված հակատագործ Ստամբուլում
գրքերում ոչ մի տեղ չենք գտնում որովհետև մանվան ու
կյանքի տերը կարող է ն՝ կրնառել, և երկարացնել իր հրա-
մանը, ինչպես որ ջրհեղեղի ժամանակ առաջ՝ մէյս մարդկանց
կյանքի օրերը թող լինեն հարյուր քան տարի * քայք ա
նայինության շատանալու պատճառով երանցից քսանը պա-
կանեցրնց: Կամ ինչպես Ալամին առաջ²⁸² Որ օրը այն ժողի
պաղից ուտես, նույն օրը կմեռնես²⁸³: Բայց իր բարեբարու-
թյան պատճառով նաև որդեկեության ու աշխարհում մարդկանց
քաղմանալու նկատառումով երան ներեց ինն հարյուր երեսուն
տարի²⁸⁴, որ իր գեղեցիկ ստեղծածը ամբողջովին չընաշնդվի:
Կամ (ինչպես) Եղեկիա արքայի արցունքների համար երա-
(կյանքի) վրա ամենայրոց²⁸⁵ տասնհինգ տարի²⁸⁶, Նիեֆեացի
ձերի զոյման համար էլ քաղաքը չկործանեց երրորդ օրը իր
մարգարեի քարոզի համաձայն²⁸⁷:

Նվ այնպես չէ, ինչպես աստղագետ քաղցեաններն են կարծում՝
թե մեռնողների ու մահերի պատճառը աստղերն են՝ իբրև
կենդանիներ իր, թե, երբ (մարդիկ) մեղում են, անմիջապես
նշտությամբ սահմանվում է յուրաքանչյուրի մանվան ժա-
մանակը, և անհնարին է, որ մի կը դտանից ապ կամ հետո
մեռնի:

Բայց նրանց հերքում են պատերազմական անցքերը երբ
Ինկ օրում քուրափոր մարդիկ մե կոտորվում ալլանալ հասակ
ներով, ոմանք մատաղահաս, ոմանք երիտասարդ, ոմանք էլ
կատարյալ մե հասակում: Նրանց ժնուկները նույն ժամին
չեն եղել իսկ մահը միաժամանակ է լինում:

Շ Է Է զ Զ Զ

²⁸² ՏՃԿ, Շ Է Է զ, Բ 17

²⁸³ ՏՃԿ, Շ Է Է զ, Ե, 17

եմ, քաղի գրանից, և մե ձևունդներ ի պատճառն աստղերն են, ինչու՝ հեղինակի²⁹ մեք ու որ երբեք ապիտակ չմեղնիք, և ու էլ ուրիշ աշխարհներում մի այնպիսի սեռամորթ, մի՞թե հաստի աշխտիդ ապիտակայար աստղը, կամ ուրիշ աշխարհները՝ տեսարար աստղը եմ հեղինի աստ Ընէլը ուր տեղից են աշխարհ ապիտակ

ԺԴ

Դարեայ, քաղաւաքորութեան ու թշուառութեանների պատճառը աստղերն են համարում որպէս թէ ինչ որ աստղաանիք գոյութեան ունեն, և պատճառ դարձող ինչպիսի աստղեր որ հանդիպում են այդ աստղաանիքում, (այդ ժամանակ) նույն պիտի էլ ձևունդներ են լինում

Ասում են՝ երբ աստղատանը առում են ³⁰ է, և (այդ ժամանակ) մարդ է մեղում, եւ թագաւոր է դառնալու. երբ ցուլն է³¹, և ձևում է մեկը եւ հողը ու բախտաւոր է լինելու. երբ խոյն³² է, և ձևում է մեկը, մեծատան է լինելու, խոյի նման թագ ու քրդատ իսկ կարիճի³³ ժամանակ մեղուք չոր ու մեղաւոր է լինելու. եմ մշտաներն³⁴ էլ ուրիշների համար գտնա գտն իրողութեանների պատճառ եմ լինում. Որպէս թէ, երբ կոտորած³⁵ աստղատուներ մտնի, թագաւոր կմեանի որք և, ինչպէս ասում են, երկու անգամ եղաւ Թեոդոս կայսեր³⁶ ժամանակ. Թեւ աստղագուշակները պեղիչ էին, թէ թագաւորը կմեանի, քանի նա շմեռաւ որպէսզի խաչատանկովի այն աստղ մտնա հեարադորութեանը:

Այդ՝ եւթ թող այն ասնն այնպիսի գիտութիւն ու խառաւարակ երկրային անասուններն³⁷ ո՞վ անեց երկինք, որ մարդկանց մեղքան պատճառ լինեն քանի որ եւ, ով կարող է մեկի մեղքան պատճառ լինել, իմաստութեամբ պիտի թարմը լինի նրանից, որի (մեղքան) պատճառն է. Այժմ պարզ մարդիկ ետեւեր ու տեսնեն, թէ ո՞րն է քարիւր, մա՞րդը, որ տիրում է անասունին թէ՛ անասունը, որ ծառայում է մարդուն, և ոչ միայն ծառայում է, այլև նրա կերակուրն է. եմ տեսնում ենք, որ գաղանների մի մասը գիտելում, մի մասն էլ ընդ նրանում է խիստ անասուններում (դանդող) քնեքում՝ նեց որ լսում

են մարդկային հայեր որովհետև ալարի, ը մարդու առն ու երկյուզը գցել է զազաններին, ոտըսվներին տեսասունների և թուռներին վրա՝ նրան առավել պատվելու համար։ Նրա սանդժամն էլ զարմանալի ձևով է ներկայացրել, աշտինքն թե՛ աշխարհ ստեղծեց՝ որպես ձևորով, (նրա մեջ) կենդանութան շունգ փշեց՝ որպես բերանով։ Եվ դրանով հայանի է դարձնում, ու նրան առավել պատվական է ցույց տալիս։

Իսկ որ ստեղծած անդամակազմ մարմիններից վեր է դա հայանի է համարատեսչություն։ Եվ եթե ինչպես իրար խթաններին փորձել է ցույց տալիս, զազաններն ու անասունները մարդու տմար ստեղծվելին, ինչպե՛ս կլինե՞ր որ (նրանք) երկինք քարվարտային ու մարդկանց ձևերյան պատճառ դառնալին մատուցելը կենդանությունից այնքան էն հետո, որքան հրազը որ մարդկանց կողմից պատրաստված է՝ գիշերը տանը լույս տալու համար։ Եվ ոչ կենդանիները ինչպե՛ս կարող են կենդանիների ձևերյան պատճառը լինել։

Ի՞նչ է թե (աստղերը) կենդանիներ լինե՞ին, — ասում են — շարժուն լինել լինել իսկ քանի որ շարժվում են պարզ է որ կենդանիներ են։

Այժմ թող լսեն եթե ամեն շարժուն բան կենդանի լինել ապա չրերն էլ, որ հասում են, կենդանի պիտի համարվեն կը բակը եւ, շարժվելու պատճառով, կենդանի պիտի կարծվի ողն ու քամիները, փչելու պատճառով, կենդանի պիտի հաշվվեն այլև (կենդանի պիտի համարվեն) տուճկելն ու խոտաքույտերը, սրտեր թեն գանդաղընթաց են սակայն իրենց անմամբ շարժուն են երևում։ Այսպիսով՝ ինչպես որ ամեն շարժվող առարկան ու հոգեկան կենդանություն լուրի նույնպես էլ ո՛չ արեգակը ու չ լուսինը, ու աստղերը և ու իսկ երկինքը որտեղով նրանք շրջում են մտային ու հոգեկան կենդանություն լուրեն։ Այլ երկինքն ու երկիրը անշարժ անթիվ են՝ հաստատված արարչի կողմից, անզավորելու այն ամենը, ինչ կա իրենց մեջ, և լուսատուները, որպես վառված հրազներ այս մեծ տան միջոց²²⁸ խաղաղ հնապեհելու համար են նրանք պետքական բնակավայրեր են՝ (սահմանված) իրենց արարչի հրամանով քույր կենդանիների վայելքի համար և իրենք իրենց համար լեն որովհետև չիտեն՝ լրենք գոյություն

« Եւ եւ, թե՛ տա՛ւ Միգայեա էլ ներկինքը, երկիրը, շրէրը, փայտերը և քարերը (երա համար են), ինչի համար որ ստեղծված են և իրենք իրենց համար չեն որոպհեաւ չգիտեն՝ զոյություն ունե՛ն, թե՛ ոչ, քանի որ մտաւոր ու քանական չեն:

Գարնայ՝ երանց ասելով՝ երբ առյուծը լինի առադատանք թագաւոր է ծնվելու: Ո՞րք աղայեա լինեն, շատ անգամ բազմաթիվ թագաւորներ պիտի ծնվեն որովհետեւ երբ առյուծն առադատան է գտնվում չ յիշ լոկ մեկ այլ բազմաթիվ մարդիկ են ծնվում:

Ով էթե իսկապեա առյուծը լինեն թագաւորներին ծնեղյան պատճառ, ապա թագաւոր կդառնար ոչ թե թագաւորի որդին, այլ՝ եա, որի ծնունդը կգուղաղիպեր առյուծի՝ ասադատունը մտնելուն Քայց մենք տեսնում ենք, ոչ թագաւորի որդին է թագաւոր դառնում, ինչպեա Գալթի որդի Մողոմոնն:²⁹ Իր հոր աթորը ետեց, երա որդին էլ՝ երա աթոր, և այսպեա Նաշորդարայ Զուղայի³⁰ թագաւորներին շարքը ձգվեց մին և Մակարայեցիները: Նույնպեա և ասորեստանցիներին ու քաբելայիներին թագաւորությունը կարգով մատանգում էին Նորից որդի, Ինչպեա եաւ ոմն Մասանից Մատանյանները³¹ հորից որդի կարգով ստացան թագաւորությունը՝ մինչև այսօր իսկ կրկնքում առյուծն ասադատունը մտած չեղա՛վ, որ կարողանար արեւելյան երկրում թագաւորությունը ուրիշ ցեղի փոխանգել:

Քե

Ով պարզ է որ աստղը Է պատճառը ինչպեա թագաւորության, այնպեա էլ Նգրության կամ Նարոտության, մանավանդ որ տեսնում ենք հարստաներին աղքատացած և ողքատներին՝ հարստացած: Մի՞թե այն էլ կարող են տեսլ, որ միևնույժ աստղը կարող է և հարստության ու աղքատության և դոքերության ու անդորության պատճառ լինել, քանի որ Նգրներին ևա տեսնում ենք հանախ անդորացած ու անդորներին՝ գորեղացած, ինչպեա և շարերին՝ խելոքացած, խելոքներին շարացած: Ով որտե՞ղ է մնում ոչն, որ ասում են թե ինչ որ անկատարով գրված է, անհեաք է, որ վրիպի. այլ՝ փոտաւորը

դրվածք փառավոր է, իսկ ռթշվառ-ը՝ թշվառ նվճակատա
դրով որտեղ կամ ում մեռքով (մեռնելը) վնասված է քստ ալնմ էլ
(մարդիկ) մեռնում են հետապոք չէ սահմանված նակատա
գրից շեղվել:

Ո՞ր տկար նակատագիր և անգոր վնիս, ոյ գողերն ու ալա
գանիներն էլ կարողանում են խախտել, երբ հարեակվելով
մարդուն կողոպտում ու սպանում են: Նվճիկն զնայրերը պիտի
կատարվեն նակատագրի ինչ որ սահմանումով, (ապա) ո՞չ
թագավորները պիտի մահվան հրաման տան, ո չ էլ ցատավոր
ները պիտի տանքեն ու սպանեն մարդասպանին (Ալիին)՝
երանք պատիժ տալով հայտնի են դարձնում, որ հանցավոր-
ների անցանքները ոչ թե նակատագրի ինչ որ սահմանումով,
այլ շարագործ բոնսթյամբ են լինում:

Նվճիկ կամ՝ երբ ավազակախումբը արշավում է երկիրը մարդ-
կանց կողոպտելու և կոտորելու համար, թող զորք չժամաքեն
ու իրար ետևից փնդեր չկազմեն՝ երկրից ավազակների գուրս
քշելու համար, այլ թող պատճառարանեն, թե՛ ճերկրի նակա
տագիրն է ավազակից կոտորվել, մենք ինչու՞ պիտի դեմ գը
նանք նակատագրին: Բայց զորքեր գումարելով և երկրից
թշնամուն գուրս վռնողներով՝ ցույց են տալիս, որ կոտորած
ները նակատագրի ինչ-որ սահմանումով չեն տեղի ունենում,
ալ՝ ավազակի բոնսթյամբ, որը դարով անհագարար կոտո
րում է ժողովրդին, զրկում ունեցվածքից

Ժ9

Բայց այն ևս պետք է իմանալ, թե աստված նախապես գիտե
ամեն մի վնաս որ կատարվում է վնասակարների կողմից:
Իսկ էթե, — ասում են, — գիտե վնասները, որ վրա են
հասնելու մարդկանց, ինչու՞ չի արգելում:

Թե աստված մարդկանցից որքան վնասել է վնասում
հայտնի է ոչ բոլորին, այլ միայն իրեն, որ խնամք է քաշում
բոլորին՝ յուրաքանչյուրին իյ կարիքների համաձայն: Երբեմն
խափանում է վնասակարների վնասները որ այնպես չթվա թե
չի կարող այգելիլ վնասները: Բայց նաև թույլ է տալիս, որ
վնասագործը հագուրդ տա իր ցանկությանը՝ ընկերոջ հանգեպ

որպեսզի չիմզա, թե Վարդապետանքով է կատարուում քանակա-
նակի՝ այլ՝ որպէսզի յարաբանչյուրի գործերից ամեն մեկի
պատկերը երևա:

Եւ նախապէս դիտե ամեն ինչ, բայց կանխադիտությունը
չարիքների պատճառ չէ. Թանի որ երբ մեկը տեսնի իր բնկերոյր
չպրծաւ տեղերով քաղելիս և առի թե պրովնչու է. նա
բնկերոյ գլորման պատճառ չե լի պանա կամ՝ երբ մեկը տես
նի բնկերոյրը գեղի ավաղանկերով չի տեղերը դնալիս և առի, թե
չարագործության կհանդիպի, չե ինքը վնասի պատճառ չի
լինի կամ էլ՝ երբ մեկը տեսնի մի ազնվականի որդու ցոփու
թյան հասած¹⁰² և առի, թե կորցնելու է հայրական ունեցւածքը
ինքը չե ունեցւածքի վատեման պատճառ չի լինի Այսպէս էլ
աստեղու կանխադիտությունը քարիքների կամ շարիքների
պատճառ չէ

Աստուած նախապէս ամեն ինչ գիտե, բայց քան կա, որ
կամենում է քան էլ կտ, որ չի կամենում: Ուզեց ջրհեղեղ քե
րել¹⁰³ բայց նա չէր կամենում, որ ջրհեղեղով մարդիկ ու ա
նասուններն ընդհանրապէս կտորվեն, այլ նրանց անվախե
խառնակեցության հանդգնությունը նրան մղեց ոչոք քանին
տեսնու այն, ինչ որ չէր կամենում. ինչպէս որ հենց ինքն է պրե
դում մարդարի յ երանով թե՝ «Կամենում եմ որ թե մեղավորի
մահը, այլ՝ նրա դարձի դայն ու ապրելը»¹⁰⁴:

Ուզում էր, որ Աղամբ մեզը գործած չլիներ, և որովհետե
նախապէս գիտեր, թե մեզք է դործելու, վաղորտք պատմիրից
նրան՝ ծառի պտղից լուտել, բայց քանի որ (Աղամբ) չենթարկ
վեց պատմիրանին, իրավացիորեն պատժվեց¹⁰⁵ նախապէս ի
մացաւ (աստուած), որ Հակոբն առաքինի է լինելու, իսկ Սաա
վրե¹⁰⁶ անպիտանություններով կործանվելու է աչք պատեա
նով էլ, երբ դու նրանք չէին ծնվել ու քանի դեռ որեւէ քալի կա
չար քան չէին կատարել, ասաց՝ «Հակոբին սիրեցի և Սաավին
ատեցի»¹⁰⁷. Եւ առաջուց տեսնելով Հուդայի թագաւոր Հով
սիայի¹⁰⁸ նախանձախնդրությունը մարդարի միջոցով նա
խապեա ազդարարեց, թե նրանցից ելնելու է մի թագաւոր:

Տե՛ս Եղեկ էջ 11:

Հ. ւ. զ. մ. Թ. 11-12:

որք Իսրայելի յոգիներէ ի կապաշտութիւնը պիտի քնդի*։
 Եւ վաղորոք գիտենալով պարսիկ կշարտսի³⁰⁷ ազնվութիւնը
 նախապէս գուշակեց, թէ ազատելու է ժողովոյցի գերիներէն**։
 Պարզ է, որ նախա զիս գիտենալը նրա սրանչելի էութեան
 սաազելութեանն է։

Ի

Բարին և ոչ թե լայն կամենայն էր (նրա) մարդասիրական
 և հաւստիքեան քաղաքարութիւնը՝ Վազգոս անտեսելով Փա-
 րապոնի ընթացատիքիւնը՝ ասում է Վն խստայնելոյ եւ
 Փարապոնի սիրտը³⁰⁸։

Եւ ի թէ, — ասում են, նա խստացրեց ինչու հարկած
 նեղ ասացրեց նրան ու եզրագտական երկրինս։

Իայց առաքյալը պաշտպան է կանգնում իր տիրոջը՝ (ասե-
 չով) թէ նա շխտացրեց Փարապոնին, այլ Փարապոնն ինքը
 իրենն է ի աստծու Վն խստացրին³⁰⁹ առելը այնպիսի բան է,
 ինչպէս որ մեկը երբ իր ընկերոջը կամ ծառային մեծարում է
 իսկ նա զոռոգանայնով արհամարհում է մեծարողին, և սա աս-
 ում է՝ Ինչու՞ եւ նրան մեղադրում, անամբ ինքս ինձ համար
 նախատինք արեցի, որովհետեւ անարժանին պատվեցիս։ Այս-
 պես էլ պէտք է իմանալ աստծու մասին (որի ասածը նշա-
 նակում է) թէ՛ զիմ ինչելով ես նրա խստաստիւնն պատճառ
 դարձաւ, որովհետեւ սկզբում լսպանեցի նրա ասալենկինս։

Վիայց, — ասում է (առաքյալը) — աստված կամենցավ ցույց
 տալ իր քաղաքակաւթիւնը և հայանի դարձնել իր զորութիւնը՝
 մեծ ներդաւաւթութեամբ վերաբերվելով կորուստի համար
 պատրաստված անթիւնի ի նկատմամբ³¹⁰։ Ուստի պարզ է, որ
 աստծու ներդաւաւթութիւնը եղավ պատճառ Փարապոնի խըս-
 տաստութեան, որովհետեւ վերջին Նալ վածի նրան սկզբում
 հասցրեց։

Իսկ թէ աստված Փարապոնի սիրտը չէր քաղացրել դա պէտք
 է անկանալ նրան վ որ երբեմն համամարմնովում էր ազատել

Յեւ Գ Թ ա գ ԺԳ, 3

* Յեւ Թ Մ ե ա ք, 12 22 23

ժողովրդին, երբեմն էլ չէր ղեկավարելու՝ Եվ կորուստի հա-
մար պատրաստված անսթեմեր իրենց իրենք դարձրին, ոչ թե
աստված որի մասին տաքչալն ասում է, թե՛ չկամենում է,
որ թուրք մարդիկ փրկվեն ու հշմարտությունը հանաչելու
զան»²։ Եվ չէ՛ որ նրանք էլ այդ թուրք մարդկանցիցս էին։

Եվ այնպես չէ ինչպես Նակաոակոյոյ կողմն է ասում, ըն-
(մարդկանց) կամեցողությունը կամ վարկեցողությունը չի
լինում (զա), այլ՝ աստծու ուղորմությամբ³, որովհետև որին
կամենում է՝ ողորմում է, որին կամենում է՝ խստաճում է⁴,
Եվ երանելին, պապանձեցնելով հակառակորդ կողմին, ասում է՝
«Դու ո՞վ ես, ո՞վ մարդ, որ պատասխան ես պահանջում աստ-
ծուց՝ եթե այնպես էլ եղած լինեք, դու ո՞վ էիր որ Նաչիվ
պահանջներ աստծուց մի թե կավր թրուտին կատի, թե՛ Ին-
չու՝ այդպես ստեղծեցիր ինձ»⁵։ Բայց որ այդպես չէ (այդ
մասին) չեց նա, նույն թղթի մեջ գրելով ասում է՝ «Դուք ում
որ կամենում եք, ձեր անձը նվիրում եք ծառայելու թե՛
արդարություն թե մեղքի»⁶։ Եվ Տիմոթեոսին⁷ գրե-
լով, ասում է «Եթե մեկը մաքրում է իր անձը, նա դառնում է
պատրաստի պիտանի անոթ՝ իր տիրոջ գործի համար»⁸։
Մարգարեն էլ է ասում՝ «Եթե ախորժեք ե ինձ է եք ել կրի
բարիքները կուտեք»⁹։

Այս բոլորով և ուրիշ շատ բաներով Նալտեի է, թե նա (աստ-
ված) չէ, որ (մարդկանց) բարկություն անոթներ է պատրաս-
տում կորուստի համար, ոչ էլ ուղորմության անոթներ՝ փառքի
համար, այլ իրենք են իրենց (մղում) կամ կորուստի, կամ
փառքի Եվ որ աստված կողմնակալություն չունի, (տաքչա-
լը) ասում է՝ «Ի՞նչ կամեցած միայն հրեաներին է և հեթա-
նոսներինը չէ այդ, հեթանոսներին էլ է, որովհետև նույն
աստվածն է որ աղաքացի է մի թիփատությունը՝ ղեկավարվ

Ա Տ Ի Տ Բ, 4

Տեւ 2 = ուղ Ժ Բ 16

*** Տեւ 2 = ուղ Ժ Բ 18

**** Տեւ 2 = ուղ Ժ, Բ 20 21

***** Տեւ 2 = ուղ Ժ Բ 16

***** Տեւ Տ Ի Տ Բ 21

***** Ն = 1, Ա 19,

և անթշխմատութիւնը եռուկան եռույն Վախճանով²¹ Գարնար (ասում է,) թե՛ ճիւղնք կանչեց (որպէս Բարեպաշտն ու ողորմութեան անթիւնը), ոչ սխալն չրեաներից, այլն շեթանսնե-րից ինն²²: Մի ալլ անդ էլ (ասում է,) թե՛ չկա մեկ անը, մեկ Նախաք, մեկ միկրատութիւն և մեկ տատման քոյորի վրա քոյորի չեա ու քոյորի մեղս²³:

Գարնար՝ ժողովրդին տալուց սպանուալ վ գերութեամբ Նաստատապն ասաց, թե՛ Նս խոսեցի և ալմ կանեմ ու (ւսածա) ետ չեմ վերցնել²⁴: Դա ոչ թե իր կամքն էր, այլ նրանց ամբարշտութիւնը նրան մղեց ալլ Բանին, որն ինքը չէր կա մեկում: Եվ սպանալիքից չեառ եթե նրանք եռու անհեղաւ-դութեամբ լեկեղաւորվեին, նրանց շիր մատնի թշնամիները ձեռքը: Բարձր կհամարէր իր խոսքերը փոխել, քան նրանց մատնել ալլազգիներին, ինչպէս որ երկվեացիները զգումը տեսնելով՝ քաղաքը շիրթանեց²⁵:

Գարնար՝ երեմիային²⁶ առաջուց նկատելով՝ ասում է յերբ գեռ որովայնում կերպարանաւորված չէիր, նանաւեցի քեզ²⁷: Մանաւեցի քեզ է ասում, որպէսզի ցույց տա, որ առաջուց գիտեր, թե ինչպիսի մարդ է լինելու և քրքրի կողքին գրեց նրան՝ ասելով, թե՛ յերբ գեռ արգանդից դուրս չէր եկել, մաքրեցի քեզ և արեցի ազգերին մարգարե²⁸:

Այսպէս էլ՝ Մամփելին²⁹, Հովհաննեսին³⁰ ու Պաղոսին³¹ ինչպէս որ (Պողոսն) ասաց թե՛ Մորս որովայնից ինձ րե-րեց, ոչ պէտքի իր որդուն իմ միջոցով ամենատարանի³², Բոլոր քրքրին էլ, որոնց առաջուց նանաւում էր, նախապէս անմանեց կերպարանակից լինելու իր որդու պատկերին, — ինչպէս ասում է առաքյալը³³: Եվ գարնար, թե՛ Մեզ րեարեց աշխարհի ստեղծումից առաջ³⁴:

ամա շո ո վ մ Բ 24

Հմա Ե փ ե ո Գ 5—6

*** Հմա Ե դ ե կ Ի 9 14

*** Հմա Ե ր ե մ Ա 5

**** Հմա Ե ր ե մ Ա 5:

***** Հմա Գ ա դ Ա 15—16

***** Հմա Ն ո ո վ մ Բ 29

• ***** Տե ո Ե փ ե ո Ա 4:

եզ սր աստված բարեքներ կամենցող է, դա ուսուցանում է մեր տերը, երբ ասում է, թե՝ «երկնքում գտնվող իմ հոր կամքն այս է ուզոյ որ տեսնի որդուն և հաճատա նրան, հաճիտեհապան կյանք կստանաս»^{*}, Դարվալ, թե՝ «եմ կերպերն այն է, որ կատարեմ իմ հոր կամքը»^{**}, և Այս է իմ հոր կամքը թե այն բոլորից որոնց տվեց ինձ իմ հայրը, ոչ մեկին չկորցնեմ, այլ հարություն ասնել տամ մերջին որդս»^{***}:

Այդպիսով (աստված) կամենում է, որ բոլոր նրանք, որոնք հաճատում են որդուն, չկորչեն, այլ հարություն ասնեն հարության օրը Իսկ արության գործը բազմաթիվ սերունդներից հետո է լինելու Բայց աստված բարի կամքը և ի բնե ունեք, և ունի, կամքը նրա մեջ չի մուծվել, այլ բնական է նրա անհատ բարեբարության համաձայն: Եզ, ինչպես վերև ասացինք, ինքը բարուն ախորժող կամք ունի և ուզում է, որ իր բնական արարածներն էլ բարեքներ գանկացող ու արգարությանը ժառայող լինեն:

Բայց որովհետև դիտե, թե ոմանք ըստ իր կամքի են վարվում, ոմանք՝ ոչ, այդ պատճառով մի մասի առաքինությունը հենց արգանդից է հայտարարում՝ մյուսներին դեպի բարի նախանշը մղելու համար: Նույնպես էլ ուրիշների ախպիտանությունն էլ հայտարարում, Զպեսք է կարծել, թե ինքը մեկին արգանդից անպիտան է ատեղծում, մեկին՝ պիտանի: Իսկ եթե այդ պես լիներ ի՞նչ անհրաժեշտություն կլիներ պիտանիին գողելու և անպիտանին պարսաղելու: չէ՞ որ (այդ դեպքում) ինքը կլիներ արարիչը պիտանիության ու անպիտանության: Նաև չպիտի դատապարտեր անպիտանությունը եթե այն ինքն ստեղծած լինել արգանդից

Ուրեմն պարզ է, որ երբ աստված ասում էր, թե՝ «Հակորին սիրեցի և նսավին ասեցի»¹¹⁸ նախապես դիտեք՝ նա ի՞նչ բայքով սիրելի է լինելու, իսկ սա՝ ասելի: Եզ որ նսավն իր բարքով ասելի դարձավ, առաքյալն է ասում՝ «Ոչ որ նսավի նման թող պուսիկ կամ պիղծ լլինի»^{***} և «Զլինի թե

* 3 + 4 = 2 40:

** Հմմտ 3 + 4 = 7 34

*** Հմմտ 3 + 4 = 2 39

* ** Ե Բ Դ ԺԸ 16

մի դառն արժատ վեր բարձրանաւ ու հեղի ուրիշներին²⁰։ Այդպիսով հարստեաց թե նաալն իր կամքով աշխարհին դար ձաղ՝ ու թե աստծու ստեղծումով։ Նույնպէս և ուրիշ տեղ և ասում, թե՝ Աստված մարդկանց սպիտակ ստեղծեց, բարոյ նրանք չար բան մտածեցին²¹։ Նաև մարգարէի միջոցով և ասում՝ «նա անկեցի քեզ (որպէս) վաշխաւ շորթ իսկ դու ինձ հա մար ինչու» դարձար դասնութուն անբարեխաղած որթա²²։

ԺԸ

Ուստի պարզ և որ աստված բոլորին որպէս կերտվածք զն դեցիկ և կերտում, բայց սահմանել է (նաև) ազատականութիւնը, զեղի բարին կամ զեպի շարք ինքնակամ թերգիւրու համար, որպէսզի ով որ կողմը դանկանա՝ կարողանա շուտ դալ և ըստ իր գործերի՝ համապատասխան հատուցում ստանա։ չապրի անասունի նման, որը ոչ բայի գործեր ունի, ոչ էլ հատուցման անկեպարութիւն, որովհետև անասուն և և չի կարող մասնակցով շարք բարուց դանազանել այլ թնական բարքով²³ (և կողմնորոշում) որանով էլ միայն շիշողութիւնը և աստիճանորդում զեպի ազատարար և խորշում վնասակարից

նրանց մեջ²⁴ կան նաև թնազդներ, որանց շնորհիվ նրանք վրա հասնող ինչ ինչ երկույթների ազդարարութիւն ևն աստանում։ Ինչպէս՝ ձին (ուսի) ամբակով (գետինը) փորելու²⁵ (քնազդ) ևզը՝ ամուսնը (գոմի) խորքի կողմը նստելու և դար նաև գեմ գունելի կողմը դառնալու, ժիծեանակը՝ աշնան դարուց ասալ զեպի տաք տեղեր ամենանոց դնալու, կուսեկը՝ նախազգացով ամուսն խատութիւնները՝ վաղ զեպի մեղմ տեղեր շտապելու, մաշերը՝ ավելի վաղ խումբ խումբ շրջելու, ազավնիները՝ համախմբված երամենքով շարժվելու, ազոավները՝ ժմակներից շուտով տաք տեղեր մեկնելու անզգերը՝ հեղից ուշադիր նաղվածքով (նկատելու և) լեշի գնալու²⁶։

Այսպէս էլ էլուս թուր անասուններին ու թռչն իների (հա

Երբ. ԺԹ 100

Ժող. և 30

Համա և բ և մ Բ 21

տունը են քնազղցներ)։ Սրբինանկ՝ մրչյուները ամասականից նախապատրաստում է ուտելիքը և հատիկը կտրում է երկու մասի՝ որ շրուանի, իսկ տաք ժամանակներում քնից հանում է կտրած հատիկն ու շորացնում մեղուները, գրտերն սկսվելուց առաջ, անկամոմով փակում են փեթակների մուտքերը արդենը²¹², նախքան ձմռան գալը, քուն են մանում էրենները²¹³ շուտ լեռներից դաշտերն են դիմում եղջերուները հշտիվ զգում են գուգաղվորման ժամանակը, վայրի իշերը, նախանձով լցված, արու մտրուկներին մատաղ հասակում ամլացնում են։ Եվ այս ամենը տեսաուհներին մեղ ոչ թե գիտակցական են, այլ քնազղցներ են որ նրանց ալ արշի կողմից հաստատված են իրենց մեղ օգտակարին ձգտելու և վնասակարենից խո սափելու համար։

ԺԹ

Մակայն, քնազղցներ կան ոչ միայն անասունների այլև մարդկանց մեղ որ խոտող և գիտակցող են։ Սրբինանկ՝ երբ աշթը խաղում է այդ բանին հաճախ հետամուտ եղջերուներն առում են, թե քնազղցով նոր մարդ տեսնելու նշան է։ Նրք ազդերերում կամ մարմնի այլ անդամների մեղ մկան է շարժում, ասում են՝ (էի) հեծնելու, կա մ ընտիր հազաւտներ հագնելու, կա՛մ սիրելիին հանգիպելու, կա՛մ ծեծ ուտելու նշան է։ Նույնպես և, երբ ոտքն է քորվում կամ ձեռքը, առում են՝ առաջինը հա նապարհ գնալու կամ անձրնի, իսկ մյուսը որևէ մեկից մի քան ստանալու կամ տալու նշան է։ Այսպես իլ փոշտալը չեզուն կծելը, տկանդի կանչելը, կոկորդի քորվելը ոչ թե ինչ-որ ոգուց են լինում, այլ՝ քնազղցից, որը արարելը հաստատել է մարմնի անդամների մեղ, որպեսզի (մարդը) գիտակցական զգուշավորության թերացման դեպքում քնազղցով պաշտ պանձի։

Եվ հոյ ամ չեչն ու հապկտալը ոչ թե, ինչպես ոմանք կարծեցին, դեկց է լինում, այլ մարմնի մեղկությունից ու թուլու թյունից։ Այդ պատճառով հմուտ բժիշկները կարծում են, թե հաճախակի հորանչեչն ու հապկտալը յոթանյութի հավաքվելուց է, որը հենց փորձն էլ է ցույց տալիս, որովհետև երբ մեկը

համարի հորանցում է ոսկրների վրա դռն է գալիս և մարմնի մասերով սարսուռ է անցնում

Ոչ էլ փոշապակ է դեկց, այլ կա մ ջրտից է, կա մ ինչ որ ուրիշ քնական ներգործությունից նաև հասաշելքը երբեմն (որն է բան կամ մեկին) հիշելով է լինում, երբեմն՝ առանց որն է մեկին հիշելու: Ընդ որ (դրանք) քնազդներ են ու գներից չեն, պարզ է նրանով որ անասունների էություն մեջ էլ կան նույն քաները: Ընդ հասաշելք, երբ որն է մեկին կամ ինչ որ բարի բան կամ տառապանքը հիշելուց չի լինում, քնազդ է՝ մեկին աստ-ժուռ երկյուղի ազդեցությամբ տակ պահելու և (նրան) իր էություն անարությունը զգալ տալու համար: Իսկ երբ հիշելով է, (այդ դեպքում) կա մ սիրելիի սիրուց, կա մ անվայել գործերի ու վնասների համար զղչալուց է լինում: Ինչպես որ (մեկը) երբ արթուն ժամանակ ծռւլանում է գիշերային երազ ներով երկյուղի մեջ է ընկնում

Ի

Նրազներն էլ զանազան պատճառներ ունեն: Դեպք է լինում, երբ մարդ ցերեկը մի բան է մտքով անցկացնում, նույն բանով միտքն զբաղվում է նաև մարմնի հանգստանալու ժամանակ քնի մեջ, իսկ դեպք էլ է լինում, երբ (այդ) բանի մասին քնով մտածած չի լինում, բայց երազում տեսնում է: Ընդ դա երկու պատճառ ունի:—

Կամ աստծու շնորհների ազդեցությամբ որն է հաստատուն բան տեսնում են որպես հայելու մեջ, որինակով և ոչ թե քաղահայտ փոփոխությամբ (դա լինում է) մարդուն լավ բաների մղելու համար ինչպես Հովսեփին³⁴ ու Գաեթիկին³⁵ մեծամեծ երևույթների տեսիլներ երևացին:

Կամ էլ³⁶ (լինում է) հակասակորդից (դեկց), քանի որ այն անմարմին է, ինչպես որ մարդու շուրջն է անմարմին, ուստի զանազան կերպարանքներ է գտնվելում (մարդու աչքի) առջև մերթ՝ կանանց (կերպարանքներ)՝ զանազան գրգռելու համար, մերթ՝ ահեղի զազանների ու սողունների՝ պարտություն չու համար ինչպես և Հոթն է ասում, թե՝ «նրազներով պահու

ընցնում են ինևս²: Եվ շուտ անգամ կանանց կերպարանքով
 երևալով՝ սղաժարդկանց խարում է երազի մեջ. երբեմն էլ
 լինում է, որ սղաժարդկանց կերպարանքի փոխվելով՝ կանանց
 է մոլորեցնում: Նա ոչ թե արական ու իգական անդամներ ու-
 լի, այլ ջանկության դրածությանը խաղաղելով՝ դուրս է թափել
 տալիս սեյմը: Եվ երբ մտած է լինում մարդու մեջ ու արակա-
 նի կամ իգականի ձայներով է ներկայանում շղեպու ի համա-
 տալ, թե նա արուի կամ էդի ատկություն ունի: Իսկ երբ գույց
 է տալիս թե ծեծից կամ որից վախենում է շպետը է "ամա
 տալ, որովհետև երա համար ծեծը ասածու սաստն է և սրբե-
 րի շնորհները որ սուրբ հոգուց են ստանում: Կամ արթուն
 ժամանակ և կամ քաղցը քնով հանգստանալիս ցույց է տալիս
 թե ծեծից ու որից վախենում է, որպեսզի մարդկանց դրան
 ապավինել տալով՝ ժուլացել ասածուց օգնություն խնդրելու
 գործում: Եվ այդ մասին հենց տեղն է "որդորել" ասելով, թե
 «Այա տեսակի դեր (այլ կերպ) դուրս չի ելնի քան պատ պահե-
 լով ու ազոթքով»³:

Եվ մարդկանց նվազելի ու ցնորվելը ամեն դեպքում դեից
 չի լինում, այլ պատահում է, որ մաղձից է լինում, երբեմն
 յորեանյութից է լինում, երբեմն՝ ուղեղի դատարկվելուց,
 երբեմն՝ ստամոքսի խանդարվելուց, երբեմն՝ փորկապու-
 թյունից: (Գրանք հասցնում են) մինչև անգամ փրփրելու և
 աչքերը շուռումուռ տալու (գիճակի):

III

Ուղեղի դատարկվելուց մարդը ցնորվում է և խուռ է
 պատերի հետ, կոպում հաղմերի "ետ: Ուստի բժիշկները պքն
 դում են, թե քնով էլ դե չկա, որ մարդու մեջ մտնի, այլ դրանք
 հիվանդություններ են, և իրենք⁴ դեղերով կարող են քուծել
 (այդ հիվանդությունները):

Բայց մենք դա չենք քնդունում, որովհետև մեզ համար երբ
 մարդու է նվեռարանի այն խոսքը թե՛ ռեալմաթիվ դներ:

² Հմմտ Զ ո Ր է 14

³ Հմմտ Մ ա Ր Կ Թ 28

տեսնում էին շխտարին, աղաղակո՞ւմ ու դոյս էին հյլում՝ մարդկանց միջից, և նա սաստում էր նրանց ու թույլ չէր տա լիս, որ խոսեն»⁷⁶ և նման այլ քաներ նվճարանառ կոչված ներք աղբյուրն են անվանվում ոչ թի լուսնից վնասված լինելու պատճառով, այլ՝ դեմքի մի դասից, որը լուսնի նման է հայտ ներում:

Նվճարանան հանդգնում է փորձությունն ենթարկել այն շափով, որ շափով որ հրաման է օտանում: (Գա) հայտնի է Հորի փորձություններից, թե ի՞նչպես (սատանան) Լինչն աստծուց հրաման շատացավ շանդգնից փորձությունն ենթարկել նրան⁷⁷, Այլն (հայտնի է) խոզերի երամակից որի մեջ դենքը շահմարանվելից ժանել, մինչև տիրոջից հրաման շատացան⁷⁸:

ԻԹ

Ոմանք էլ կան որ վիճում են, թե սատանան մարդուն երբեք փորձություն չի ենթարկում: Բայց (նրանք) հանդիմանվում են առաքյալի կողմից, որն ասում է, թե՝ «Եստ անգամ կամենազալ ձեզ մաս, սակայն սատանան ինձ արգելք չդադրե՞լ: Գարծյալ ասում է, թե՝ Մեր պատերազմը ու թե մարմնի ու սրտան, այլ այս խաղար աշխարհի իշխանությունների, պետությունների ու տիրակալների հետ էս⁷⁹» Ավետարանում էլ է ասվում, թե՝ «Հենց սատանան էր Հուդա Ակարողացուն⁸⁰ սրտում դրել մատնել նրան»⁸¹: Գարծյալ, թե՝ Սատանան պատառի հետ մտավ⁸²: Այլն՝ Սատանան փնտրեց ձեզ որ ցորենի նման մաղի»⁸³:

Նվճարանությունն ենթարկելու իրավունք է տալիս նրան այլ քան, որքան մարդը կարող է հանդուրժել ինչպես որ երանելի ա

⁷⁶ Նե. Կ. Թ. Կ., Գ. 11, 12. Լ. Կ. Կ. Ի. 4

⁷⁷ Նե. Կ. Թ. Կ. Կ. Կ. 1. 20-27:

⁷⁸ Նե. Կ. Թ. Կ. Կ. Կ. Կ. 16

⁷⁹ Հմմտ. Թ. Կ. Կ. Կ. 2

⁸⁰ Հմմտ. Թ. Կ. Կ. Կ. 2

⁸¹ Հմմտ. Թ. Կ. Կ. Կ. 27

⁸² Հմմտ. Գ. Կ. Կ. Կ. Կ. 11:

ռաքյալն է ասում, թե՝ Հարազատ է աս ովքեր, որք մեզ չի գցի
փորձություն մեզ՝ ամենի, քան մեր կարողությունն է, այլ
փորձություն հետ էլք էլ ցույց կտա, որ կարողանաք դիմա
հալ¹⁰ Եվ մեր տերը սովորեցնում է մեզ, որ աղոթե
լիս ասենք թե մեզ մի ասանիդ դեպի փորձություն, այլ
Հարից փրկի ր մեզ¹¹ որպեսզի ցույց տա, որ աղոթք
ներսով էլ կարող ենք ազատվել լարի փորձաքննից

ԻԳ

Ասում են՝ Եթե այդպես է (ուրեմն) աստված նրան փորձու
թյան ենթարկելու համար է ստեղծել

Բայց մենք Սուրբ գրքի քաղմամբիվ վկայություններով վերջ
ցույց տվեցինք, որ աստված նրան չի ստեղծել շարժարկու
ն փորձելու համար այլ նրանով էլ, որ Հարություն կործան
վեց, քարի գործ է կատարում աստված շնորհով որ Հարե
այնպիսի մարով չի մեղեարկու Ի փորձություն ենթարկել
այլ կարծում է, թե կհաղթի, բայց պարտված է դուրս գալիս
(Աստված) թույլ է տալիս նրան՝ իր շարժամունքամբ փոր
ձություն ենթարկել առաքելներին, և (սրանք), մտնելով նրա
փորձությունների մեջ, որպես հետքի մեջ, զտվում, բնորոշում
են՝ հալոցներից դուրս եկած մարդու ուկու հման

Իսկ Եթե աստված նրան ստեղծել էր շարժի սպասազոր
Աքաաթի¹² օրոք սո ա հոգի չէր լինի սուտ մարգարեների
քերանում¹³, այլ նա այն սպասազորությունը պիտի աներ
Եվ ինչու՞ այն հոգին, որ չի դավանում տեր Հիսուսին աստծուց
չէ, նա, որ աստծու սպասարկությունը չի խափանում Ինչու
մարդասպան պիտի կոչվի նա, որ ազրեցնող է փորձություն
ներսով Եվ ինչու տեր Հիսուսին չհավատացողները Հարի
որդիներ պիտի կոչվին, Եթե նա աստծու խոսքով է փորձու
թյան ենթարկում Եթե հրեաները Հարի կամակատար որդի
ներ են աստծու, ինչու՞ Աքաահամ¹⁴ էլ այդպես չի անվան-

¹⁰ Ա Կ Բ Ե Թ Ժ 13

¹¹ Հմմտ Մ Ե Թ Զ, 12.

¹² Ե Կ Բ Ե Թ Ժ Բ, 21—23.

վում. Ընդ շարքին ինչո՞ւ պիտի սուտ ու մարգասպան անվանվի
եթե նշմարառություն մեջ է, ոչ թե ստի՞

Ասենք թե հրեան իրենից է սուտ խոսում, (իսկ) ինչու՞
պիտի հրեալի հայր՝ կոշվի նա (սատանան), երբ սուտ չի դարձ
հում նրա էությունը, այլ նա ինչպես ստեղծված է, այնպես
էլ խոսում է. նվ ինչու է առաքյալն ասում, թե Մանվան
հետ մեկ փրկիչին անաղանդվելու է նաև սատանան որն ընկ
նկու է իր իշխանությունից ու պետությունից որովհետե
անհամբ առաջածանալ կամեցա՞վ՞: Ինչու՞ պիտի կապվի ու
սանջանքների ենթարկվի ո՞չ այն պատճառով, որ իր կամքով
էլ ուզում մարդկանցից վերցնել աստծու պաշտամունքը և (իր
կամքով էլ) կռապաշտություն մեջ է գցում մարդկանց, կա
խարդություններով, հայտնություններով ասազապուշակո
թյամբ աստծու նշմարառությունից շեղում

Թշնամի է կոշվում՝ որովհրդ որենի մեջ ցանկում պատճառով ***
Ուստի պարզ է որ ոչ թե էություն մ է թշնամի, այլ կամքով
նվ է թե հայր աստծուն շնանալիս նրա էությունից լինեթ
նա ինչպե՞ս կարող էր որդուն նանալի ու քաջականչել, թե
«Դու ես աստծու որդին»***, կամ էլ նրա առաքյալների մասին
ասել, թե՝ Այն մարդիկ բարեբալ աստծու ծառաներն են»****,

Ընդ այս ամենով պարզ է, որ (սատանան) էություն մ չէ չար,
այլ՝ կամքով առաջած էլ նրան շար ու շարշարիչ չի ստեղծել
այլ նրա շարակամ բարքով առաքին ցնում է աղալ ներին
իսկ այդ բանում նա (սատանան) ոչ մի շնորհ չունի

1 Դ

Իսկ լուսատուները, ինչպես նախորդ առաջինք կենդա-
նիներ և քարի կամ շար քաների պատճառ չեն, այլ միայն
մատուցում են այն ծառայությունը որի համար նշանակ
վել են: Ինչպես Մովսեսն³² ասաց, Դևսոված ստեղծեց մեծա

* Տե՛ս Ց ո՞վ է Ը 44

** Տե՛ս Ա Կ ո՞ր է թ ԺԵ, 35—37

* * Տե՛ս Մ ա ո՞ր է, ԺԳ 25,

**** Մ ա ո՞ր է Գ, 12

***** Գ ո՞ր է թ ա ո՞ր է ԺԶ 17

մեծ լուսատուները և նրանց գրեց երկնքի լուսատուներին՝ մեջ որ լուսատու լինեն երկրին»¹։ Ուստի լարզ է, ոչ (երանք) ռանգմանքի՝ միայն լույս տալու և ժամանակները, օրերը, ամիսներն ու տարիները նշանակելու համար, ոչ թե ոչ պես կենդանիներ, այլ որպես լուսատուներ՝ երկնքի տակ գտնվողներին լույս տալու, աստվածամանաշման, ինչպես նաև անձրևների ու եղանակի փոփոխությունների նշանները գուցե տալու համար։ Ինչպես և մեր տերն է ասում, «Երբ տեսնում եք առավոտյան կողմ երկինքը կարմրած, ասում եք, թե անձրև է լինելու, և լինում է և երբ հարավային քամի է փռվում ասում եք խիստ տոթ է լինելու, և լինում է»²։

Քանի որ արևը ժաղկելա՝ օդը վերցնում է շրերի խոնա վառվումն ու այնի հառաքայթների վրա է թափում և (նույն) օդը, դժոճա խտացած ու ամպացած շրինկով, փոքր ինչ ա ղոտացնում է հառաքայթները ու միայն կարծրացնում է արևը և ոչ թե մթնեցնում Դրանից երևում է, որ անձրևի նշան է։

Այսպես էլ լուսինը, օդի խոնավությունից սեղմվելով հրդ տում է խոնավությունն իրենից հեռացնել ուստի խոնավությունը մոտենալով, բայց նրան չհասնելով, բակ է կազմում նրա շուրջ՝ զրտնով անձրևի նշան է ցույց տրվում։ Եվ դա նկատվում է ոչ միայն լուսնի, այլև խիստ նվազ լույս ու նեցուղ նշագի շուրջ։

Լ Ե

Լ երկինքը չի պատվում որի մասին արտաքին գիտնականներն^{3,4} ասում են, թե պատվելիս մերթ ժամկում է լուսատուները մերթ երևացնում։ Եվ եթե միշտ պատվում է, ինչու ե՞ս է, որ արևն ամեն օր նույն արևելքի մեջ է բերում, իսկ լուսինը ազդի ամբար մեկ, նույն տեղերը։ Ուրիշ աստղեր էլ կան, որ տարվա մեծ մի անգամ ազդի են հոտնում նույն տեղը (այնպիսիներն) էլ կան որ ինչպես ասում են,

ՆԱ. ԺԵԼԳ Ա. ԸԵ—ԸԴ

ՇԵՈՂ Կ ԺԸ ՇԸ...ՇԸ,

առանել րկու տարում (են հասնում) ետ յ՝ էղը հա ր մեկ
ու կես, կա, որ՝ երեսուն տարում:

Բայց իրողություններ ժողովից ուրիշ բան է երևում — Աստ
շիր, որ գիշերը երկնքում են, գերեզնի էլ են այնանց գտնվում:
Եթե երկիրը պատվեր, (ասողները) ցերեկը նույն ուղիներում
չլին գտնվի, որտեղ գիշերն էինք տեսնում երանց: Բայց քանի
որ նույն ուղիներում են ընթանում ինչպես հենց նույն ուղի-
ներում ենք տեսնում և՛ լուսինը և աստղերը, պարզ է որ
նրանք տարվում են, իսկ երկիրը մնում է անշարժ հաստա-
տուն: Այդպես էլ հենց Աստվածատուր գիրքը երկիրը աստա-
տություն է կոչում²¹: Իսկ ինչ որ հաստատուն է, շարժուն չէ

Բայց ուրիշները, Գրքից պատճառաբանության բերելով,
ասում են՝ «Հենց նույն Գրքում է գրված, թե՝ «նրանց գրեց
երկնքի հաստատության մեջ»²², աստի պարզ է, որ (լուսա-
տուները) բեկոճված են ու գնալուն չեն:

Ուսկան, եթե այդպես լինեք երբ Ազամի մասին ասում է,
թա՝ «նրան գրեց վայելչական գրախաթի մեջ», բեկոճված պիտի
համարեն և ու թե գնալուն: Իսկ եթե Ազամի ուրիշը Աստվա-
ծատուր գիրքը գրեցս է ասում պարզ է որ լուսատու-
ների շարժվելն էլ է զրեց ասում: Մանավանդ որ
(Գրքի) քաղմամբով տեղերում գտնում ենք լուսատուների
շարժման մասին, օրինակ՝ Նավի որդի Հեսուն²³ ասում է,
թե՝ «Իող կանգնի արեգակը Դաբավունի ձորի գիմուց, իսկ լու-
ինը՝ էլունի դաշտի գիմս»²⁴ և՛ ասաց, թե՝ երկիրը թող
դադարի իր ընթացքից, այլ՝ լուսատուները ուրեմն պարզ
է, որ երկիրն անշարժ է, իսկ լուսատուները շարժվող: Ե
զեկիայի²⁵ վերաբերմամբ էլ է ասում՝ «Եողը թող տասը աստի-
նանով ետ դառնա Արագյան ապարանքից»²⁶, Դրանից երևում
է, որ ետ դառնողը արեգակն է, ոչ թե երկիրը: Եվ ընկերաբա-
սեան²⁷-ում գրված է, թե՝ Արեգակը ժաղում է, արեգակը
մտնում է և իր տեղն է գտնում: Որք ինքը ժաղում է, զնում է

²¹ Ես և Մե Գ, Ա 8

²² Ես և Մե Գ, Ա 17

²³ Ես և Ժ 12

գնացի հարազատ և պատմութեամբ գնացի հիշատակս¹, որպէսզի ցուցց տես, թէ ցերեկը հարազատին կողմով գնում է գնացի արեւմուտք, իսկ գիշերը հիշատակին կողմով դառնում է գնացի արեւելք՝ լեռներէ ստորտներով, ինչպէս ասում են գիտնականները, և ոչ թէ ժողի միջով, ինչպէս (որոշներն) են ասում, ոչ էլ երկրի տակով, որովհետեւ երկրի տակ ոչնչութիւն է, ինչպէս Հոբն է ասում թէ՛ Կախեց երկիրը ոչնչի վրաս², և Նաայա (Մարգարեի թիւան) ասորական (որոշներով)³ թէ լաստատեց երկիրը ոչնչի վրաս⁴։

Եւ որեւէ առարկա ոչնչութեան վրայով, ի կարող գնացի ոչ էլ ցամաքային գոյացութիւնը զրեքի խոնավութեան միջով։ Բայց, — ասում են, — հենց մենք մեր աչքով տեսնում ենք, որ (արեւը) ժողից է ելնում։

Եւ չգիտեն, որ ժողից ցամաքը շերեւոյն պատճառով ալ պէս է թվում թէ (արեւը) ժողից է ելնում։ Ինչպէս ոչ մեկը չթէ կանգնած լինի արեւմտյան կողմում, իսկ արեւելյան կողմում մի լեռ լինի, երան իջով, թէ այն լեռնից է ելնում արեւգանջը։ Եւ բոլոր տեղերում, ինչ մեկը կանգնած է լինում անասմանահան տարածութեան մէջ երան իջում է, թէ այնտեղ ինչ որ մտնի տեղից է ելնում արեւգանջը։ Նույնպէս էլ ժողի մոտ գտնվողները, քանի որ չեն կարող տեսազարտը ցամաքին հասցնել⁵, կարծում են, թէ (արեւը) ժողից է ելնում, այնինչ ոչ թէ ժողից, այլ երկնքի ծայրերից է ելնում։ Ինչպէս որ Դաւիթը⁶, սուրբ հոգուց տովորելով, ասում է, թէ Երկնքի ծայրերից է երա ելքը, երա հանգիստն էլ՝ մինչեւ ետեւի ծայրերը⁷։

Բայց — ասում են, — սատարից ցող է իջնելոմ երկրի վրա, ուրեմն պարզ է, որ ժողից է ելնում։

Եւ չգիտեն, որ արեւգանքի հասադարձների շերտութիւնը հասնելով դուրս է դաշտեղծում գիշերը զրեքի խոնավութեամբ՝ աչքեղամ օդի թացութեամբ այդ պատճառով էլ ոչ միայն ուշտեղ, այլեւ ամբողջ երկրի վրա արեւոյն գին ցոյց է հանում

¹ Տե՛ս Բ՝ 19 5

² Տե՛ս Ե՛ւս 1 և Զ՝ 24(7)

³ Մ՝ 1 և Գ՝ 21

Նմէ հթե երկինքն է պատմում, (այսպ) Կռեռոսի ու պատմառ
դարեռդ³⁴² մյուս աստղերի մասին ինչու՞ են ասում, թե ժըտ
նում են աստղատունը՝ (Թոկ) երանց մտեհիբ իսկապեա
զլ ալով է լինում և ոչ թե տանց շարժման։

Ի՛նչ

Սակայն, ասում են, — երկրոր մեջտեղի է հանգնում
նմէ այսպիսի օրինակ են բերում հթե կամենաա փուշիկը փը
չեւ նրա ներսը մի կորեկահաստիկ զցիբ և փուքը, որ փակվում
է փուշիկի մեջ, կմերդեի կորեկահաստիկն ու մեջտեղում կը
զահի, թույլ չի տա ոչ վեր բարեբանա ոչ էլ ցած իջնի
մսում են՝ այսպես էլ օգը, որ երկնքի գեդի մեջ փակված է,
երկրոր պահում է մեջտեղում թույլ չի ապիս ոչ դեպի վեր
բարեբանա, ոչ էլ դեպի ցած հակմել։

Նախ հենց իրենց խոսքերով քննադատվում են որովհետե
ասում են, թե ինչ որ թեթեւ է, դեպի վեր է գնում, իսկ ինչ որ
ծանր է դեպի ցած։ Արեւոյթների փորձն էլ է այդպես ցույց
տալիս ինչպես երկրի ծուխն ու գոլորշին և կրակի բոցը
թեթեւ լինելու պատճառով, դեպի վերնի կողմն են գնում, իսկ
երբ մեկը քարը երկաթը փայտը և նման ուրիշ բաներ
որքան էլ դեպի վեր է նետում, դեպի ցած ձգտելով իջնում են
նմէ հթե օգը չի կարողանում այդ փորձ ծանրությունները
վեր բռնած պահել, ասովել ևս հնարավոր չէ որ երկրի այնքան
ծանրությունը վեր պահի։ Բայց դա կարող է անել ասածու
խոսքը, որը երկրոր հաստատեց ոչնչի վրա

Նմէ այն մարդը, որ երկմտում է, թե այնքան ծանրությունն
ինչպե՞ս կարող է ոչնչի վրա կանգնել, Նայելով երկնքի աս
տատությանը, որը որեւէ բանի վրա չէ, կհամոզվի, թե ով
երկինքը խոսքով հաստատեց ոչնչի վրա նույնն էլ երկրոր
դրեց ոչնչի վրա։ Նմէ նրա հլ ամանն էլ երկուսին պահում է
անշարժ ու հաստատուն՝ բառ այն խոսքի, թե՝ Ինքն ասաց,
և հզան, Նրամայեց, և տեղեղեղեին հաստատեց նրանց հավիտ
յանս հավիտենից Նրաման տվեց, և ցանց ի արվումս³⁴³։

Որքիչ քննելու ասում է՝ եթե երկիրը ոչնչի վրա է հասնում, Դավիթն ինչու է ասում, թե՝ Հաստատեց երկիրը ջրերի վրա²⁴³ և դարձյալ, թե՝ Ինքը ժողի վրա գցեց նրա հիմքերը և գնահերի վրա պատրաստեց այն ²⁴⁴:

Ով Դավիթից լսեց այդ, մյուսն էլ Հորից և Խառնուց խոչընդոտ, որովհետև սրանք ունի վրա²⁴⁵ ևն ասում իսկ նա՝ ջրերի վրա²⁴⁶: Այդպիսով զրքերը²⁴⁷ ու թե միմյանց հակառակ են այլ ինչ որ մեկը թողնել է, մյուսը լրացնում է նույն հոգով: Ինչպես տեսնում ենք ի, թե ինչ որ Մովսեսը²⁴⁸ չի ասել, որքիչ մարգարեներն են լրացրել նույն հոգով Մովսեսն ասում է՝ «Աստված ստեղծեց մարդուն երկրի ողից և նրա մեջ կենդանի շունչ փչեց»²⁴⁹, իմ փշիւս-ը դեռնա տեղիք է տալիս կանգնելու, թե շունչը ստեղծված (ասարկա) է թե ոչ: Ահա գալիս է միևնույն հոգով ղեկավարվող Զաքարիա մարգարեն²⁵⁰ և ջուլը է տալիս շնչի ստեղծված (ասարկա) լինելը (Զաքարիան) ասում է՝ «Նա ստեղծեց մարդու հոգին նրա մեջ»²⁵¹, Խառնին էլ ասում է, թե՝ «Ամեն շունչ ես ստեղծեցի»²⁵²:

Այսպես էլ Մովսեսը չի խոսում ոչ կրակի, ոչ ջրի, ոչ ողի, ոչ փայլատակումների ու սրտաման, ոչ խավարի մասին: Դրանց վերաբերյալ պետք է իմանալ երկու մեծ և նոթերից երկրից ու երկրից որովհետև ինչ որ գտնվում է նրանց մեջ պետք է որ նրանց հետ²⁵³ ստեղծված լինի՝ բառային խոսքի, թե՝ «Աստված ստեղծեց երկիրը ու երկիրը և նրանց մեջ հղող ամեն ինչ»²⁵⁴:

Ի՛նչ

Բայց որպեսզի տգետները չկարծեն, թե ինքնազոյություն պատիվն ունեն նրանք, որոնց ստեղծվելը Մովսեսի կողմից չպատմվեց պատեա փետրոզների պատճառաբանությունը

Ս ա դ ժ	Ճ Ն 5
* Ս ա դ ժ	Բ Գ 2
** Ս և Կ դ	Ի 7
*** Հ մ մ Թ ա ք	Ժ Դ 1
**** Ե ա լ	Ս է 16
***** Հ մ մ	Ե և Կ Ա 1

ժխտելու համար, նույն հոգին ու իշ մայրաքննչի միջոցով ցույց է տալիս նրանց ստեղծված լինելը:

Նախ հենց Դավթի միջոցով³⁴⁹, որը բաշտ անտեսանելի գոլացություններն ու տեսանելի առարկաները արարչին փառաբանելու է կոչում, երբ ասում է՝ Սր'նեցե՛ք նրան, երկինք ու երկիր, հրեշտակներ ու զարսթյուններ, կրակ, քամիներ ու մրրիկներ, որ կատարում եք նրա խոսքը³⁵⁰: Եվ (նրանք), որ ծառայություն են մատուցում ու ազատազորություն անում, պարզ է որ ստեղծվածներ³⁵¹ են:

Իսկ եթե Այուսը սատույցը, կարկուտն՝ մրրիկները և թիշ արարչից (ստեղծված) լինեին, հոգին նրանց լի կուլի (ասածու) փառաբանություն, այլ, իբրև օտարաթիներ, մի կուզի կթող ներ իայց ահա տեսնում ենք, որ ոչ միայն զրանք, այլև զիշապները գազանները, խաղալիքն ու փայլատակումները, որոնց շար (արարչից ստեղծված) են համարում, նույն հոգին նույն փառաբանություն է կուլել և Դավթի, և հետցի մեդ նեղված երեք կտրիճներին³⁵² միջոցով, որպեսզի ցույց տա թե ումից ստեղծված են, նրա փառաբանություն համար էլ իրավամբ կանչում են: Եվ ոչ թե ինչպես Մարկիտեն³⁵³ է ցնդաբանում արզարի արարածները պետք է բարի օտարին պաշտեն՝ բաբերարություն համար: Դրա անհեթեթությունը մի հայ մայր մամանակ կընենադատենք:

ԻԸ

Եվ այդ ընայած որ հենց նրանով պարզ է, թե ինչ որ կանչվում է արարչի փառաբանման, նրա արարածն է բայց նրանցից յուրաքանչյուրի արա ա՛ն լինելը մեկ ա՛ մեկ կարելի է ցույց տալ և Գրքից:

Նախ հրե տակների Դասին Սիխակ Դավթին ասում է թե՛ - Իր հրեշտակներին հոգիներ արեց և իր պաշտոնյաներին կրակի քոց³⁵⁴: Ապա մեկ առ մեկ (խոսում է) և կրակի և ուրիշ քաների մասին Իյ փայլակներն անլրենեք դարձրեց³⁵⁵:

³⁴⁹ Ամժա Ս ա դ մ Ճ հԸ 7 8

³⁵⁰ Ամժա Ս ա դ մ Ճ Ի 4

³⁵¹ Ս ա զ Ի Ճ Լ Գ 7

Բան փառլանները որևէ այլ տեղից չեն, քան կրանդի Հուլիուսից²²², համալսարի մասին էլ ասում է՝ Գրեցիոր խաղաքը և և զամ գիշերո²²³։ Բան որոսման ու հողմի մասին միաժամանակ ասում է Ամալսը²²⁴, թե՛ ամվ ստեղծում է որոտումը և ստեղծում է քամին, նրա անունը ճիշդ ամենակալ է²²⁵։

Եվ ահապես՝ խնդրոք մի մարգարեն քաջ է թողել ու յոհել գին մյուսի միջոցով յրաջնում է։

Ուրեմն, եթե Գալթի միջոցով²²⁶ (հոգին) ասում է, թե երկիրը քրեյի վրա է, իսկ շորի և հասլու միջոցով թե Ուլսելի վրա է գտնվում՝ զրա վրա չպետք է դարձնել, ու էլ մարգարեությունները միմյանց անհաղակ համարել, որովհետև և այն է մշմարիտ, և այս հաստատու վերջորու օրինակ մարմնից, որի վերին մասն մ մորթ ու միս կան, մեղք՝ նյարդեր ու արյան խողովակներ, իսկ ներքին մասում զարույսը նույնպիսի մորթ ու միս և մարմին կա թե արյան երակներից վերև և թե երակներից ներքև։ Նույն ձևով էլ երկրն է քրեյի վրա որովհետև իր մեջ պարունակում է քրեյը և յրեյի ներքև վում է և՛ ոչնչի վրա հաստատված է անշարժոյն, և իր մեջ ամփոփած թովանդակում է քրեյի յույժ Հուլիուսնը։ Եվ երկու մարգարեություններն էլ միևնույն միտքն ունեն անտեղ որևէ հակասություն չկա։ Փանի որ մարգարեությունը տարբեր լողիներ չեն ամել, այլ՝ միևնույն հոգին, որը արժանի է համարել մեկին պատմիչ դարձնել զանազան իրողությունների, իսկ արիշներին՝ նրա կողմից քաջ թողնվածներին։

Այսպիսով՝ որ երկներքը չի պատվում, ոչ ասեն քան ի՞նչ չկար, քայց ստեղծվեց, արարած²²⁷ է և ոչ թե ինքնագո, հիւյսլ գոյակների օրինակները և Գրքի վկայությունները քաղա կան էին (դրանում) համագիշու խելամիտներին Բայց քանի որ նույն համադրության մեջ են մնում (նրանք, որոնք) ամեն ինչ կենդանի ու շնչավոր են համարում, (ուստի) չենք ծուլանա ըստ մեր կարողություն գրան ևս պատասխան տալ

Մատ. Մ. 1. 8. 29

* 56 u. Ա. 3. 1. 9. 13

ԵՐԲՈՐԴԻ ԳԻՒՐ

ՀՈՒՆԱԿԱՆ ԻՄԱՍՏԱՍԵՐՆԵՐԻ ՈՒՍՄՈՒՆԳ ՆԵՐԻ
ՀԵՐԳՈՒՄԷ

Ա

Աւսինք, — ասում են, — արեգակից ավելի արագ²² հրե-
սուն արում անցնելով քոյր աստղատենքով այսինքն՝
ամբողջ հրկեքով, հասնում է նույն տեղը, իսկ արեգակը
(այդ տարածութիւնն անցնում է) մեկ տարում: Երկինքն էլ,
մեկ ցերեկ ու մեկ գիշեր պատվելով իր շուրջը, վերադառնում
է նույն տեղը Եվ միայն յոթ աստղեր կան շարժուն, իսկ
մյուս քոյրը բեկնված են հրկեքում: Նրանք, որոնք շարժուն
աստղեր են — արեգակը, լուսինը ու Իսուս Հինգ աստղերը — ոչ
թե արեւելքից դեպի արեւմուտք են գնում, այլ՝ արեւմուտքից
դեպի արեւելք:

Եվ քերում են շնամապատասխանող մի օրինակ թե հրք
անիվը պատվում է և շրջանակի վրա մի մրջյուն է գնում արեւմտյան կողմից դեպի արեւելք, անիվի՝ դեպի արեւմտյան կողմը
ավելի արագ պտտվելու պատճառով թվում է թե մրջյունը
լոկեկից դեպի արեւմտյան կողմն է ընթանում այնինչ ոչ
թե արեւելքից դեպի արեւմտյան կողմն է գնում, այլ արեւմուտ
քից դեպի արեւելք և անիվն արագ պտտվելով է այնպես ցույց
ուսրիս

Ասում են հրկինքը օրքան դեպի վեր է նույնքան դեպի
խոր է, նույնպիսի էլ քոյր կողմերից հրկրի շուրջ է: Երկիրը
լիարկատված է ջրով, ջուրն ու հրկիրը՝ օդով օդը ջուրը և

երկիրը կրակով: Լուսինն էլ սեփական լույս չունի, այլ արեգակից է լույս ցայրիս նրան: Իսկ դա ասում են, այնտեղից է երևում թե ո՞ր կողմում արեգակն է լինում, այն կողմից էլ նրա վրա լույս է հայտնվում և արեգակի հեռու լինելու դեպքում նրան սակավ լույս է հասնում, աստիճանաբար մոտենալու հետ լույսը շատանում է, իսկ երբ մոտենում է նրան, լրիվ է զառնում. և երբ արեգակից այն կողմ է անցնում, սկսում է հետզհետե նվազել որքան հեռանում է, այնքան լույսը նրանից պակասում է. մինչև բոլորովին նվազում է իսկ երբ կրկին հանդիպում է, լույսից մի փոքր ցնկնում է և բա վրա հեռավորության պատճառով և որքան մոտենում է այնքան լույսը կամաց-կամաց շատանում է նրա վրա:

Ասում են նաև՝ լուսինը արեգակից ու բոլոր աստղերից ներքև է և, ներքև լինելու պատճառով, երբ ճիշտ արեգակի հանդեպ է լինում, այն ժամանակ արեգակը խավարում է. Զորս տարրերի փոփոխությունների պատճառն էլ³⁴⁸ համարում են աստղերը՝ որպես ինչ-որ կենդանիներ նվ այս բոլորն ասում են ձիգ ու ջանքով, որպեսզի կարծի տան թե երկինքը և լուսատուները կենդանիներ ու աստվածներ են:

Թ

Հիրավի, ինչպես երանելի առաքյալն է ասում, Աստծու իմաստությունը աշխարհը շնանալից աստծուն³⁴⁹ նվ ինչու զարմանալ նրանց վրա, որ աստվածներ էին կայծում երկինքն անշարժ մեծություն, լուսատուները՝ խիստ պայծառություն պատճառով, երբ (ուրիշները) փայտերի, քարերի, գազանների և ճիճուների մեջ անզամ աստվածներ էին որոնում: Նրանց կշտամբում է հենց իրենց բուն բարքը, որովհետև արարիչ որոնող ու աստված փնտրող են, բայց, միակ հշմարտին ուրանալով՝ քաղմաստվածություն մեջ սահեցին, ու մի տեղ կանգ չառան ու չհաստատվեցին: Աստված որոնելը զովետի էր արժանի, իսկ միայն մեկի փոխարեն քաղմաթիվ (աստվածներ) քարոզելը սաստիկ անօրինություն է:

³⁴⁸ Հմմտ Ա Կ Բ Թ Ա 31

Առավել ևս հոգեհոգի իմաստասիրները պիտի պահապանե-
վեն, որովհետև գիտութիւնը վերահասու լինելով հանդերձ
արարչին գիտութիւնը շնանալն ինչ ևս չի կրնար ինչ
քան ինչ ինքնագործ՝ որպէս ամեն ինչի սկզբնապատճառ, որը ոչ
ոքից չի առաջացել, այլ հենց ինքն առաջին ինքնագործ է
եղել նմանորով աստված ու արարիչ են համարում միտքը
երբորդ՝ շունչը, որը կոչում են ամեն քանի ոգի

Այն մէկ սկզբնապատճառից համարելով երկուսն էլ ցուց-
տվեցին, որ մոտեցան մշտնադիմ գիտութիւն գոնորին ասկայն,
երանցից առաջացած որիչ անթիվ իմանալի ու տեսանելի
աստվածներ երեւակայելով՝ իրենք իսկ փակեցին հազարի
գիտութիւն գոնորը, որովհետև աստծուն և իմանալի ու տես-
նելի աստվածներին պատկերացնում են արեգակի և (իր)
հառաջակներին նման, ամբողջ աշխարհն էլ աստծուն հազար-
ժական գոյակից համարում։ Նման որ ոգին իրեն ամեն ինչի
շունչ են ընդունում ամեն քանի մեք՝ և՛ երկնքի և լուսատու
ներքի, և կրակի, և ոգի, և ջրերի, և՛ հողի, միշտ անդամ
քարերի, փայտերի, ժառերի ու բույսերի արմատների մեք։
Նման այդ կենդանութիւնը ասում են բոլոր արարածները
իրա լուսնուկից են կախված, ինչպէս որ արեւի հառաջակ
ներք կախված են իր գնդից։ Նման մեք է ու բազում և բա-
զում է ու մեք, ինչպէս արեգակն է մեք ու բազում, որովհետև
ի՞նչ գունդ է և բազում հառաջակներ։ Բայց սա աշխարհն ըն-
դունում են ոչ բոլորը որովհետև փիլիսոփայական բազմազան
ուսմանքներ կան

Պիութեանը³⁸⁸ և պարիպատեցիականները³⁸⁹ միու-
թեամբ ու նախախնամութեան են ընդունում և մերժում են
աստվածներին զոր՝ մատուցելը։ Պիութեանը³⁹⁰ կարգ
սահմանեց՝ շնորհակցիների միտք շնորհ ու գինուց ձեռնադա-
ր՝ ինչ։ Նման (առաջարկեց) լուսնից վեր գտնվող ամեն ինչ ան-
լուսն իսկ երանից վար հողերներ՝ մահականացուներ համարել,

այլի (ընդունի) հոգիների փոխանցումը³⁶² մարմիններից մարմիններ, նույնիսկ անասունների ու ճիւղունների մեջ: Լր տւթյան կարգ սահմանեց և ապա իր տեւք աստված անվանեց

Իսկ պլաստոնականները³⁶³ ասածու (հետ ընդունում էին) և հյուսիսն,³⁶⁴ և՛ իդոսը³⁶⁵, որոնցից առաջինը նյութն է, երկրորդը՝ միայն մեկին հատուկ բան³⁶⁶: (կարծում էին, որ) աշխարհը ստեղծված ու ոչնչանալու ենթակա է, հոգին՝ անստեղծ, անմահ ու աստվածային, որը երեք կողմ ունի՝ բանական, ցա սունական և ցանկական: (Գտնում էին, որ) կանանց բուռ ըրիւք պետք է համարել, և ոչ ոք աստեմին կին չպիտի ունենա, այլ տղամարդիկ ում որ կամենան, կանայք էլ ախորժեն միմյանց հետ թող կենակցեն: (Քարոզում էին) հոգիները փոխանցելիություն³⁶⁷ այլևայլ մարմինների մեջ, նույնիսկ ճիւղունների ու սողունների մեջ: Միաժամանակ մեկից առաջա ցած բազմաթիվ աստվածներ էին սահմանում:

Ստոիկյաններն³⁶⁸ էլ ամեն ինչ մարմին կարծեցին և տեսա նելի աշխարհը աստված համարեցին Իսկ ումանք ենթադրեցին թե սա (աշխարհը) կրակի էությունից է գոյություն աստեղիկ նվ միաքր աստված որակեցին, իբր թե (այն) երկնքի ու երկրի բոլոր տարրերի հոգին է. գոյություն ունեցող ամեն բան նրա համար մարմին համարեցին, իսկ յուսաստունները աչքեր: Բոլորի մարմինները կոթատի ենթակա (ընդունեցին), հոգի- ներն էլ՝ մարմնից մարմին փոխանցվող:

Իսկ էպիկուրյաններն³⁶⁹ ասում են՝ «Սկզբնապես կային անմասնատելի ու անքաժանելի մարմիններ»³⁷⁰ նրանցից էլ գոյացավ ամեն բան: Եվ հանույքը ընդունեցին որպես լավ նպատակ ու (հայտարարեցին), թե՛ Ո չ աստված կա ու էլ ևս խախտնամություն, որ զնկավարի ամեն բան:

Մյուսնք են փիլիսոփաների ուսմունքները:

Ե

Բայց հեթանոսությունն սկիզբ առավ Մեկուքի³⁷¹ ժամա նակներից որովհետեւ երբ աշխարհ եկած մի քաջ անձնավո րություն մեռնում էր, նրա քաջության հիշատակի համար պատկերը ներկերով նկարում էին, և տիամարները այնտեղից

ստվորէլով հետզհետեւ պաշտում էին (այդպիսիներին) կոքերի ու արմանեկերի հանգամանքն էլ Արքահամի հոր՝ Քարայի օրոք (սկսվեց)։ Եվ այն օրերից յուրաքանչյուր ոք իր աշենս-առով նույնպիսի բաներ էր կերտում դարբինը դարբնությամբ, հյուանը՝ հյուանությամբ, արծաթագործն ու տղենագործը, քարաւայն ու բրուան էլ՝ յուրաքանչյուրն իւր արհեստով եւ այն ժամանակվանից յիմնադրված արմանագործությունը իւր (այդ) նշանակությամբ անցավ հզիպտացիներին, քարեյաշիններին, փոյազացիներին, փյունիկեցիներին և ապա հելլեններին, ալաիեֆն՝ հույներին, Կեկրոպսի³⁷² օրոք, իսկ հետո էլ ափնի շատ³⁷³ (տարածվեց) Կասնոսի³⁷⁴, Բեայի³⁷⁵, Գիոսի³⁷⁶, Ապոլլոնի³⁷⁷ ու բազմաթիւ տրիշների օրոք որոնց տալորդաքաղաք աստվածներ էին անվանում։

Եւ հույները հելլեններ եւ կոչվում Ելլադա երկրում (ապրած) Հեղինոս տնունով մի մարդուց Բայց ուրիշներն ասում են, թէ (այդ տնունը) այն ձիթենուց է, որ ինքնիքն թուսավ Աթենքում, որովհետեւ ձիթենին հունարեն ելեա³⁷⁸ է կոչվում։

Բայց հույները Համանից³⁷⁹ են, որը աշտարակաշինության զեկավարներից մեկն էր դրա համար ընտրեւ էլ մերողւպեւ են կոչվում՝ լեզվի բաժանման հետևանքով³⁸⁰ որովհետեւ բաժանուժը հունարեն մերիսմոս³⁸¹ է ասվում։

Առաջին կրօնները կոչվում էին խուժական սկյութական և լեթանոսական, մինչև որ եկավ Արքահամի աստվածապաշտությունը և վերացրեց զրանք։

Եւ հուդայությունը³⁸², որ հրեությունն է, Հուդայից³⁸³ է Հակոբի յորսորդ օրդուպ։ Քաղապրությունը³⁸⁴ (ևս) ներանից էր։ (Եույն) անունն էր տարածվեց հուդայական աժոթոջ ժուղովրդի վրա

Իսկ հրեությունից հետո (երևաց) քրիստոնեությունը Քրիստոսի անունով, որով (այդ կրօնին) հետևողները անվանվեցին՝ նախ Անտիոքում³⁸⁵։

Այդ՝ ինչպե՞ս առաջ էլ ասացինք երբ փրիսոփաները լաթում տեղ գտած քնական քրենքներով ասածուն են փնտրում

գոյնացիքն են արժանի, բայց դեպի քաղաքատեղաթոյսն հանգ
վելը և աշխարհը աստծուն մշտական գոյակից համարելը
սաստիկ անօրինութիւնն է: Եվ երանց վերաբերմամբ հարմար
է գայիս առաքելական այն խոսքը, թե՛ «Ճանաչեցին տա-
ծուն, բայց որպէս աստված չփառալորեցին»:

Իսկ աստծու փառալորումն այն կլինե՞ր, եթե աշարածնե-
րից դատ պահած լինեին արարչի պատիվը որովհետեւ հենց
աշարածները, յուրաքանչյուրն իր շարժումներով ու փո-
փոխութիւններով, արարչի մասին են հայտնում եվ եթե
անխոս ու անմոռնէ աստղերը, երկինքը, արեգակը լուսինը
ըստ երանց ցնդարանութիւն՝ աստվածներ լինեին, պատ-
ճառը (արարչի) ինչո՞վ տվելի կլինե՞ր հետեանքերից
(արարածներից). նամանավանդ, երբ նրա իսկ միտքն
ու շունչը.— եթե կարելի է աստծուն շունչ վերագրել,— հա-
մարում են թուրք՝ թեոլոթով շնչավոր ու անշունչ արարած
ների (գոյացման հիմքը)՝ նրա էութիւնից (քիած) Մաստիկ
անօրինութիւնն է աստծու իսկ էութեանը հասուկ կենդանու-
թիւնը հավասարապէս վերագրել հոգևորների շնչավորե-
րին ու անշունչներին և ոչ թե առավել ստեղծական (համա-
րել այն) կենդանութիւնը (որ կա) հրեշտակների, դևերի ո
մարդկանց մէջ, որոնք բանականներն ու մտավորներն են
և մյուս շնչավորների մէջ (եղողը)՝ թեական կենդանութիւն
միավորված ու կազմված շորս նյութերով, որոնց խախտվելու
դեպքում խափանվում է նաև նույն շորս նյութերի միջի կեն-
դանութիւնը:

Հրեշտակներն ու դևերը ոգի ունեն իսկ մարդիչ շունչ
(հոգի): Հետևաբար իրենց իսկ խոսքերից չե՞ն սմայի նրանք,
որոնք, անստեղծ, անմահ ու աստվածային շունչը (հոգին)
աստծու էութեանից համարելով միաժամանակ (դրա) տա-
րանքներն ու պատիժները հանցավոր շնչերի են վերագրում:
Ետին հայհոյանք է (տակը) թե աստծու էութեանը բաժան-
ւում է մասերի, կտտորակվում բազմաթիվ շնչերի, և կամ թե՛
իր էութեան կեսը տանջում է մյուս կեսին, կեսը փառքի մէջ է

կետք անալգանքի մի մասը¹⁰ երանության մեջ է մշուել զժողովրդի.

Եվ դարձյալ ասում են՝ «Եթե ամեն բանի մեջ կենդանություն չկա, (այս) ինչպե՞ս է, որ ամեն ինչ շարժվում է. սերմերն ու սունկերը, չոզի մեջ ընկնելով, բուսնում են, մարդկանց և անասունների լիզերի մեջ ընկած սերմերը ծնունդ են տալիս ու ամում»:

Մենք ևս չենք ուրանում դրանք, որովհետև փորձն ու իրողությունները այդպես են ցույց տալիս: Բայց հարցն այն է՝ որ այդ կենդանությունը առածու էության կենդանությունը չէ, այլ ստեղծական կենդանություն է՝ բանականների ու մտալորների մեջ տարբեր անասունների ու (մշու) բույր շնչավորների մեջ տարբեր, այլև տարբեր բնականների մեջ ինչպե՞ս սերմերի (և՛ բուսականների, և՛ նրանց) որոնք մարդկանց ու կենդանիների լիզերի մեջ են ընկնում: Գրանցից առաջինն ու պատգամներ մարդկայինն է, որի մեջ կա բնական կենդանությունը՝ ըստ մարմնի և սքանչելի բանականը՝ ըստ շնչի (Նոգու): Որովհետև մարդկանց մարմինը ևս շորս նյութերից է կազմված, իսկ Նոգին՝ շորս բաղադրիչ նյութերից չի (բաղկացած), այլ՝ պարզ ու նուրբ տարրից: Բայց անասունների (կենդանությունը) նույնպիսին չէ, այլ բնական էություն մը ու բնազդով է՝ սերմերի (կյանքը) ևս նույնպիսին չէ, այլ՝ բնական և անշունչ ընթացումով:

Է

Հուսատուների մեջ նույնպես չկա բանական կենդանություն, այլ (կան) բնական ու ընթացական շարժումներ: Այս պատճառով էլ ոմանք ենթադրեցին, թե դրանք վարդի հրեշտակներն են: Բայց մենք Սուրբ գրքի հետքով գնանք, որն անձրևների մասին ասում է թե՛ «Աստված երկրի վրա դեռ անձրև չէր թափել»¹¹ Ոչ էլ սատանան օդը շարժելու ու փոփոխելու իշխանություն ունեւ, ինչպես ոմանք ցնդաբանեցին՝ օգտագործելով առաքյալի այն առածը՝ «Ըստ այս օդի իշխանության իշխա

¹⁰ Ծ ե ե դ Բ 5

նի * Նրան²⁸⁷ այս օգի իշխան է կռում երկնքից ընկնելու և օգի մեջ թափառելու պատճառով Բսկ դա պարզ է այնտեղից, որ ընչա խաղար օգիս²⁸⁸ է ասում, որպեսզի ցույց տա որ կործանվելի ու լույսից խաղարի մեջ (է ընկել) և նա օգի մերթ անձրևների, մերթ ձյան, մերթ կարկուտի փոխող չէ

Բայց որ դա աստծու գործն է և ոչ թե սաստանայի, սուրբ Հոգու միջոցով Դավիթը²⁸⁹ անմիջապես կտաի, թե՛ սերկրի ժայրերից ամպերն է հանում և փայլակները անձրևներ է դարձնում, իր շահմարաններից Հողմերն է դուրս բերում²⁹⁰, եվ դարձյալ, թե՛ Վելուն է դեռում քրդի նման, եղյամ է ցանում փայլու նման, սասույց է թափում պատանների նման...²⁹¹ և աղպիտի ուրիշ բաներու Մի մարգարե էլ ասում է թե՛ սկանչում է ժողի քերքը ու դրանք թափում երկրի երեսին²⁹², Բսկ Հոթն ասում է, թե՛ ըն՝վ ծնեց անձրևի շիթերը, ու՛մ որովայնից են ելնում սառնամանիքները և եղյամք երկնքում ո՛վ ծնեց, որն իջնում է ժորացող քրի նման²⁹³, (Դա նրա համար է), ու (աստված) ասի թե շիմ գործն է և ոչ մեկ ուրիշին:

[Լուսատուները շարժելը նույնպես Իրա (աստծու) խոսքի գործն է և ոչ մեկ ուրիշի եվ ոչ թե յի թ աստղերն են միայն շարժուն ու մյուսները՝ անշարժ, այլ բոլորն էլ շարժուն են մի մասը դանդաղընթաց, իսկ մյուս մասը արագընթաց եվ ինչպես վերն ասվեց, (դրանք) երկնքում բեկեղած չեն, այլ շանչանի²⁹⁴ նման պատյառ են գործում՝ մերթ երևալով, մերթ էլ ժամկվելով²⁹⁵, եվ աստվել ժողրանքի արժանի է (այն), որ (ասում են,) թե արեգակը արևմուտքից դեպի արևելք է գնում Բսկ (եթե աղպիս է,) ինչու արևմուտքը արևելք չեն կռում, արևելքի էլ՝ արևմուտք

Այլև ասում են՝ Օնրեգակը քնավ ոչ մի տեղ չի մտնում և շմտնելն այնտեղից է հայտնի, որ գիշերը նրա լույսից լուսանի

* Ե փ Ե ո ի, 2

* Հմմտ Ե փ Ե ո 2 12

Ս ւ զ ժ Ժ(9 7

*** Ս ւ զ ժ, Ժեկ 16 1

**** Ա ժ ւ զ ո Ե 8

Հմմտ Ի ո թ 12 9

ս մասնի մեջ լույս է ծագում, որովհետև ինքը գնացած, հետո
գաժ լինելով, երկնքի ուրիշ կողմերում է գտնվում:

Իսկ եթե հարցնես **ՎԻՆ** որ նա (արեգակը) գիշերը երկնքում
է լինում, խաղաղը, որ իջնում է որտեղի՞ց է լինում, կպա
տասխանեն՝ Ենթերի ստվերից է լինում:

Իսկ այնտեղ, վերը՝ երկնքում, խաղաղը որ լինում է որ-
տեղի՞ց է լինում. մի՞թե պարզ չէ, որ (արեգակը) մի տեղ թաք-
նվում է գիշերը, ինչպես մայրամուտից կարելի է տեսնել,
որովհետև կարծես վերևից ներքև է իջնում, իսկ կրկին ծագե
լիս կարծես ներքևից վեր էլնելով՝ բարձրանում է:

Եվ իզուր է նրանց մեծ-մեծ խոսելը, երբ երկնքին այնքան
մեծություներ են վերադրում՝ երկրի համեմատությամբ քանի
որ Աստվածատուր գիրքը Ծերկիքը թվով է ասում, երկիրը
բլով²⁸¹, իսկ թիզը Ըլից մեծ չէ:

Ը

Գարնալ (պեղում են,) թե լուսինը սեփական լույս չունի
(Գրանով) նախ ժխտվում է իրենց ասած այն խոսքը թե (լուս
ն ի) մեծանալու ժամանակ ամեն մի առարկայի մեջ աճում է
այնտեղ եղող²⁸² հյուսիք. լրանալու ժամանակ լցվում է, պա
կասելու ժամանակ՝ պակասում, ինչպես որ հենց փորձն ու
խրոսթություններն են ցույց տալիս թուրք մահդեն (կակների)
ուղեղների և ծառերի ու տունների միջի խոնավությամբ
եվ եվրոպայում ժովերի ինչ-որ տեղեր կան, որոնց ջուրը
լուսնի ամելու հետ ամում է, լրանալու հետ լցվում է, իսկ
լակասելու հետ՝ պակասում: Երանք²⁸³ այնքան են շանդգեա
ցած, որ նույնիսկ ուղում են թուրք մարզկանց աշերքը կա
պել, որոնք գիշերը արևը մտած ժամանակ լուսնի լույսն
ավերի պայծառացած են տեսնում:

Ինչպե՞ս կարող են ընդունել, որ անկենդան լուսինը արե
գակից ավերի արագընթաց է՝ ասելով, թե նա երեսուներորում
է կտտարում իր շրջապատույթը, իսկ արեգակը՝ մեկ տարում:
Այդ հերքու է են խրոսթություններն ու փորձը, ինչպես և Աստ-
վածատուր գիրքը, որն ասում է, թե՝ Մտեղծեց երկու մեծ
լուսատուները և դրանք դից երկնքի հաստատությամբ մեջ:

եմ որ պիտոյի արեգակի պայծառութիւնն առաջնութիւնը ցուց
տա առաջ է՝ շնորհիւ մեծ լուսաստուն ցերեկվա տիրա
պետութիւն համար, և փոքր լուսաստուն գիշերվա տիրապե
տութիւն համար նաև աստղերը* Ուստի պարզ է որ
լուսաքան լուսն ստեղծված է իր գործութեամբ և մեկը մյուսից
չի ստանում իր լույսը:

Լուսնի անկն ու նվազելն էլ իմաստասերները որպէս ինչ-որ
պատշաճի տակ մտնել ու ելնել են համարում: Եմ (իբրև)
փաստարկ մատնացուց են անում այն որ պատահում է
երբ (լուսինը) անում ու լրանում է, գեղի շուրջ քան է կազմ
վում²⁰⁴, որպէս թէ անոթերի փոքր-ինչ բացվածքի միջից
նշույլներ երևային:

Եմ դարձյալ՝ եթէ արեգակի խաղաքման պատճառը լուս
նին հանդիպելն է, (այդ) երբ լուսինն է խաղաքում, Երան
ի՞նչ է հանդիպում եթէ աստղի հանդիպումն են պատճառ
համարում քայք չէ՞ որ երկնքում չենք տեսնում այնքան մեծ
աստղ, որ լուսնին հանդիպելիս կարողանա ծածկել այն:
(Լուսնից ավելի ցած էլ աստղ չկա որ նրա տակ հանդիպելով
խաղաքենք այն)²⁰⁵:

Այլն՝ եթէ լուսինը կարողանար արգելք լինել արեգակի
լույսին խնայպես իր լույսը կսփռեր երկրի վրա, որպէսզի
ցերեկը գոն լուսնյակ գիշերվա նման երևար և ոչ թէ թու
րովին խաղար:

Սակայն հշմարիտ է Գրքի խոսքը, որ ասում է, թէ՝ ակերեակը
պիտի փոխեմ խաղարի և լուսինը՝ արքանս²⁰⁶, որպէսզի ցուց
տա որ ինքը (աստված) լուսաստուների տերն է, լուսավորում
և խաղաքեցնում է (նրանց) արևապաշտներին ու լուս
նապաշտներին կշտամբելու նպատակով:

Եմ հնարավոր չէ որ լուսինն իշնի երկրի վրա—ինչպէս կա
խարդները տեսնելով որ լուսնի կնքպարանքը երբեմն աստ

* Ժ և Ե, Ա, 16

** Ամս 3 ո վ է Լ Բ 31

Ժու հրամանով արյան գույն է ստանում շաղակրատում
են, թե լուսինը դնի է նմանվում, թե (խրենք) կարող են լուսինն
խեցնել: Անկարելի է դա, (ինչպես և այն), որ շատ աշխարհ-
ներից մեծ կողոպ ժի բան գործի՞նք կալում տեղավորվի, կամ
ստինք շունեցողը կթվի:

Իսկ որքա՞ն տե՛համար քյուրերով կախարդներ կան երկրի
վրա եթե երանցից յուրաքանչյուրը կարողանա լուսինն ի-
ջեցնել³⁰⁴ երբեք թույլ չէին տա նրան երկինք բարձրանալ
նվ թե երբեք չի իշխում, այնտեղից է հայտնի, որ ոչ ոք չի տես-
նում ոչ նրա իշխելը, ո՛չ էլ բարձրանալը: Իսկ եթե կանգնեա
և ուշադրութիւն գարձնես, շուտով (կնկատես,) որ մթնած
գունեղը քիչ-քիչ լուսավորվում է մինչև որ բոլորովին
լրանում է: Ուստի եթե իշխելու որևէ հնար լիներ թեև իշխելը
ոչ ոք չէր տեսնի, ապալս բարձրանալը բոլորն էլ կտեսնեին:
Ընայ լուսատուներին այնքան բան է հասուն, որ տրեհն նր
շաններ՝ Ժամանակների, օրերի և տարիների (որոշման) հա-
մարա, — ինչպես ասում է Աստվածատուր գիրքը³⁰⁵:

Արդ եթե որոշ աստղեր կա՞մ տաքերի, կա՞մ ջրտեղի նը-
շաններ են լինում, ոչ թե որպես ինչ-որ կնկանիներ են լի-
նում, այլ որպես աստծու կողմից այդ բանի համար հաստատ
վածներ, որպեսզի աստծու արարածների մեջ տեմասն մը
նացողներ լինեն: Եվ հունական իմաստասերները նրանով
են մեղադրելի, որ, պատճառը թողած՝ հետևանքներն են պաշ-
տում³⁰⁷, ինչպես երանելի տաքյալն է ասում թե՛ Եմատու-
րեցին ու պաշտեցին ասեղծվածներին և ոչ ասեղծողին³⁰⁸:

Գարնյալ ոչ թե տուր է շրջապատում երկիրը, ինչպես տ
սում են նրանք, այլ երկրի մեջ ու նրա վրա են շրերը և երկ
րից այն կողմ ոչնչութիւն է, և ոչ թե ջրեր: Նրանց թող վը
կայեն Հերակլեսի արձանները³⁰⁹, որոնց վրա ասում են
գրված է թե՛ «Այստեղից այն կողմ ոչ ոք թող չհանդգնի գը
նալ»:

³⁰⁴ Տե՛ս Ե ե հ գ., Ա, 14

³⁰⁵ Հմտ Հ ա ո վ մ., Ա 25

Օգն էլ խառնված է ջրերի ու շողի հետ: Եվ որ ջրերի հետ
 օդը խառն է երևում է ջրային կենդանիներից, որոնք ջրերի մեջ
 օդի կենդանությունն են ծծում: Իսկ որ նույն օդը խառն է հողի
 հետ, անհնայտորեն երևում է այն գոլորշուց որ քարձքանում
 է երկրի կրճերից, երբ անձրև է եղած լինում, ու արև է անում
 Որ օդի հետ էլ կրակ է խառնված, բացահայտորեն ցույց են
 տալիս կայծակները, որոնք առաջանում են քամու և ամպե-
 րի՝ միմյանց հետ շփվելուց: Եվ քաղի դրանից, եթե ազդեալ
 ազանկու վրա ջուր թափեա ու արևի առաջ պահեա, արևի լույ-
 սը, մտեկով պայծառ ապակուց ու անցնելով հստակ ջրի և
 օդի միջով, կրակ կառաջացնի: Եվ որ ջրերի հետ կթակը խառն
 է պարզորոշ երևում է ջրից դուրս բխած այն քարերից, ո-
 ռոնք միմյանց շփելով՝ կրակ են հանում և եթե գիշերը ծո-
 վափին կա՛ղնեա ու ջուրը ցայտեցնեա յույսի նշույլնեյ կրեկ
 բեկվեն:

Ջրի մեջ ապրող կենդանիներն էլ կազմված են շորս նյութե-
 րից՝ հողից, ջրից, օդից ու կրակից: Այդպես են և ցամաքում
 գտնվող բոլոր մարմնավորները: Քանի որ աստված աշխարհն
 աշդպես կազմեց նախ շորս սկզբնանյութերը բաժան բա-
 ժան ստեղծեց, ապա նրանցով բաղադրեց ամեն բան: Եվ ամեն
 ինչ մեկ արարչի գործն է՝ նույն արարչին էլ պեկավարում ու
 խնամում է բոլորին:

ԺԱ

Եվ այն յեա է, ինչպես նրանց փոխադրանքի պարագլուխ
 Պառթապարան ու պերիպատետիկյաններն են ասում, (իբրև)
 ամեն ինչի սկզբնապատճառ՝ (զոյություն ունի) մեկ միություն
 այլն՝ նախախնամություն²⁹⁹ և ընդունում են, որ նախա-
 խնամությունը ոչ թե նրանից է, այլ ինչ-որ առանձին գոյու-
 թյուն է իսկ (Պառթապարս) ինչպես որ ամեն ինչի
 սկզբնապատճառ է ներկայացնում մեկ միությունը, եթե
 նախախնամությունն էլ նրանից համարեր, գեղեցիկ ու գո-
 վառանքի արժանի սահմանում տված կլիներ: Բայց քանի
 որ սկզբնապատճառն ուրիշ ու նախախնամությունն էլ ու

Երէնից է համարու մ գալստականքի է արժանի և ոչ թե հար
գանքի:

Իմ գալնայլ որ շտապարկեց աստվածնէ ին գո Իստա
ցնէ, գրանեով գովելի է, բայց որ հայտնապես շարարողեց, թե
մեկ աստված կա և ոչ թե բազում, գրանեով խիստ պախալայա
կելի է:

Գովելի և աստվել գովելի է, որ կյրքերի ու ցանկություննելի
հաղթանարման համար ուտելիքներին հանդեպ սակտվապետ
գտնելեց բայց որ ընդունեց հոգիներին փոխանցումները մարմ-
նից մարմին⁴⁰⁰, գրանեով խիստ մեղադրելի է: Որպես թե ար-
դար մեռելներին հոգիները ուրիշ սուրբ մարմիններին՝ կա մ
մարդկանց, կա՛մ մարտւր անասուններին մեջ են փոխադրում
և դա իրքն հաստուցում է լինում նրանց՝ քորի դորձերի դի
մաց: Իսկ մեղադրներին հոգիները, (իբր,) փոխադրում են
կա մ մարդկանց, կա մ գաղաններին միջատներին ու սողուն
ներին կեղտաւ մարմիններին մեջ և դա նրանց աստուցում է
լինում՝ շար գործերի դիմաց:

Եմ էթե մարմնական կրքերի խափանման համար էր ասա
հարկում միս շուտել, լավ ու արդարացի էր անում բայց էթե
ինչ-որ պիղծ արարածից հրաժարվելու նկատաւումով էր
առարարելում, շատ վատ էր անում⁴⁰¹, Սակայն հայտնի է՝
այն պատճառները, որոնց հիման վրա առարարելում էր շո
տել շնչավորներին միջը որպես թե մեղաններին մեջ աստվածա
լին հոգի կա, և այդ պատճառով չպետք է ուտել կենդանիների
միսը: Գրա համար մոգերն էլ նախ գտնում են⁴⁰² անասունները
և ապա սպանում, որպեսզի անզգա գրաւթյամբ մարմին
ներից շունչը դուրս գա: Այն էլ չգիտեն որ երկու մահով են
ուղանում մեկ գոհնելով⁴⁰³ և մեկ էլ՝ վիզը կտրելով:

Պյութագորասը եռլեղես և լի առաջարկում անասուններ
գոնաքերել հեթանոսական աստվածներին, որպես թե պետք
է աստվածներ գոհաքերել աստվածներին որովհետեւ անա
սուններին մեջ աստվածային հոգի է ընդունում Իսկ (գա)
երևում է այնտեղից, որ առաջարկում է երկրպագել բայց
չ գոհել:

Խիստ անվայել բան էր նաև լուսնից վեր ամեն ինչ անմահ
ամադելը: Հայտնի է որ այդ ամենը աստվածներ էր կարծում

և, երանելից ներքև եղողները մահկանացու համարելով ցույց էր տալիս, թե կրակը, օդը և հողը ինչ-որ կենդանիներ են ու մեռելու մ են: (Սակայն) դրանք ոչ կենդանություն են զգում ո՛չ էլ մահվան ներդործությունը: Դա հաստատվե է շնչավորներին և ոչ թե անշունչներին:

Նմ հնգամյա լուսթյունը, որ սահմանեց նոր⁴⁰⁰ աշակերտելու եկողների համար, թեև մեծ համերդատարություն օրինակ էր որովհետև շէին համարձակվում որևէ բան հարցնել, այլ միայն լսում էին սակայն խիստ օգտակար էլ շէր: Փանի որ եթե մեկը հնգամյա մամանակից վաղ մեռներ, թեկուզև լսած լինելուց շատ խիստ իմաստնացած լիներ, ոչ ինքը կվայելեր իմաստությունը, որովհետև շէր համարձակվել խոսել, ոչ էլ ուրիշ մեկը, որովհետև շէր լսել երա իմաստությունը:

Նմ որ աստիկ հիմարություն է հետո ասում են ինքն իրեն աստված անվանեց: Դա երան պատահեց խիստ հպարտությունից, որովհետև նա շվարվեց ըստ իմաստունի խոսքի, թե՛ լորքան էլ մեծություն հասնես քեզ խոնարհություն մեք պահիր⁴⁰¹:

ԺԲ

Իսկ Պլատոնը⁴⁰² որ կականությունամբ է ընդունում և աստ ժուև, և հշուլին ու իդոսը⁴⁰³, ցույց է տալիս, թե աստված ձևերի արարիչ է և ոչ թե էությունների Աշտեղից օգտվելով ադանդավորներն էլ նույն ձևով ցեղաբանում են, թե ինչպես որ աստված էր էությունամբ (աստված), նույնպես էլ հշուլին է և իդոսը, այսինքն՝ ամենին ինչ-որ առանձնահատուկը⁴⁰⁴: Ինչպես աստծու նարտարգործությունը, հշուլի նշուլն էլ առանձին էր և (աստված) կարողացավ միայն կերպարանքի բերել խառնիխուռն շարմվող հշուլին, և ոչ թե, որպես ամեն բանի կարող՝ անդությունից գոյություն բերեց ամեն ինչ: Սրանով թուլություն է վերագրվում աստծուն, (որովհետև ասվում է,) թե (աստված) ուրիշից նշուլ մուրալու կարիք

զգաց Աստված դուրս է գալիս ոչ առավել, քան արհեստավոր ներք, և թե նրանց նման նյութի կարիք է զգում:

Եվ աշխարհը ստեղծված ու ունշանալու ենթակա է համարում (Պլատոնը): Նրանք էլ (նույն աշխարհը) ես և ուրիշները աստծուն մասագոյակից (են ընդունում):

Եթե (աշխարհը) ստեղծված ու ունշանալու ենթակա է (ասպ) ինչպե՞ս մշտագոյակից կլինեք աստծուն: Իսկ եթե մշտագոյակից է համաձայն նրանց այն ասածի, թե ինչպե՞ս առարկայի ստվերը երբեք չի հեռանում աղաթկայից, այնպես էլ այս աշխարհը անքատ չէ աստծուց, (եթե այդպես է), իդուր է (ուրեմն,) ասել, թե այս աշխարհը ունշանալու ենթակա ստեղծված քան է: Սակայն համարձակվում են անօրինաբար այն էլ ասել թե ինչ որ ստվերի պատճառն է մեքսեղից վերանալու է: Իսկ եթե այդ չլինի, և հենց չի էլ լինում, ոչ էլ ստվերը մեքսեղից պիտի վերանա եվ անսեղի են այդ ցնդաբանությունները:

Եվ եթե շնչերը (հոգիները) աստծու էությունից լինելու պատճառով անստեղծ ու անմահ են, (ասպ) նրանց մեք որսեղից են ելնք մասերը (հատկությունները)՝ բանականը ցասումնականն ու ցանկականը: Որովհետեւ թեպետ (դրանցից) մեկը (բանականը) կա աստծու մեք, որը ամբողջ բանականություն թյան աղբյուրն է բայց աստված ցասումից ու ցանկությունից վեր և գերծ է, քանի որ աստվածային էությունը առանց կրթերի ու առանց (նման) հատկությունների է:

Եվ եթե ինքը (Պլատոնը), ինչպես ասում են, հանուն առաքինությունների կույս հեռացավ աշխարհից, ուրիշներին ինչպե՞ս էր առաջարկում կանանց քոյորինը համարել և ոչ թե միայն սեփական կեռք հետ լինել:

Եվ ինչու ես էլ, առաքինների նման աստվածային շնչերը (հոգիները) համարում էք փոխանցվող մարմնից մարմին, մինչև անգամ սողունների ու նիճունների մեք: Նրա հարցյանքը, բոս իր անօրինություն⁴⁰ դնում է բուն իսկ (աստծուն) որպես թե (աստված) իր կեսը իր մեք է պահում և կեսն էլ սողունների ու նիճունների մեք տանքում է: Դա հասուկ չէ նրան, որը անբաժանելի, անփոփոխ^{40b}, անարտհիլի ու առանց մասերի է:

Եվ եթե ինչպես նրանք են գուրա տալիս, մենկ աստուծոց
բազմաթիվ աստվածներ են առաջացել, ինչու՞ ոչ թագմաթիվ
աշխարհներ կան, ոչ թագմաթիվ երկինքներ ոչ թագմաթիվ
արեգակներ ոչ թագմաթիվ երկիրներ Բայց գուցե իրենից
զատարկ աստվածներ հորինեց իսկ դատարկ աստվածներն
ու՛մ են պեռք

ԺԳ

Իսկ նշումապաշտ ստսիկյանները⁴⁰⁹, եայնչով այս սե-
սանելի աշխարհին, ամեն ինչ⁴¹⁰ մարմին կարծեսին և տես-
նելի աշխարհը աստված ամարեցին Փիլիսոփաներից նրանք
որոնք ազանդամիտ են, չկարողացան ինքնուրույնաբար մը
տածել, ոչ էլ կամեցան ուրիշներից սովորել, թե կա իմանալի
մի գոյություն, որ շարժում է տեսանելի (առարկաները), և
աստված պեռք է ընդունել (այդ) շարժողին, ոչ թե շարժող
ներին.

Իսկ ելանցից սմանք աշխարհի գոյացությունը կրակի էու-
թյունից են կարծում արեգակն առավել զարմանալի հա-
մարելու կրակի էությունն էլ ավելի սաստիկ ընդո նեյու
պատճառով եվ ուշացրություն զարմեցնող մտքի վրա (ու
իմանալով) որ նրանով ամեն ինչ կարող են նկատել, այդ
պատճառով միտքը աստված համարեցին՝ որպես երկնքի, երկրի
ու նրանց մեջ գտնվող ամեն ինչի շուռնը, իսկ լուսատուները
ուլքեր։ Նրանք, անվայել անմասնություններ լինելու պատճառով
պատասխանե արժանի չեն.

Նրանք, ուրիշների նման, մալ մինը համարում են կորստի
ենթակա, իսկ շնչերը մարմնից մարմին փոխանցվող, որը
չեն կարող ապացուցել ոչ իրենք ոչ էլ իրենցից ավելի խե-
ղճները. որովհետև քուրը էլ ասասպեյներ են հորինում⁴¹¹,
եվ թեպետ մի մասը հասավ ճշմարտությունը, (սակայն) չը
միաց ճշմարտություն վրա

ԺԴ

Իսկ Հպիկուրյանները⁴¹² աշխարհը համալում են լրիվ ինք
նագո⁴¹³ Իբր թե նախապես փոշու Լանը հատիկներ էին շարժ

վում ինչպես որ շողը երգիկից ներս բնկնելիս նրա մեջ ինչ որ փռելահատիկներ են երևում: Սկզբնապես, ասում են, մարմիններն այդպիսին էին՝ անարոհների ու անբաժանելի, որոնց թանկարացումով կազմվեց նույն այս աշխարհը, և թե՛ ոչ աստված կա, ոչ էլ նախախնամություն, որ ղեկավարի աշխարհը: Արդ փրկիստփաներ սրանց արհամարհում են⁴¹⁴ և ամենևին էլ չեն համարում (հատուկ) ուսմունքի հետևորդներ: Նրանց լերարեքմամբ է առաքյալն ասում, թե՛ ունիաարում շրջում էին առանց աստծու⁴¹⁵: Նրանք այնքան կամակոր ու համառ գտնվեցին, որ մինչև իսկ⁴¹⁶ փրկիստփաների աստվածների անբան շատ նախիրներին և ոչ մի ստաված լընդունեցին հետևում ևս, թե ստահակությունը ինչքան է բռնացել (այդ պիսիկերի) բմբռնողությունն վրա, որ (նրանց) մինչև անգամ անա տված է հն աքրել աշխարհի:

ԺԵ

Հեթանոսությունն սկիզբը ասում են Մերուքի⁴¹⁷ օրորելով: Աշտեղից պարզ է, որ մինչև այդ աստվածապաշտներ կային, և աշխարհի սկզբից կար աստծու հնկողեցին, որի մասին Դավիթն էլ, սույր հոգուց սովորելով, աղոթք էր մատուցում (ու ասում), թե՛ Հիշի րբ ու հնկողեցին, որն ասացար սկզբից⁴¹⁸:

Թեպետև հեթանոսությունը մուտք գործեց աշխարհ սակայն աստվածապաշտությունն ամենևին չպակասեց: Եվ սա այնտեղից է հայտնի, որ Աբրահամը⁴¹⁹ հեռանալով հեթանոսների մոտից, եկավ⁴²⁰, շանդիպեց աստվածապաշտների՝ բարձրորալ առածու քահանա Մելքիսեդեկին⁴²¹, — իսկ քահանան (բահանա) էի կոչվի, և թե ինքը մոզովորդ լուծի, և Աբրահամը⁴²², որ միայն աստծու անունով էր խոսում Աբրահամի հետ և ոչ թե դեերի եվ Հոթի⁴²³ բարեկամներն ու նդիուսը ևս⁴²⁴ միայն անհնալալ աստծու անունով էին խոսում նրա հետ:

* Տե՛ս ԵՆԵՊ, ԺԳ 18

** Տե՛ս ԵՆԵՊ, 1

** Տե՛ս ՅԵՐ, 18:

Այլ աշխարհային աստվածաբանական հրեական շրջանից աստվածաբանական աստվածաբանությունը ինչպես մարգարեն հրեականության փանային ներքին էր աստվածաբանական հրեական, թե՛ ռեալիտի տեղեկություն իրեն-կարկում ու պատարագներն են մատուցում իմ անվանը¹¹ ցույց տալու համար, թե թուրք դարերում աստվածաբաններն էր ինչ, որոնք պատարագներում էին կատարում¹²

ԺԶ

Բայց ասում են, — ինչու՞ ուշացավ Քրիստոսի գալուստը և այնքան ազդեցիկ էր աստվածաբանականությանը

Եթե (աստված) թուրք դարերում աստվածաբանությունը քարոզիչներ ուղարկած չլինեի, թե՛րևս այդպիսի խոսքերը տեղին չլինեին, բայց որ երբեք շեղարկի (իր մասին) տեղե-կություն և տալուց, չհավատացողները թող իրենց մեղադրեն և ոչ թե աստծուն:

Քրիստոսը չեկավ աշխարհի մանկության շրջանում, որովհետև մանուկներին պետք էր կաթ ու թե՛ ամուր կերակուր և ոչ էլ (եկավ) երիտասարդության երանգուն շրջանում, երբ ելնի թափվում էր դիվապաշտության մոլորությունը: Այլ նախ վարժեցրեց քարոզիչներին ու մարգարեներին միջոցով իրեն (անուշում) կաթով, և ապա եկավ տալու կատարյալ վարդապետությունը՝ որպես ամուր կերակուր Քանի որ և յեթալին ոչ ոք ամուր կերակուր չի տալիս, մեծամեծ գաղտնիքներ չի հայտնում, ոչ էլ ժանրակցի խոսքեր է ասում միևնույն որ կատարյալ չափահասության դա:

Ինչպես որ առաքյալը, ամբողջ մարդկության կողմից իրեն խոսք վերապահելով, ասում է՝ Նրբ երեխա էի, մտածում էի որպես երեխա, բայց երբ տղամարդ դարձա երեխայակներ մի կողմ գցեցի¹³, որպեսզի ցույց տա թե աստ-հասակում աշխարհի մեջ հասավ կատարյալ գիտության, որովհետև այս աշխարհում կարելի է հասնել գիտության: Մեկայն կատարյալ գիտության վայելման կողմից և իրեն,

¹¹ Տե՛ս Մատթ., Ա 11

¹² Տե՛ս Ա. Կոր. Ե Թ, ԺԳ 11

և ուրիշներին ասելով, թե լինում շատից քիչը գիտենք, բայց երբ դա հասունությունը (գիտությունը) դեմ աս դեմ կտեսնենք»⁹

Ուրեմն պարզ է, որ աստված ամենակարող ու ամենաբազմ է և կարող էր աշխարհն ստեղծել ավելի վաղ՝ Նախնական ժամանակներում՝ Սակայն կամեցավ ոչ շատ վաղ ստեղծել, ոչ էլ շափազանց ուշ, այլ՝ երբ հարմար ու պատշաճ լիներ, որ վաղ ստեղծելու դեպքում գոյացողները չվնասվեին՝ կարծն լով թե մշտագոյակից են նրան, այլև ուշ ստեղծելու դեպքում կասկած չլիներ թե (աստված) անզոր է և՛ առաջին և՛ միջին, և վերջին մասածումների համար:

Նաև մարդուն, որին ուզում էր ամեն բանի ժառանգող դարձնել, ժառանգությունից առաջ շտեղծեց այլ Նախ (ստեղծեց) էյկիենքը, երկիրը, ջուրը, կրակը, օդը, բույսերը սունկերը, գազանները, անասուններն ու թռչունները: Նախ (ստեղծեց) սունը, ապա տանտիրոջը՝ Նախ՝ ունեցվածքը ապա ունեցողին, Նախ ժառանգին, ապա տիրոջը, որպես գի այնպես լիներ, որ երբ կախյալները հետո ստեղծվեին տիրապեհող դարձածը վնասակար կարծիք ունենալ թե (գրանք) իր արարածներն են բայց երբ նրանց Նախորոք ստեղծված տեսի, կհասկանա որ կա մի գորություն որը նրանց ստեղծեց ու հանձնեց իր իրավունքին, և չի մասծի փառավորության պատիվը իրեն տալ, այլ նրան, ով իրեն տեր դարձրեց, ով իրեն ձրիաբար շնորհեց այն:

(Աստված) այսպես էլ իր որդու գալուստը հարմարեցրեց ամեն ժամանակամիջոցին, երբ գիտեր, որ եղևակար է լինելու: Ըվ և թե քժիչը, զանազան հիվանդությունների համեմատ, հիվանդներին տեսակ-տեսակ դեղեր է առլիս՝ ցավի սկզբին՝ ամապատասխանողը սկզբում մատուցելով կեսիներ այդ միջոցին, եացած ցավինը՝ ամենից վերջը, (ապա) որքա ն ատվել է ամեն բանի հնարագետը, որը տվել է հնարողության բոլոր հանգամանքները և ինչ որ ստեղծում է, հարմար ժամանակին է ստեղծում ու թե ասալին, երկրորդ ու երրորդ մը տածմունքով, այլ միանգամից, ըստ իր կամենալու է կատա

բում արդյունավոր գործը նվ երա մեջ կամենալը իհարկ
 ձեզում այլ դեռ ոչինչ չեղած՝ որպէս կանխադեռ նա պիտե
 ամեն ինչ՝ թե ինչպե՛ս պետք է անել և ո՛ր ժամանակ ու ի՛նչ
 կարիքների համար նվ խառնակ կերպով չի անում, որ հետա-
 դարում պէ՛տ ու ոչնչացնի իր ստեղծածը։ Որեւէ բանի էլ կարիք
 չի դրում, որ մեկից կամ մի բանից⁴¹³ որեւէ բան ստանալու
 ակնկալություն ունենա այլ իր մեջ պարունակում է ամեն
 ինչ ստեղծելու հաստատելու և ամուր⁴¹⁴ պահելու ամբողջ
 կարողությունը։ Նվ շունի սեկը իր հետ ընկերակից իբրեւ
 եզրայր կամ իբրեւ բարեկամ կամ էլ իբրեւ ստալ գործակից,
 այլ ունի միայն իր կարողությունն ու իմաստությունը։ Ե-
 րանք ծնունդ ու մշտագոյակից են իր էության, և իր բնութիւն
 ունեցող հողին, որ իրենից է և միշտ իր մոտ անբաժանելի ու
 անբաժան։

ԺԷ

Նվ այս բոլորից պարզ է որ աստծուն առընթեր չկար ինչ
 որ հշուի, աշխեքն՝ նյութ, որից, ըստ Դանական իմաստասեր-
 ների՝ (իբր թե,) ստեղծել է արարածները, և, (իբր,) երանից են
 շարիքները մուտք գործել աշխարհ, ինչպէս ասում են աղան
 դավորները, որոնք այդտեղից հիմնավորում վերցրին՝ հշուին
 աստվածացնելու և աստծու հանդեպ հակառակ աստված ըն
 դունելու։ Նվ ուրիշ մեկը չկար շարիքների արարիչ, ինչպէս
 որ մոգերն են խաղեսությամբ ասում, թե ետարամանե⁴¹⁵ ըս-
 տեղծից շարիքները այլ միմիայն աստված է արարիչ, այն էլ
 քարի բաների ու ոչ թե շարիքների արարիչ և մշտնջենակա՛
 արարիչ։ Քանի դեռ նա արարածները չէր ստեղծել, կանխադի-
 տությամբ իր մտքում ուներ արարածների ստեղծման կարգը
 Չկար այնպիսի ժամանակ, երբ նա արարիչ չլիներ, որովհետեւ
 իր մեջ ուներ ամեն ինչին ի վիճակի լինելու կարողությունը
 Նվ աստված բազմաթիվ պատճառներ ուներ, որոնց հիման
 վրա մեռնամուի եղավ արարածներ ստեղծելու։ Նախ՝ պետք
 չէր դատարկ թողնել մարտարագործության խելամտությու-
 նը⁴¹⁶ որ չլինի թե, որպէս ակարի մեկը, պարտված երևար
 այն բաները ստեղծել չկարողանալուց, որոնց (ստեղծման) խն

չամտութիւնը կանխագիտութեամբ իր մէջ ունենալ: Ապա քանի որ Հութեամբ քարերաւոր է, արդարացի չէր լինի քարերաւորութիւնը անսպաս պահէջ: Սրանց նման ուրիշ շատ (պատմաւեանք) իջ ունենալ աստձած որոնց իման վրա աշխարհի ստեղծագործումն սկսեց:

Ինչպէս որ մեկը, եթէ որեւէ քանի վարպետութիւն գիտե նվագածութեան, քոչկութեան, թէ հյուանութեան, քալի իր վարպետութիւնը արդիւնաւէտ կերպով ցույց չի տալիս, իզուր է պահում վարպետութեան հանգամանքը, որից ո՛չ ինքն է օգործում, ո՛չ էլ ուրիշներին է ցույց տալիս իր արհեստի իմացութիւնը: Նույնպէս և, եթէ քարերաւոր մեկը կա, և նրա քարերաւորութիւնը վայելողներ չկան, ու՞մ համար է շահաւէտ այդ քարերաւորութիւնը, որովհետեւ քարերաւորութեան արժանիքն այն է, երբ ուրիշները նրանից օգտւում են: Եթէ քարերաւորութիւն չից օգտւողներ չկան, ի՞նչ շահ կա այդ քարերաւորութիւնից:

Այսպէս էլ աստձած որ վարպետութեան ամբողջ նարտարութիւնն ունենալ իր մէջ եթէ արարածներ չստեղծեն, կկարծւեն, թէ իզուր ունի նարտարութիւնը երբ չկային (այն քաները), որոնք երևալին (որպէս) այդ նարտարութեան (արտահայտութիւն): Եվ քարերաւորութիւնն էլ չէր ցուցաբերովի որդիս քարերաւորութիւն, թէ չստեղծելու արարածներ, որոնք քարերաւորութիւնը վայելին: Բայց եւ այնպիսի քարերաւոր է որ ոչ միայն նրանց պարզեանց ստեղծվելը այլև բաւիթներէ թերկ յանքը վայելելը:

Գարծյալ՝ եթէ աստձած արարածնելու ստեղծած չլինեն նույնիսկ ոչ որ չէլ իմանա թէ աստձած արհեստակ գոյութիւն ունի, (որովհետեւ) այդ գեպում չլին լինի նրանք որոնք իմանալու կարողութիւնը պիտի ստանալին: Եվ որովհետեւ կա մեծամ իրեն նանակցենել ու ցույց տալ, որ ինքը գոյութիւն ունի, ուստի հանձն առավ արարածներ (ստեղծել)՝ իր գիտութիւնն ընծայելով (նրանց), որ իր քարերաւորութիւնը վայելին: Եվ մարդու համար ստեղծեց աշխարհի անհրաժեշտ բաները՝ (նրա) բոլոր կարիքներին ծառայեցնելու նպատակով: Մարդուն էլ (ստեղծեց) իր փառքի համար, որ փառավորի ախրսն ու նանալի նրա քարերաւորութիւնը:

Եւ՛ այսպիսով աստ՛ված երթե՛ք ազատ չէ՛ր արարչությունից որովհետեւ մտքում միշտ պատկերված ունեք այն, ինչ որ ստեղծեցիւ էր: Եւ՛ քանի որ անհարմար էր միայն կամքով ու մտքով պահել կարողությունը, ուստի կամքն ու միտքը հայտնեցու եպատակով հանդես բերեց արարածները, որպե՛սզի իր կարողությունը երևա և արարածները իր բարեարարությունը վայելին:

Արդ՝ ոչ ոք թող շհամարձակվի աշխարհը ինքնազո համարել և աստծուն ատընթեր որևէ քան (ենթադրել), որ չլինի թե երա (աստծու) գորության մեծությունը նաեմացելի. այլ (պետք է ընդունել, որ) եւ փոխանալ պարզեանց բոլորին, որոնք դրանից առաջ չկային: Ինչե՛ւ եւ ուզում երա գորությունը ժխտել ու երան միայն ինչ-որ կշուքի նորատարագետ համարել և ոչ թե բոլոր ատարկաները անգոյությունից գոյության բերող⁴¹⁵: Ձկար աստծուն ժամանակակից որևէ թան, ոչ էլ որևէ կշուք որից վերջնելով արարածները կազմեր. այլ ինքն է բոլոր գոյացությունների աթորիչը: ոչ թե սոսկ ձևեր կազմող է կամ ատարկաների էությունը բաղադրող այլ գոյացողների գոյա նալուն գոյություն տվող է

Մարդիկ աստծու մասին այսպիսի քանեք պիտի ասեն և այսպիսի պատմություններ պատմող լինեն: Դրանով աստ՛ված կփոռապորվի, մարդիկ էլ վնաս չեն կրի:

Բայց, ըստ աստծու արժանիքների՝ ովքե՛ր ր⁴¹⁶ եւ արժանի պատմող լինելու, եթե ոչ աստծու բարեկամները, որոնք երա սիրուց աչա աշխարհի կյանքն էլ արհամարհեցին և աստծու հետ (կապած) կենդանի հույսի պատճառով մահու շափ չարշարվեցին, իրենց մատենեցին մարմնական կորստի որ դրանով հոգիների փրկություն լինի:

Արդ՝ հունական իմաստասերներն իզուր եւ ջանում աստծու մասին խոսել, որովհետև չկարողացան արարիչն ու արարածնեքը միմյանցից տարբերել: Երանք, դևերի մթությամբ խավաբած, ջնդաբանորեն մտքրին անհամար աստ՛վածների թազո՛մ ծնունդներ:

Օրինակ երանցից մեկը ոմե՛ն Եփեղոս գիտուն, աստ՛վածների բազմաթիվ ծնունդներ էր հալվում: Եւ՛ Հոմերոսը, գրաբանությամբ հանելով երան, մանվածապատ խոսքերով նույն

բաներն է նամարատակում Փիլիսոփաներից ուրիշ շատերն էլ առաապելյական խոսքերով ցնորաբանելով, հանձն են առնում աստծու մասին մեկնաբանություններ տալ: Երանք, որ աստծուն չեն նաեւալում և չեն կարողանում արարչին արարածնե-րից գտնազանել, ինչպե՞ս են մտքով անցկացնում աստծու մասին խոսել նվ մանավանդ ն ս, ով բոլորից իմաստուն է հա-մարում^{41:50}Պլատոնին⁴²⁰, որը համաձայնվեց խոսել աստծու, հոգիների ու արարածների մասին:

Ուրեմն մարտական խոսքերով մարտնչենք հինց երա դեմ, որը բոլոր փիլիսոփաներից ավելի աստվածապաշտ է թվում հույներին Որովհետեւ երևում է, որ նա առավել ևս չի ճանաչել⁴¹ աստծուն ու արարածների արարչությունը: Ուստի երթ երա մեծարված կարծիքը⁴² խաչատառնենք ու երան իր կող-մից խաբվածների աչքից գցենք, այն ժամանակ ցույց կտանք, թե ով է աստված, և ի նշ են երա արարածները:

Եվ մի բան, որը առավել անպատմելի է համարում Պլա-տոնը, այն է, որ աստված միշտ կար և արարածներ չունենր: Սիրում եմ երա աստված փնտրելու պատրաստակամությու-նը, սակայն ամբարտավանությունը չեմ գտնում:

ՉՈՐԻՈՐԴ ԳԻՐՔ

ՄԱՐԿԻՈՆԻ ԱՂԱՆ ԻՒ ՀԵՐԿՈՒՄԸ

Ա

Մարգված Մարկիոնը⁴¹² օտարն է մեղսեղ քեյում Սրենքի աստծու հանդեպ՝ նրան գոյակից ընդունելով և հյուշեն, ինչպես նաև երեք երկիրք (Սրանցից) մեկում, ասում է, տեղավորված է օտարը, երկրորդում՝ Սրենքի աստվածը, երրորդում՝ սրա զորքը երկրում էլ յուրեն է, որը նա կույս է երկրի գորությունը⁴¹⁴։

Ով աշխարհի ու (նրա) ստեղծման մասին խոսում է այնպես ինչպես Սրենքն⁴¹³ է պատմում Բայց և ավելացնում է, թե (աստված) հյուշի հետ հարաբերություն ունենալով ստեղծեց այն ամենը, ինչ որ ստեղծեց որպիս թի հյուշեն մի ձգ էր կամ կին-ամուսին։ Ով, աշխարհն ստեղծելուց հետո, ինքը զորքով հանդերձ բարնրացավ երկիրք, իսկ հյուշեն իր որդիների հետ մեաց երկրում։ Ով յուրաքանչյուրն իր տիրապետությունն ունեցավ, հյուշեն երկրի վրա, իսկ Սրենքի աստվածը՝ երկնքի

Սրենքի աստվածը, տեսնելով, որ աշխարհը զնդնյիկ է մտածեց նրա մեղ մարդ ստեղծել։ Ով իշնելով երկիր, հյուշի մոտ, (նրան) ասաց «Տու՛ր ինձ քո այդ կամից, ինչու եից էլ հողի տամ ու մարդ ստեղծենք մեր նմանությամբ»։ Հյուշեն իր հողից տվեց նրան նա ստեղծեց մարդուն ու նրա մեղ շունը փչեց, և եղավ Աղամը կենդանի շնչով Իսկ որովհ

տե կապից ստեղծվեց, այդ պատճառով էլ Ադամ անվանվեց⁴²⁹ նվ ստեղծելով նրան ու նրա կնոջը և դեկլով դրախտի մեջ՝ ինչպես Սրենքն էլ է ասում, շարունակ գայիս էին, հանձնարարություններ էին տալիս նրան (Ադամին) և ուրախանում էին նրանով՝ որպես ընդհանուր որդով

նվ, ասում է (Մարկիոսը) Սրենքի աստվածը որ աշխարհի տեղն էր, տեսնելով որ Ադամը ազնիվ է ու ծառայության արժանի, հետք մտածեց, թե ինչպես կարողանա նրան հյուլեից կտրել և իր կողմը քաշել: Նրան մի կողմ տանելով ասաց ընտ հմ աստվածը, և ուրիշը չկա. բացի ինձանից դու ուրիշ աստված չունենաս, իսկ եթե ինձանից զատ ուրիշ մեկին աստված համարեա⁴³⁰ իմացած եղիր, որ մահով կմեռնես: Նվ երբ նըրան այս ասաց ու հիշատակեց մահվան անունը, Ադամը վախենալով սկսեց կամաց-կամաց հեռանալ հյուլեից

նվ հյուլեն, գալով նրա մոտ բոտ սովորության հանձնարարություն տալու, տեսավ որ Ադամն իրեն չի եկթարկվում, այլ խորշելով⁴³¹ մի կողմ է փախչում ու չի մոտենում իրեն Այն ժամանակ հյուլեն մաքում գարմանալով, հասկացավ, որ արարածներին տերը խաբել է իրեն Ասաց՝ «Աղբյուրի ակունքից է պղտորվել ջուրը: Այս ի՞նչ է Ադամը դեռ տերունդներով չբազմացած՝ (աստված) իր աստվածական անունով ինձանից նրան գողացավ Քանի որ ինձ ասեց և ինձ հետ (կեքած) դաշինքը չպահպանեց, ևս էլ բազմաթիվ աստվածներ կատեղեն ու նրանցով կլցնեմ ողջ աշխարհը՝ որպեսզի (Ադա էը) ոչ ոն թե ով է աստված և չգտնիս:

նվ, ասում են, (հյուլեն) ստեղծեց բազմաթիվ կուռքեր, նըրանց աստվածներ անվանեց ու նրանցով լցրեց աշխարհը: Նվ արարածներին տեղ աստծու անունն ընկզմվեց բազմաթիվ աստվածներին անուններին մեջ ու ոչ մի տեղ չէր երևում նվ նրանցով լուրջվեց նրա (Ադամի) տերունդը ու չէր պաշտում նրան (աստծուն), որովհետեւ հյուլեն քաղորին գեպի ինքը ձգեց և նրանցից ու մեկին թույլ չտվեց պաշտել նրան Այն ժամանակ, ասում են, արարածներին տերը քարկացավ, որ իրեն թողնեին ու են լիտրվեցին հյուլեին, և ցասումից մեկ աւ մեկ գննեւ էր ևս ասում իրենց մարմիններից դուրս եկած իրի՝ Ադամին էլ գե

հեն ևնտնց ժառի պատմաբանով: Եվ այսպէս շարունակում էր քս լորին գեհնն նետել մինչև քսանինը դար

Եվ, ասում են, քարի ու օտար աստվածը, որ նստում էր երրորդ երկնքում, տեսնելով, որ այնքան սերունդներ կտան և տանջվեցին երկու ննագամորների՝ արարածների տիրոջ ու հյուսիի միջև, ցամփեց կրակի մեջ ընկածների և տանջվողների՝ «ամար Իր որդուն ուղարկեց» գնալ, փրկել նրանց և ծառայի ահաք ընդունել, մարդու կերպարանքով լինել Սրենքի աստծու որդիների մեջ: «Քուժիր», — ասում է, — նրանց քորտներին, կենդանացրու և մեռածներին, քաջ կույրերի աչքերը, ձրիարար մեծամեծ բժշկություններ արա նրանց համար, մինչև որ քնդ տեսնի արարածների տերը, նախանձի ու խաւ հանի քնդ: Եվ ապա երբ մեռնես, կիջնես դժոխք ու այնտեղից դուրս կրեքես նրանց, որովհետև դժոխքը սովոր չէ իր մեջ կյանք պահել: Եվ խաւ պիտի քարձրանաս նրա համար, որ նմանվես մեռածներին, և դժոխքը կրացի իր քերանք՝ ընդունելու քնդ. կմտնես նրա մեջ ու այն թափուր կգարձենես:

Եվ երբ, ասում են, (Սրենքի աստվածը) նրան խաւ հանեց նա իշամ դժոխքն ու այն թափուր դարձրեց: Նրա միջից հողի ենըը հանելով՝ տալով երրորդ երկինք, իր հոր մոտ Եվ արա բաժնների տերը գալլանայով ցատումից պատռեց իր վերևա զգեստն ու տանարի վարագույրը և խաղարկեց իր արեգա կը սև հազցրեց աշխարհը ու տքտմությունից նստեց սգալու:

Ապա երկրորդ անգամ Հեսուն, իր աստվածային կերպարանքով իջնելով արարածների տիրոջ մոտ, իր մահվան համար նրա դեմ դատ քացեց: Եվ աշխարհի տերը, տեսնելով Հեսունի աստվածությունը, հանկաջամ, որ իրենից դուրս ուրիշ աստված էլ կա Հեսուն նրան ասում է «Ըն քո դեմ դատ ունեմ և մեր միջ ու մեկը թող չլինի դատավոր այլ հենց քո գրած Օլեննսգիրքը: Եվ երբ Սրենսգիրքը մեղտեղ գրի, Հեսուն նրան ասաց՝ Դու չգրեցի՞ր քո այդ Օլեննսգրքում թե ով սպանի, կսպանվի և ով թափի անմեղի արյունը, նրա արյունն էլ կըթափեն: Եվ պատասխատնում է՝ «Այո՛, ես գրեցի: Հեսուն նըրան ասում է՝ «Ուշումն հանձնվի ք ինձ, որ քնդ սպանեմ ու քո արյունը թափեմ, ինչպես որ դու ինձ սպանեցիր ու թափեցիր ի Ի արյունը որովհետև իրոք քնդանից արդար եմ և քո արարած

ների համար մեծամեծ երախտիքներ արեցիս: Ու սկսեց թվել այն երախտիքները, որ արել էր նրա արարածներին համար:

Եվ երբ արարածներին տերը տեսավ, որ նրանից հաղթվեց չգիտեք ինչ խոսել, որովհետև իր օրենքով հանցավոր ճանաչվեց, և տալու պատասխան չէր գտնում, որովհետև նրա մահվան համար մահապարտ դուրս եկավ: Ուստի ազոթք անելով խնդրում էր նրան՝ (ասելով,) թե՝ «Քանի որ մեղանշեցի ու սպանեցի քեզ անգիտությամբ՝ շիմանալով, որ աստված Լս, այլ մարդ էի համարում քեզ, այն մեծ հանցանքի»⁴³⁹ դիմաց քեզ եմ տալիս բոլոր նրանց ուժեր կկամենան հավատալ քեզ՝ ուր որ ուզես տանես: Ապա Հեռուն, թողնելով նրան, բռնեց Պոզոսին, նրան հայտնեց (հատուցվող) գինը և ուղարկեց քառս զեւու, թե՝ «Մենք գնով գնված ենք, և ամեն ոք ով լավատու է Հեռուն, արդարից վանառվեց բարոնես:

Սա Մարկիտին ազանդի հիմքն է առանց ուրիշ բազմաթիվ ազնւորոգությունների: Բայց սա չգիտեն բոլոր մարդիկ, այլ նրանցից քչերը (միայն գիտեն), որոնք այդ ուսմունքը թերահացի ազանդում են միմյանց ասում են՝ «Ստարը մեզ գնով գնել է արարածների տիրոջիցս: Իսկ թե ինչպե՞ս կամ ինչո՞վ է գնել, այդ ոչ բոլորը գիտեն:

Թ

Պատասխան խնկապես, ինչպես որ հրանելի առաքյալն է ասում, «Այս աշխարհի իմաստութունը հիմարութուն է սաս ժու առջեւ»⁴⁴⁰: Ի՞նչ վերցնելով կամ ի՞նչ կցմցնելով, կամ ո՞ւմ խոսքով են խոսում: Եթե նրա (Մարկիտին) համար ըշմարիտ է Սրենքի աստվածը, որից (առաջացած) է համարում բոլոր արարածները, ապա օտարը, որին մեղանոց է քերում որպես նրան հակառակորդ⁴⁴¹, նրա արարածներին չպիտի փափապեք, թե կուզե (նրանք) լինեին տանջանքների կամ հանդարտի մեջ: Որովհետև եթե աստված լինեք, հենց իրեն կպատշաճեք արարածներ ստեղծել և ոչ թե ուրիշի արարածներին փափաղել: Բայց քանի որ ոչինչ չստեղծեց, պարզ է, որ նույնիսկ դուռ:

թյո՞ղ չունենալ: Իսկ և թե աստծու պէս գոյութիւն ունենալ, եւ ի՞նչ մէջ պիտի պարտեակեն (աստվածային) ամբողջ կարողութիւնը: Իսկ և թե ինքն իրենից մի այնպիսի իմաստութիւն ունենալ, գոնե աշխարհի արարչին եայելով՝ երանից սովորեր (ստեղծման) վարպետութիւնը: Բայց եթե երան չէր կարող եղլանձիզ գոնե նմանձիւր հրուշիկն, որը (աստծուն) դիպի գեաին քանից և ստեղծողի արարչութիւնը ժառանկից դարձաւ: Ուրեմն պարզ է, որ մարջ ցնդաբանութիւն է այդ աշանդը և ոչ թե համարաութիւն:

Արդ՝ եւթ Սրենքի աստծուն ու երան հավասար հշույնն ընդունելով՝ փրիսոփաներից գողանալով է ընդունում, որոնք թուութիւն են վերադրում աստծուն՝ (ասելով), որ ոչ թե կարողացաւ քան ստեղծել ունից, այլ՝ աւընթեր նյութից: Եվ յայած որ բոլոր անգամ ապավինում են օտարի անվանն ու նրա որդի շեսուին, որին քարեքար են կոչում, (սակայն) հեթանոսներից ունեղ յն տարբերվում որովհետե ինչպես որ երանք բազմաթիվ աստվածներ են ընդունում, որանք էլ նույն ա տվածներն են քարոզում: Եվ որանք շատ ավելի մահապարտ են, որովհետե (իրենք), իրենիով Սրենքի աստծու ստեղծածներ, օտարի անունով են հօխորտում՝ իբրե տիրադրումներ, որը նույնիսկ (հասարակ) մարդկանց մէջ ընդունված չէ: Որովհետե արքայից արքայի ծառան ի համարձակվի կայանք ապավինել, ոչ էլ կայսեր որեկ ծառան Սասանյան թագավորին խիզախաբար դիմել, այլապես (այդպիսին) մահապարտ կդառնա:

Դարձյալ և երանք (հեթանոսներն) են ընդունում բազմաթիվ աստվածների ծնունդներ, և որանք (մարկիրոնականներն) են ասում, թե Սրենքի աստծու ու հշուշի ամուսնութիւնից են ստեղծվել: քոյոք արարածները ուստի ինչո՞ւ են ավելի մոգերից, որոնք իրենց աստվածներին ամուսնութիւնից (առաջացած) են համարում: Արդ թող ցուց տան, թե ո՞ր հոգին երբանց տվեց այն Սրենքը չէ՞ որ ուրացել են այն օուրք հոգին, որ մարգարեների ու առաքյալների միջոցով խոսեց:

Բայց ասում են, Պողոսը ամուսնակցից (և տարգից) երբորդ երկինքը և լսեց այս անպատմելի բաները, որոնք մենք բարոյում ենք:

Ով ահա Պողոսն ասում է ... Իս մարդիկ չեն կարող ապել⁸ Հետևաբար, եթե Մարկոսն էլ մարդ էր ուրեմն նա էլ չպիտի կարողանար ասել այդ բաները: Ես չեմ տես մարդ էր, այն էլ քոյոր մարդկանցից վատթարը, որ, թողնելով Հոգու նշանաբանները, նստում ու աստապելներ էր կշմջում: Ով սատանայական Հոգով այնքան անզուգն էր դարձել, որ մինչև իսկ սույր Հոգու պատգամներից ժողկարացի էր անում: Ազնաարանի մի մասը ընտրելով ու վերցնելով, իսկ մյուս մասը որպես խոտան մի կողմ թողնելով: Այսպես (էր վարդապետ) ես և Առաքելական թղթերի հետ Հին կտակարանն էլ ամբողջովին մերժում էր, որպես թի անզղամից տրված (ցործ) լինի և ոչ թի բարուց:

Ով առաքյալն ասում է, թի «Զի կարելի ոչ ասումն այն բաները, որ լսեցիր»⁹ Մարկոսն էլ ասում է թի՝ «Ես լսեցի»: Արդ՝ պետք է համարա՞նք առաքյալի՞ն, որ այն բաներն անպատմելի է համարում, թի Մարկոսին, ու քաբշ գալով այս ու այնտեղ խոսքից շատ է տալիս:

Դարձյալ՝ եթե Սրենքի աստվածք սշտնքեանկան էր, իրոր պիտի կանխադես ու ամենազես հացած լիներ. իսկ եթե կան խաղես ու ամենազես չլիներ, ուրեմն կատարյալ էլ չէր լինի: Բայց ահա¹⁰ կատարյալ է երևում նրանով, որ երկինքն ու ամբողջ երկիրն ստեղծեց, այն էլ ոչ միայն մեկ, այլ երկու երկինք և բազում գոյքեր: Ով նա, ու այդ ամենին ի վիճակի է դադ ինչպե՞ս չկարողացավ իմանալ որ իրենից վեր կալ մեկը, որն իր նկատմամբ կասկած ուներ: Իսկ եթե գիտեր ինչո՞ւ չամբաստնեց իր տեղը ու այնտեղ մտա՞ր չգոր

⁸ Հմտ. Թ Կ Ե Թ, ԺԹ 4 (տարբ.)

⁹ Ի Կ Ե Թ ԺԹ 4

ժեռ հակառակորդը որք էր արդարձեւէ ին շարունակ ապրա տամբեցնում էր իր դեմ՝

Եւ դարձեալ նա, որին բարի (աստված) են կոչում, եթե քստ նրանց ասածին՝ էութեամբ բարի էր ու իր մեջ շարութեան չունէր, ուրիշների համար էլ բարի էր մտածում, ինչո՞ւ չար մտածեց նրա (ասածու) մասին՝ խիստ տխրեցնելով նրան իւ արարածների պատճառով։ Որովհետեւ սա շարունակ մարդիկ է ստեղծում, և նա, միշտ սրտեից խելելով տրամեցնում է ար քան Դա ոչ թե բարո ալլ շարի գործ է։

Ե

Իսրայել նրանց արդար (աստված) կոչածն էլ, եթե իսկա պէս արդար էր, ինչպե՞ս էլ, որ տիրապետութեանները քա ժանկուց, երկու երկինքն էլ իրեն վերցնելուց, հշուլներն ու նրա որդիներին միայն երկիրը թողնելուց հետո, նորից աչք էր գցել նրա (հշուլի) աշխարհին ասելով, թե՛ «Տո՛ւր ինձ քո աչք կամից, ինձանից էլ հողի տամ, ու մարդ ստեղծենք մեր նմանութեամբ»։ Ուրիշի աշխարհի վրա աչք ունենալը ոչ թե արդարի, ալլ անիրավի գործ է։

Կամ չուլեն ինչպե՞ս մտածած կլինէր մի անգամ իրենից բաժանվածի հետ նորից հարաբերութեան ու նենայ, ինքն իր նկատմամբ նենգութեան անել և իր աշ խարհի մի մասի մեջ մտցնել գտարին, որպէսզի աշխտից ստեղծեր Ադամին ու նրա կնոջը որ (Ադամն էլ) մերթ սլա կողմն անցներ, մերթ նրա։

Բայց ինչպե՞ս են արարածների տեք համարում միայն ար դարին քանի որ նախ՝ ինչպէս ասում են, (արդարը) միայնակ ոչինչ չարեց, ալլ ինչ որ արեցին, միասնաբար արեցին, և ապա քնդհանուրի նյութից ստեղծեցին մարդուն, ու երկուսով միա սին էին ուրախանում նրանով⁴⁴²։ Որովհետեւ եթե, քստ նրանց ասածին՝ Նրենքլ աստվածն էր միայն արդար, պարզ է, որ արդար պատվիրաններ էր տալիս Ադամին, իսկ եթե հշուլեն էր միայն այ պետք է որ ստեղ շար խորհուրդ տար նրան։

Ինչպե՞ս կլինէր, որ երկուսն էլ ուրախանային նրանով երբ միմյանց հակառակ հանձնարարութեաններ էին տալիս

մեկը քարիքների համար որպես քարի, մյուսը լարիքների համար՝ որպես շար։ Որովհետև նա, որ էությամբ արդար է, չի կարող որևէ շար հանձնարարություն տալ, շարն էլ որ էությամբ է շար, չի կարող քարու համար խորհուրդ տալ։

Ընդ ինչպե՞ս կարող էր ուրախանալ շարը, որ միշտ խափար ու դժկամ էր Կամ ինչպե՞ս կարող էր նենգություն անել քարին, որ ի բնե խիստ արդարամիտ էր ու իրավամանալ։ Նա չէր կարող միայն իրենը համարել⁴⁴³ քնդհանուրի (իր և չյուրի) քստեղծած մարդուն այլ, որպես արդար, պիտի մտածել, թե ինչպե՞ս որ մենք միասին ստեղծեցինք նրան մենք էլ աստ-ասարապես պիտի վայելիենք։ Բայց ոչ թե իբրև խիստ արդարամիտ այլ իբրև նենգավոր ու կասկածամիտ, մարդուն տուած-նաղենելով խարից, թե՛ Ծա հոմ աստվածը, և ինձանից բացի, որիչը չկա։ (Այդ ժամանակ) պատշաճ կլինե՞ր, որ Ազտմե ասե՞ր, թե՛ Շմբ ուզում էիր ինձ ստեղծել, կար որիչ աստված որից հողը խեղրեցիր, իսկ այժմ ինչպե՞ս ես ուզում ինձ միայն քանը համարել⁴⁴⁴ որպես թե միայն դու ես աստված իսկ ուրիշը չկա։ Բայց թերևս մահվան անունից զարհուրեց (Ազտ էր) և, կամենում էր, թե ոչ, մահ կրեց։

Ընդ (աստված⁴⁴⁵) շգիտե՞ր այն, թե իր նենգելու դիմաց չյուրեն էլ իր նկատմամբ նենգություն կանի և (իր) մեկ անունը կրնկումի քաղմամբիվ աստվածների մեջ՝ (վարկելով այնպե՛ս, ինչպե՛ս որ)ինքն էր մարդուն մոյոքեցնում։ Այդ հանցանքի պատճառ ոչ թե հետազարի մեղանշողը եղավ, այլ՝ սկզբում նենգություն անողը քանի որ եթե նա այդպիսի խարդախություն արած չլինե՞ր, չյուրեն չէր ստվորի սակաւն ինքն եղավ ուսուցիչ։ Թե իր նենգության և թե՛ չյուրեի խորամտնեկութ ան։

2

Ընդ էյք (աստված) տեսավ, որ (մարդկանցից) ու որ իրեն չի պաշտում, բարկանալով նրանց մահկանացու դարձրեց և նրանց շողիները, հենց որ դուրս էին գալիս մարմիններից, մեկ առ մեկ դղում էր գեհենի մեջ։

Իսկ պեհենի մեջ նրանց զցելու փոխարեն ինչու՞ չէր գցում իյ ան ով խարեց նրանց մի՞թե այն պատճառով որ չէր կա

բող հաղթել նրան: Իսկ եթե հյուսիսն նրանից ավելի հզոր էր, ինչու՞ իր կողմից խաբքամեներին հանձնեց նրա մեռքը, որ շար-
շարեր

Բայց արդարև էլ, եթե իսկապես արդար էր, այնուհետև չպիտի
մարդիկ ստեղծեր, որովհետև գիտեր, որ հյուսիսն նրանց խաբելու
է այլ, որպես արդար, պիտի մտածեր, թե՞ «ի՛նչ օգուտ, որ
ես ստեղծում եմ, իսկ ուրիշը նրանց խելում է ինձանից»: Նաև
վայել էր տանջել նրանց, որովհետև գիտեր թե ուրիշը⁴⁴⁶
խաբքով են մեղք դործում

Ի

Սակայն ամենից շար քանը նրանց մյուս ասածն է՝ թե քա-
րին, որ երբորդ հրկնքում էր նստում, տեսնելով քսանինը սե-
րունդների հոգիները գնչեի մեջ տանքված, նրանց խզնաց և
ուարկեց իր որդի Հեսուին՝ գնալ ծառայի տեսք ընդունել ու
Լարդկային կնրդարանքով լինել՝ (փրկության համար)

Եթե այնքան զթագող էր, ինչու՞ ոչ անմիջապես, այլ քր-
սանինը սերունդների հոգիները՝ դհհնում տանջվելուց հետո
(Իրայն) իր որդուն ուղարկեց՝ գնալ նրանց փրկելու:

Բայց, նախ՝ որտեղից է՞լա երբորդ երկինք ասում ըլ որ
Մովսեսը հրկու երկինք է ասում: Եվ ինչպես ամեն քանում,
այնպես էլ այստեղ, հերվածողները մոյորվիցին, որովհետև
որտեղ երկինք է ասում, որը՝ յոթ, իսկ Մարկիտեր՝ երեք:
Եվ իրենց մոյորությունն ուզում են հաստատել Սուրբ գրքով՝
(գատնադրանելով), թե Գիրքը հոգեակի մեծով է ասում «եր-
կինք և երկնից երկինք»⁴⁴⁷:

Երբ հարցումներով ոչ սքի կողմից չեն սահեահարգում,
Սուրբ գրքից դուրս են գրաբանում, իսկ հենց որ նեղն են ընկ-
նում, Գրքին են ապավինում: Բայց շերկինք և երկնից երկինքս
Սուրբ գրքում գտնում ենք այն պատճառով, որ հրդայնյանների
լեզվով չի կարելի ասել «երկինք ինչպես որ ասորերեն լեզ-
վով էլ չի կարելի ասել «քուր»: Կամ «երկինք այլ եզակի՝ հոգ-
նակի մեծով է ասվում»⁴⁴⁸:

Եվ (դա) հայտնի է այնտեղից, որ լյութեանասնիցս հունարեն
թարգմանությունն⁴⁴⁹ ասում է՝⁴⁵⁰ «մկգրում ասաված ստեղ

մէջ երկինն ու երկիրը Ի՞նչ երկներքի մասին հայտարարելով. եւ՞ թանկ որ ասորերեկն լի գլխով «երկին» չի կարելի ասել, ասոված է՝ «կղերամ աստված ասեղծեց հայր»⁴²¹ Երկներքը ու հայր⁴²² Երկիրը: Բնէ երանք մեկ երկներքի մասին կզակի ձևով, ինչ կա յայտնի ասելոյն ասելով «հայր» ք, որ նշանակում է տար, լար, խնամքիւնք որպէս մեկ տարրից (կազմոված) մեկ երկինք է ցույց տալիս: Նաեւ այս երկնացող հաստատութիւնը, որ շրջից կազմվեց, յոթանասունք (թարգմանիչները) «երկին» լարով մանեցին: Ուստի պարզ է որ վերին երկինքն ու ներքինք Երկու երկինք են, ոչ թէ երեք կա՛ւ բազում:

Եւ յիշ, ասում են՝ Պողոսն ասաց, թէ՛ Ալեկսի ինչ հախշոտի վեց մինչն երրորդ երկինք»⁴²³, եւ չգի Ն որ դեւ լարող չէ՝

Ինչն երրորդ երկինք» է սեղում ասել, թէ՛ «մինչն մեկ երկինքի բազմաթիւ մասերից ինչ-որ երրորդ մասը», որովհետեւ «սեղումն չեղով այն խոսքը երկուսին էլ կարող է վերաբերել: Իսկ մանաւանդ որ ասում է ասանց հոգի»⁴²⁴, որը Ն ն է ոչ թէ մինչն երրորդ երկինքն է ասում, այլ մինչն երրորդ (3) երկերիս՝ ասանց Ն է ասելու⁴²⁵: Հետեւորար այն միտքն է արտաձայնում, թէ Պողոսը հափշտակվեց (ու տարվեց) երկներքի բազմաթիւ մասերից ինչ-որ երրորդ մասը: Այդ պատճառով էլ երանից հետո ավելացնում է, թէ՛ «Ալեկսիսին հախշոտակվեց (ու տարվեց) գրախառն»: Բայց գրախառն ոչ թէ Երրորդ երկնքում է կամ բնահանրապետ երկնքում, ինչ-որ է եղ, այլ՝ երկրի վրա⁴²⁶ Դա հենց իրենք (մարկիոնականներն) էլ են հաստատում (ասելով), թէ՛ «Նրա մարդուն ստեղծեցին, լրացին գրախառն մեծ որք երկրի վրա է և ու թէ երկնքում»:

Սակայն որեւէ բարձրութիւն էլ երկինք է կազմում: Արեւակ՝ որ Գիրքն ասում է «երկնքի թաւաններ», «երկնքի ցողեք», երկներքի ամպեր ու հողմեր», գրանք երկնքիս են կոչվում է թէ (այն պատճառով), որ (ասանմին) երկնքում են այլ որ յարմարութիւն վրա են: Ծով նույնիսկ քիչ բարձրութիւն ունեցող լճերի լատին ասում ենք թէ որարձարեքն են, մի ի Եսայն

էլ՝ թե շեղանքին է հասնում : ետեւն կը բազ էլ պիտք է՝ սկսել ալ Պոպասի շեղորոշ երկինք՝ տակը:

Ոկտօբր ատաղթնից, իջի ք երկրորդը աւ հասի ք երրորդը ոգին, սբբ Գրքում երկինք է կոչվում, կգտնեա այն, ինչ որ Պոպասն է տաւմ՝ - նմ լսեցի անպատմելի բաներ, որոնք ու սբ շնվաք է տոի: Թեև տաքայալն «ընտիր անոթ» էլ էր, սակայն Պետրոսի քննելն էր, Որոտման որդիներին⁴⁵⁶ լծակիցը և Բառ Նաբասի⁴⁵⁷ քարոզակիցը, ինչպե՞ս էր որ Դիայն եա պիտի լսեր և առեր այն անպատմելի բաները, իսկ իր ընկերները՝ ոչ, Զէ՝ որ բոլորն էլ մեկ շնարհ ունենին, և միեւնեւն հոգին էր ներսնց մեջ Բայց անպատմելի բաները ու թե նրա համար պատմելի էին, իսկ մշուս ընկերներին համար՝ ան պատմելի, այլ այնպեա ինչպեա որ կորնթացիներին (ուղղված) առաջին թղթում է ասված ընդ որ աչքը չաեաւմ, և ականջը չլսեց, Դարգուս սրտի մեջ էլ յընկամ աստված այն պարաստեց իրեն իրողների համար:⁵

Պետք է իմանալ և այս որ ասում է : Ոչ միայն ես, որ ասար լալներից նվաստն եմ, արժանի եղա այս բանին, այլև Պետրոսն անգամ որ առաքյալներից պիտավորն է, եթե տեսնի չի կարող նստել, և եթե լսի, չի կարող պատմել : Նմ բանի որ անպատմելի է, մարդկային մտքից ու լեզվից վեր, ոյդ պատճառով էլ առաքյալն ասում է՝ Թեև տեսա, չեմ կարող պատմել թեև լսեցի ի վիճակի չեմ նստելու:

Գարնայալ՝ ու՛մ աստվածը ու՛մ աստծու արարածներին էլ խեամակալ լինում՝ լինեին տանջտնջներին թե անդորրության մեջ կամ իր աշխարհը Հիսուսի մտնելն ինչպե՞ս իմացաւ ինքը և ու սբ իր զորքերից ոչ էլ ուրիշները՝ այնտեղից նրա դուրս գայր (իմացան) նմ եթե նրա մտնելը որպեա աստ ձու (մոտք) չկարողացան իմանալ, ինչպե՞ս էին լսում չր շուեջն այնքան հոգիներին, որոնց իրենց մտտից հափշտակեց տալով իր երկինքը. և կամ արդելագիւղիւմ հոգիների աւաւապաններն ինչու՞ չտեղեկացրին իրենց տիրոջը: Ուրեմն պարզ է որ (զրանք) փուշ խաաքիւր են ու անհավատալի գրուելներ

* Հմմտ Ս Բ Ե Բ Բ Ծ

Եթէ (Հեռուն) միայն տեսքով եղաւ մարդ և խաւք, շար
արատ քիւրն ու մահն էլ միայն երևութապէս, ինչ որ ան
որեւէ փրկութիւն չկատարուեց եւ ինչու՞ պիտի փրկէր ուրիշի
արարածներին, որոնց ինքը չէր ստեղծել։ Այլ թէ բայտ ալ
եղաւմի վարժանք է գաղտագողի ներս սուղակել ու բի
ռնն է նրա նկատմամբ նենգութիւնն անել։

Բայց այն էլ հարցնենք՝ Հեռուն մարմնավոր էր, թէ ան
ժարմին։ Եթէ պատասխանեն, թէ անմարմին էր, թող լսեն
և թէ անմարմին եկաւ, ինչպէս ասում են այստեղ էլ շմարմնա
վորակը պարզ է, որ ոչ որեւէ բան ունի ոչ ասաւ, ոչ
մեհաւ, ոչ փրկեց։ Ուրեմն իզուր է Սարկիսի աւելը, թէ՛
Վենք Հեռուի արլան դինն ենք։ Քանի որ ոչ նրա արլանը
թափվեց ու էլ նրանք գնդեցին, ուստի երևութապէս են ր
գտնում խաչն ու մաք, ոչ թէ խկութիւնը եւ նրանց մեղա
ցում էն չրեաները, որոնք մինչև այսօր սկզբում են թէ՛ մէր
հայերը Զիսուսին խաչ հանեցին։ Իրանով ակնհայտօրէն
ցուց է տրուում, որ Քրիստոսը ոչ թէ կեղծաբար խաչ բարձրա
ցաւ ալ՝ իսկութիւնը՝ իր անկի տրութիւնը մեր մշտա
յիւս արութիւնն հաւոր ու ինչպէս գալ նեկով

Եւ ի թէ, ինչպէս նրանք են ասում այդարի Օլենքը դատա
վոր ու միջնարդ խեղրեց Հեռուն, ինչ նայն այն Օրենքով
(ինքը) բացմապատիկ մահապարտ է դուրս գալիս, որովհետեւ
նախքան իր խաչ բարձրանալը շատերին հափշտակեց։ Եւ
ոչ միայն ինքն (էր հորդորում), այլև նրանցից յատերին ընտ
րեց և սուղարկեց, որ (գնան, ուրիշներին ևս) աշակերտ գալ և
ենն ու իր կողմը քաշեն

Եւ ոչ միայն այսքանը Իան դորութիւնը օժտեց իրանց
ուսանողական իրենց տիրոջ գոյքերը, սուր ու քաժանում
գցեց և աւտուր, նրա արարածների մէջ հուր վառեց մինչև
իսկ այսօրեւ ու խափանեց նրա օրենքները՝ անվտանգ մը

կրթաշի՛ որերից, և հոշակեց իր արքայությունը, ուղարկեց բազմաթիվ թարգմանիչներ՝ քարոզելու թագաժախժիվ հեմագներ՝ իրեն ներս աչի, ինչ որ ինքը չսերմանեց։ Եվ դա (այն ժամանակ) երբ դեռ ոչ որ իր նկատմամբ հանցանք չէր գործել իրեն խաչ էլը հանել, ոչ էլ իր արյունը թափել, (ինքը) նրա տունն ագարեց ու թագաժարությունը քանդեց իսկ նա լուռ էր մնում գիտա պատճառելով նրան։

Ի՞նչ ինչպե՛ս են ասում թե (Հեսուն) խաչ բարձրանալով գնեց մարդկանց¹⁵⁵ Էրբ դեռ խաչ շարժեցա՞ցած՝ հաճաքված աշն ամբողջ թագաժությունը կորզեց իրեն։

Մակայն, ասում են, նրանց տալով որպես բուժիտ լալի (չէ՛ որ) հիվանդներին բուժեց քորոտներին մաքրեց մեռածներին՝ ալրություն տվեց, տեղամայույթներին տաքի կանգնեցրեց, դեերին հայածեց։ Բայց կա՞ մի բժիշկ, որ մեկի որդուն բուժեցիս ոչ թե վարձ է վերցնում, այլ հենց իր բուժածին է պահանջում որպես բուժման վարձ նեթագրենք, թե բուժած ներք նրան էին՝ ալրում՝ իր (արած) հրախախտի պատճառով իսկ շրուժածներին ինչու հրապուրեց ու խչեց իրենց տիրոջ հեռքից. դա ոչ թե բարու, այլ նենգաժորի գործ է։

Եվ ինչպե՛ս էր համարձակվում որպես դատապար խնդրել Սրենագիրքը, Էրբ իր մահից առաջ նրան (Սրենքի աստծուն) աշխատեց գիտա էր պատճառել նրա իսկ տան մեջ, ժանապանհ ը գիտեր էլ թե Սրենքը իրեն դատապարտում է և ոչ թե՛ որ դատաքնում իսկ էթի խորայնյացիների կերպարանքով եկալ նրա տուն, ուրեմն դատապարտվելու էր որովհետև Սրենս զբոլում գրված էր՝ Ամեն հրեա, ով կրանդի Սրենքը, կուպանիի և ով չի թշխառվի ու շարաթները չի պահել, կմեռնի¹⁵⁶։ Եվ նա քանդեց Սրենքը խախտեց կանոնները, (աստի) մահապարտ էր Սրենքի առաջ։ Եվ էթե ալլազգիների կերպարանքով եկալ իրանց մոտ, (նույնպես պիտի պատժվեր, որովհետև) նախ նրանց (հրեաներին) հրամայված էր օտարազգիներին էլ հոտս բերել ու շինարել, և ապա՝ եկզորների ու պանդուխտների վերաբերյալ հրաման կար որ էթե պահպանեն Սրենքի կանոնները

խաբի մեռանելու Այսպիսով բոլոր գեպրեքս Է (նա) ըստ Յրմերի մահապատրաս էր:

Այլիեի՞, որ մեկը գազանի կերպով մտնի իր քնկերոջ տուն՝ բան գտանալու, քոնիֆի ու մահման շահաապարտի՝ Կամ կը լինի՞ որ մեկը մտաննալով ուրիշի որդիներին կամ ժառանգորդին՝ արգարի՞ անգգամաբար ու ստահակաբար կողոպտաստեն, և, վրա հասնելով՝ նրան չգլխատեն: Իմ կամ կլինի՞ որ մեկը, արդևս լրտես, մտնելով ուրիշի թագավորութունը, գազանորար յրաժառիթուն ածի և, (այդ) լրտեսին հաշտեարեցելով տևիրդադրև շուգանեն:

Այսպես էլ Հեսուն խաչ բարձրանալուց առաջ այդպիսի քաղամթիվ հանցադործություններ կատարեց արգարի տանը Էրսու Սրենրի (Սրենագրքի), որը իբրև գատավոր խնդրեց, շատ անգամ մահման արժանի է դուրս գալիս որովհետև (այսպես) տարի մեկը գալով ուրիշի տուն՝ այնանց այնքան մեծտմեծ ուղեաներ գործեց, նրա օրենքներն ու մարգարեների (մարգարությունները) արգելեց և իր թագավորութունը նշանեց:

Այդ՝ ա՛յ Էր նա, որ այնքան մեծամեծ դործեր կատարեցավ կատարել էթե ոչ քոչորի տերը, որն ասաց, թե՛ «Ամեն ինչ ինեւ արվեց իմ հորից»²: Ուստի պարզ է, որ ոչ արդևս տառի մեկը նստիշատակությամբ վերցրեց, այլ հորից արվեց նրա մեռքը, և իբրև օրենքի տեր, նա գազարեցրեց օրենքը ու խաչ բարձր ստալուց ստալ ցույց տվեց իր թագավորութունը:

Ո՛ր տեմիտներ, ինչպե՞ս շիմացաք, որ ամեն ինչի տերը Հեսունի հայրն է, որա համար էլ ամեն բան նրա մեռքը տվեց Այիտարի տերը հենց նա է և ոչ թե մեր կարծածը, որը զոյություն էլ, անկեր Որովհետև որեւ մեկը, որ նրանից դուրս ստալում է համարվում, հայկես առտված էլ: Ուրիշ քաղամթիվ բաներ էլ կան, որոնցով ապացուցվում է թե մեր տերը եկավ յարայիներին և ոչ թե տառերին մոտ և ինքն ու իր հայրը աշխարհի միակ տերն են: Առաջին ես նրուսադեմից նրիքով³ իրենցիտ ավագանիներից վիրավորված վիրավորի (աբխակից) է երևում, որ վրիսառար վիրավորի համար տառ էլը, այլ՝ նրա մեղմտվորն ու դարձանիւր, ինչպես որ հենց ինքն ասաց փա-

ըրեսկցուն⁴⁶¹, թե՛ Ուզիդ մտածեցիր⁴⁶² կորած է զտեղած
ռշխարի ու գրամի (առակից)⁴⁶³ էլ է հալածել ու (Ք, ի տեսր)
ենամբ յուրայինների և ոչ թե տաքնների մոտ

Ժ

Իսրմյալ ազազալս մ է՛ն տաքսոյի մյուս ի արև էլ
ւրր (նտ) նիշտ է ասել, ին՛ ա Այն ժամանակ կխափանի ք
յոր տեքությաններն ու իշխանությունները որովհետեւ նա
պիտի թաղափորի, մինչն որ իր քաղոր թշնամիները գրգռն իր
տարերի տակ⁴⁶⁴։ Բայց ասում են, թե աշխարհի տերը (ու զպի
տի) հազխանեապես կխափանի իրեն ու իր աշխար

Ո՛վ անմիտներ եթե շինելն ու քանդելն իր ձեռքում է և
(ինքը) պիտի քանդի այս աշխարհը՝ ձերանալու ու հանալու
պատճառով ինչու՞ քրանից ազնյի նորն ու գեղեցիկն էլ չես
տեղծի։ Եթե աշխարհի շեղած ժամանակ (աստված) կարողա
յալ մտածել ու ստեղծել խոսքով այժմ, որ լսեց ու տեղեկա
ցալ, թե ասարն ունի մի այլ աշխարհ՝ ազնյի գեղեցիկ ու ազնյի
պեղալ։ Բան իրենց ինչու՞ շտեղծի քրանից ազնյի լավը որ
ասարի տեղեցիները փափագեն (կրան)՝ կրա գեղեցիկության ու
որոշատության պատճառով Ինչպե՞ս որ ասարին տեղում կա
րողացալ խոսքով ստեղծել, ալնպես էլ (այժմ), եթե կամենա
նրանից ազնյի ազնիվը կարող է ստեղծել։ Եվ եթե ի գիտելի է
այդպե՞ս վաղելու, ինչու՞ ինքն իրեն արդե՞ր չիներյալ պատ
վանդան ուրիշի ոտքերի տակ, և ստեղծի իր համար ու աշխից
գեղեցիկ նոր աշխարհ՝ ու աշխտեղ թաղափորի ավերսյան

Բայց, իբր թե ասարն է նրան արդե՞րում։ Իսկ եթե (ասարը)
ուրան գարեղ է կրանից որ կարող է նրան արդե՞րն ուրեմն
նա ամեն ինչի տերը չէ ինչպե՞ս ասում է ինքը (մարկիոնը)
ուր ուրիշի իշխանության ենթակա է

Կամ՝ ինչու՞ վեք ապագայում, որ Սրեն քի աստվածը քանդե
լու է այս աշխարհը։ Եթե հիմնադրում եք նրանով որ նրա
մարդարենների (գրքերում) գրված է՝ Երկիրը տալարվելու

է մաղադանքի նման, երկիրն էլ Վալդէյն՝ և մոմի նման¹, ապա (շիշկոյն ք, որ) մարդաբանների (գրքերում) գրված է հայն, թե՛ Վալդէյնու հմ նոր երկիրն ու նոր երկիր²։ Ուստի, քան Մարգարեանքան՝ պարզ է որ սա քանդելով ուրիշ նորը պիտի ստեղծէր, ինչպես որ դուք ինքներդ էլ վկայեցիք։

Բայց պատասխանեցն ք մյուսին նա, թե ե՞լ իշխանություն նկն ու տերությունները խափանողը նվ հթե դուք չգիտեք³, ոտաքայտից (խմացն ք), որ Քրիստոսն է խափանում իշխանություններն ու բոլոր թշնամիներին դեռն իր ոտքերի տակ և ու թե նա որի մասին դուք եք ասում, որը նուրիսկ դուռն թյուն ունի, որեւէ բան էլ չի ստեղծել ու չի ստեղծի այլ մէջ տեղն ու իր նայնն են, որ կարող են աւելցնել ամեն ինչ, բոլոր թշնամությունները տանձաւարելով ու ստեղծանել անկողով։

ԺԼ

Նվ դարձյալ եթե, ինչպես Մարկիոնն է ասում, «սաբոր ձեռքն»⁴ առ էր Նոդիներն այն տանջանքներից աղատելու, ինչու՞ չենց խոնությամբ շնանարկեց տանջողների հոգիներն իր կողմը քաշել, այլ նախ թույլ էր տալիս, որ տանջվեն, և հետո էր դուրս Վանում և այն էլ ոչ թե համարման թյամբ այլ կասկածաւորով ու արյան գետն գնելով։

Բայց, ասում են, խղճահարսությանից ալեց տեսնելով տանջողների հոգիները դժոխքում նեղվելիս՝ ուղարկեց իր որդուն՝ փրկելու նրանց նթե նրանց փրկեց, (ապա) ի՞նչ պիտի տեսնե հետազայում նույն դժոխքն ընկնողները եթե խղճաւարովելուց առնց, ինչ որ առնց, երանի՞ թե իր որդու գայութեամբ պահած լինէր միեւն աշխարհի գերքը և ապա (որդուն) ուղարկէր, որպէսզի (առ) բոլորին գթար ու (նրանց) կյանքի կուեր, բան թե (ինքն) շատապիւր և ուղարկէր ժամանակի կետում և այլանեղ (գժոխքի մէջ) ընկած վերջիններքը դուրս գայու հետք ունենային, որովհետեւ տանջողն այնպեհան նրանց նկատմամբ լցուր, կրիւնի

¹ Հմտ. եւ ալ 1Գ 4, 4Գ 1 Սաղ 1 ՂԶ, 5

² Հմտ. Իսա 5 Նե 17 ԿԶ, 1Գ 3 ալ տե ԻԼ 1

Ստեփանն առ տիկն մոլոր վաճ են և մեռացել են այն, թե՛ Զնա
ար ժամ, որ քաթի պտուղ տա, փշից խաղաղ չեն քաղում
և էլ տատասկից՝ թուղ¹, այլ յուրաքանչյուրն իր տնակն
է տալիս²։

Նրանց մոտ տատան էլ այն է թե դժոխքը կյանք չի բնութայնում
այդ պատճառով էլ (Հետուն) խաչ քարերացավ որպեսզի իրեն
մեռել իջնի, և դժոխքն իրեն ընդունի։

Իսկ այժմ ոչ ոք կենդանի չի՝ ուղարկվում սրնակդ կամ
Նանդադոր մարդիկ, կամ տատանա ու գին, էթն ու լեպե
լինեք, նրանց էլ չէր ընդունի (դժոխքը)։

Կամ Հետուն որպես մեռել ու՝ քանց մի՞թե երկրի գերլ գմա
նք որք Գիրքը դժոխք է կոչում Բայց առաջինակ Նախնի
կան և ու էլ կրակ կու, որ տանքի նրանց Ու ի՞նչ ասեն (կա)
որպես մեռել գնաց գինեն, ապա այդ խոսքը ընդունելի չլինի
որովհետև ասարյայք թույլ չի տալիս (ասել), որ երկու մահով
մեռավ, այլ մեկով, (այսինքն) խաչի մահով, որք ասարմեով
կրից և ենթարկվեց խաչի մահվան³։ Ու չի կարծում, թե ու
րիշ մեկը դատեց նրան ու գցեց գինեն, այլ թե Հայրը նրան
մահվան ենթարկեց։ Ու դարձյալ՝ թե շատերի գիմաց ինքն իր
տանը փրկանք ավելի⁴ մարմնի մահով քան ոչ հոգու ու ն
շանքներով։

†

Ստեփանն, ուսում են արդարի Սրենքը աշխատեց Նուկտան
Հետունի Ներսիսին, որ աշխատեց (Սրենքի մեջ) երաւութուն է
արվում մեծատաններին և թշվառութուն ազրասներին
խոյ աշատեց (Ներսիսի մեջ) երանութուն ազրասներին⁵
և վա՛յ՝ մեծատաններին⁶։ Աշխատեց ասում է՝ Ո՛ր՝ ուղա
նիր⁷ իսկ այ տեղ ասում է՝ Ու չի չի ուղա լայ կանա

1. Ժամ Ղուկ 2 42 44

2. Տե՛ս Փիլիպոս 1 8:

3. Հմմտ Ա Յ թ. 9 7

4. Հմմտ. Ղուկ 9 4

5. Եփես 1 13

իր ընկերոջ վրա, գասապարտվելու է գիւնեթեւ⁶⁶։ Այն տեղ ասում է՝ «Անտառահայթյունն մի աւերա»⁶⁷, իսկ այս տեղ ասում է՝ «Ով տափալով նայի կնոջ վրա, իր սյտոմ արգեն անտառահայթյունն արեց»⁶⁸։ Այնտեղ ասում է «Սուտ հրդգինս ալլ քո հրդումր տիրոջը կհատուցեա»⁶⁹։

Եվ արդ՝ ինչպե՞ս կարող են Սրենթին ու Շեոթր իրար սկստակ լինել։ Քանի որ Սրբաւումբը, ստարականներին ու աղքատներին ընկն ընդունելուս պատճառով⁷⁰, աստեա ըստեկամ հոգեց⁷¹ և Քրիստոսն ասում է, թե Աղքատն Արբաւումի գոգը գնաց, իսկ մեծասունը՝ կրակի տանջանքների մէջ⁷²։ Քրիստոսը հրանի է տալիս աղքատներին⁷³, ողորմացողների համար էլ ասում է թե ողորմություն են գտնելու⁷⁴։ Սրենթի աստվածը աւերան պատարտություն է ցուցաբերում, որ նուրիակ թույլ չի տալիս տեսնուել թշնամու՝ բնուի ստեղ ընկած զրաւսոր⁷⁵։

Թշնամին լինի իր ժողովրդից թե ատար գեղեմից, արգելում է (գնե) մոր կաթով (սեղեղ) ուշը հփել (և ուտել)⁷⁶։

Կների կամ նագերի վրա նստած թռչունն էլ նրտեցավ Վանդերմ ամբողջովին վերցնել⁷⁷։ Այնտեղ ասում է՝ Պիտի սիրես քո ընկերոջը՝ ինչպես քո անձը⁷⁸։

Ուստեղ էլ ասում է՝ «Պիտի սիրես քո տեր աստծուն ամբողջ արտազգ⁷⁹ և պիտի սիրես քո ընկերոջը՝ ինչպես

-
- ՀՃԸ Մ ա տ ք Ե 2
 **Ե լ ի ց Ի 14
 *** ՀՃԸ Մ ա տ ք Ե 28
 ****ԵԼ Ի լ լ ղ Ի ~ Ղ և ա ԺԹ 3
 ***** ՀՃԸ Մ ա տ ք Ե 24
 ***** ՏԵ՝ ա Սնեղ ԺԸ 7-8
 ***** ՀՃԸ ձ ա կ, Ի 29
 ***** ՀՃԸ Ղ ա կ ԺԳ 22 23
 ***** ՀՃԸ Մ ա տ ք Ե, 31
 ***** ՀՃԸ Մ ա տ ք Ե 7
 ***** ՏԵ՝ ա Ե լ ի ց ԻԳ, 1
 ***** ՏԵ՝ ա Ե լ ի ց ԻԳ, 19
 ***** ՏԵ՝ ա Ե լ ի ց ԻԳ, 19
 ***** ՀՃԸ Ղ և ա ԺԹ, 18
 ***** Մ ա տ ք ԻԹ 37

քո անձը, որովհետեւ այս երկու պատգիբրաններ ից եւ կախոված Օրենքն ու Մարգարեությունները^{***}, Աստուծոյ ան զԳլխա Օրենքն ու Մարգարեությունները խափանելու այլ չրացնէլու գրանքն^{****}:

Ինչպէ՞ս է, հասկա Օրենքին հակառակ եւ որ եկով լրաց նէլու Օրենքն ու Մարգարեությունները: Իր մաքրած քո թոտին էլ ասում էր. թե՛ Գեա՛ւ եւ եզիբատովություն աջա քո սյդ մաքրվելու հաւար, ինչպես ոչ Մովսէսը պատգի թից Օրենքում^{*****}: Եվ օրինակորին ոչ իրեն հարց թից, թե ի՞նչ անի հափտեկանեան կյանքը մա անգելու համար, պատասխանեց՝ Օրենքի պատգիբրանները գիտեա՛ւ, եվ երբ ետրից արցրեց, թե՛ Ո՛ր պատգիբրաններն, ասաց՝ «Ի՛նչ եւարս քո Վ՛ր՛ գողանարս-ք Վ՛ր ապանաներ ք Գրանով ցույց տվեց, ոչ ոչ թե Օրենքին հակառակ այլ նրա՛ն համապատասխան էր ուսուցանում:

Գաւիսայ՝ լրարկանայը շարանելուն ոչ թե հակառակ այլ շատ խիստ համապատասխան է որովհետեւ մարդ, եթե շրար կանա ապանությունն էլ մաքով չի անցկացնի: Այդպէս էլ շտոփայը անասանցություն շանելուն ոչ թե ներհակ, այլ առավել համաձայն է, որովհետեւ եթե մեկը շտոփա, չի էլ համարձակվի անասանցություն անել: Եվ քոքորովին շերգվելը սուտ շերգվելուն ոչ թե գեմ է այլ՝ միշտ գուգակից որովհետեւ եթե մեկը շվարժվի հանախ երգվելուն, երբեք էլ սուտ չի երգվի: Քանի որ այնտեղ կուտքերի անուեով էին երգվում ասում է՝ Տիրոջը պիտի հաւուցեա քո երգումը: (նաեւ) ասում է Ինձանով պի տի երգվեա, որ կենդանի եմ, եւ ոչ թե կուտքերով, որ կենդանի չեմ^{*****}: Իսկ այստեղ Քրիստոսը, իր աշակերտներին կատար լաջ դարձնելու եպատանով ասում է՝ Բոքորովին շերգվեք, այլ ձեր «այս ե թող այս լինի, «ոչ ոչ՝ ոչ, իսկ եթե գրանից ավել լին լինի լարից էս^{*****}, եվ եթե տալու թգ ու ոչ ից ավելի

Մ = ա ք 1 Բ 32

Մ = ա ք 1 Բ 40

*** ՀՃԺՄ Մաւթ Ե 17

**** Տե՛ս Մ = ա ք Ը 4

***** Տե՛ս Տե՛ս ու Ի 4 7

'' ՀՃԺՄ Մ = ա ք Ե 24 27

որ նա էլ արտաթլլում ատենելու չ հետա կելա՞վ ևս կը ք գտա՞վ
ձկնորսներին մոտ²։

Իսկ որ ձուկն էլ Էրս է բոլորին հայտնի է որովհետև
ինչը որ մարմինն, արյուն, ճարպ ու ոսկրներ ունի, պետք է մտա-
զար ու կենդանի լինի։ Եվ ձուկ կա, որի կողերի վրա խողքի ազդ-
րների նման փափկամիւ է լինում։ Այնքան արյուն է դուրս
գալիս (կրակից), որքան ուխտից լի էլնում։ Եվ (նա) այնպիսի
զգվելի ուտելիքներ է ուտում, որ զազաններն ու անասունները
են ուտում։ Անազն էս զազան պետք է կոչել հենց ձուկը, որ
իր ջեղակիցներին անխտիր ուտում է Իսկ անասունները կը
քանից այնքան են մաքուր որ նրանցից զոհեր ու ողջակեզներ
են մատուցում աստուծոն մինչդեռ ձկնեկից այդպիսի (քաներ)
չե՛ն (արվում)։

Այլև որպես խորհրդանիշ ու օրինակ ալև մեծ երևույթի որ
այտնվելու էր, հանգիստ էին բերվում ոչխարն ու տավարը, և
սը թն ձկնեկը. ինչպես դատը, որի արյունով փրկվեցին Խորայելի
սրդինների անդրանիկները՝ Եղիպտոսում,⁴⁴⁶ խոյը որ մորթվեց
Իսահակի փոխարեն⁴⁴⁷, օրինակ էին նշմարիտ դատի⁴⁴⁸, որը
(իր վրա) է կրում աշխարհի մեղքերը (Այդպիսի օրինակ էր) և
երկնքը, որ քանակից դուրս մորթեցին որպես ողջակեզ⁴⁴⁹, որի
ձևով էլ Քրիստոսը քաղաքից դուրս շարժարկեց⁴⁵⁰։ Եվ Դավիթն
ասում է՝ Համեղի կյիտի տիրոջը՝ մատուցալ հարթի նմանե՞ն⁴⁵¹։
և ու թն փափուկ ձկան նման որովհետև շնայած որ ձուկը
օրինակ է բերվում, (քայց) բերվում է որպես օրինակ գերեզմա-
նում (լինելու) և սը թն կենդանի ժամանակի համար համաձայն
տիրոջ այն խոսքի, թն՝ ռինչպես որ Հովնանը ձկան փորում
մնաց երեք ջերեկն ու երեք գիշեր, այնպես էլ մարդու որդին
պիտի մանի երկրի սիրար և այնտեղ մնա երեք օր ու երեք
գիշեր։⁴⁵²⁻⁴⁵³ Եվ այնպես Սուրբ գրքում յինք գտնում թն ձու-
կը արտագործեց ու հանձնարարեց որպես կերակուր և հրաժա-
րեցրեց մեից՝ որպես պիղծ ու անպետք քանիչ

Տե՛ս Ղ Ե Կ ԻԳ 42—43

² Տե՛ս Ղ Ե Ե Գ 12։

⁴⁴⁶ Տե՛ս Ե ք ք, ԺԳ 11—12

⁴⁴⁷ Հմմտ Ս Ե Ղ Ժ ԿԸ, 32

Հմմտ Մ Ե Ե ք ԺԸ, 40

Այլն Ոչ հեքում գրված է, թե՛ Զիդ թույլ տվեցի ասել, անտառակներն ու թռչունները՝ բանբարեզների նման միայն թե աբյուսն ու սատկածի միս չուտեք, որովհետև անտառների կենդանությունը իր արդունն է՝ Առաքյալներն էլ Երեսադեմից Անտիոք ուղղած թղթում նույնը աստատեցին թե՛ «Զեռնպա՛ մեազեք արյունիդ խեղդվածից սատկածից և պոռկեալ թյունից»¹, առաջին մասից էլ Նաև Որենքում տեղի անտառակները մաքուր է կոչում, իսկ շուտեյիները պիղծ բաց ու ան պատնասով, որ էությամբ էին պիղծ, այլ մարդկանց հաշակեյիքին ու ախորժեյի եղողներն է պիղծ կոչում որովհետև գիտեմ, որ բան կա որը (մարդիկ) ուտել ախորժում են բան էլ կա, որը չեն տխորժում ուտել պրա նամահան էլ քրեկք սահմանեց:

Իսկ որ ուտելիքներից ոչ մեկը պիղծ է, այդ մասին տիրադիր բանը՝ «Զկա մի բան, որ մտնի մարդու փորը և կարողանա մարդուն պղծել, այլ ինչ որ դուրս է գալիս մարդուց, այն է պղծում երանե»²» Եվ առաքյալը աստիճան մարգարեարար տեսելով ուղանալով քրեյի անտեղի չպարտությունը տեսավ է Կրեատում են ուտելիքները ու արգելում ամուսնությունը, որ աստված սահմանեց Նազատաղյալների համար որպիսով ժխթյալով են՝ վայելելով դո՛ւրենակությամբ դա սրբազորմվում է աստծու խոսքով ու ազոթքով³»⁴» Եւ այդ ու թե պիղծ լինելով է սրբազորմվում այլ սր երանեց կայմից պիղծ էր կարծվում կուրքերին) զո՛ւարելիւն պատեաաով Առաքյալն էլ այդպիսի ուտելիքի մասին է ասում, թե՛ Սրբազորմվո՛ւս է աստծու խոսքով ու ազոթքով⁵»⁶» Մի պատնասով մյուս թղթում էլ ասում է, թե՛ «Որք անհաճատներից մեկը ձեզ հաշի Նազիյի, է դուր գեաք, այն ամենը, ինչ որ գնի ձեր տաք կուտեք և խղճի խաթ չգաք»⁷»⁸» Հետևաբար պարզ է որ այդ բոլորից մեկը

¹ Հմմտ. Մ ի գ Թ 3-4, այլն Չ և տ Ժ 1 14

² Հմմտ. Գ ս ը Ժ աս ո ս ք. Ժ 6 12

³ Տե՛ս Մատթ., Ժ 6 11:

⁴ *** Տե՛ս Ա Տ ի Ժ Գ 3-5.

⁵ *** Հմմտ Ա Տ ի Ժ Գ 1:

⁶ *** Հմմտ Ա ս ը Ժ Ժ 2

մեզ առածուն ներկայացնում կամ առածու աչքից դուրս է
ուրթն ուտելիքները, այլ՝ կո՛մ համար կա մ խղճմաներ
ու գայթակղությունը

ԺԳ

Իսկ ռեք կրտսավորները ինչո՞ն են հյամարվո՞ւ է ինչո՞ւ,
ասում են (նրանք)

Մեր կրտսավորները (որոշ) ուտելիքներից հրաժարվում են
և այն պատճառով որ ուտելիքները համարում են պիղծ կամ
(առաջացած) հյույների՝ որպես ինչ, որ լար քանից, էթն (նրանք)
ուխտյալ լինեն ուտելիքները պիղծ համարելու պատճառով ա
զտ նրանց ուխտյալությունն ուխտյալություն չէր համարվի
Լայց ուտելիքներից իրենց դրկում են որպեսզի այն սրբու
թյունը որ մտադրվել են պահել, դուրսությամբ պահեն

Երա համար էլ մեր հայրերը՝ սուրբ եպիսկոպոսները, այս
կանոնը սահմանեցին՝ էթն միս լուտոզ որն է համարվելի
մտով քանդար եպիսկոպոսներում շկամենա այն քանդարից ու
անել, թող նզովված լինիս։ Ինչու՞ նախ՝ որ համարվելի
անպետք համարել պատճու ավամ ուտելիքները, և ապա՝ որ
անտեղի հպարտությամբ լսխալի՝ կարծելով, թե դա անով
ուրիշ սարգկանցից առավել է

Նաև սուրբ եկեղեցու կույսերը կուսությունը երա համար
չեն պահում, որ աստծուց սահմանված ամուսնությանը պղծ
ություն են համարում ինչպես որ Մարկիոնը Մանին⁴¹²
ու մծղեյաններն⁴⁷³ (են ընդունում) սրով ձեռն էթն աղ մտքով
ուխտյալ եզած լինեն, ապա կուսությունն էլ պատ ա՞մ կու
սություն չէր համարվի Բայց աստծուն առավել շափով սիրե
լուք են հրաժարվում նրա սանդած քարիքներից, որպեսզի,
նման վերով աստծու հրշտակներին, որոնց մեկ ու արու կա
լի էզ, նույն առաքինությունը ցուցաբերեն նաև երկրի վրա՝
բոս այն (խոսքի), թե՛ ո՞հան ենք լինիներ, որոնք իրենց ներքի
նի դարձրին երկրի արքայության համար, որպեսզի հարսության
խամանակ նմանվին հյեշտակներին⁴⁸։ և՛ առաքյալը կուսե

քիւն խռահելի մալդ է իւ մարում բայց, նայելով քեռ թշանք չի համարեակովում բարահայտորեն հրամայել (կույս գտանալ), ալլ հանկաջեկով համոզում է, ինչպէս որ տեքն էլ հանկաջեկում է և ոչ ուրի լում

ԺՊ

Այս քոյորն ապիւնց մարկիտեականեկի աղանդի մասին որոնք ամուսնութեանն ու մտակերութեանը մերժում են, և աշխարհականեկի հետ կուսութեանն ուխտ դնելով, ուխտադրում են չինում որովհետեւ ցանկութեանը չդիմանալու պատճառով նորից ապաշխարութեան են ենթարկվում:

Այդ եթե Սրենքիւն չեն հաճատում, որն ասում է հզա մարդը պիտի թողնի իր շորն⁷⁴ ու մորը ու պիտի գնա իր կր նոր ետեկի, և երկուսը մի մարմին պիտի չինեն⁷⁵ Հետոյին էլ ինչու՝ չեն հաճատում որ նույնի է աստատում ամենապիւն լով, թե ունի որ աստված միացրեց, մարդը թույլ չբաժանի⁷⁶։ Այսպիսով՝ նշմարութեանը ցույց տալ ցանկացող հաճատաց լացեկի գործն այն է, որ (նախ) իրողութեանեկը ներկայացնեն աշխատ, ինչպէս որ կան և ապա՝ մարդկանց ընտրութեան կատարեն տարբերական գործերի նամար դա է ընդունելի։ Եւ ոչ թե նրանց պէս, որոնք մեծ մեծ կատրաստում են, թե՛ Մենք լենց ամպագանից ուխտել ենք (ձեռնպահ մեալ)՝ մտակերութեանից ու ամուսնութեանից, բայց հետո ուխտախախտում են և պալիս ենթարկվում են ապաշխարութեան։ Եւ եթե հարցնես թե քաթին տանջանքների տանի՞ կասեն՝ չոնի Իսկ եթե տանտանքների վերաբերյալ կատարած չկա ապաշխարութեանին ինչի՞ նամար է Զէ՞ որ հայտնի է, որ եթե տանջանքներից էն վախենում, մեղքերի մեղ էլ խաղութեան չեն գնում։ Բայց ով տանջանքն էլ չունի, պալդ է որ պարզ ենք էլ չպիտի ասուիս։

Սակայն մենք, ասում են, աղաքից նրա նամայ փախանք որ նուր ունիս որ տանալիքներիցով ապա նուր է իր

⁷⁴ Դ Ե Գ Ը Դ Զ

⁷⁵ Մ Ե Ե Թ Ժ Ծ

Այնուրի մէջ, թէ իմ բարկոթ թշուառ ժամանակ կրակ վառվեց և պիտի այրի մինչև դժոխքի խորքերը⁶⁶, և թէ՝ մէյն ամենը լաւ֊լաւ էր իմ գանձարանումս⁶⁷, մի այլ ոեղ էլ թէ մատակարար կրակով է դատարանս⁶⁸:

Այն անմիտներ ու մոլորմամբներ և թէ աւազոտ արդարեւալիքներ պատճառով ենք⁶⁹ փախչում Օրենքի աստուծոյ (իսկ) երբ Հիսուսը տալիս է նրանից ազնիւ պատկերներ անշեղ հույս տեսնելու: Արդ համբաւեալան տանջանքներ, ու՞ր պիտի փախ ենք էլք են՝ Հետոմ և Նորոմ (Հիւս և Նոր կտակարաններում) նույն սպասանալիքներն աւ բարեմիտներն իսկն խոստում ենք և ենք դառնում արդար տկուհաշարուն չի երևում, սր թէ չիք թիւ տրոյ տփոյր մեկն է

ԺԵ

Ի այլ ինչի՞ց է ոյ մարդիկներ, մանկն և սրանց նման ի ինչները չեն համարում մարմինների հարստիքներ:

Նրանք տեսնում են՝ «մատարայն ասաց, թէ՝ «մարմինն ու ալ յուր աստուծո արքայութիւնը չեն ժառանգում, ոչ էլ ապա կ'ընտրուինք անապականութիւնս»⁷⁰, և դարձյալ, թէ՝ Ծանկտեում են այս մտքմեկից դուրս գալ և տիրող հետ լինել^{71,72,73}: Դրանով պարզ է, առում են, որ մարմինը նշանակաւ լինելու յատկանքով հարստիքան չի արժանացնում:

Եւ ի թէ, նշանակաւ լինելու պատճառով, մարմինը չի արժանացնում⁷⁴ արքայութեան, ապա հողիններն էլ, արդարեւ լինելու պատճառով, պիտի արժանանան բարոյ արքայութեանը: Ի այց նույն մատարայն նրանց մեղադրում է հենց նույն տեղում, երբ, մատնացոյց անելով մարմինը, ասում է, թէ մէյն տոյականութիւնը պիտի զգնատալորվի անապականութեամբ և այս մահկանացուն՝ անմահութեամբս^{75,76,77}: Հետեւ

⁶⁶ Հմմտ. Երգ. Օր. 13. ԻԹ. 22.

⁶⁷ Տե. Երգ. Օր. 17. ԼԹ. 24.

⁶⁸ Տե. Եւս. 42. 16.

⁶⁹ Հմմտ. Ա. Եւ. 1. 2. ԺԵ. 26.

⁷⁰ Հմտ. Փ. Լ. Ե. Ե. 23.

⁷¹ Հմտ. Ա. Եւ. 1. 2. ԺԵ. 22.

վարայ, դարգ է որ ոչ թե հոգիներն է կռւում ապականու
թյան ու մահման ենթակա, այլ՝ մարմինները: Միւսը, թղթու է
էլ ասում է թե՝ «Մենք բոլորս պիտի ներկայանանք Քրիստոս
սի առջանի առաջ, որպէսզի չարաքանչուր ոք իր
մարմնով բնորոշի (նրա դիմաց,) ինչ որ առաջ կատարեց՝ թե
քարի, թե շարս»: Տեսնու՞մ ես, որ ասում է, թե մարմնով
շանգերն պետք է կրեն շարիքները կամ քարութիւնները և
ու թե ժիւղին «ոգով»:

«Եւ այց — ասում են, առաքյալն ստաց, թե տալական
թյունն տնապականութիւնն չի ժառանգում »:

Ո՞վ բանազոտ Մարկիոն մեկը լսում է, իսկ մշուսին ուշա-
դրութիւնն չի դարձնում: Եթե ուրիշ մարդ չտես այն, թե՝
«Ապականութիւնն աւապականութիւնն չի ժառանգում», կը
կարողանաք կանգնել մշմարտութիւն վրա որով նախ առաք-
յալն այնքան ասույց է քարոզում մարմնի հարութիւնը՝ որ
մինչև իսկ բազմաթիվ օրինակներ է մեջտեղ քերում:

Նախ Քրիստոսի առաջին և բուն հարութիւնն (է իշ
տակում), թե՝ Հատ Քրքի՝ Քրիստոսը մեռավ թաղվեց ո
հրդորդ որք հարութիւն առավ²²: Եվ այնտեղ կտեղ ասեցիւ ի
հարութիւնը հաստատելու համար բազմաթիվ «տեղամանք
ներ է ցույց տալիս (ստակել այն, որ կարծես Մարկիոնի
ու Մանու տկանքին գտալով ասում է՝ «Եթե մեռածները հարու-
թիւնն չեն առնում, ի՞նչ պիտի անեն նրանք, որոնք մեռածները
համար մկրտվեցին»²³: «Դուք, ասում է բնորոշում եք, որ
մարմինները, նշութական լինելու պատճառով, հարութիւն
չեն առնում. եթե մահկանացու մարմինները հարութիւնն չեն
առնում կեղծանքի հոգիները մեռած մարմինների ամայ
ինչու՞ են վկայում, և կամ մահկանացու մարմինները կենդանի
հոգիների հետ ինչու՞ են մկրտվում, եթե, ինչպէս ասում եք
մահկանացու մարմինները հարութիւնն չեն առնելու:

Այսպէ՛ս պետք է հասկանալ այն խոսքերը և ոչ թե (այնպէս)
ինչպէս Մարկիոնն է դրաբանում, թե՝ «Մեռած երեխայի

Ի Կ Ի Թ Ե 10.

²² Ա Կ Ի Թ Ե Թ ԺԷ, 4

²³ Ա Կ Ի Թ Ե Թ ԺԷ 28

փոխաբանն պետք է նրա կենդանի մեքանիզմին մկրտել, որ
տեղանկ նրանք համարվի: Մարկիտեականները չենց այդպես
էլ անում են: Մակայն նրանց մեղադրում է տերունական խոս-
քը, որ ասում է՝ «նձի մեկը նորից չենվի, չի կարող տեսնել
առածը: արքայութունը», և դարձյալ՝ «նձի մեկը չենվի զը-
րից ու իդարց չի մտնի երկնքի արքայությանը»¹²: Այսպի-
սով պարզ է, որ յուրաքանչյուրն իր համար պետք է մկրտվի
է ոչ թե մեկը մյուսի փոխաբան:

Գարնայ ահրամերի ասակով¹³՝ հատենապես ցույց է տրվում
Լարմինների տրտիթյունը թե՛ ինչպես որ սերմը ցանում ես
ս սրբերի բան չի ստացվում, թեև փառավորապես բազմա-
շրտովում է է ոչ մի գեղցում ցորեն չցանեցիր ու դարի հըն
ձեցիր: Կամ կարեն չցանեցիր ու հանար հենեցիր, այլ ինչ որ
չանեցիր այն էլ հենեցիր այսպես էլ ասում է, այն մարմինը
է մեւով նստին էլ հարտիթուն է առնելու:

Գարնայ երբ ասաքյալն ասում է թե՛ «Մարմինն ու
շրտն աքաղաղության չեն ժառանգում, ոչ էլ ապականո-
թյունն անապականություն է ժառանգում»¹⁴ ոչ թե պետք
է հասկանալ այն մարով, ինչպես Մարկիտեն է ասում՝ Մար-
կինները, նյութական լինելու պատճառով, հարտիթուն չեն
անում: այլ (պետք է հասկանալ) որից երկու հետ:—

Մեկ այն (հետվ), թե քանի զեռ մարդը մարմնական գործերվ
է զազափ որևերի մեջ է, շեշտվոր է և մարմինն ու արյունն և
բովնետն միայն քառ մարմնի է մատածում ու գործում, այ
է ինչ չէ Երկնքի արքայ թիթունը մտնելու: Ինչպես որ ասաք
յուր մե որիք թիթում է գրում (գիմնելով) հաճատացյալներին,
թե թվերը մարմնով են Լարմնական բաներ են մատնում¹⁵:
Եւ այլ չար ո թե մարմնով այլ հոգով երբ¹⁶: Նրբ գրում
էր ազատացյալներին, մի՞թե (նրանց) մի մասը մարմնով էր
մյուսը՝ ոչ: Պարզ է, որ թեև ոչ ամենքն էլ մարմնով լին բայց
բոլ լին էին մարմնի ու ոգու գործերի մեջ

¹² Ը Կ Գ Դ Զ

¹³ Հմմտ. Թ Գ Ի Զ

¹⁴ Հմմտ. Ա Կ Բ Լ Թ Ժ Ե Ը

¹⁵ Հմմտ. Կ Կ Գ Դ Ը Ե

¹⁶ Հմտ. Հ Կ Գ Դ Ը Ե

Եւմ մի ուրիշ ձևով էլ այն մտքով պետք է հասկանայ որ մարմինները չարութիւնն են ասեալով որ թե ուսած չեղով ու արդունով, այլ հարսությամբ նորոգվելով՝ ապականության ենթակաները անապականութիւն են մատնեցում: Ինչպէս որ այդ մասին (գիտութիւն) էլ է բերում, թե Փող պիտի փչվի և մնաածները որ քրիստոնյա էին, պիտի "արսութիւն ասեան որպէս անապականներ, և մենք պիտի նորոգվենք":

Այսպիսով իսկույն է տրվում, որ մարմինները հարսութիւն են ասեալով հարսությամբ նորոգված ու քուրս պակասութիւն է երկից ազատված Եւմ մասը պտտութիւն է կրում, որը ապականվածները անապականութիւն են ասեալով, տկարությամբ տեղմանվածները՝ զարսութիւն, տկարգությամբ զանգամանքը՝ փառավորութիւն: Եւմ չկա մարմին, որ չողի մեզ միտ, այլ հողիները յարաբանչարն իր մարմինը չաղնելով, ժի ակրն թարթում պիտի կանգնեն ունից ատյանի ապա՝ սմանք հազիտենական կյանքի, սմանք՝ գատատանի և յ տվմեներ չսմար⁶⁶:

ԺԶ

Մյս Մալկյանը Պոնտական աբխաշից⁶⁷ էր և պիտկուզսի որդի Մի կույս պղծելով՝ փախտական (ղարձափ) ու գնաց Դենց իր Նոր կողմից ճկեպեցուց հեռացվելու ղառանաով: Եւմ այն մամական⁶⁸ գիտելով Հոտմ ապաշխարութիւն խնդրեցու, ու դրան չհասնելով՝ զրգովեց "ազատքի գեմ: Ընդունելով երեք ես խասկիդքներ՝ բարեգում է բարու, արգարի ու չարի մասին Նոր կտակարանը Հեին խորթ է համարում և նրանից էլ աքաղմարում է մարմինների արսութիւնը որի մասին խոսվում է այնտեղ Եւմ որ թե միայն մենկ մկրտութիւն է քնդունում, այլ՝ երեք անցանք զործելուց հետո մեռած երե խաների փոխարեն ստիպում է ⁶⁹ որ ուրիշներ էլ կ'ըզեն Այնքան անդգնացած է որ մինչև անգամ կանանց է ասալար կում Իկրտութիւն կատարել (Այսպիսի) բաներ ուրիշ աղունց

Հմտ. Ա յ ւ, Ե Թ. ԺԵ. 7

ՏԵ. ւ 3 զԵ. Ե 73 25:

Ն Լ ր ի ն յ և ու անկը շի ա Լ ա ռ լ ա ն կ վ ն ի անն ի՝ ու և կ ի կ ն ա կ ի կ ա մ է
 ո ա ն կ ի մ կ ռ ա տ ա թ յ ու լ կ ա տ ա թ ի ի ո շ է ի կ ա ն ա ն զ ք ա ՚ ա ն ա ն ն ի ի
 տ ն զ ը ն զ ու ն ն ի :

Ով քաղաքացու թշուառ արտեղի դու ի հի ն յ ն ա, որք, կույսին
 պղծելով, իր հոր կողմից վտարվեց և կեղծողուց ու նույնիսկ
 ապա խաբու թշուառ հասնելու էլ արժանի չեղավ: Նեղին Լ ր ոյ
 արժանի չեղավ, որովհետև համարձակվեց սույր սպա պատ
 չ ու մ ի ը ի ն ձեռք տալ՝ մի մասը կտրելով ու դուրս գցելով
 ւ յ ու ն ա անպետք, իսկ մյուս մասը ընտրելով ու վերցնելով
 սրտեւ պիտանի: Այն էլ չգիտե, որ երբ մարմնից⁴⁶⁾ մի մաս
 ն ա չ ա մ ի⁴⁷⁾ կտրում ու վերցնում է, կտրված մի գոտք մասը
 լ ն ն յ ա մ թ ու ղ մ ա ռ մ ն ի մ ա ա ի ն է վ կ ա յ ու մ: Առաջին ևս երան դա
 տ ա պ ա ռ ու մ է Ոյ ն ն ջ ը տ ն թ ի ն ու ղ որ ա ա ու մ էր, ի ն՝ Զեկա
 Ոյ ն ն ը ու Ա ա ռ զ ա ռ ի ու թ յ ու ն ն ն ջ ը խ ա փ ա ն ի ու ա ի զ ռ ա ն ջ
 լ ա ղ ն ի ու ո՞, ի ն չ ա լ ա և ա տ ա ը յ ա լ ը, որ ա ա ու մ է: Թե Ք ը ի ա
 տ ա ը մ է ը խ ա ղ ա ղ ու թ յ ու ն ն է, որ և ը կ ա տ ա մ ն ի ղ ա ղ լ ը լ յ ո՞*
 Փա ուր երան հաջերժ ու անվախճան ամեն:

ԱԼԵՔ

Ու ա ա ը	Ս	Լ
Ու փ Լ ա	Ք	Լ Գ

ՆՈՒՅՆ ԵԶՆԱԿ ԼԱՐՈՒԱԿԵՏԻ ԽՐԱՏՆԵԼ ԻՆՏ

Աստիճանային լիտի գլուխով ա իւ կամքիւ սրտե
թշնամուց

Լամ Է մարտի մարտի քնեյ քան զլոժ մարտի արտի և
վարձատրութիւնն յառանալ ու իզուր չարչարվի

Մարմինդ կոպի ի նեղութիւնս և սիրտդ՝ աստուծո՛ւ երկնայ զ
որ վախեւատ սատանայի մարտիս և ետերից

Ով քարեպաշտին սիրում է, սիրք արձան է կանգնեցնո՛ւ
աստուծուն և անհաշտ թշնամութիւնն (Լարս անասում) աս
տանայի ինկատմամբ

Սիրեն ու երկրուզը քեզ բնավորութիւնն դարձյա՛ս ոյ բարեւոյ
թշամք՝ ստանդեւ

Որքան զսրկ ևս մնում, շարւարումն նեղումն ու արեւ
րում ևս քեզ համար անապական դանձ ևս պատկառումն
երկնքում իսկ եթե տրանչում և եղարւտում և լոյս և
աշխատում՝ անվարձ կմնաս

Գոտեպնդի ի Քրիստոս ի չարարանքներով և երես ամս
համբերի՛ր, ոյ վսյեկե՝⁴⁵⁴ անանց քարութիւնները

Ով դարեաներ հանգիստ է ընտրում ձմռանը ուղից և նա մանիքներից սատկում է

Ով այս կյանքում մարմինն է գիյացնում¹⁵, ավիս է ա
կան տեղիստը չի մանի

Հնադանդդիք սիրով, ազաթիք հույսով, աշխատիք անվա
սով և երկնային հարսանիքում կապածասանաս

Անտված ինչ շնորհներ որ տալիս է քեզ կարիքավորների
ցեանքերի անմար ծառայելը, որ շնորհներն աղքատի պես
ուստանում, է դու փասավորվես

Մարմնատեղ կրոնավորը մեծ է ի ողի ժողպան մեղքերից
կիսեղզի

Արտասուքը մեղքերի լվացում է, հառաչելը աղափարո
թուն իսկ ով ամբողջ ժամանակը որպես կրոնավոր անցկաց
նում է սղի ու ախրության մեջ նա որպիսի՝ էլ անակամ
փութը ողիտի ժառանգի

Կեղծավոր կրոնավորը սասանայի քող է իր տակ պահելով
առանային՝ մարմնի ազատությունն է ծածկում և նկարա
վեսք դիմակներով խաքում է տեսողներին. Մյանք գայլեր են
պատան մորթով¹⁶, որովք թրիստուն ա լսանաց անհավատե
լի հեա դատել:

Ով իր եզրսրը տեսնում է և տրտում է մեռում, հաղթված է
կեղծավորությունից ով առանձին նստում և զվարթ է լինում
զլոված է ստատանայից

Մեր քերանները հոսել են պատ պահելուց, լեզուներս ա
լլալացել սաղմոսերգությունից, իսկ ասածու ու անսածը՝
ներս ա խոնարհությունը, չունենք շրթունքներով ենք սիրում
ստծուն և իզուր շարշարվում

Անասունի միտը շեն ուտում բայց եղբորն անհագարս և
ուտում գինի շեն խմում, իսկ հոգին շաղախում են արյամբ
մոտենացածներին ասում են, բայց պիղծ մարով շարունակ
ցտեկանում են. անպեսք դպեստ են հագնում, բայց ագահու
թյունից աչքովում են անպիսիներից պիտը է փախչել և ալե
սութուն շունենալ (նրանց հեա):

Ա խոր խաղաբեցնեմ է աւքերի գալժասութունը, իսկ
վաս վարքի վարժված լինելը՝ կրթնավորի փառքը²⁵⁷։ Եթե (այդ
պիսի կրթնավորը) բազ անի կրկինքը, ինչ՝ մտնիք Էթեհ Հրե,
սակի՛ վ սրբ գուշյ տա մի հավատաւ։

Մանակ կրթնավորը, Էթե ժերեյի Վանդու Քյան տակ է գր
լ ին որս է աստանայի համար։

Ե տա Լանկա՝ տանկ կրթնավորին մի աշտնիք է սպաւնիք
եկրը որովհետեւ (դա) նրա համար մաւ է։

Զվ սլ հասեր կր թնավոյք գեւ գտադի¹²⁸ չն է

Մի սիրիք ուտելիքներն և ըմպելիքներն՝ աղուրդը և ին ու
մարմինը կշալ նեւս գոռնկն թլտն քաղաք ու ստանալ
աւրոց։

Գինին բազմ քիլ է ախտը և թորթորում և աստծու էլ կտ լը
հալածում

Մի սիրիք և զրորդ փափուկ ուտելիքներով, ըմպելիքներով
կամ պատվանե Վաղուստներով ալլ՝ առանց պրանդ, որ
կայեկեթ¹²⁹ պատվ ժր շտաաւդեւ

Ու քի մի արամեցի իր ու ու որից էլ որ տիկը

Սխալված ու անկրտի վրա մի լարկանս ըսվ՝ էտ իմանդն
լը կամքով չի հիվանդանում

Ա անձին տեղիմանելն է աստծու շիրտ թլան

Խլաուրի լատրվանով թու չի թ քիլ կրթնակցիդ դրա

Հերքը փափուկ գեղն է քուժում, ախտերը քարեզործութունը։

Գո՝ տանկությամբ ափաստելը ասանց պոսակի ի մեա

Պճնատեր կրթնավորը գեերի շուրթնկայ է։

Ով նրութան հարստության է իդաում պո նկ թլն է
(անում)։

Եթե աստծու համար ես հալածվում փախ մի տեղեւս

Երբ ազոթում ես նպատակդ որսիք է և սպա սաղմոսի լ

Այն և աւարիներէն յետեւեալք և ալլ (դէտնք) մեք քերենք

Քեզ Նրամայնց որդւոց Նաչդ (նախատի) քրտինքով ուտել, իսկ
չու ուղում ես Վախտենական կրանքը քնով ստանալ: Քո կրանք/
Վաճուր յոթանասուն տարի է ստեմանոված, այն էլ ջաղով ու
հեծեծանքով (մինչդեռ) դաւ սեղում ես հազարամբա ժամա
նակը աւանդ ջաղի ժառանգել:

Հանդիսան ասաշարկեզ հողեածներն համայն և շթե մարմ
նտանքներն, որոնք պիտի որդ գիրացնեն:

Տրամեցնող քնավորութիւնց ասեմիք շորակել յովյամբ և
աւտիդ խտաութիւնը փափկացրու տքնութիւնք, մարմնիդ
դանկասիյութիւնը վերացրու՝ նեղութիւնք և աղաւ կկայողա
նուս վերցնել: Քրիստոսի խաչք: Սիրտդ սովորեցրու սիրել ջն
դակցիդ⁴⁰ մարմինդ էլ այնպեա սիրել, ինչպեա (կտրես)
նենդավոր մարդուն⁴⁰

Ող առում է բարեպաշտին և սիյում է ա իրաւորչտին մին
նույն լարիքն է գործում⁴⁰

Եթե սրտացավութիւնք չես սիյում եղբայր մի մեա նյա
հետ

Ստրմինդ նեպի ը գիտութիւնք ո Պրքի վկայութիւնք

Կան առաքինութիւններ որոնք հաճելի չեն առածուն և դա
ւարի խաբասութիւնն է

Փափկանցութիւնն ու Վանդիստը ապի ը:

Մայդկանդից նրան առ ը ով կարիք ունի:

Վսլք գնալու ես հայրենիք (գերեզման) սյլ աւել հանգստա
դիր:

Նրք աղոթ ի ես իմացիք թե ում հետ ես խոստ մ կամ
ի նէ ես ուղում գաղտնիքդ քո մէջ ամփոփիք

Նրք առաջած քեզ փափուկ կերակուր կամ մարույ հաց
կամ միրդ է սուարկում, մինչև ուտելդ Քրիստոսի քաժինը
կտրիքավոր մարդուն տույ որ Քրիստոսը քեզ սնդանակիյ
լինի:

Այս անգամ ես ռաստում գլուխդ խոնարհիւ, ուրիշ բան ի սեւեռի, այլ՝ միայն բեզ, է կե՛ր գոհունակությամբ

Մի փնտրիւր կեյրանդուրների համեղությունն ու հազնցումը, ալլ միայն (այն) որ քաղցածությունը վերադնի⁴⁸⁷

Քո հագուստը թող չլինի պճնեղութիւն, այլ միայն մարմնիդ պէտքերի համար, ինչպէս այն (չորք), որ մեռելին է ծածկում։ Իսկ եթէ սիրեա ավելորդն ու անպատ անք, կգրկվեա երկնային դարդից

Եթէ ՚յգանդ կամ հոգեւած ես մի կասաղտորիւ իբլ է իրանն⁴⁸⁸

Ելին քո նկատմամբ սեյր տանեն զսնացիւր աստուագ, իսկ էթէ չսիրեն, մի արտանշա ե ուրիշին էլ մի՛ ալ տմեկներ ալլ բեզ նեզիւր փոքր ինչ չսությամբ, սրովհետեւ թմ ասեք սգ մաս է անքերության կարիւր է պզում։

Միտքդ բեր գաստաստանի որք որ պատյաստել է աստվածի

Այս կյանքը պատերազմ է

Ո՛ր չափ է (Ինքուստ) իսկ զգալ թ է ել ես մ (քառքուստ)

Խնդրենք այն, ինչ Քրիստոսը խոստացաւ աւել, թե՛ Որանդ է եւ՝ ալետդ էլ իմ ծառան պիտի լինի⁴⁸⁹

Մերությունն ու հիմնեղությունը ժամանակագրութեան պատէ չափ են, որովհետեւ մարմնի ուժը պակասած է, վրանդը՝ չաւալած, հանդիսար՝ սակաւ կամ քոչորովին էլ շնա ե տառանան յորքորքում է ջասման քոցը, ասել է տալիս կարգը, հասնել է ապիս տաշնորդին, արտնշալ է տալիս կրեմակիցներին այս ակզ կարիւր կա սիրտ ու գթության, անքերաստար լի էլ ու ե տոհտանկության պակս աստեալութիւն։

Ո՛վ քարկանում է եղբոր վրա, ե գա ասած է անալ չէ նրան, ե հոգորմ հրեյա ակ կհանդիպի

Ո՛վ սագմտեղութեան ժամանակ իր ծաղի կամ մարմնական խոսք միջանդ քերի արքություններից գուրս մեա մինչեւ անդառան

Իսա չափ է ազոթեւիս նեաքերը վնէ ըստնէ զնայի աստ
վաժ քաւց ասափել կտրեոք է մարդկանց ծառայել:

Արք ազոթքի ժամանակ ձեռքերդ վեր ես քարծրացնում
կրեւիդ դիմաց պահիր և զգուշացի ք ստարտսի մաք երից:

Եթե հափատում ես կրտնակցիդ Նազանդէի չ երան եթե
ո ոսկորականից գուրս մի գա:

Կրտնակցը պարտաւոր է արշան ցնով հակա ան կանգնել
մարմնական ցանկութիւններին ու այնպեա նվիրվել աստծուն:

Քրիստոսն ասաց՝ Աս եմ նաեապարհը, նշմարտութիւնը
և կյանքը⁴⁷. ով կամենում է ինն մտա գալ, թող ուրանա իր անձը
վերցնի խաչը ու գա իմ ետեիցս⁴⁸. Իսկ ով իր անձը չուրանա
չի կարող Քրիստոսի խաչը կրել ու նշմարտասեր չէ իսկ ով
նշմարտասեր չէ, չի կարող նազիտեանկան կյանք ժառանգել
այլ սափերի մեջ է ու խափարի մեջ է շրջում:

Ով իր կամքին է ծառայում, չի կարող աշխարհիկ գործ գլուխ
քնել, ուր մնաց հոգեւորը. թեկուզն մեծամեծ վաստակներով
անցկացնի իր կյանքը, չի կարող Վասնել կրտնակորական աս
տիճանի, իսկ նազանդը, թեկուզն չիսի մեզկ ու ծուլ կրտնա-
վոր, ծառայությամբ աստծու տանն է գտնվում:

Անպարծ մեղուն ժրաջան պիծակից⁴⁹ չափ է:

Ով ուրացել է իրեն ու մտել պատվիրանի չժի տակ վնէցնելով
Քրիստոսի խաչը, ընտրութիւն չպետք է անի ասաշխարհի
հրամանների մեջ, այլ երկրաւաժությամբ պիտի ենթարկվի,
որովհետե Պետրոսն էլ ոչինչ չյահեց իր ընտրությամբ⁵⁰.
Իսկ եթե (միաբանության) ասաշխարհի նկատմամբ անբաժա
կան ես, նրա հետ մի մնա, որովհետեւ հոգիդ կկորցնես, եր-
թեմն կտրտեղաս, երթեմն կնզովես, երթեմն կհակաճատես, ու-
րիշները մտա կչարախոսես, անրե ու հնազանդութիւնը կվերաց
նես միաբանների միջից, բոլորին շարության կվարժեցնես
Սյոպիսիւնի համար միաբանութիւնը դատապարտութիւն է

Տղետ ու անշրբահայաց ասաշնորդը քուժելիս խոցում է ուղ
ղելիս խորտակում, սիրտ փոխարեն ատելութիւն է ցույց տա

լի ասեղութեան փոխարէն սերն, միաբանեցիկ (խորհրդ) խաւեցեղով՝ անվատական է դուրս բերում:

Ով աշուճ է դարձել և ամբողջ շինութեանը իր վրա է՝ նեղէ և թե խորտակվի, ամբողջը կկործանի, դատ (կթագի): Անապետ էլ առաջնորդը, եթէ աստուծոյ կամքով չշարժվի, ամբողջ միաբանութեանը սառնանայի՝ կմատնի և առաջնորդելու փոխարեն կորստի պատճառ կլինի Այդպիսի առաջնորդութեանը մեծ մոլորութեան է ու անբուժելի շարիք որովհետեւ մարդիկ ավելի ուստ օրինակին են հետեւում, քան նշմարութեանը:

Ով զայնքանցում է փոքրիկներից մեկին, արժանի չէ որ լինի մանի իսկ ով շատերի կորուստան պատճառ է լինում էլ նրան ինչ ասես միջին աստանայի գարժակից լի դարձել ու նրա հաշի՝ տանքվելու գնահենում:

Առգետը առաջնորդը աստվածային ուր է ապականիչ տխրաւորում է, ցանկաւորութեանը վերացում, կրտնավորական հանդեսով փորձում է՝ ինչպէս թակին հետցում և անբիծ մարդութեամբ միաբանեցիկ աստուծոյ նվիրում ու ինքը հովտաւորմ նաւայի նման թաղաւորում է տասը քաղաքի վրա

Ազա՜ ու կռապաշտ առաջնորդը ավաղակապէս էլ Աշխարհում բազմաթիւ ավաղակներ կան, բայց բոլորն էլ մարդասպաններն են, իսկ ես ամեն օր սպանութեան է կատարում ոչ միայն մարմինն է սպանում, ինչպէս ավաղակը, այլև, սասանային գործակից դատնալով՝ իրեն վստահված հոգին է կորցնում: Նա բոլոր արիքները հեշտութեամբ է կատարում, իսկ քարիք երբեք

Նթեք բոլոր կրտնակիցների հիմնադրութեանը քեզ ցամաքի պատճառում, մի լինիլ առաջնորդ

Նթեք անարժանին ինչպէս պետք է լինի ուսերում ի լինիլ ուսուցիչ:

Ուսուցչին սուրբ վայր է քաղաքի ու դարձնում

Մեզը քաղցր է քաղց հիմնադրող մարմինն վնաս է տալիս խրատն ու կշտամբանքը օգտակար են, բայց անօգուտ են նրա՝ ամար, ով դեմքը դեպի հակառակ կողմն է ուղղել:

Ժ.Ա.ՆԱԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ազնիվի սույն Իրի միակ ձեռագիրը վերնագիրը չունի։ Միայն սկզբում (հարմիր թանաքով) նշված է «Շքաներոյն Ազնիւ վարդապետի», ապա այլ ձեռագրով (ու աճ թանաքով) փոփոխված է այնպես, որ հարկադրում է սերտ ներոյն Ազնիւ վարդապետին Գողթաքոյն (Մաշտոցյան մատենադարանի ձեռ. № 1027, էջ 187բ)։ Շղթայութիւնները մեջ հրատարակչներին հաղմից գրվել է ն զանազան վերնալրեր (տե՛ս ապագաութիւնները ցանկը)։

Մէջ թանաքութիւն մեջ վերնագրի համար զանազան հարթիքներ են աւանդւում։ Առաջարկվել են թաղմազան վերնագրեր։ Տե՛ս նոր մայիսի ցանկի թատարան, Կ. 1-ին, էջ 17, և Թուրքանդաքի «Թննաւթա» Ա, 1887, էջ 8, միազմովւոյ, 1825, էջ 198—200 1828, էջ 207 ռւնիզմի տմարթաւթ, 1829 էջ 200 Մ Արեւդան, Բւսայոց հին գրականութիւնն ապամոթիւնն, գիրք 1-ին, Նրնան 1844, էջ 128 և այլն։ Ներկա թարգմանութիւնն համար թանի ք հիմք ենք ընդունել վերնագրի (սկզբնական) հրատարակութիւնը, թարգմանել ենք նրան Ի լից լեզմը՝ լեզու ազանդոց — լեզունգներ յիշատար (էջ 21)։

2. Ձեռագրում Ի սերի գլուխներին յաժանում ընա Գլուխներին հրատարակութիւնն առաջադանում Է. նայլանը գրել է, որ ապագաման կարգապիսութիւն անկողն առաջ ամբողջ աշխատութիւնը թաժանել է 75 գլուխներին (սժատութիւն)՝ ընթերցողներին ձանկարութիւց ազատ պահելու նկատառումով։ Այստեղ այդ գլուխներին յարաբանկոյնը ներկայացված է առանձին վերնագրով։ Վերնագրի 1828 թ. հրատարակութիւնն «Ջնկուցման» մեջ նշվում է, որ թնագիրը հրատարակչները թաժանել են դրքերի ու գլուխներին։ Այդ թաժանութիւնը նայլոցին առաջինը են։ Այստեղ ամբողջ կրկն թաժանված է շորս գրքի՝ առանձին վերնագրերով։ Կարաբանկոյնը գիրք Ի լի՝ առանձին գլուխներին, թայց վերջիններս առանց վերնագրերի են։ Գ. ձաշատարանը պահպանել է ա զ թաժան մեկը՝ յոր ազանկոյնը գրքում թողնելով գլուխներին նայլն թա

Նույնը սահմանը կատարել է ներքին առևտրապետ մ. սահմանի խոփախույթունները։ Նա այդ գրե խենթի մի մասն առանձին-առանձին վերնագրել է (1-ին և 2-րդ գրքերը)։ Լ. Մարտիրոս աչա երկի ընտղիքը հրատարակել է սուրենց մասերի լավանկյուն։ Վե՛րնտիկյան 1826 թվականի հրատարակության գլուխներն բառ գրքերի նշել է ուղղանկյուն փակագծերում։ Մանկա Պրանտերեն թարգմանության մեջ աչխապը թափանցածներ է կատարել, որոնց մասին աչխապը եղանակը չափարար լինեք համարում նշել (էջ 31)։

Ժ. Սկանդեր նշանակում է սուրեն կրտե, ամուր Վափաթը, արևոտնվածից լճիսը սամուխը, Ենթանիկասություն Ենթանված, Ենթախաղանք, Ես զանգապսերի խոսքը, Երեղենիքապես կրտե և այլն։ Նա զորհածված է Նաև փոխափայլան զանազան ուսմունքների իմաստով նշելին առ բառը զորհածել է տարբեր իմաստներով (սուրեն կրտե, Եստաթ Վափաթը, Ենթանված, Ենթախափայլան սամուխ և այլն)։ Իրա Երման վրա էլ հրատարակելները վերնագրի ընտրելին պատագրոծել են այդ բառը։

Ե՛նթանուտ նշ տալլազգի, Եստաթազգի, Ես թրխտանյա Եսչազա վան, Եկուպատա և այլն։ Հուհարեն Ե՛նթ Վափաթը (Ենթազգի) բառից է՝ փոխառված ասորերենի միջնորդությունը (Լ. Ամասյան, Հայերեն ար Եստական թատարան, Ե՛ 4-րդ էջ 33)։ (էջ 31)։

Գ Քնա գրում Եմթարք, որ տալլեր կնիպ է հանկազնի բանա իր և թյան մեջ։ Այս բառը Հուհարյան թատարանը եղանի ննով (Եմթարք) բացառում է Եմթարին և մութն, Եազատա և ազատ և նրում է Եմթերս թափել, որան էլ աչապիսի թաղապություն է տալլա Եմթ, մութեր, մութ և ազատ՝ կնիպ տուտ թաներ, կամ ազատ մթերնաչ (Ե՛ Ժ-րդ, էջ 266)։ Մմանք հանված են և զնչ Եմթարքը գրելի սխալ համարելու։ Այսպես Քաղցին վ. և եղանակա հարմար է գտել ուղղել Եմթերս իրեն Եազատ մթերնաչ (Ե՛նթ Թաղապիսի 1807, էջ 312—313)։ Այս Եաչապիսի մասնցամբ և Եաչապի (Եմթարց նշելը, և նրանազմ, 1825, էջ 405—406) առաջարկել է Եմթարքը փոխարինել Եմթերքով՝ չկապելով Եմթի արմատի հետ, որպես Եազաին ու թիմին մթերքն որ թիքերուն (աչինքն նաչապեքին) չարք կը փախչին Երազաքի են աչխաթաներից որոնք գտնում են որ Եմթարքը քնազալին բառ է ու միշտ է գործածված։ Նա կազմված է Եմթի արմատից, արմատից է իսկ Երան Եղանակություն մասնիկն է, բառացի նշ. Եմթություններու Թրանով նշելին նրում է աչխա ազատությունները ազատ ու նշապը (Եազան և գրեմն), որոնք մթություն են առաջացնում ու խախտում Եմթարքից Եմթանիքից հրատարակությունը Եմթարքին փոխարեն ունի Եմթարքն (էջ 31)։

Ե նշելին չաղալցին թառանկ մի բանապիություն մեջ չառ վնձերն ուղիք է արել։ Եստերք, թառ աչապիսի զորհածությունը տեղին չհամարելով, ենթադրել են, թե աչապիսի զրազրական սխալ կա, և առաջարկել են փոխարինել համապատասխան մի ալլ ննով, թեպետ՝ արդարյուն, Եալցին և Եալին և Եալապի իցենա։ միշտ է աչխա մասնցամբ չառ որի չաղալցին ք

կա ակտենքի չի համարվում: Բնագրում քառք եռյն մեծի պետք է մնա և պիտի թաղմանովի ըստ գործածության: Թաղմանեցիկ մենք կանգ առանք ընդհանր մասանի վրա: Մեր գաղափան լեզվում որպես թան անհնգի է և անընայն իմաստը, ինչպես քերական փաստերով արդ մատնացույց է արել և: Անտոյանը է Մարթեոս աշխատությունը եզիրված իր համատես գրախոս ակնետմա (տե՛ս Թաղմանից 1926 էջ 171) (էջ 31):

Յ Զեռագրում է և վեհեանիկյան ակզքանի ան հրատարակության մեջ ... և կիև ի չղոյլ և ի գոյն և ախաղաս և թյունը թեթաթյուն ունի (որք հիշյալ տը պաղպիջ անցի է և ուրիշ հրատարակությաններ Փաթիլի, Յուրի, Թիլի ախ...): Վերջին բառանը քաղապանով չպետք է լինի, այլ՝ որ և ախաղաղում է և հաղանանով՝ որ գոյ: Զմյունիայի հրատարակության մեջ ուղիղ է եղել: Գ և ան պետանն առաջարկել է ուղղել հիշյալ մեծի (եմիզգաղթութունը աղգային մատնեագրաց, Վեհեանի, 1907, էջ 282), որք ընդունել է համարել և Փեղիկյանը (Եմիզմանից 1928 էջ 300): Աղղված է և Կ հրատարակել հրատարակած քեպյունում: Լ Մարթեոս Զեռագրում եղած քաղապանի մեք պահպանել է իր հրատարակածի մեջ: Ծ Գուրյանը գեմ և եղել ուղղման (եմիզգաղթ երկրա, Զ էջ 404) Մենք թարգմանել ենք ուղղվածի համանալ: (էջ 32):

Վն պատիկ աջումն է և էլ: Թն գոյություն ունեն վերին մեղ չերես ցուղ և ոտորին՝ երեսուղ (անանելի) երկիկներ: Ինչպես եղիկին է դրում երեսուղ երկիկն իր չրերից է կազմված (Իջ 32)

Ե. ամեն թան մենք թայգե եել ենք քամենայն թաղք որք կա տպագիր արիաններում (Ե. և երկիր, և ամենայն ի նման է և ի նմա ...), թան մեռա գրում լվա: Մտքից որպակի երեսում է պակասը ոտոր աղղվածի լրաց մի անհրամեյտաբար է կատարվել (էջ 32)

Ժ Անեղի ութ ամաղմենները ըստ եղիկի հիշատակերը (ինչպես ցեկեր) ու մարդանց հոգիներն են, թան երեսուղ մայմաղյաները մյո քուրք ալաթանները ու անք մարմին ունեն և տեղանելի են (էջ 32)

ԻԹ Բնագի Զմյունիայի, Վեհեանի (և վերջինի) հետազոտումը ուրիշ հրատարակությաններում աղղված է՝ Ե... պիտութուն իրայ անաթար է ութնանն մամանեցուցանել, և չիտոց ալաթանեցի ի հաստումն ըստ իրաք քանցիթը քեթաթնանց անելա: Զեռագրում պահպանում է մամանեցուցանել: Թաղ: Բանասիրության մեջ իրազեցիտենն առաջարկվի է անտեան ալգ քաղթ՝ որպես անտեղի հաղնյում: Հիշյալ հատվածը տարբեր մեծի է հասկացվել, քանի որ ըստ երեսիլի, Զեռագրում էլ աղաղաղում է եղել: Յրիկան, մեղ էլ հաղանան է իվում, որ թի հաստումն անել: արտահայտության մեջ արտահայտության փոխարեն պիտի լինի արտահայտություն հաստության: Ինչպես որ քեղ: 11 է է Մարթեոս (Եմիզմանից 1928 էջ 176—177): (էջ 32)

11. Հմէյ : Երեսնի հրատարակութեանն ունի խորհրդէր զգարութիւնն որպէս ռմտածիր զ յոթնյան մասինն : Եւ յապարհոյ յիտրհիցլըս քննական եւական ձեռն ահարկիւ է քննադրին : զա աստիկ չի դատական հարկնինն : Վննն տիկյան ակզքեական հրատարակութեան միջ քննականական ձեռն ազգական է յիտրհիցլն : ինչոյնն էլ զգրված հայցական հայտով զգարութիւնն (յիտրհիցլն զ զգարութիւնն) : արտահայտութեանն ազգական էլ քննադրականակն է Քա յիցի, Պարի, Քրիստիանի հրատարակութեանն հայտարարայի ինչոյնն ուղղումը հիշու է : իսկ քանն էլ պետք էր դարձնել յիտրհիցլն (իւրական որ աս ին է հետո) : Բնագրում հնեց ազգական է և ազգ ձեռով էլ ներկայացրիւ ձե մի շարք քանականներ (Ք. Թոնիյան, Ե. Փնիկյան, Վ. Առաքելյան Գ. Խաչատարյան, Է. Մարին) : Բնագրում, իսկապէս խափք չի վերաբերում ռմտածինն և հարանման ուրիշ իմաստներին, այլ՝ յիտրհիցլն : արտահայտականներին : Դա պարզ էր հետո է նաև գործածված համանիշները (սինտակս, սպանիլ) : Ժիշտ է նկատված իր ակնարկը է զգրված տեղականանալը : Գնդունիւն, Վնննտիկն և այլ արտահայտութեանն միջ (էլ 32) :

12. Այստեղ է Մարինի քննադրում մի հակում է հրատարակ ասեղնով յանազան միջ՝ ան ինչ յարարածից որ շար է արի յարի արարել : Դա ակնիկ է պարզում իրտքը քանց քննադական իմիցից զույն է (էլ 33) :

13. Բնագրում արանցն մոզուց : Ե. Քրիստիանից (սպանիական քառասունութին : էլ 38 39) արտարկել է արանցն քառասունը զարմնի միտա աստիկ : որպէսզի հանազանի ռմտաց : Եւ քննադարին ուրիշ արինականներով ազգացում է : որ ռմտանց հակասար է ռմտանց ձեռն : Էստահարում Գ. Խաչատարյանն արտահայտել է ռմտանց ձեռն՝ զանկով որ ռմտանց հիթա ետաց արտահայտութեանց համապատասխանորին պիտի հարցանի ռմտանց միտուց : Ե. Փնիկյանը զա քննական էլ համարում (Բնագրում լիպ, 1928, էլ 300) : Գ. Խաչատարյանն ռմտանցն ձեռն հիշում է արտահայտում, քննադրում իտեղում է նշանը, քանց թարգմանում է քառ վն : Ել յայտն ուղղման արարակն մոզիկն (անդ, էլ 4) :

Մոզ : Երանակում է աստիկ զարան, արանական մարդարան, աստիկ զարան, արանական քառում : արանական, արարից կրտնական որպէս զարանական կրտնի հետեղ : Այստեղ գործածված է վնիցն նշանակ : Թիշմի : (էլ 32) :

14. Երանականի ինչ հարում ակնիցն : Թիշմիցն ինչական, արտահայտում է արարիկ, կրտնական մարդ : արանականներին հետեղները, հերետիկաները : արանականները (էլ 33) :

Եւ Բնագրում արանին, որը արանին ինչ քառն է : Եւ արանականից է արանի նշանակութեան, արանից ինչիկն ազգական էլ թարգմանել է Էստահարում արան քան նշանակութեանը հիշ է արան, արանից արան, արանից արանից : արանից է և Երանի (արան արան, արան քառ Ե. Գ. ար, էլ 320) (էլ 33) :

16. Հետ հետքեր բշտերքին չեւթիւքն շտա տարերք համարգւածնն յն են հաղը, շտարը, ողը և կրակը: (էջ 32):

17. Քնազորի այս մատում անպարզութիւնն կա: Անտրամարանական է գտնում, որք քանակաւ (ա քանական) հասկացութիւնը վերագրում է նան զգայականացն անշնչիցա: Այդ նկատառումով քանասերները փոփոխութիւններ մացնելու անհրաժեշտութիւն են զգացել: Ն. Աղոնցը, կանգ առնելով է Մարտիտի խմբագրական առաջարկի վրա (զգայականացն անշնչիցա-ի փոխարեն զգայական ամն անշնչիցա), գտնում է, որ դա ընդունելի չէ, քանի որ մեկշունչ զգայական անշնչի նկիկնց հասկանում է երկնի լուսաւորները (սխալմովկա, 1926, էջ 110): Է Մարտիտը հետագայում ուրիշ հաղելում էլ է կատարել (էջ 12): Քայք գրանով էլ հաղըք չի լսելում: Ե Պարյանը զգայականացն և անշնչիցա համարում է միմյանցից անկար անգամներ (և ոչ թն լրացյալ-լրացում), երանց միջն սեւ չաղկաղ է գտնւմ, ապա ենթադրում է թն որայ մը կը պահեն (և խեւմ տանի) զգայականացն և անշնչից յիտարան յիտ կայանիս (սխմրող երկնրա, Զ, էջ 467): Պ Խաչատրյանը, հետեւելով երան քնազրում հաղելում է արեւ ըն խնամ տանի, զգայականացն զանշնչի շիցն ու առանկին նախագասութիւմը Քարգմանեկ՝ սեւ նա է, որ իր խնամ քին առարկայ կ'ընէ անշնչներն ու անշնչները, և (էջ 6):

Մշտաբարութիւնն ավելի մտա է Ե Պարյանի վերահիշալ առաջարկը, Քարգմանեկիս մենք ևս նկատի ունեցանք այդ և զգայականն քանն էլ Քարգմանեկնք անքանականն ըստ Ամենն քառարանի: (էջ 35):

18. Նկատի են առնված երկիրն ու երկնիքը (էջ 35)

19. «Անծ տունն այստեղ եղանակում է քայնարան, տեղեկերք»: (էջ 35)

20. Քնազրում՝ սեւանկրա հատվածի քովանդակութիւնն համանայն քայք պնաք է լինիւր ներկա մամանակով, ինչպես նկատել և ուղղել են մի շտա քանասերներ: Քարգմանեկ անք ըստ ուղղվածի: (էջ 37):

21. Այս քարք նախագասութիւնը քնազրում սկսվում է սեւ որ ի համալ գնացն լինալ մեա պարզ նախագասութիւմը որտեղ խտվում է կտորերի մասին քայք քովանդակութիւնից երեւում է որ շարունակութիւն մեղ Նոյ վող համապատասխան գործողութիւնները վերաբերում են ոչ թն կատքն թինն ալլ՝ երանց լիվող երկնարներին: Մանականց ըն երրեմն խորտակումն իսկ կտապն գործենն մեակերպումը լատ որտակն ցուլը է տալիս այդ ոչ թն կատքն է խորտակում կտորը, ալլ՝ միեքը կտորը: Այդ պատճառով Քարգման կտթյան մեղ փակագծում ավելացրինք մի քանի երկնարները արտահայտութիւնը որ միտըը միտ հասկացվի: (էջ 37)

22. Քնազորի սատ փութի յառնելոյս արտահայտութիւնը է, Մարտիտը ըստ իր մեկնարանութիւն՝ ներկայացրել է այսպես՝ սատ փութի «անփութ» [ի] ժառնկելոյս, որպես թն անփութ ի ժառնկելոյս (էջ 14): Փոփոխութիւնն հարկ չկա, իմաստն էլ որտակն է՝ պատակելուց յառնելովս (էջ 37):

23 Տե՛ս ծանօթ 15 (էջ 28)

24. Այսինքն թե՛ աջագին իսկ Լաւփաթ կնքագրով չալ՝ մզկիտ / յարտ եանի յարտթյան ունենալը (էջ 18)։

25 Քնազրում՝ պաշտօնագրականն էրյա կրիներ որ՝ եախցրով՝ ազաղեաւ ուղարկեսն, ինչպէս որ հասկացի էն ուրիշներն էլ (Ք Պայեմմըսարքան և այլն)։ (էջ 28)

26 Քնազրում առաւարտն Անարեկյանը գտնում է. որ աբառնից դա կա ռոյ է ունենալ սինկոթ, իմաստունեա նշանակությունը (Երաւարտի հասցենտիրոս էր 22)։ (էջ 22)։

27. Է. Մարտիսար որնից Աստուծոյ աբառահայտութիւնից ՚Լաւ քնազրում փակագծում արկնացրին է՝ ռիդուցիւնայ գեղը, եղաւ աբարիչ Աստուծոս (էջ 15)։ Ազնիւ տալ է Ազնիցը միտմէլ էր նրա առաջարկած համանման հալմիւմը ՚Լեւեհայ, գեղը եղաւ աբարիչ լիկնէ Աստուծոյ (Երաւարտից, 1828, էջ 108)։ Իսկ Ջմրուտիցից էրա առ լաւության մէջ այն հատկանից պակասում է ՚լ լի մասը որն ընկած է ունեւանեհա և ոթիլ ամենեկին յաւերի միջին Մրաւ աղաղարին ունեհ և համապատասխան ևն ձեռագրին, Եւսիկ պարտիտության վերջին եախագրութիւնից իմիջիպայաց Քանեհա Արեւսի հրատա լաւության մէջ աղաղարության ժամանակ դուրս է ընկնէ սթանցի ոչ էթիլ աւ իրաւութեամբ ինչ լաղթից լաւեամբ այլ ՚ա մասը (էջ 11)։ (էջ 28)։

28 Քնազրում աւանդականից է. ստանդարտը գոյութիւն ունեցողին զազահեա իզոդը ուկիզը լուկնցող գոյակից, ճեա, որ, լիկից լուկնեւոյով, գոյութիւն ունի անակիցը առտմո հետա։ (էջ 28)

29 Ընազրում ճիշտ էր կրկու ոթ ի միասին իցնէ, հարկ է թէ իցէ ինչ որ դատանից է իմիջի։ Է. Մարտիսար աբառնից որ միասին իցնէ աբառահայտութիւնից հետ փակագծում արկնացրին է՝ հարկ է թե՛ միայն ոթ իցէ, և ուր կրկու ոթ դաւա իցնէ (էջ 12)։ որը հասկանալ աղաղարներին հետեւողութեամբ առաջարկից էր գեա իր եախարց ուշիատության մէջ։ Ե Ազնից, անդրադատ եւլով դրան, այն կարեկից է հարտնէլ, թե՛ Է Մարտիսար ցանկացի է Ազաւան առտին աբառարից Մեթոյի ով հետ հաշտեցիկիւ համար (Երաւարտից 1928, էջ 110)։ (էջ 28)։

30. Այլ յատկորով ու սնդմ ձեւակերպումով կարեւիլ է աւել տարտ եակոզը պարտանկարից մեծ է լիւսմա (էջ 28)։

31 Այսինքն՝ աւելի աւտան / քր լիկեւով հոս լիկ մի մասի մէջ էր իրան և (էջ 28)։

32 Այլ եախագրութիւնից հետ քնազրում է. Մարտիսար փակագծում արկնացրին է որի յաւանիս իցն աւանի զեմպանիս (էջ 18)։ որը մեռադարկան էլ էր ՚լ իր (էջ 28)։

32. Անապրում տրոպիկ գրասիշ ի նմանէս, որտեղ ընդդրեմա՞ն քառք տեղին չէ: Արագն է նաև Զմյուսնեմա Նրատարակութեան մէջ: Վենետիկյանում ազգական է պատ թէր, աշտինքն ողատ կամ անքատ քանս, որն ընդունելի է: (էջ 40)

34. Այսինքն ջրերք ներծծման են ուղի մէջ խտնման նրա հետ, (էջ 40):

35. Աղիկիք ընա և բաժանելի են՝ թէ ի նմա իրեն ի տեղացի էր- նախա դասաթուներ տարբեր կերպ է նախաքմի: Այստեղ ակնարկը վնասարնում է քննադատով ու կարծիքից քիտղ հետնութեան, աչն է և թն հյուսնն աստծու մէջ տեղագրման չիներ, աւրեմն աստման պիտի բաժանման նախարկներ: (էջ 40):

36. Է Մարիանը քնա գրում՝ ողատնա շարեւց արտաճաչութիւնից ասոց փակագծում ավելացրել է՝ ժամք ասել՝ թն չէ: (էջ 16): Անհրաժեշտ չէ: (էջ 40)

37. Է Մարիանը քնադրում էլկարենն ժխտական ենք դարձրել է դրանա սկարենն: Այս՝ ոչարքենն քառից հետո փակագծում ավելացրել է՝ տեղացի և շինաւղաց ընկերական իքեն քնութիւնք գոր ի շինաւանն յարքեն: (էջ 17): Քարգմանելիս գրաւք նկատի չենք ունեցել: (էջ 41):

38. Ինչպիսի տրոպիկ տատարա հայտնական մեծիցն նշում է որ և գիտակց մասնակ է դարձողութեան մասին քայք քայք չի արտաճաչել (կամ գոչն քայ կել է քայք գորս է մեղեք ընդդրեմական մասնակ): Հասկա նախ դարձնելու նպատակով Քարգմանութեան մէջ ավելացրինք: Է Մարիանը (հրատարակած քնադիր էջ 17) տնութեան գործ էս արտաճաչութիւնք դարձրել է՝ տնութիւն գործն մի կողմից նկատի ունենալով վնաս հիշաւը մյուս կայմից աչն, որ ետագր ւմ շարունակութեան մէջ տարուհառ քառք գրման է ու թն ստականով աչն ուղղականով տարուհառնա: Քայք աստ վնէ կա հեկել է Մեթոքթոքի երկի վրա զուգադրելով վնայինն հետ, և աչխա տել է խմբադրել նրա մեով (հմտ նրա Քարգմանութեան ծանոթագրութիւններ, էջ 155—156): Վենետիկյան հրատարակութեան մէջ տղ եթէ քնութեան գործ է արտաճաչութեան համեմատ տարուհառն ներկայաքման է տարուհառնն մեով Քարգմանել ենք ըստ վենետիկյանի: (էջ 41):

39. Հին աշտինում տարուհառ քառք քաղմմաստ է: Աղիկիք (և ոչ միայն նա) դա գործանել է թն տարվետա և թն՝ տարհետա նշանակութիւններով: Այդ նկատառումով էլ Քարգմանութեան մէջ պատգանում ենք նախ քառք: Գա հեկց արտել միայն մի իմաստով չի գործածված: շինքիքի կատարման մէջ և՛ արնետ կա, և՛ արգետա: Իսկ որտեղ տարհետա իմաստը հասկարեն տարբերում է տալիս ենք համապատասխան տարհետա քառք: (էջ 41):

40. Քնադրում տարուհառն, որը արամաքական ըն պետք է լինէր տարուհառակտեռ, ինչպես նկատել են և ուրիշներ: (էջ 41):

41 Ընադրում են ոչ արգանիս երթ Վերջին բարե հետադարձ Էջյա յիւր է սեխթայն հնով՝ հասկացնելով ուն թիկնայթի արգանիսը (սեխ սինն արկիսն 1926 թ հրատ., էջ 31)։ Ե Պարսկներ, այդ ուղղումը կարեւոր համարե լով, միաժամանակ գտնում է, որ ամենի ուղիք կլինի կարգաւ են դարգանիս երթայն՝ քնարից գուրս պնելով աշտ-ը որդին գրչապահան սխալ լինմբուրդ արկիսը, Զ, էջ 408)։ Եղնիկն ալի միտքն է հայտնում, թիկ աստված է փեմակի է ուղիքից ասկնդնիլ գոյակներ արտեք չի կ արկիկ նյութի արգանիսը համարել լինակարար քնարում աշտ միտակների գոյությունը կասկածի ենթակա չէ իրա է հասկացել Գ հաշտարարանը, որը աշտ-ը թողել է քնարում բայց արտա հայտնությունը թարգմանել է որով հավելումով՝ են ու թիկ աստեք եր- ճատեկ արգանիս երթիս (էջ 13)։ Ե Մարտիսը թողել է հոս հոսթիսմը՝ աստեք աստարակված փոփոխությունները (էջ 17)։

Ե. Այսպիսի բարգանիսը բար (բարգանիս անանկը) բացատրում է ռեա- կ թյուն (սկզբնավոր, 1926, էջ 103)։ Դա մեր մասնակարարութան մեջ գոր- ժածված է պարեք, արգանիսը, պատկը նշանակությամբ, Փոխառություն է հոս 1 սրկնից, որտեղ իրչալիս հնով նշանակել է արշխատություն, աշխատանք, արտադրություն աշխատություն արգանիսը (ամեն անգամ բանի, ետ հույժ համար աստված), գատաակ շահւ. ժագում է իրչալ պարեք արշխալիս արշխալիս, հոս մշակելը բարեկից (է մեմարան անարկիկ արմ. բառւ. Կ. 1 թն, էջ 841)։ (էջ 41)։

42 Ընադրում են երկնից։ Այստեղ ասկնն բար չանի մասնակարարակ- անիկ նշանակություն այլ գործածված է աստարկա գոյակ, գոյացություն Խառատով, Հայկազյան քառարանը ասկնն բար թագմաթիվ խառատները հոս նշում է հոս փոփոխիկ գոյաւոր իրաք. գոյացութիւն հակադրեալ ուն չի և պատահական... (Կ. 1-ին, էջ 193)։ Հենց սա փերայնրում է հիշյալ գործածությունը։ Այսպիսի նշանակությամբ նշնիկը գործածել է հոս արեւ- թիւի։ Եսկնեաւորս պարութիւն բառերը (էջ 41)։

43 Ձմրուտիսի Վեկեռիկի (ն արանից ընդարկեակված) հրատարակ- թյուններում այդ նախադասության վերջում կա շարա բար (են բար), որը ընադրում չկա նկատի անեմալ։ Ե հոս յիւր թարգմանություն մեք աս լարտահայտեցինք (էջ 42)։

44 Այսինքն՝ քարերից չինք կատուցող բուն նյութը (քարերը) չի ասեղ- նում, այլ դրանք շարում, գատակորում ու կերտում է շիկությունը։ Այդպիսով հոս գտնում է ուն թիկ քարեր ասեղեկող, այլ՝ չինք կերտող (էջ 43)։

45. Ընադրում այդ բարը չկա։ Ընադրում ամենացված է բառ ան- լրամեկտություն (Կ. Մարտիսը չի ամենացրել)։ Եարտեակություն մեք բայց- բարից հետո արգանքված արթնակներում (բարի վերջինից) կա պիս արի ամե- լրացման արկ չկար (էջ 43)։

46 Ընադրում են քննակիս Երբ չի պատշաճում նախադասությանը Են

Թաղարկելով, որ դա նշան էլիսի լինի տերերեն թարգմանեցին տերեն մ ձև (էջ 42)։

47 Վենետիկյան (և ուրիշ) ապագրությունների մեջ առաջացուցա թառից հետո միջանկետ է դրված, աղագիսով տրգվեա թառը հարադրվել է հաշարդ պիտ թառին։ Այնպիսի հիշատ էլիսների միջանկետը դեռ տրգվեա թառից հետո, իսկ առաջինը որանից տրգենդ թաթով, ինչպես վարվել է է Մարտինար (համառ, ձեռագրեր հրատարակությունը, էջ 19)։ Թարգմանել ենք հիշյալ փոփոխությամբ (էջ 43)։

48 Վենետիկի սկզբնական (և ուրիշ) ապագրության մեջ՝ տեղա՝ Այդպես է նաև ձեռագրում։ Ձմյունեխալի հրատարակությունն ունի տեղ, որը հիշատ է Գ. Խաչատրյանը ներկայացրել է ուղղված ձևով (էջ 43)։

49 Քնագրի այս մասում տրեութիւն թառը գործածված է ստորոք մարմինն իմաստով (էջ 44)։

50 Ձեռագրում առաջինն որը ապագիրը տրեականներում հիշատ կերպով տրգարված է առեկն։ Սա էլ, Խաչատրյանի մտքից էլիսելով թարգման եկեցինք տեղիս թառով (էջ 44)։

51 Ձեռագրում և ապագրությունների մեծ մասում այս թառը գրված է տեղական-տրական ձևով՝ տեղիցիայն, ու աղագիսի գործածությամբ չի համապատասխանում Խաչատրյանի մտքին։ Է Ահառյանը հիշատ մոտեցմամբ առաջարկել է նրա մոտ ալիկայցենդ տիւ Խաղաղիրո՝ թառը դարձնելով թաղառափան հայտնով (ԲՓնութիւն և համեմատութիւն Աղիկայ նորագիւտ ձեռագրին, էջ 84—85)։ Եվ հիշատ են վարվել այն բանասերները (Գ. Խաչատրյան, է Մարտին), որոնք ընտրում այդ փոփոխությունը կատարել են։ Թարգման ենք ենք ուղղված (էջ 44)։

52 Ձեռագրում և ապագրությունների մեծ մասում այդպիսի թառից հետո կա պիտ, որը տեղին չէ։ Ձեռագրում բանասերները (Գ. Խաչատրյան է. Մարտին) հանել են (էջ 44)։

53. Քնագրում ուղիք տեղադրու, ԲՊ միտանան մասերից հետագայում տեղին չհամարվելով, որոնք ապագրություններում վերացվել է։ Այդ ուղղումը քննադատելի են համարել և ուրիշները (Ե. Դուրյան Գ. Խաչատրյան)։ Իսկ է Մարտինը նպատակահարմար է համարել իմրագրից այդպես՝ տեղ իցի հիւղն տեղադրու (տե՛ս հրատարակություն, էջ 28, թարգմ և ծան, էջ 185)։ Մենք թարգմանեցինք թառ ուղիք տեղադրու ուղղման (էջ 44)։

54. Տպագրի տեղ աղագրականքն և տեղադրուքն առատհայտության դի մաց ձեռագիրն ունի տեղ աղագրականքն և տեղադրուքն։ Ձեռագրից հասկանալի չէ՝ միշտ են վարվել հրատարակիչները ուղղված վերահիշյալ ձևով է Մարտինը ստեղծել իր հրատարակած ընտրում թառել է նույնությամբ (էջ 28) (էջ 44)։

55 Այսինքն՝ առաջած և շարա տարբերություն (էջ 44)։

46. Քնազրում սահմանադրա, այսինքն պղտ, պղտաթյան ունեցող հանդիսակա պղտաթյան (սպարկոն), որին նշանակել հանազրում է բարձր պղտա ոչ այսպիսին, այլ իրեն նրա վարկանշորթյան արդյունք, արգասիք հետևանք (էջ 45):

57 Քնազրի արարիչը բարձր Պակմարյանն ուղղել է բարձր Այդ իսկ պղտ է մեա, հանկում պղտ է արդի առանց որա փոխարինման: Բացի դրանից, բարձրի ընտրության դատադրության միտքը պարզ չէ: Եստիսպարությանը հանկացում է հանկումով և բարձրի վերադասարարութիւնը Քարգմանել ենք այսպիսին փոփոխությանը (էջ 45):

58. Ձեռագրում պղտիս պահանջիցէն: Տպագրությաններին մեծ մասն ունի պղտիս պահանջէն: Եթէս են վարկել այն բանաւորները (Պ. Խաչատրյան, է. Մարին), որանք ուղղել են ըստ ձեռագրի, իսկ հաջորդ նախադասության մէջ եսայն բարձր ձեռագրում ներկայով է դրված (պղտիս պահանջէն), որը, սակայն, վերանային (և որան հետևած) հրատարակությաններում դարձված է: Եստիսպարութիւնն առաջին ապաստիով (պղտիս պահանջիցէն): Եթէս է ձեռագրի մէջ որպիսին ունեն այլ ապագրությաններ (Ձմարան/այի Փարիզի վերջին), (էջ 46):

59. Ձեռագրում բարձրաւորաւոր թանա որից հետո միջակեւ է դրված: Պա նշանակում է որ այդ բարձր լրացում չէ բարձրակէն բառանին համար: Եթէս է վարկել է Մարին, որ չի հետևել ապագրությաններին, բարձր առաջին բարձր նախընթաց պահաւորում է: Բայց նա չարիս անուններ կէտը (էջ 47):

60 Տպագրությաններն ունեն ուղի էթէն: Ձեռագրում պղտ լիս: է Մարինին իրավաբանութիւնն աւտուել է այդ հանկումը (անհա ընտրի հրատարակութիւնը, էջ 22): Մենք նա բարձր թղտիցինք (էջ 47):

61 Կամքի ապագրութիւնն առաջադր մարդն է: Ավելի հանկանայն դարձնելու համար համապատասխան բարձր նշանակել փակագումն է դնել Ձմարան/այի հրատարակության մէջ կա տարաք բարձր (էջ 48):

62. Այսինքն մեացած բարձր արարածները բարձր մարդուց: Այդ պատճառով էլ ընտրում տային բարձր պղտի հոգեանի թվով լինել: Եստիսպարութիւնն ունի էլ տեսակէն—տեսայինն (էջ 45):

63. Քնազրում սահմանակէտն և Պարկար նախընթաց էլ է համարում սահմանակէտն ուղղումը (անդ, էջ 408), որը Քարգմանության մէջ արտա հայանցինք: Եստիս կերպն ձեռով (էջ 46):

64. Ինագրում՝ պարկան ամենայն, որը հայտնակով է արտահայտված: Երկրինքը դարձնութիւնը կարգված է նախորդ նախադասության տեղանակէտը: Եստիսպարութիւնն հետո: Եստիս... և մտածվել է որպիս նրա ուղղել իրեն չէր: Կատարումը ըստդիւնելու և միտքը հանկանայն դարձնելու: Եստիսպարութիւնն արգմանության մէջ ներկայացվում է անկախ ձեռով (էջ 48):

65. Եւ Գաւրաւոր տնամակերտս: — Եւամակերպոս ուղղումից Հետո տրու ժառանգական է դառնում հարստի նախադասութեան տղոցմէք թաշ-ստորոգրայն ուրտահայտից ժխտական ձեռք՝ ազնկայեցեկոյ տուք (անդ էջ 408): Է. Մարինաց թեազրում փակագծում նաւասանի է աշխ հազնումը (էջ 28)՝ ձեռք շտաշով տակալե, Եւամակերտսս ինս Մարից պարզ երևում է. որ տղոցմէքսը թեազրում Հիշտ է գործածված և ժխտական ձեռք լարիտի լինի: Եղնիկն ասում է թե աքաբառեկերը գովում ենք երաւ համար, որ երանք պատմ է են հրաման եկրի սահմանեկերը (արտիկն ինչպիս հրամայված աշխտն էլ վարվում են) Գովեաւը յիշ լինի և թե հակառակ ձեռք վարվիին: (էջ 48)

66. Է Մարինաց թաւ իր մեկնարանսութեան թեազրի ուշախորժէտ ձեկ ժխտական մասեկիը հանել է (էջ 24): Երիտ չէ: Այստեղ թաշք ժխտական է մաստ ունի աստի ժխտական մասեկիը պիտի պահպանվի: (էջ 49)

67. Զմէս երալի Կառաբաղսութեան մեկ թեազրի տնակն թաշի դիմաց կա տնակն: որը կրկնված է հուշն հատվածում՝ տնակիցիս ձեռք: Գաւն-հրամանը փոփոխութիւն չէ: Թեազրայինը հասկանալի է: (էջ 49)

68. Այստեղ ազնկարկում է ժաշի պտղից շտաշն: պատգիրանի ու երա խախտման առաջառայնական աստապէլը: (էջ 49):

69. Զեազրում տնար լիշտ: Տաւազրում Հիշտ կերպով ուղղված է ասնարաք ինչ, որը և թարգմանել ենք: (էջ 49):

70. Զեազրում լիս տնարէ տքս: Տաւազրում ազնկարկած է որպիս և թարգմանել ենք: Է. Մարինաց, թաւ իր մեկնարանսութեան՝ փակագծում ուղմարդն ջոպանեկ: աքաբաղսութեանից Հետո գրել է իր խմբագրած ձեռնիկը պտմը Խալլ դի մարցն՝ թաւ ուրտք վարդապետութեան, և չ թեաթեանք, աստեղաւար եղն՝ կարէ որ ջոպանեկ (էջ 24): Գաւնված է Մեթոքիտի երկի թեազրի հիման վրա (տե՛ս է Մարինայի թարգմանութեան Ժաւաթազրութեանները էջ 170): (էջ 49)

71. Թեազրի աշտ աստեղն ազնկարկած է: Զեազրում և ապագոր թլուններում աշտ հետեւալ տնարն ունի Եթէլ աշխարի ինչ թեաթիւն մարդոյն աստեղ էր. ապա աշի թեաթիւն աքաբաղս և յաւատաստեղն զորոց նմա վարդապետութիւն թեաթանայրս: Գաւնականի չէ և աշտ վիճակում տքս ժառանգրին չի կապվում շարունակութեան Հետո Թարգմանեկիս վերափոխել ենք՝ ուղղել է Գ Գաւնեթայրայնի վերապաշտեկից (տնարապիս ազնիքս...), (էջ 64): Թաշք ժխտական մասեկիը տարանել ենք նաեւ ողնաթանայրս թաշ ստորոգրայնի վրա իսկ վարդապետութիւնս թաւն էլ ներկայացրել ենք երա մի մասնազոր խմատագ: (էջ 50):

72. Թեազրում աշտ նախադասութեանը անգլիանմանում ունի տու Եթէս ժխտական շարկապը որն ազնկարք է դառնում շարունակութեան Եթէ՝ թլունի հանգիս (հիմա նաեւ Թ Թաւնյան անդ էջ 12): (էջ 50)

Վ իտաքը աստվածաշնչական առասպելիչ ակն մատին է որը նվա-
հից իմանալով թե պատվիրանադանդությունը լարիք կրեւր խաբեց երան
Տե՛ւ Ծնեց Գ, Տե՛ւ նան ժան 79: (էջ 50):

Վ Այսինքն աստանան իմացով չի եթե մարդը աշխատարժի աստծ ա-
շխատիրանը, լարիք գործած կլինի, ուստի և համարեց մարդուն, որ այդ
և այլ կատարի, քանի որ դրան վ կատարվի իսկ աստանան ուզում էր որ
մարդը պատեմվի: (էջ 51):

70. Աւագրում յկա ոգայն խաղաղուեց մարդ յն (էջ 51)

Ե Բնագրում ամենցայն որ հասկանալի է դրա գիմաց Զմյունեխայի
հրատարակութունն ունի սրապարեմաց: Լզուր է փոխառ (էջ 51):

71. Բնագրի լայն կարծեւք ի թեթու մատուցեալ աշխատաշխության
մեջ սինթուսաց անասույց ըստ է համարվի և դրա վերաբերյալ զանազան
կարծիքներ ևն աշխատաշուկէ: Եւսի Զմյունեխայի հրատարակության մեջ
դրա փոխարեն գրվի է սի գերեւ: Հայկազյան թատարանը սինթուսը մեծ
անշար ըստ է համարում կապանեանցով բացա. ընդով սերկրայելի փոխ
(Ե. Ի-ին էջ 885): Թ. Թոռեյանը բացատրում է տարակաւն, փոքն փոքն
լով (սեւաթեւոիր... էջ 15): Գ Կահապեայանն առաջարկում է ուղղի
սի թերեւս (սկզբագրութիւնք... էջ 284): Ե Փեշկեյանը մերժում է այս
առաջարկը (Բնագրմովէս 1978, էջ 328): Ը Դուրյանը նշում է որ գուցե
կարելի լինի կարգալ լայն կարծեւք և թեթու մատուցեալ (սեւմարդ երկիր,
Զ, էջ 488): Ը Անատյանը սինթուսը բ գերեւում է սինթուս մեծ (սինթուսու-
հապակի հայցականն է) սկարծիք, կապածե նշանակությամբ կազմված է
համարում սինթի կրկնությամբ Խալապոյրի փոփոխումով (սէ արմ բառ...
Երգ էջ 1178—1179): Այսպիսով սի թեթու մատուցեալ պետք է նշա-
նակի սերկրայելով աստանովելով: Վերադիշյալ աշխատաշխության մեջ
սկարծեւք թատանը համանիչ է սի թեթու մատուցեալ-ին Այդ նկատաւ
մով էլ Թարգմանեցիկեց սկանաւելով և կրկնայելով: (էջ 51)

72. Բնագրում սի փայտէն որը ըստ հատմանի թղանդակության նշա-
նակում է սլ թե սփայտեց: առհասարակ այլ լայն ժողովք որի պատուը
արդեւման էր ուսելը (էջ 51):

73. Այս դատողությունների հիմքը աստանայից մարդու խաղվելուն,
պ սվիրանազանց լինելուն (արդեւման պատուը հաղանկելուն) և պատիծ
կրելուն (մահանադու գանձալուն) վերաբերող աստվածաշնչական առա-
պելն է Տե՛ւ Ծնեց , Թ, Գ (էջ 51)

80. Բնագրում՝ սվան ընդ անագորուն Թշեամութեան ընդ մարդուն ունելոյս
է Դուրյանն առաջարկի է լինի առաջին ըրեւ-ը (սեւ էջ 488), որը միեւն
այդ Թ. Թոռեյանն սվիրող համարելով ասել էր փակադի մեջ (սեւ էջ
18): Կարելի էր սվանն ը սվելողը համարել հանկանալով աշպիս ամարդու
նկատմամբ ունեցած դատան Թշեամութեան գիմաց: Իսկ և թե սվանն ը

պահպանվում է, և նրանից Հետո եղած ոչնչո՞ւն է յնչվում, ապա այդ դեպքում թիշնամութիւնն թառանքը պետք է գնել Հայրագան հոգեղով՝ որպէս անկէ թաշի ինչդիր Այսպէս տվածն անագորն թիշնամութիւն ընդ մարդոյն ունեց չոյս (սեհ'ս նաւ Թ. Թոռնյան, անդ, էջ 18)։ Այս պատկերացմամբ էլ թարգմանեցինք։ Բնագրի տակագորտն ինչ ավելի յետիւր կշիռնք տակագորտն ձեռով ինչպէս որ է Մարիանն էլ որթագրի է։ (էջ 52)

81. Զմյուռնիայի Հրատարակութեան մէջ այս մասում Գան Հազնուամենք Բայց առանց արգելիւի Հազնուամենքի էլ ինչ այդ շարագրվածից ինչպէս և հենց Հայրագող նախագատութիւնից պարզ հասկացվում է այն ինչ նայա տակով որ արված են գրանք։ (էջ 52)։

82. Բնագրում ոչնչեցէ, և Զննչնեւոյս թառն ուղղակի ասումով նշանակում է սոյն կողմ գցել, գնն նետել և այլն։ (Եղեանուր իմաստից նշնելով՝ Թարգմանեցինք Թարգմատիւնէ թաշով, Զմյուռնիայի Հրատարակութիւնը դրա գիմաց և նի սկսեանք։ (էջ 52)։

83. Բնագրում յշարչարիչ, որի փոխարին Զմյուռնիայի Հրատարակութիւնն ունի յշարի արարիչ։ Միշտը աւարինն է, որը և թարգմանել ենք։ (էջ 52)։

84. Բառացի սհասով սատանայի գիտածքս թյանք։ (էջ 52)

85. Բնագրում՝ որ շարարարիչ, մարկագան և Առնոն թառն անեւոր շարարարիչ թառ լին մանաւում, ունեն շարարարիչ, նորայր Բյուզանդացին շարարարիչ-ը որպէս շարարարիչ ասուպիլի է համարում՝ հակված լինելով այդպիսի արագորութեան, նա ճիշնցնում է որարարիչ թաշի գոյութիւնը որպէս զուգահեռ փաստ շարարարիչ թաշի կազմութեան (նետինք, էջ 181, մանրամասնեցինք)։ Միջ Հազնուանն է թվում որ շարարարիչ-ը և այդ մտեցմամբ էլ թարգմանել ենք (էջ 53)։

86. Բնագրի սղորութիւնն թառը այս գնացումը գործածված է ս(ո թյո և նշանակութեամբ։ (էջ 54)։

87. Մեք հին մտանագորութեան մէջ Գիր կամ Գիրք է անվանվում Աստվածաշունչը կամ Մ. գիրքը։ Այստեղ նշնիլի երկի թագիրն ունի «Գիր»՝ հիշյալ նշանակութեամբ։ (էջ 54)։

88. Զնադիրը լուսի շշատ մեղս Տպագրութիւններում ալիւ սցված է միտքս ավելի հասկանալի դարձնելու նպատակով։ (էջ 54)։

89. Բնագրի Թարգ զայն առանցքս արտահայտութեան գիմաց Զմյո ու նիայի Հրատարակութեանն ունի Թարգ մեղ առանցք։ (էջ 54)

90. Բնագրում Հոգեակի թվում է որ լաւութեանք։ (էջ 54)

91. Բնագրի ոչն ասանկութիւն թարգարութեան նորա լայնի լիցի մարդական նախկնպումը ուղղակիորեն պետք է թարգմանվի այսպէս որ իր թա-

բերար ության առաջինը, թյունը հայտնի լինի մարդկանց: Մակայն թարգմտ
նե՛, նեք ազատ հատմանի ընդհանուր բովանդակությամբ ինչե՛նով: (Էջ 22):

22. Բնագրում ռդի մի՛ գրազումս սպանանիցե՛, որը թառացի կթարգման
վի՛ տոյ շատերին չապաներս: Ետքը սատանայի արարքի մասին է: Ըստ հայտնի
առասպելի՝ սատանան ոչ թե անմիջականորեն սպանում է մարդկանց, այլ,
խաբելով աւարին սանդղմաններին (Նվային, ապա և Աղամին)՝ որինազան
քույրամբ երանց մանկանացու դարձրեց, աշտինքն աչքովսով մանկան
պատճառ դարձավ: Այդ նկատառումով վերոհիշյալ նախադասություներ նույն
նույնամբ չթարգմանեցիք, այլ ներկայացրինք տոյ շատերին մանկան պատ
ճառ չլինելու ձևով: (Էջ 23):

23. Բնագրում ռդի մի՛ կարծիցի...ս նախադասություներ կպատակային
բնույթ ունի (տոյ չկարծիցի...ս կամ՝ տոյ չկարծիցի...ս, ապայն նախորդող
խախտառություների կապակցություներն այնպիսին է, որ հետազոտոր չէ
թարգմանելու ամբողջությամբ մեջ պահանել աչք բնույթի, նախորդ նախա
դասություների հարմարեցնելու համար փոխադրում հաճելով կատարե
ցինք ո՛ն պատշաճ չէրս: (Էջ 24):

24. Այսինքն Աղամի ո Նվայի գիմաց (ըստ առասպելի) (Էջ 25)

25. Բնագրում ոչորում մրցել քնդ բանասերություն մարտնչեցիս, որը թա
ռացի նշանակում է տեր բանասերուհի հետ կովիս: Զննադրում տմարտնչեցիս
էնի գիմաց կա տմարտ չեցիս (թառք կիմովս է, և ն տառի տեղը երևում է):
Ճրատարակիչները դարձրեց են տմարտնչեցիս: Դ՝ Ամառյանն այն կարծիքն է
հայտնել, թե տրցել... մարտնչեցիս ձևերում երկու ուղղում պետք էր կատարել:
առաջինը դարձնելով անցյալ դերույ (տմրցեալս) իսկ երկրորդը՝ տմարտնչի
ցիս, այսինքն ընդունելով տմարտնչեցիս ուղղումը պետք է որոպարել նաև
տմրցեալս: Ապա նշում է որ միաժամանակ երկու ուղղումը հաճանական չի
լինի, ուստի աճելի չավ է առաջին թառք թողնել նույնությամբ, իսկ մյուսն
ուղղել տմարտնչիս (տմրցել... մարտնչիս) — Եթենայնիս և համեմատութի ն
նշենայն նորապիս նաապրինս, էջ 26—27:

6. Գուրյանք նս անդրադարձել է դրան գրելով, տմրցել... մարտնչիցի
հայերն՝ չէ: Պետք է կարգաւ մատչեցիս (սեմարտը նրկնս, Զ, էջ 49): Այդ
փոփոխությունն ընդունել է նաև Գ իսախանյանը և արտացոլել թեպզրի
մեջ տողատակում նշելով տպագրի տմարտնչեցիս ձևը որպես սխալ (սե՛ս
Բուենաս Ալթոսի հրատ, էջ 28): Եվրցել՝ մարտնչիս հասկացվել է տմարտնա
կովելուս:

Է Մարտնչը թեպզր մ ներկայացրել է տպագրմանի ձևով (անդ
էջ 29):

Միջոց տպագրման է՝ տմրցել, մարտնչեցիս: Թանն այն է որ դասական
հայերենի համար խորթ չէ թայի գիմավոր ձևի վրա նույն կամ համանիշ թա
լի անորոշ դերույք գնելը որպես աճելադասություներ Արապես ԵԴԻՆՆՆ շինելին
/ պաշտան գիմաց ո (Աղամ էջ 29), սկսն ամենայն թ մեծն աչոյց գրել

զեկցան (Բուզ., III, Ա) մԱնկլ քաղաքացու (Թուզ., III, Գ) և ալլին Վերսիշ լայր աղադիսի զեպրեթից մնկն է ռՄրցնէս և ռմարտնէնէս հոմանիշներ ևն Այդ Եկատուու մով էլ մենք Թարգմանէլ ենք ըստ տաղադրմանի: (էջ 56):

96 Ընադրի չի հրահանգս կոտանեցաք: ալ տահայտության մէջ ռհա հանգս ըստը շահեղեւ, մրցապարեղեզ իմաստով հոմանիշ է զկոտանեցաք ըստի, և վերջինը առաջինի մօտ սեռականով արկնադրության է: Թարգմանէլ ենք ալ մնկնարանությամբ: Հասկապատասխանեցնելով տաշխարհ ըստին՝ ռքտահայտել ենք նշանի թիւով ՚ի հրահանգս կոտանեցաք:—մրցապարեղեզում: (էջ 56):

97. Եպաղրում ալս պարքերության սկզբում արկնաքցված է տակմք որը կենսադրում չկա է Մարինիս հրատարակմով մեք ալս հազնէլումը չի կա աւարմած: (էջ 57)

98 Եպաղրում (քաջի փարկչս և 1859 թ. հրատարակությանից) ալս լաքված է սեւա որը կենսադիւր լուսնի: (էջ 57):

99 Մահմանէլս քալով Թարգմանեցիներ ընադրի տնկելս ը որք իմիշիս ալլոք, ըսք է Թարգված Թուկնոս Այլեան հրատարակության Ընք: (էջ 57)

100 Զմյուսնիայի հրատարակության մեք ըլադրի տնկել՝ք ըսվից առաք արկնաքցված է տանկիս, որը կենսադրում վենեանիչս և որից տաղադրությաններս մ չկա: (էջ 57):

101 Այսինքն այնպիսի Լարդս որը կարծա մ է Թն լարիքս ամատին ևն ալս ի քնն է: (էջ 57):

102 Այսինքն Եթե Բառան չի լեազանդում նրան ժեռելով ևն Լեազան չեցնում: Ենից միանուկա, քառաքի՝ զթիկուկքով: ռմկանեցիքով: (էջ 58)

103 Զենադրում Բալլուստ տաղադրում Բալլուստ Թուկնոս Այլեան հրատարակության մեք կենսադրի ալս քալը տաղապարում սխալմամբ նշված է Բալլուրս (էջ 59): (էջ 58):

104. Զմյուսնիայի հրատարակությանն այստեղ ունի տցանեւ և դալ ըանալս: (էջ 58):

105 Արտեղ ընադիրն ունի չի պէտս արարանս արտահայտության եր Զմյուսնիայի հրատարակության մեք արկնաքցված է ռմարդկանս ըստը չի պէտս մարդկան արարանս: Դրանով ընդգծվում է որ խոսքը մարդկանց կա ըրեցիքի մասին է: (էջ 58):

106. Թնադրում տարչաւս: Դա մեք հին լեզվում արդի նեղ իմաստք չի արտահայտել, ալլ ունեցնէլ է արկնի լայն Երանկության՝ տաւաւք ընդհանուր անուն կովի, ցուլի, ձկան, հորթի և երկնիքի (մ Անադան, ԺՀԱՂ արմ քաւու, հ 1 ին, էջ 738): (էջ 58):

107. Քննադրի ամիսը չստ Մատուածոյ նշին զին սահմանա արտաքոյ նշնայ
« Նստառու » Նախագահութիւնը Տնտեսութեան հրատարակութեան մէջ հետեւեալ
հարե ունի ամիսը ըստ Մատուածոյ երկնային սահմանաց աշտաքոյ նշնայ
« Նստառու » միջոցն առաջինն է որը և թարգմանել ենք: (էջ 58)

08. Ե՛րկնային (զայտ Երկնային թիւրակն) նշ ոչնչթագ, անգամայն՝
Նի կամ այլ զեանսներին մարմիններին պատրաստոված: Այստեղ նշնային
չնշուած է անից լինելը: (էջ 58):

109. Քննադրում սեա անանիկ տեսանեմք ի հետադիտութենէ թովայ
յանեացեալ, իբրեւ զյուան խաղալին է ետեա՝ Տպագրված մ հրատարա-
կիւններին կողմին սիրելի լատից ատաղ ամիսացոված է սեւ, որի կարիքը զկա-
րաւորից անկայն: Ե Մարիւնը նշնայն է մեացնի (ս և ս փարկլայն 1858 թ
հրատ. (չ 82): (էջ 58):

110. Ընտրում քայլը հողանկի թվայ է որ լատ շմեղանելն տեսնացն «
եա անշտ կլինենք, և թիւ վերնում «սե» լատը հողանկի թվով գործածոված լինենք:
եկանի տեսնեալով, որ անի լատը երանի թվով է, և նրան տեսնելով զ մյուս քա-
նարը՝ նախագիտ, հիշար լայլը ևս եղանկով թարգմանելիք: (էջ 59):

111. Տե ս Դան ԺԳ, ԴԸ: Այստեղ պատմովում է, որ քարեկացիները քայլի
յուրեք պարտելուց, եւեւ վիշտով ան լին պարտում: Դանիկը, նրա եր թագա-
մայից թուլլովութիւն ստանալով, անանց արի ու դաժաւանի մարդից
հրովից ու մաղից պատրաստած կերակրով սպանում է նրանց պարտած
վիշտով անիւ նշնակելը գործունե անցկացնելով, անկարգում է սա (էջ 59):

112. Քննադրում քայլանալ անով է որը հրատարակելու լատերէն ան
տեսնելու: Տովայ շարագրանքի մէջ, ինքնին, պետք է անորոշ գիտնալ լինել:
Բայց արդարեւ սա այն անկով զնպքերից մեկը չէ՝ եւր անորոշ գիտնալ էլ
անալ մասնակցով է հետեւն գայիս: (էջ 59)

113. Քննադրի սու ինչ ի նշանել պատկար գտանելու Նախագահութիւնը
Տնտեսութեան հրատարակութեան մէջ ներկայացոված է հետեւեալ անով որ
ինչ ի նստ պատկարք գտանելին: Քննադրին աշղկիսի փոփոխութեան շինք
չի տալիս որոս կարեքն էլ զկա որովհետեւ միտքը միանգամայն անանկալի
է (էջ 60)

114. Քննադրում տեղեկեցիւ: Տնտեսութեան հրատարակութեան ունի միայն
տեղիւ: Տեղեկատու աղբյուրներում ու յանապիտան գրականութեան մէջ
տարբեր քայլատրութիւններ ևս տրվում են անանկութեան վերաբերելու: Մի
լատ որոշակի է որ աշտեղ տեղիւ-ը չենք տեղիւ, որոշման իմաստն ունի:
Ինչին է միում անեղի մասի հարցը: Այս արտահայտութեան մէջ դա կարող
էր հիմնադրութեան կամ որոս ինչ-որ տեսակի նշանն համար լինել: Այց արտա-
հայտութեան մաս անապրում զկա սլինիս ամիսացոված է տպագրութիւն-
ներում է Մարիւնը, անկայն չի ամիսացել: (էջ 60)

115 Այսինքն նմն մեկն ախորժիկ միան ուսեցը (էջ 80)

116 Տպագրում՝ սպազանագոյնա, ձեռագրում՝ սպազանագոյնեա ձեռագրական տարբերութիւններ մեջ սխալմամբ նշման է պարագագոյնեա (անհ. անդ. էջ 32): (էջ 80)

117 Քեազրի համապատասխան քայաներ ձեռագրում և Զմյուսնիայի հրատարակութեան մեջ առանց միտանկան մասնիկի է (սղեւակէր): Միշտ ևն վարկի վնենտիկյան և նրանց հետնագրութեամբ էլ մյուս հրատարակիչները չէն մասնիկն աղեղացեցնով: Քեազրի միացն այդ է պահանջում: (էջ 80):

118 Յն և Ծան 106 (էջ 80)

119. Քառացի ժամերագորդ նմն մեկն առանձնակի ուսեցը: ժամերագորդ քառը ձեռագրում ժամերագոյնեա նկով է (սղեւ. և էլ սղեւի): Հրատարակիչները արագորդ ևն ժամերագորդ (հոգով): Մաներագորդ մարմագիներին պատկանող թուեագր քույր է (խաշխաշ, աֆիոն): (էջ 80)

120 Հազարը դամբարանգործների կարգին պատկանող ուսեցի քույր է նշեցիկի երկի՝ Զմյուսնիայի հրատարակութեան մեջ սեւապարս ի կարգին վազագում նշման է ար է մատչու: Իսկ վերջինեա հետնարեն է: (էջ 80):

121 Մուշախիկը հաղանդագործների կարգին պատկանող թուեագր քույր է: Քեազրում քառը դրման է ժմուխիկեա (ժմուխիկեադ) նկով: Մանեանագրութեան մեջ աղանդման է ժմուխիկեա, ժմուխիկեա, ժմուխիկեա նկերով: Կա և սխեդամուխե: Ենոր քառերից ք չ հիմնականն ընդունում է ժմուխիկեա նկը: (էջ 80):

122 Կազանչանը քույր է որն ունի քաղմաթիվ տեսակներ: Շատ նշեցիկի՝ նրա մի տեսակը, առանձին վերջման, թուեագր է, իսկ խառնուրդով՝ քու: մի է: Գրաբարում քառի ուղիղ նկն է սպազանչանեա, հանդիպում է նաև այլ նկերով: Գ իտալաբայան իր թարգմանութեան մեջ առչիւ է սեւազանչանեա նկով, իսկ գրաբարի մասում քառը ուրիշ քառերի հետ գույր է մնացել: Եւագրից (անդ. էջ 32): (էջ 80):

123. Ձեռագրի որեւց այլ դեղս աբտաւայտութեան եզեղս քառանը (հոգեակի հայցակն) տպագրում նշակի տրանկանով է ներկայացման որեւց այլ դեղույ: Ե՞նդուս նկը սխալ չէ և համապատասխան է թղեղանգութեանը՝ Հնդկեանը խառում է առ իտալութեան մասին, որ կազանչանի այլ տեսակը, ուրիշ քույրի (և ոչ թն մեկ քույրի) հետ խառնված, մաղմադիկ է և մահից փրկուղ: Մանագանց որ եւսն հաղմանում մանրագործի մասին էլ աղման է սխառնեալ: Բնց այլ արմատս: (էջ 80):

Փարիզյան վերջին հրատարակութեանը հարազատ է մնացել ձեռագրին (անդ. էջ 32):

Թարգմանեղ 33 ք քառ նեռագրի: (էջ 80)

114. Բառացի սկսող աշակերտ անհաջիք թանկերին ուղիղ շնորհիւ պատ-
աս ուղ յ: Տե՛ս նաև Ք Քառնյան անդ, էջ 26: (էջ 61):

115. Զմյուռնիայի Հրատարակութեան մէջ համապատասխան թաղը
աշակերտի մէտղ է: Մյուս աղագրութեաններն ու ձեռագիրքը ունեն աշակերտ:
Նորայր Բյուզանդացիէն առաջարկել է փոխել «աշակերտ» հենկելով եւսյն եր-
կում եղած այլ գործածութեաններին վրա (Վնականք, էջ 553, մանրամասա-
վանք): Քարգմանելիս այդ առաջարկը հաշվի ենք առնել: (էջ 61):

116. Զմյուռնիայի Հրատարակութեան մէջ պարբեր թիւ են սկսել մ է
սՊանկեր-ով, որը թեագրում չկա: (էջ 61):

117. Ետքը Աղամի մասին է նե՛ս մենք Ք 13 (էջ 61):

118. Տպագրի տեւտ յանցանկոյ մարդոյն զԱստուծոյ պատուիրանսն
մեղանդումն մէջ յանցանկոյն թառանկն սկզբի յ-ն աղկուրդ է: Դա անգի-
նելիտեն հաստատում է ձեռագրով, որտեղ յ-ն չկա՝ տեւտ անցանկոյ...: Ըմմա-
նան Ք Քառնյան անդ էջ 26 ե Գուրյան սկսածը ներկեր, Զ էջ
409: Քարգմանել ենք ըստ ձեռագրի: (էջ 61):

119. Ինագրում սեւմարյաւ և րեանկութիւնս (ձեռագրում՝ սեւմարյաւ
և րեանկութիւնս): Զմյուռնիայի Հրատարակութեան մէջ ներկայացված են
Հոգեակի ուղղականի մէտղ՝ սեւմարյաւ և րեանկութիւնք: Իրականում գործ
ունենք ո յ Հոգեակի ուղղականի և ո՛ւղ էլ եւսյն թղի հայրականի հետ:
Այստեղ սեւմարյաւ և րեանկութիւնս թանկեր եղանի ուղղականով են
գրված: Ինչպես հիշտ ներպով ցույց է աղել 2 Անատոյան, ս է իրեն Հոգ է
գործածված (սՊանկութիւն և համեմատութիւն նշելիւմ նորագիւտ ձեռագրիւս,
էջ 88) (էջ 61):

120. Տպագիր թեագրում եղանի թղով է ուղղույն կտրիւնս սակայն թա-
րանկութեանից ներսում է, ու Հոգեակի տեւտի յինի (տեւտը գլան ներքինս ընդ
անեն անկանկն): Զեռագրում տեւտիւն թաղը հայրոր թառին կից է գրված՝
տեւտիւն սեւուցանել, և այդպես Հոգեակի հայրականի ո-ն գուրս է մեղանկ:
Է. Մարինար հիշտ Նիմանդորեւով (Նմմա, Ժան, էջ 176), իր Հրատարակա-
ծում գրել է Հոգեակի հայրականով՝ տեւտիւնս (էջ 34): Նա այդպես է գտրվել
նաև սՊանկիւն թառի հետ, որը, ի դեպ, հայրոր թառի հետ եւսյնպես կից է գր-
ված ձեռագրում՝ սակայն այստեղ համապատասխան նախադասութեանը
թաղաբար հիմք չի տալիս գրա Հոգեակիութեան համար: Ըմմա տե՛ս այլ ոք
(ըստ ձեռագրի և այլոյ) գարչոյ թոճիւն սեւուցանալ... զպաղատարարոյն
ցածուցանել: Հոգեակիութեան գնացում նուենեայինք ուղղագրաբարոյն
(էջ 61):

121. Զեռագրում՝ տեւտանիւս որը ե Գուրյանը (անդ էջ 408) առաջար-
կել է կտրույն տեւտան ինչո՛ւ իսկ Ք Քառնյանը (անդ, էջ 27) գեմ չի նշել տեւ-

քանիչս ին միայն ճիշտ է համարել հղակի ենք Զմյոռնիայի հրատարակութեանն ունի տգիտութիւն ցուցանելու (էջ 81)։

122. Տպագրում՝ սեն ալլ ոքոս Զեռադիբն ունի սեն ալլոքոս Բրոյ հրատարակիչներին կողմից ձեռագրի ալլոքոս ենթակայի փոփոխումը տեղին չի հղել։ Այստեղ հղանակի անսովորով ենթադրանք մի տեղամասին աղագրագրութիւն (էջ 81)։

123. Բնագրի սղքարոս իղակերպս աղագրագրութեան տեղակերպս յառաձիւր Գ Նահապետյանն առաջարկել է ուղղել տեղակերպս (սխալագրք յուսթիւնք ու չէ 284)։ Ը Փնշիկյանք դա համարել է սլատ յարմար և գնդն ցիկ ուրաղարութիւն։ քանց ձեռագրում հիմք չգտնելով չի թողնել (Բազմազգէտ 1928, էջ 329)։

Ը Մարտիկք դա քաղաքակիւ է որպէս տեղակերպ — *devoeurs de femmes* (տե՛ս Ժանաթարութեանն, էջ 176) և յետագրում էլ հանձնարարել է տեղակերպ (յետագրք, էջ 34)։ Թարգմանել ենք իսկաւ տեղակերպս։ (էջ 62)։

124. Բնագրում՝ տի գեռապարութեանն Զմյոռնիայի հրատարակութեանն ունի տգիտն գեռապարութեանն, որն ազնիւ հասկանայի է Ը Գուրգանք Զպատակարարմար է համարում հենց աղագրան էլ կարգաւ (տե՛ս, էջ 408)։ Հազանական համարելով Թարգմանեցիկք ըստ զրան, (էջ 62)։

125. Տպագրում (շահլան փարիզյալ գիւրիկք) որոշյալ հայտնականով է սղարարածս, իսկ ձեռագրո՛ւմ տեղորոշ տարարածս։ Նկատի ենք ունեցել առաջինը։ (էջ 62)։

126. Զմյոռնիայի հրատարակութեան մէջ ազնիւացված է աղագրի տեղորոշ էրս, որք յետագրում չկա։ (էջ 62)։

127. Բնագրում սկզբ մեք զյառց և զմահուան թաղում ինչ պատահաւ տեղիմք հշմարիտ թանկա ի մէջ թերիւս։ Եթէ թառացի Թարգմանենք գլխին տեղակայ մենք ցազմրի մահվան թաղմամբով պատահանենք ունենել հշմարիտ խոսքով (տախիքն՝ ըստ Աստղածաղիկի) մեղտնիլ ցնեղաւս։ Ելեկով թողանդապարտեմք՝ Թարգմանենք ենք ու... կարող ենք մատեացուց տեկն... (էջ 63)։

128. Թառացի քոք հրեմիլ թրտիկքով։ (էջ 63)։

129. Բնագրում՝ առաջի փոխանակ տարարարս։ Երկրս է իշել Վ Ա աթիլս։ Երս Տե՛ս տեղարարի հատքետիք։ Իջ 46 (էջ 63)։

130. Հետ առաջակիւ մարդկանցից մյալն իղիան ու Ենգիթը մա չէն տեկնել։ Եղիան հրեման մարգարէներէք էր և, ինչպէս պատմում է առաջիկայ ըստ հրաշքեկը է գործել ու իր կատքով թաթարացել է հրկիթք, միել ալմմ էլ աղքատ է ամպլիքի վրա։ Ենգիթ Նահապետն էլ իրք, զատ հաճի յինեկով առաժույն առանց մահի երկիթք թարգրացալ և զմա կենեղանի է։ (էջ 63)։

131. Տե՛ս Ժան 79 (էջ 64)։

142. Զմյուսեմեռայի հրատարակութեանն ունի տարածվիլըս, որք բովանդա-
կութեանն ապելիլ պատշաճ է: Մականն մեռադրում տաղերտայիցս է: Այսպես է
հաս զվեներիկյան ու արան հետեան հրատարակաթյաննէրում: Մենք էլ նայն
նկով արտահայտեցիկեր (էջ 64):

143. Բառացի՝ սերնդ պատիւ մահէ (էջ 64)

144. Ձեռագրս մ բառերս կրկնված ըն Վ. Ասաքիլյանը բառերսն իս
վերամբ հիշտ չն համարում և ամբողջ արտահայտութեանը վերանկազմում
է այսպես յարումս ուստի ի պաշտոյ ծառայն ի նմին աւար մեռանիս: (սերտ
բայլ հասցեաթիւ: էջ 58): (էջ 64):

145. Ձեռագրս մ տրեւթեան տպադրում (բացի Թունես Այրեւի և
Իսթրիի վերջին հրատարակութեաննէ ից) տրեւթեանս նկատ ի ենք ու
նկցել մեռադրիկեր: (էջ 64):

146. ամէս Վ Ա արեւելում սերտարտի հասցեաթիւ էջ 61 (էջ 65)

147. Այսիկքն առածն (էջ 65)

148. Զմյուսեմեռայի հրատարակութեան մէջ պակասում է սիրուն մարդիկ-
արտահայտութեանը: Դա կա ոչ միայն նշիկիկ երկի քեռադրում, ալլն ալլ
հասգանի աղբյուրում որ է Մազմ ԶԱ 7: (էջ 65):

149. Քեռադրում սեն ոչ ընդ մեր մահ կամիլի, և ոչ ընդ իշխանին վատ
խրատատուին անկանելու: Զմյուսեմեռայի հրատարակութեան մէջ դա այսպի
սի վերագրութեանը: Ի՛նչն ոչ զմեր մահն կամիլի և ոչ ընդ իշխանութեանը
վատ խրատատուին անկանելու: (էջ 65):

150. Քեռադրում եղակի է շղիւղոյ արտահայն զհանգիսն առնանելու:
Բովանդակութեանից կրնում է որ սիրտս արարածոյնս հոգեակի պիտի լինի
(խոսքը մարդու և աստանայի մասին է, ալլ նկատատումով էլ հոգեակիով ենք
թարգմանել: Միշտ է վարկել է. Մարիանը՝ աստարակեղով և աղա ներկայաց-
նելով հոգեակի մեռով՝ շղիւղոյ արարածոյնս (տե՛ս Ժանեթադրութեաննէրի
մասը էջ 177 իր հրատարակած քեռադրը, էջ 37): (էջ 65):

151. Անկարկում է չորի Աստղածաղիկս մ նկարս գ վան զ չեռ թիւ 1
նկրի մասին (սիրիք Զարայ): (էջ 66):

152. Քեռադրում տղան մեղաց, որք բառացի նշանակում է շնորհի պատ-
մարով, մեղքի համար: Թարգմանեցիկը՝ բեղնանուր ունին համարատարա-
նկցեկով: (էջ 67):

153. Զմյուսեմեռայի հրատարակութեան մէջ տպակտ իցլ կամ յուլով իցլ -
նկատարում սիցլուն մի քիչ ապելիլ մաս է գրված. վեներիկյան տպագրիկն
էլ պակասիցլ կամ յուլիցլ: Թարգմանեցիկը բառ վերջին մեռի (էջ 68)

154. Քեռադրում ի մարմինս: (էջ 68):

150 Բնագրում տառեր չափադասութիւնք սահմանեց են և գիշարից (դէպից) և ասար (առասար) քաղաքացւոյ, ընչից և ստացուածոցս, և որայն թրուզան գաւթին նպատակահարմար է համարել տառաբաբ ուղղել տաւարս (սնտիւն խիթս, էջ 68) մանրածաղազ(ներից)։ Քարդմանել ևնք աղղարիս փոփոխութիւնս (էջ 68)։

155 Այսինքն ամուսնութիւնց վերաբերող հիմնական կարգի (էջ 68)

157 Բնագրում թե՛ ալս և թե՛ ետխորդ պարբերութիւն սպաննութիւնս քառոր հոգեակնի թղով են գրգռած։ (էջ 68)։

158 Զմյուսնիւնի հրատարակութիւն մեջ սղմատան տէր։ զան հարկանէս (էջ 68)։

159 Զնուագրում՝ սղիստայեզլ (կրնատգամ)։ Զպագրում ըստ բ վանդ ո կս թիւն երա փոխարեն ազիւաքզմած է ամարդաբէրիւն, (էջ 68)։

160 Աղբյուրը տան ցի ի փոխարեն ու՛ բարեքաց քիս (մասյ Ա 2), (էջ 68)։

161 Ետքը Ազիւտարանս մ հիշատակով ու ա՛ղաւմալս յի ի մասին (էջ 68)։

162 Տե՛ս ժան 18 (էջ 68)

163 Ենթական (ստիքեա) վենետիկյան հրատարակութիւն մեջ լկա (աղղ պեա էլ սրա հիման վրա ապագրվածներում)։ Քարդմանութիւն մեջ ազնկաց բինք ըստ Զնուագրի։ Գա կա ետն Զմյուսնիւնի ու փարեղյան (վերջին) հրատարակութիւնների մեջ։ (էջ 70)։

164 Բնագրում՝ սեւ ալս լնատուծոյ արժանիցն յիրա ի լիկիս մեք բա նախորութիւն մեջ ալստեղ գործածված տարժանիցնս բառակնը տարբեր փերդ է հասկացվել։ Ետի՝ Զմյուսնիւնի հրատարակութիւն մեջ ներկայացված է տարժանեացեա ձեռք (սլնատուծոյ արժանեացեա) և Գորայնը, նշված նախադասութիւնը հետեւող մասը համարելով բացատրութիւն գրա համար առարարին է հիշյալ բառակնը կարգաւ տանարժանիցն (սեւ ալս լնատուծոյ տնարժանիցն յիրա ի լիկիս)։ Հմմտ. սլմքող ներկերս, Զ էջ 408—410։ Գրա հիման վրա Գ նաչատրայնք թարգմանել է ալսպեա՝ սեւ աւիկա ձը պատահի տեւնք սրեք տնարժան նկատուած են Աստուծոյ կողմէն և ապա հաջորդ նախադասութիւն նշակի թղով աբտահայտված ենթական ու ստորոգյալը դարձնել է հոգեակնի ու հարմարեցրել այդ նախադասութիւնը։

Այստեղ իրականում գործ տեւնք տարժանս քառի հետ, որը պիտի է հա հանել մի ալլ իմաստով, ինչպե՛ս որ հենց ետիս սրիննով նշված է լայնացյան բառարանում, ալս է սիրաունք, սրինք, արդարութիւն (հ 1 ին, էջ 354)։ Ըստ այդմ՝ նախորդ վերաբերում է ոչ թե սլնատուծոյ, այլ տարժանիցնս բառակնին՝ տարժանիցնս, ել տարեկնեկիցս, տարեկնեկում։ Այսպիսի մո

տեղամասը եռախաղաղասությանը թարգմանելում է տեղե, իսկապես, աստեռու և լոկերներով է չիկումա, որտեղ տալես գերանուներ վերաբերում է գիշերալուս թյունե և նրա քամմաներ, (էջ 71):

160 Անկարգում է Անկարաում պատմվող աստապելը Հմաթ Մատթ 30—32 Մարկ և 11—12, Ղուկ., է 22—23, (էջ 71):

166 Տե և ծան 151 (էջ 71)

167 Բնագրում՝ սու իրանաց ժանլու ալապիս կիրառությամբ ոլլիսնլու (ամանլու համանքներն են: Անկարե թարգմանեցիկնք ուղանողներն անանլու՝ և եռախաղաղասության քնդանուր մտքի, (էջ 71):

168 Խոսքը վերաբերում է Սկարովտացի Հուգալին, որը, բ և կրտեա է սե աստապելի՝ Հիսուսի աշակերտներին մեկն էր և լեյիս դրամի համար 1 բան մատենել: Իրը ընթերիթի ժամանակ Հիսուսը նրան մի թրշած պատառ է տալիս, և նրա պատառն քնդանում է աստանան մտնում է Հուգալի մէջ, էջ 71)

169. Բնագրո մ ալապես է տեա և միեյցեռ տանքին իսկ ումանք ի գիււ. 1 թէ ոչ լնատուեայ տեալութիւն չիկեր նմա, լարալար մահուամբ աստապելլու: Ե. Գուրյանը (անդ, էջ 410) աստապելլու քալ-ստորոգրալը հանգացել է լեզոր սեռով տեմա գերանուին էլ գիտել: Ի հարաբերակից տմանք-ին ու ալապի-սով, ասալարկի է տեմա գերանուներ և աստապելլու քալը դարձնել հոգեանի թվով, Այդ փոփոխության կարիքը չկա: տեմա գերանվամբ նկատի չեն առնը-ված տանքվողները (համանք), այլ դա ոչիկեր-ի յոացումն է, որով անկարգ-ված է տանքողը (գնը): Իսկ աստապելլու հերքործական անոի է, որի ենթական (գնը) և խեղիքը (տանքվողները) քնագրում ուղղակիորեն նշված չեն: Միտքը միշտ է աստապելում գրանց նշումով: Կ Խաչատրյանը միշտ է մեկնարանելու թարգմանել: Ը Գուրյանի ասալարկները նշելով աստապելում (Հմաթ Լուկեա Ալլուսի հրատ., էջ 43) (էջ 71)

170 Բնագրո մ հոգեանի է գի լուանց միշտ կլիկեր եղակիով: (էջ 71)

171 Բնագրում սու են ձեռնհասա: ձեռնհաս չլինելի ալապից իրավական իմաստով է: ԸԹԱ Գիթնկական իմաստով լիկեր, քովանդակության տեապնալից հանասություն կատացվի: Այդ պատճառով էլ թարգմանեցիկնք սիրավատու չեն: (էջ 72)

172. Բնագրում որվչումն հոգալու և որ զիմաց ձմյունեխալի բատա քակությունն տեի ողկենդանանայ և գրանաուրիլ ըստ հոգուոյ (էջ 72)

173 Տե և Յովհ, Ժ 10, 12, Հիշյալ տեղում մտաղոր նմանությամբ միտք կա, ասկարե ալիանդ խաղում է նախ գողի, ապա գալլի մա ին (էջ 72):

174. Մարտի 1, ԺԶ, 17—18 Ազգային և երեսնակնորդ մեծոր որտեղ
էլ ի նշաններ էլ են հիշվում (էջ 72)։

175. Անկարկում է աստվածայնչային Գանձերի մասին։ Գանձերը որ
գնի էր աստվծի Քարեյն թաքնադրանքի պաշտամունքի լուծյունը թա-
քանալու հետ (տե՛ս ժան. 111) զգում է աստվածների փառի մեջ, որ դա
զանեկի ձևերի հայտնի թաքն իջր ազատում է ի մեծ մաս Գան ԺԳ. (էջ 72)

176. Խոսքը վերադառնում է աստվածայնչային Սեպարի Միտարին և
Ներգիտազգին։ Տե՛ս Գան, Գ (էջ 72)։

177. Երբ, Թ 7 և Սազմ մե մ (առանձն լուր հորի ի դիմաց Գի ու
հիշվում)։ (էջ 72)։

178. Այսինքն հագին (չունի) և լամին մեկնու և թառով ին անվանվ մ
(էջ 72)։

179. Բնագրում սեւ որ ինչ անմարմին է՝ եւ պարզ քննութիւն է, որպէս
հրեշտակաց և դիւաց և ոգաց մարդկանս։ Ամեն ճիշտ կէիներ սեւս դիւանակ
արտաւարանը անապանով՝ սեղանս, սեղան պարսկականին է, որը նշանակում
է սեւս պարզ լուծյուն ունիւ։ Այսպիսով որտե՛ս ինչ է՝ արտաւարանութիւնը
և ունիւնութիւնը կ'զննարարի եւս ճիշտաց և դիւաց և ոգաց...։ այսինքն՝
սինյակն որ հրեշտակները դեկոր և մարդկանց հոգիները պարզ էր իշուն ու-
նեն (էջ 72)

180. Եզնիկի երկի թնայրի տապալի որ ինչ կնքում դուրս է մեացնչ ձեւս
զորի տիրակա մարգարէն ասէ, թէ ամենայն մարմին խառն է և եւթագաստութիւնը
որը... Անապանը և Գ. Տնք-Մկրտչանը նշել են ձեռագրական տարբերու-
թիւնների մէջ (անգ. էջ 88)։ Ճիշտ են վարկել և այն բանասերները (Վ. Անա-
պան, է. Մարիտ), որտեղ դա ներանել են թնայրի մեջ Թաքնականի
նշք վերականգնումով։ (էջ 73)

181. Թաքնականութիւն համար հիմք ընդունած տապալիում այն եւթագ-
աստութիւնն արագիւ և սկսած յայտ իսկ է՝ թէ իշուն ընդ խոստոյ ոչ ամուս
եւթին ինչ ալ թաքնաւ։ Զեւագիրը տիրոյ ընդ խոստոյ արտաւարան
թիւն գիմաց ունի Գի հոս (1) խոստ (2)։ Գա ինքնին մի պատահական սխալ
չէ։ Այդպիսի կազմութիւնը եւթագաստութիւն միտքն է... կրակից խոստին
ոչ թէ ամուսնութիւն, այլ փշացում է ինքում, ոչ և արագի ի տարբերում
մշունի մտքից։ Վ. Անապանը (Գիտարարի հասցեներ, էջ 88) և է. Մարիտը
(Փարիզյան վերջին հրատ. էջ 43) ներկայացրել են լուսն ձեռագրի։ (էջ 74)։

182. Այսինքն հրեշտակները գնել և մարդկանց շողիները (լուսն նշան
է)։ (էջ 74)։

183. Այս դեպքում եւս չ ցուցական դիւանակն ինչ ալ զարկան է
տուգմ թաքն, այլն իշուն ոգի, զն նշանակութիւնը։ (էջ 74)

144. Այսանց նշեցի՜ք Հիշեցնում է իմ այն առաժիթ, թե հողմք (, նյր),
զինն ու հողին Լուսթյամբ Լույնն են և նույն բառերով են ածականվում (, նյր 74):

150. Եւսարազակաղմյան բնակիչներն արտահայտությամբ թարգմանել
ենք թնազրի ստորենայրն բար, որք բառացի նշանակում է աստղիկները
վարքիները ցածիկները, աչքինքն երկրի ստորին կամ հարազակն մասերի
բնակիչները, ի հանդերձություն զերին՝ հյուսիսային մասերի բնակիչներին,
նշեցի՜ք ստորենայրն բար Զմարտիայի հրատարակության մեջ գարնն
1 աստրոթիկն, սակայն նույն գրքի նկատմամբ վերաբաների ցանկում առարարի
մաս է տարված հիշյալ մեր փոխարեն կարգալ ստորենայրն (Նման առ, էր
232): Վենետիկյան տպրենական և որան հետևած ըստ այլ հրատարակության
նկր ունեն ստորենայրն Թ. Թանրան (անդ, էր 28) ըստ աղմ լացապար
1 աստրոթիկը 2 Անտայան և Գ Տեր-Մկրտչյանը մեղադրի ու տպագրի
տարբերությունների մեջ նշում են մեղադրական ստորենայրն միշտ մեջ
(էր 28): Ն Փեշիկյանը ընդունելի է համարում ստորենայրն և նշում է, ոչ
քան հաջի՜ք է առել վենետիկյան վերջին հրատարակության մեջ (Նման բնագ
մասվար 1928, էր 230) սակայն այստեղ փոխանակել նման մեղադր է բա
րենայրն (Նման Վենետիկի 1928 թ հրատ., էր 102): Գույն խոսքը մի
այլ հրատարակության մասին է որք մեղ հայտել լի Այս վրիպակին և
ն Փեշիկյանի մոտեցմանը անդրադարձել է Ն. Գուրյանը (Եմբողջ երկիր, Թ.
էր 410, համապատասխան հոգվածը նույն տպվել է Եմբողջում, 1920 թ):
Վ. Առաքելյանը ևս մասնադրույց է արել Զմարտիայի հրատարակության
աղբումը (Գրաբարի հատկություն, էր 67) Թնազրի համապատասխան մասը
ևնադրի հիման վրա կատարված ուղղումով (ստորենայրն մեղ) են ներկա
լացրել Վ. Առաքելյանը (անդ, էր 67), Գ. Նաչատրյանը (Թանկու Այրենի
հատ., էր 45), և Մարիան (փաթեղյան վերջին հրատ էր 44)

Մինևայն հանդարտությանը երկրի տարբեր մասերում տեղ (այսինք,
բամբ) և այսու բառերով արտահայտելը մեր բանասիրության մեջ գիտվել
1 արդեն բարբառների զոյության փաստ (Նման Եմբողջին և համեմա
տություն նշեկալ նորադիտ մեղադրին, էր 74, այլև՝ Ն Փեշիկյան, ընդենի՜ք
Եմբողջ աղանդացի-ի բնագրի և տպագրութեանց համեմատութիւն և քնն լիթիւ
Բաղմաղկաւ, 1928, էր 230): (էր 74):

155. Երկր Սր Գ Տմ այլև նոր ԺԺ 28 (վերջին Ժ Եք բառի
զիմաց բմերս է): (էր 74):

157. Լ. Մարիանը, ըստ իր մեկնարակության՝ Թնազրի ըստ ինքնն ար
տահայտության ըստ ց փոխել է աչքին՝ ևշեղով, սակայն, աղբանկյուն
խանդածով, Առանց աղբանի փոփոխության միտքը հանդաղում է: (էր 75)

158 Արտահայտ ըստ Աստվածայնի՝ Երաքեցիների մեծ Լու աղան
էր Թարայի որդին Սեմի սերնդից: (էր 75):

157 Մոգոմը, ըստ Աստվածայնչի՝ քաղաք էր Սիդդիմի գաղտում ուր փեր, բնակիչների մուսուլմանների պատճառով կործանվեց Գոմոր, Սեբոյիմ և Անան քաղաքների հետ (էջ 75)։

158 Ղովար, ըստ Աստվածայնչի Աբրահամի եղբորորդին էր, որ երա հետ գնաց Խառան, ապա՝ Քանան, այնուհետև քաղանկեց ու բնակություն առավ շեարեց Մոգոմը, այստեղ մնաց մինչև երա կործանումը։ Քնութապարզում է Ղուրբառեր լինելով (էջ 76)։

159. Մովսեսը, ըստ Աստվածայնչի՝ երբայանան նշանավոր մարգարե ու սրենեղի էր։ Նզնիկեց այստեղ անկարկում է երա հետ կապված աստվածայնչյան աստապելը։ Հմմտ. Նիք, Գ (էջ 76)։

160. Յեսու, Ծ 13—14։ Ըստ Աստվածայնչի՝ Հեսուն (Սուս, Յեսու, Նզնիկե կրկնում՝ Յեսու և Յեսու) իսրայելացիների նշանավոր զորավարն էր և Մովսեսի հաջորդը (էջ 75)։

161 Նզնիկեյը, ըստ Աստվածայնչի մարգարե էր (էջ 76)։

162 Վժիռովբե (ազանգված տարերի ձեռքով), ըստ կրոնական քաղաքացու Նշանակում է որպեսպան, թնամբ պատկան հրեյտան քարեք ցատից սեռովբեններից հետո (էջ 76)։

163 Այնինքն Գանիկ մարգարեին Հմմտ Գան , է (էջ 76)։

164 Վժիռ մարմնեններից ձեռով ենք թարգմանեց ապագրի քան զեա նուսես աբաամայությունը։ Յեսուգրում զգանուսան չկա նրա տեղում գրված է զգնեսան է Մարիսը, ենթադրելով, որ այդտեղ զգնեսա քաղե է աղավաղվեց զա ներկայացրեց է զգնեսան ձեռով վերականգնման նշումում (Հմմտ. իր ժառանգությունները, էջ 162 իր կապված թնամբը, էջ 46)։ Նույն նախադասության մեջ գործածված քան զժիթեսան աբաամայությունը ըստ է ապա, որ զգանուսան ուղղումն է նիշա քանի որ, ըստ նախադասության մտքի՝ պահանջող հանանիչն է (Ժանը—թնթն)։ (էջ 76)։

165 Եւամբարուս կամ Եւամբարի իրանյան փոխառություն է մեր լեզվում, այն անվանումով հանգսեցեց նե աստապելական կենդանի հրեյմիզով, հաշվապարիկ, որը համեմատում էին հունական տիրենների հետ՝ որպես կենդանի, կեն ձուկ։ Ջմյունիտայի հրատարակությունն այն քանի գիմաց ունի ասերմանարա (ասերմանարա)։ (էջ 77)։

166 Նուսեն այն գրքերի մասին է որոնց ամբողջը թյա նը կաղմում է Աստվածայնչին (էջ 77)։

167. Վժիռպարիկ իրանյան փոխառություն է կաղմված ըսել և պարիկ քարերից։ Մեռախապաշունեքը այսպես էին կոչում մտաքաթին այն կենդանին, որը, իբր, թնակում է ժողում կամ ավերակներում։ Համբարա (տե՛ս Ժան. 197)։ Նզնիկե ըստ հունարենի՝ թարգմանում է ժիպացու (էջ 77)։

200. «Պարթիւն իրանեան փոխառութեան է (բունն նշ սոցիոս, սլար ոգի ,
- անտեսարաներդ իրենն է ալլել)» Այս անունով անտեսարանները կոչուի են մի
(12 որ անտեսարանական կենդանի» (էջ 77)

201. Եղեմիքն եկատի է անեղեկ հուանքն ստուիւն քո բառք որդ հա
նքնն ալ տա հայտն է շիւղացուս բառով» (էջ 77):

202. Այսինքն թէ չեն կարող ցույց տալ, որ Ռարեդուն մ իշացո լիս կան
? 77)

203. Անտեսարանական կենդանի, որը իբր, մարդոց ց է անդին (էջ 77)

204. Անտեսարանական կենդանի համարված ընդ անդամ, որը, իբր, պա
տկարգում սպանկաններին վերքերը լիզելով կենդանացնում էր, հասն ա
վանդված է տարբեր ձևերով տարակնգ, տակնգ, տակնգ, սլարակնգ
(էջ 77):

205. Ռեպրի անտեսնեց գրանգրանացն արտահայտութեան սլանգրան
հաց բառանքը մեր բանասիրութեան մէջ տարբեր մեկնարանութեաններին
է ենթարկել, Զմուռնիայի հրատարակութեանը դառն գիմաց ունի որ բանաս-
տեղծիցն գրանգր: Գ Խանգարանն անտեսարան է ըստ իմաստի ուղղի
գրանգրանացն (սովորագրութեանց ազգային մասնագրացն, Վենետիկ,
1807, էջ 245): Ե Գուրանը եղատարանարմար է համարել կարգու գրանա-
գրանացն կամ գրանագրութեան (սովորողը երկիր, Զ էջ 410): Վ Անտեսն-
յանը, բնականով ստու, հնարովիս նշանագրութեանը, միաժամանակ նշում
է թէ Գիշար արտահայտութեանը տարրաց լիզնաց է հանկանալ բան (բառ)
Վարդանիս անուններն են (սօրաբարի հատքնորիս էջ 70): Ռմանը էլ ան
բառն են գրանագրացն ը իբրեց գրանագր-ի փոփոխված են (սե ս սլարակնգն,
1828, էջ 230, է. Մարտիսի Ժանեթագրութեանները էջ 182 և ալլել): Ռեպրի
ամբողջական նախագրութեան մտքից երևում է, որ խոսքը վերաբերում է
ստու, նկատմի, շինծառ անուններին: Այդ նկատառում մով էլ թարգմանել
ենք» (էջ 77):

206. Ռեպրի միշտ երբեք ի մարդկանէ երևալ պայն էթլ առ երես արարած
իջէն նախագրութեանը մեր բանասիրութեան մէջ գիտելի է ազգագրված և
զանազան մեկնարանութեաններին ենթարկել: Վիճելին սառն երես արարած
իջէն մասն է: Յետագրում պակասում է սառն նախգիրը, որն ազգացված է
ազգագրվածներում: Ե Ռուզանգրանն անտեսարան է Գիշար մասը վերանալ
միշտ այսպէս՝ սառն երես արարածիցն նշելով, որ նշելին ուղեցի է ստել թէ ուշ
երբեք մեռն է ի մարդու պայն՝ որ երբայ անտեսնեց նկատարան... (սօրնա-
սլար) պրան անտեսն, էջ 8): Թ Թանայանը դարձել է սառն երես արարածիցն՝
բացատրելով՝ տեղից հեռ արանտիս (սովորելուիցն ընթերցումը, 1821,
էջ 82): Ե Գուրանը նշելիս երկի գիրմաներն թարգմանութեան
գրանագրութեան մէջ անգրագրանում է սառն երես արարած իջէն արտահայտու-
թեանը և նշու լի համարում որ դա, ըստ թարգմանութեան՝ հանկանգն է

տնկարպարանցով արարած մը զլլալու նա առաջնութունը տալիս է Ե Քյուզանցաւ։ Վերահիշալ ուղղումին, որը, սակայն, թարգմանիչը դրեց է Քանթու-թյան մէջ (տե՛ս ՎՄԽԽ, 1900 թ 371)։ Գ Քալիմէյարյանը, պատահաւեկով Ե Գուրյանին, զանում է որ տպագիրել է միշտ և թարգմանութունն էլ պիտի լինէր զրա հիման վրա (տե՛ս ՎՄԽԽ, 1900 թ 404 և այլն)։ Ե Փնչիկյանը ելում է որ Ե թարգմանցաւ առաջարկը արամիտ է, թալը դրժ վար է աւել, թե որքանով է Կամապատանանում իրականութանը (տՄԽԽ, 1928 թ 370)։ Երես արարած ինչի արտահայտութունը վերականգնումով (տե՛ս արածիցի) հասկացվել է նաև տերներ արածնցին։ Գ խալա արարանը թարգմանության մէջ հետեւ է Ե. Քյուզանցաւ մեկնարանությանը (տե՛ս անդ, թ 48)։ Տպագրի տաւ երես արարած ինչու-ե հասկանալի է և փոփոխութունների կարիք չունի։ Գետը է թողնել նուրիթյամբ և զա էլ թարգմանել տակներն արարած լինի, այսինքն՝ հայանապես գուրթյան ունեցող արարած լինի։ Եղիկից ցանկացել է աւել, թե մարդկանցից երեք պալ լի ծնվել, որ հայանապես արարած լինի (քանի որ այն մտաքանին է իրականում գորթթյան լունի)։ (Թ 78)։

207 Բնագրում ԵԶԻ մարմնաւորի լի հետը թ է չուլա կնցել (մեռա գրում տնկել)։ միշտ է նկատված (Ե. Գուրյան, ՎՄԽԽ, երկեր։ Զ, թ 411), որ Եմարմնաւորի քառանկը տեղին լի գործածված։ Արդպիսով գուրա է զալիս, թե մարմնաւոր կենդանիները չբում լին կարող թեանկել։ Իսկ չբային կենդանիները մարմնաւոր լին։ Ե Գուրյանն առաջարկել է այդ բանի տեղ դնել յշամաքանիս։ միշտ է այս առաջարկը՝ ըստ նախադասության մտքի թեև թեագրային ելու. Քանթու հիմք լունի։ Սղատգործելով վիշալ առաջարկը թարգմանության մէջ մենք գուրածնել ենք յշամաքանին կենդանիս ար առահայտութունը (Թ 78)։

208 Խոսքն արալիցի մասին է։ Այս նկատաւումով էլ Զմաւանիայի պիեւտիկյան (և արան հետեւող ուրիշ) Կրատարակութուններում արկնացված է որդր արալնգն կուլին, որը մեռագրում չկա։ Զեռագրի հաշվաւորումով թեագրում այդ հաշվելում լին կատարել Վ Առաքելյանը (անդ թ 70) և է Մարիից (անդ, թ 47)։ Թարգմանության մէջ տպագրի հիշալ նախադա ա ՎՄԽԽ բաց ենթ թողել՝ ելնելով մեռագրից։ (Թ 78)։

209 Եղիկի երկի տեղացուլ զկով գործնացա արտահայտութունը այլ կերպ հասկանալով է Մարիիսն առաջարկել է վերափոխել տեղացուլս կով գործնացա։ Ե. Արեւը (Թարգմանվել, 1928, թ 110) և Ե Փնչիկյանը (Թարգ մանվել, 1928, թ 381) զա տերեղունելի են համարել։ Մական թեագրի փալիլյան վերջին Կրատարակության մէջ ներկայացված է նույն փոփոխութամբ (Թ 47) (Թ 78)։

210 Տպագրում տեւանիկին, մեռագրում՝ տեւանին։ Բայի ներկա մամանից միշտ համարելով ըստ մեռագրի՝ արդպես թարգմանեցիք։ Տե՛ս

Իսկն Վ Առաքելյան, Խորասպարի հասցենտիրոս էջ 71 բնագրի փաթեղյան վերջին հրատարակի թյուրեմ, էջ 47 (էջ 78)

211 Արսենյան ոչ քրիստոնյա գիտնականները հեթանոս փոխադրանք ու (էջ 78):

212 Տե՛ս ծան 79 (էջ 79)

213. Առասպելական ջրային հրեշ, Ժողային վիշապ, կոկորդիլոս, նզնիկը չի բեղունում, թե իրականում նշանոգ կա: Նշանոգ քան իրական փոխադրանքն է (էջ 79)

2 Ժ Թառաքի ամեն աստ մ է (էջ 80)

214 Այստեղ հիշատակվում է ժողովրդի մեջ հեթանոսական ջրանեղ մեջ աղած ալե պատկերացումը, քան որի նման մարդիկ կաշերում առնին տվելը քան, վերջորոս «(առ ու առ)», վիշապները բերքը կտանենին այդ պատճառով էլ ասում էին որնե՛ր քանի՛ր (սկա՛լ, կա՛լ) որով իբր, վիշապները կզգուշա նային և բերքը չէին հափշտակի: նզնիկը սեանգիտություն համարելով դա նշում է, որ կաշերում մարդկանց աչքպես առնել իզուր է որովհետև գիշապները չեն կարող բերքը առնալու: նզնիկի նրկի այս հատվածի մեծքը մասի համարելով որոշ քանակներն են տարբեր կերպ են հասկացել և նույնիսկ ջրադրանքի փոփոխում կատարել: Զմյուռնիայի հրատարակություն մեջ բնագրի այդ հատվածը (ե՛ն ի զուր է կա ի կա՛լն առնել ումեք ի կալս և ոչ առ ու առ) ներկայացված է աչքպես «Ու ի զուր է կալս կալն առնել ումեք ի կալս և ոչ առ աչքս և Փնիկյանը մատնացույց է անում հետևյալ սրբագրությունը «Ու ի զուր է առ կալն առնել ումեք ի կալս և ոչ առ կալս» (սխալմամբ էջ 182 էջ 80): Այ՛ մի փոփոխություն կարիք չկա: Վենետիկյան հրատարակություն ներկայացրածը սխալ է և ձեռագրի նման էլ նույնական է: Վեն է նզնի այն մասին թե ո՞վ է «կա՛լ, կա՛լ, ու՛ր, առ ու քաղականը: Վ Այստեղ գրել է որ «Վախկատ մշակները կրպ ալին այդ կալ-կալ-ը վիշապներուն վախ ազդելու համար» (Եւթին Դաւաթ կամ հեթանոսական կրքը մայրցո Վենետիկ, 1885, էջ 171) միշտ քաղատություն է ալիք և Թ Թոռնյանը (առն էջ 33): Իսկ Հմիդի գերմաներեն թարգմանություն մեջ աչքպես առնելը վերագրվել է վիշապին (էջ 82): Ե Գուրյանը այդ վերագրումը սխալ չի համարում նշելով որ մարդիկ համառախ նզնիկի զրուի, սկա՛լ կալս ու առ ու առ առնելով քաղատել էին անում՝ վիշապին զփաթեղնելու համար (սկալիս 1900 էջ 372): Գ Գալիմյարյանը առնույն, իզուր է պնդել թե վիշապներին վերագրել է նիշտ մանականը միատմանակ նշել է որ վիշապները խառն չեն կարող (համա սկալիս, 1900, էջ 404): Գարգ է որ մարդը պիտի աչքպես առնի, որ, քան իր պատկերացման վիշապները բերքը չհափշտակեն: (էջ 80):

215 Մաղմ Գ 14 Կան որ չ տարբերություններ Այ՛ տե՛լ խոս խո մ է

222 Առաջարկվել է Բնագործ տեղամրցոյ զփոխարինել տեղամրցոյ ով՝ Բնագործ արաշխեցեալին վերադարձում վերադանք որսալու ճարպիտ թյու նը (սխառութեա, 1999 էջ 272): (էջ 81):

224 Հաւեարեան ՅՅՅԱՆՏՈՒ, քառն է ամի տեսակ տես նշանակութեամբ Մագում է ՅՅՅԱՆՏՈՒ տարքա քառից, որի եզրագլանն ենն է: Հայերենի տարքա-յիկ տես արտահայտութեանն է: Գործածվում եւսյն իմաստով (2 ԱՅ, «Հայ արմ քառ Ե 1 ին, էջ 284): (էջ 82):

225 Երկր Յր ԱՅ, Թ Այստեղ տեղեւտականք ի գիմաց տեղեւտք է (էջ 82):

226. Բնագործ պայլս արարածոցն ընդէ ր մաղթէ զերկրպագութիւն Հեթա ի սուսթեանն ետխաղատութեան տարբեր կերպ է հասկացվել հատկապես «մաղթիւն»-ի պատահաւով: Ոմանք առարարկել են «մաղթիւն»-ն փոխարինել ու յիշ քառով՝ տաղդէն (Ա. Մարիեւ), կամ կարծել են, թն հաւեարեանից թարգման վերջուց առաջացած թյուրիմացութեանն է: Եւ երա տեղ պիտի գործածված լի Կեկին այլ քառեր ինչպե՜ս՝ «Եղչելը, զերագիրելը կամ զորդորելը» (Ե. Դուրյան): Ե Փոխիչանը «մաղթիւն» քառի համար նշելով մի շարք իմաստներ, ի վերջո կանգ է առնում «իւնդրելն» և «եզիրելն» իմաստների վրա: Եւ «եզիրելն» իմաստի ընդունումով մտանում է նախագատութեան մտքի միշտ ըմբռնմանը (ս... ին-չո՞ւ ուրիշ արարածներու կը նուիրէ Հեթանոսութեան պաշտամունքը...): «Մաղթմովկայ», 1929, էջ 83): Անգ թվում է որ «մաղթիւն» քառը այստեղ գործած-ված է «մեկնել մի քան կամենալ» իմաստով: Բնագործ համապատասխան պար-բերութեան միտքն այս է՝ «թն ստանան յարիքներ հրաւերոցն է ապա ինչու՞ արեպես լի տեսմ, որ միայն իրեն երկրպագեն, և ոչ թն ուրիշ արարածների, այսինքն Հեթանոսական երկրպագութեանն ինչո՞ւ Ի ուրիշ արարածների կամենում և լի կորդում միայն իր համար» (էջ 82):

227. Բնագործ՝ «հասակացա» Զմբունիայի հրատարակութեան մէջ դա երկրպագված է «հասկից» Կեկով: Վենետիկյան հրատարակութեանը պահպա-նում է Զեաղորի քառանը «հասակացա», որը տարակուսանքների տեղիք է տվել ու տարբեր կերպ հասկացվել: Եմիկը հատկապէս է «Menschengestaltens» այսինքն «մարդկային կերպարանքներ» (անգլ. էջ 86): Ե Մարիեւը իր հրա տարակած քեաղորմ դարկել է «հասարակաց» (էջ 61) և թարգմանել է «схо-дses communities»՝ քառոր ստարկաները, ամբողջ իրերը (թարգմ. էջ 58): Ե հաւաքայանը թարգմանել է «եղանակ» քառով (անգլ. էջ 53): Մենք կանգ առանք «կանգուն մարմին, կանգուն ստարկա» իմաստի վրա: «Հասակ» քառի այդ իմաստը նշում է Հայկազյան քառարանը Հեկեկեկով «Մեակց»-ի գործա-ծութեան վրա, իրեն համակել հուս. հանդիմ, յառ. «сродно» քառերի: Այդ իմաստը սակայն այնտեղ նշված է ոչ թն քառատարութեանների մէջ, այլ քառաւորովածի վերջում, վկայութեաններից Հեկո (ան՞ս Ե 2-րդ էջ 50): Այս նշանակութեանը ամենից հաճանականն է Եղչելի տվյալ գործածու-թեան համար մանականգ որ «հասակաց»-ը զրգած է «փայտից» հրարանքն

բառանկների մաս, իսկ ունիթի ու հիւսուների մասին նշվում է հետո՝ առանձին քումով: Կարծես է հիշել, որ նշեցիք «հասակն քառը իր երկում մի այ տեղ էլ գործածել է առարկան իմաստով (III, ԺԷ, էջ 232): (էջ 83):

228 Խոսքը վերաբերում է հունարեն նշվ տեղումն ու մին մրուր րանն ին որոնք նշմամբ սույ շարվով նման են: (էջ 83):

229. Քննարկ մ սխառագիւ, որը նշանակում է «հոր խորխորատ»: Քր մյուսների հրատարակութեանն ունի սխառագիւ: Ոմանք առարկանէն են ուղղել սխառագիւն ու հասկանալ համապատասխան իմաստով (Յ. Պաշտմաբարյան, ապա երա Վանեղութեամբ Ա. Մարտիր): Ե Փնշիկյանը իրավացիորեն աւարդել է դրան (սխառագիւյա, 1979 էջ 170): Քննարկն դրան քննարկի փառիչան վերջին հրատարակութեան մէջ քառը ներկայացվել է փոփոխված սխառագիւն ձևով (էջ 81), որը ու թարգմանվել է «l'attonnement» (այսինքն սխառագիւանք խառագիւումն, թարգմ., էջ 83): Դիշա է վարվել Յ. Խալա տորյանը քննարկի քառին ձևը շարվով ու համապատասխան իմաստով թարգմանելով (աւել էջ 84): (էջ 84):

230 «նախանգիւր» ենք թարգմանել քննարկի տարմատ քառը որչ տվյալ կիւրաութեամբ հիշյալ նշանակութեանն ունի: (էջ 84):

231 Այսինքն ու քրիստոնեյա ստալ հնթան ու հակա ակորդներին (Բջ 84)

232 Այսինքն այն քրիստոնեյաներին, ոյ ենք շնչվում են ույ կրոնից քրիստոնեյա ազանգագիւրներին, հերմիտիզներին: Ըստ նշեցիք՝ դրանք կարծեցյալ քրիստոնեյաներ են ու իրենց դավանանքի մէջ արդարացի չեն: (էջ 84):

233 Ձեզան հաստով անուր իրանյան ժողով ունի. պաշչ. Zuvān, պարսկ. Zuvān, որը գնեղորենում իրան հաստով անուր Իրան, նշանակել է ստամանակ, աստու վերագրվելով պարսկ է հաստով անուր (ստուգարա նութեանք Արարչմանինն է հմտ. Հ. Սնապան, «Հայոց աննանուներին քառարան», Ե. Զորգ, էջ 219): Հայանի չէ, թն նշեցիք ի՛նչ աղբյուրի հիման վրա է նշում որպիստ կամ փառք իմաստները: Նշեցիք երկն Քմյուսնիայի հրատարակութեան մէջ անուրն էր արտահայտութեանից հետո ավելացվան է սայսինքն Արամազդ: Գրանով հրատարակիչները հավասարութեան նշան են դրել Ձեզանի ու Արամազդի միջև: (էջ 85):

234 Ո միզկ անուրն իրանյան է առարկան է պարսկական գերագույն աստված Արամազդի անվան ձևափոխութեանից հիս պարսկ. Ahura mazdah գնեղ. Ahurō-mazdā, նըրակ պաշչ. Ohrmazd Սասան. պաշչ. Hormizd պարսկ. Urmuzd (տե՛ս Հ. Անապան, «Հայոց աննանուներին քառարան» Ե. Ի ին, էջ 268): (էջ 85)

235. Ենթադրում է, որ սա Անիման անվան փոփոխված ձևն է: Քմյուսնիայի հրատարակութեանք մեծ մասամբ տալիս է Անում ձևով: (էջ 85):

236 Ինչպե՞ս որոշեցինք մեր խրեանքը: Տվյալ դեպքում ճիշտ կլինե՞ր որոշեանք մեր խրեանքը (ինչպե՞ս որ նշելն են ունի՝ «Արմեն և Արմենյոյի հոյ է մեան է ոչ ի մարզ»), որովհետեւ մեր գոյութեան մասին ոչ մի խոսք չկաւ, այլ միայն հայրը՝ Զորմանն է հիշատակում: Բայց հայրն էլ արգանք չի ունեւ ետ: Բացահայտ է հակասութիւնը: Քարգմանեւ ինք թաւ ընապրի: (էջ 83)

237 Փարիզյան վերջին հրատարակութեան մէջ այս ուղղակի խոսքի սկզբում փակագծում ազնայգման է շիմ որդին ընա դուս եախազատութիւնը (էջ 82): (էջ 86):

238 Թարմունքը նշուողին կամ նիպտեանին կապող էր որ մոզորը գոյանեւ ինչ կամ ազնայգման թուում էին իրենց մեծութեամբ: Եղեմինն նրանք ընապրի Զորմանեանի հրատարակութեան մէջ համապատասխան թաւից հետո փակագծում նշված է տալիսինքն դասադան, բայց դա միայն մեկ պատգամն է ինքն ալլ, ինչպե՞ս նշվից նշուողին կամ նիպտեանին կապող: (էջ 86):

239 Քննը պարսկական հին կրօնն էր: (էջ 86)

240 Մանին (216 - 227) Հենց իր անունով կոչվող մանկեքանական կրօնի ղեկավարին էր: Այդ կրօնի հիմքն էր կազմում պարսկական հին կրօնը, բայց այն իր մէջ պարսկական էր եւս Առաջագոր Ասիայի կրօններին (քրիստոնեութեան և ուրիշ) տարբեր: Մանին ուսմունքը գուայխատական ընույթ ունեւր թաւ որի ընդունում էին նրկա սկզբնադա նշանական հակադիր թաւի և լար եախազատորը՝ լույսը և խաղաղը: Հետ ալլով՝ կան լույսի և խաղաղի թաւագորութիւններ: Խաղաղի թաւագորութիւնից ծնված սատանան ալլազում է լույսի թաւագորութեան վրա, նրա դիմ է գույս դաշիս լույսի թաւագորի արարած եախազատորը և ալլի: Պարսկատանում ալլա կրօնի ղեկավարին Մանին մահապատմի է նշանակում (մանրամասն տե՛ս և Ե Տեր Մինա: Եւս «Նիգհանուր» կնիկեքանական պատմութիւնն Հ. 1 ին, էջմիսիին, 1908, էջ 188—190, ալլին՝ «Միքնադարյան ազանգեանի ժաղման և զարգացման պատմութիւնից» նրան, 1966, էջ 87—88): (էջ 86):

241 «Զանգին» այստեղ նշանակում է «Մանին ուսմունքին հետեւող մանկեքանական: Ունի եւս ողորդալատական կրօնին հետեւող իմաստը: Իսկ ընդ հանրապեւ նշանակում է «հերետիկոս»: Բազորիներն ողանա սեանաւնչա, ղեմանալա թաւից է: «Զանգին» թաւը ողնատին, սփիղիսփա իմաստներից հասել էր «հերետիկոս» իմաստին: Տե՛ս և Ե Տեր-Մինասյան «Միքնադարյան ազանգեանի ժաղման և զարգացման պատմութիւնից», էջ 102: (էջ 86):

242. Եղեմինը «երկարմատան» թաւը իրեն տեղմին գործանել է ալլա ողնատ: իմաստով: Ինչպե՞ս նշվի է (Ժան. 250)՝ այս ընապրում «ալլա» ալլա տվյալ կիրառութեամբ ունի սեանապիղը: Եախազման նշանակութիւնը: Այդ իմաստի հիման վրա էլ կազմված է «երկարմատան» տեղմինը (ու նրկա + ալլա + ալլա + ալլա): Գրանով Եղեմինը նշել է պարսից զրադաշտական կրօնի ինչպե՞ս և մանկեքանականութեան, գուայխատական ընույթը թաւի որ ալլա պապականութեան իմաստով: Եւս նշանակում է ինքն նրկա եախազմանը: մեկը թաւա

խոն մշուած՝ չարի համար: Եղինքի երկն Զմյուռնիայի հրատարակութիւն մէջ ալը բառը ներկայացված է անհիշատածմամբ՝ տիրկար մատնանո: Հար մար համարեցիքը տրուելիստ հանկարկութիւն համար թարգմանութիւն մէջ թողնել Եղինքի տիրմիւն: (էջ 87):

243 Բնագրում մի քանի տող լինը տեքստ (տեքստ) դերանկամը նշվել է զրգանական կրոնի հետնորդներ մասին խոն ալըտեղ տեքստ ով նկատի են առնված մանկութեանները տեքստ-ով զրգանականները: Յա կհատելի է հան հալոցը գլխի սկզբում: (էջ 87):

244 Բնագրի համապատասխան նախադասութիւնից հետո փարիզյան վերջին հրատարակութիւն մէջ փակագծում ազնւացված և ոմին մշուելի հաւոր էր, ի մշուելիներութեան նկատի փաստար էր: (էջ 84): Եղագրի տփա ուտորէր մէջ պետք է ուղղել տփաուտար էր: որպէս և թարգմանեցիքը: (էջ 87):

245 Բնագրի ռալլ ինքն երկմտեաց և նախադասութիւնից հետո է Մա բիւնը փակագծում ազնւացրել է ասիպէս զի ալ մի որդի միայն ի նմանէ լիայ է ալլ երկու, մին բարի՝ վասն զի յաջտ արար, և միան լար՝ վասն զի երկմտեաց (էջ 83): (էջ 88)

246. Զմյուռնիայի, Վենետիկի (և սրան հետեան ուրիշ) հրատարակութիւններում ալը արտահայտութիւնը ոչն պատեանտ ձեռով է: Զմյուռնիայի հրատարակութիւն նկատված վրիպակների մէջ դա թերված է որպէս վրիպակ և զիմացը եղված է ոչն պատշաճ (անգլ. էջ 88): Մինչև ձեռագրի հայտնարի թումը որոշ քանակներն, ուղարկութիւն յայտնեցով ալը ուղղման վրա փաստորեն կրկնել են, որ ոչն պատեանտ քանկրի լի, և առաջարկել են սրբադրել ոչն պատշաճ: Զեռագրից ցույց ազնւց հիշյալ ուղղման նշտութիւնը: Հետագայում, ձեռագրի հիման վրա, առանկի քանակներն (Վ Առաքելյան, Գ հաշտարյան (Մարինա) քննարում հիշյալ արտահայտութիւնը ներկայացրել են ոչն պատշաճ ձեռով Գ. հաշտարյանը, սակայն, ալը ուղղումը կատարելով հանդերձ՝ թարգմանել է պատեանտ լիկայ: (անգլ. էջ 88): (էջ 88):

247 Բնագրում՝ տիրիքս, հազանաքար ալըտեղ մի ուրիշ քան է նշվել, որովհետեւ չարտեանութիւն մէջ առանկի խոսվում է պարսիկների մասին (տմարդիկ աշխարհիս): Գ հաշտարյանը թարգմանում է ամսորները: (էջ 80): (էջ 88):

248 Թէլը հարմարեցնորը և համապատասխան ուսմունքը կցմցողը Զք բազայան է, որի անունը Եղինքի ալըտեղ չի հիշատակում: (էջ 89)

249 Բնագրում՝ ուղեմեղիցէն ևլա բառի վրա կատակով է նորայր Բյուզանդացին և առաջարկել է ուղեմեղիցէն ուղղել ուղեմեղիցէն, իսկ ուղեմեղիցէն բայն ալըտեղ հանգացի է սեռատատուն ամբողջ, անկտանը պահել: Հատ

արքմ' նշեիկի' Ենթէ առ ակարութեան լղեմեղիցէ... Եւ խաղաղասութիւնը թարգմանել է աշխարհ ԵՍԷ և ակարութեան պատմաառ լի կրեար հաստատուն, ամբողջ ակզտանգ պահելը (սէնյանկան քառաքնեութիւն, հաստանգ հոսպոյիս, 1880 էջ 16)։ Հետագայում սրան անդրադարձել են և ուրիշ քառաքնեմք (հմմտ սէնյանկա ամսաքնեայ, 1907, էջ 214, Ենթամղկա, 1929, էջ 71 և այլն)։ Ը Գարչանը գտնում է որ այդ դեպքում պէնեղեկէ-ը իմաստ չունի, ուստի Ենթեմեղեկէ-ը մնում է անփոփոխ (Ենթամղջ Երկեր, Զ, էջ 412)։ Ենթեմեղեկէ քառի համար ուղարկութեան արժանի է մնան քառարանի քաղաքութիւնը՝ Ենթեմեղեկ, գտն յարմի, վտանգէ ակզտանկ (էջ 222)։ Եվտանգէ ակզտանկէ իմաստի տակալութեամբ հիշայ քառի փոփոխման հարկ լիս։ Թարգմանեկիս հեղեկէ ենք այդ իմաստի վրա։ (էջ 21)։

250 Այստեղ ուրիշի խոսքն իր հերթին ուրիշի մի այլ խոսք է պարտաւարում։ Ընք առանձնահատկութեան պահպանման կհաստատումով թարգմանութեան մեջ մենք ևս հիշայ խոսքն արտահայտել ենք առաջին դեմքով (էջ 21)։

251. Բնագրի հառ ի դար հայելոյ արտահայտութեան պարտ ը Զմյուռ նիայի հրատարակութեան մեջ երկայնացված է պարտն մնով, ժապաղան քառարանը, եղեկով պարտի-ի սկսր, ծուռ, թյուր իմաստեկը, արմատի համար մատակարար է արել սխանկարտ, սխնկարտ, սքաւաղարտ քառերը և միշտ է քաղաքեկ տի դար հայելոյ քառակապակցութիւնը (Ենթամտ նայելոյ, Ենթ և Ենթելոյ և այլն < 1 ին, էջ 220)։

Այսպիսով՝ հիշայ քառը լղեմեղ է փոփոխի (իւնկան քառեկանքն են Ենթեմեղ) և համապատասխան արտահայտութիւնն էլ պէտք է թարգմանել քառ մատակարար արված եղանակութեան։ (էջ 22)

252 Զմյուռնիայի հրատարակութեան մեջ պարտեմեկիս ից հետո ակզայացված է Ենթեկէ, որը մեծագրում լիս։ (էջ 22)։

253 Այսինքն զգովեմեկան կրոնն ընդ Ենթեկերի կողմից (էջ 22)

254 Տպագրի տղի որդի լիեիցի նմա Ենթապատութեան մեջ մեծագրի համեմատութեամբ պակասում է Ենթա քառը (Ենթագրում՝ տղի որդի լիեիցի նա նմա)։ Թարգմանեկէ ենք մեծագրի հաղկատումով և Մարիեկը իր հրատարակած բնագրում վերանկեղեկ է հիշայ քառը (անգ. էջ 26)։ (էջ 22)։

255 Վենեթիկյան տպագրում սկսող էս։ Զեծագրում պակասում է Ենթա։ Նրա փոխարեն գրված է Ենթ (էջ 248ա)։ Զմյուռնիայի հրատարակութեան մեջ ակարտի-ի դիմաց արված է ակարտութիւն Ետայ-ն էլ երկայնացված է Ետայ մնով (ակարտութիւն ևս գտնեկէ)։ և Մարիեկը բնագրի սկսող քառից հետո հաղկեման եղումով գրել է Ենթա (անգ. էջ 26), որը մեղ հաղկեման է թվում։ Զեծագրի ընդարձակման ժամանակ Ենթա-ից մերենայարար կարող էր վերցվել Ենթ ը Այսպիսով՝ սկսող եղև Թարգմանեկէ ենք սկսողապագա։ (էջ 22)։

256 Քնազդի ոգի թող անդէն ետ ընդ ետ յիկէր եմա որդիս ետխազա
ստությանը Զմյուսեմայի Հրատարակութեան մէջ տարբեր տեսք ունի՝ դի
մթող անդէն լաթ լինելէ եմա ոչ գին: (էջ 94):

257 Տգազդում ոգի որդի ծնցիս: Տեսազդում զիս տնցիս: և Մարիներ
ընազդի մէջ յի ետրասէլ դեմ Զմյուսեմայի Հրատարակութեանից եկող այդ
քառամենը և ոչի որդիս քսակեր միացրել է հաջորդ ետխազաստութեանը (անդ
էջ 99): (էջ 94):

258. Քնազդի տօնադի բարին և լաթ ի միտմ անկանել: և մարթէինս ետ
խազաստութեան մէջ Զմյուսեմայի Հրատարակութեանը ոչ միտմութից հետ
ունի ստեղծիս: Տեսազդի լուսանցքում հետազայում տարբեր գրութեամբ և
ազնւագլմտ տեղիս քառքս և Գուրյանը, ընդունելով ոչ միտմ անդիս արտա
հայտութեանը միտմամանակ աստարակել է անկանելութիւն կարգաւ աստ
նելս ոչ միտմ անդի ազանելս (սեմարողը երկնքս, Զ, էջ 413): Գ հաշտարյանը
եւերասել է ստեղծիս քառք և անկանելս քառին մնաք յի տփել (անդ, էջ 85)
մենք, ոչ միտմ անկանելութիւն հասկանալով հետմատեղիւնս, աղաղակ էլ թարգ
մանեցինք: (էջ 94):

259 Վնենտիկյան տգազդութեան մէջ եղանկի է ողոյխարէս: և Անա
յանը ճիշտ է համարել հոգնակի մէջ ողոյխարացո (սեմեմթիւն և համեմա
տութիւն եղնիկս: Եղազդիս մտազդինս, էջ 89—90): Զմյուսեմայի Հրատա
րակութեանն ունի հենց այդ մնք: Ետ ընդունելի է: և Բյուզանդացին աստ
բարեկէ և ողոյխ ողոյխարիս (սեմայիկան քառաքնեմութիւնս, էջ 29): (էջ 94):

260 Քնազդի տանելս քառի մասին և Գուրյանը այն կարծիքն է հայտնել,
թե դա թերևս կարելի է կարգաւ տունելս (սեմարողը երկնքս, Զ, էջ 413): Այդ
իմաստը շատ հաճանական է Թայք տանել լառի ալեքան քաղմիմաստ է,
որ աստեղ որիւմ փոփոխութեան հենց եման իմաստ կարող է արտաճարտի:
Մենք թարգմանեցինք ողանելս: (էջ 94):

261 Քնազդում լիստիցինս Այս քաղլ տփյալ գորեմտութեան և թե
կոպնելս իմաստով է ասէ՝ տգառլիլ դեմ տունել միայն հաստատովիլ Դիմա
լիստիլս: (էջ 93):

262. Այսինքն՝ Որմիզդն ինչու չհաղթեց Արամին և արդէն չեղավ
Երա մեկոյանս: Քնազդում՝ «Լեպէր ոչ լաղթեաց յարտաթին մունելս, և եղն
արդիլ չեղանական ծնեղնանելս և: Գուրյանը ճիշտ է դիտել, որ տնութից աստղ
հղատ աստարակմալ ազնւորդ է (ինչպէս ոչ չիս Զմյուսեմայի Հրատարակու
թեան մէջ): Լեթանիս նուրին է, ուր ծիստականը գերաբերում է նաև տեղիս: Թե
«Լեպէր ոչ լաղթեաց և ոչ եղն արդիլ...» (սեմարողը երկնքս, Զ, էջ 413): (էջ 95):

263 Քնազդում տիքնալս և Գուրյանը (անդ, էջ 413) իրաւացիորեն աստ
բարեկէ և կարգաւ ողիցիս: Գրան է և ետխազաստութեան միտքը պարզ թ դատ
եմում: (էջ 95)

264 Քնադրու մ եղանակնու նախարարվել է ուղղել եղայունինս (սե և ժանեղիս ամառոտայն, 1907, էջ 314): միշտ է շայնաղյան բառարանը հղում լավ առաջնությունը տային է եղայունինս ևնին, սակայն եղանակն է էլ գործածական է ևնին մեքստայան շրջանում: նրկու գեղեցում էլ իմաստը մեռում է ևույնը՝ սպասկնելու: Իսկ Ջմյունեթայի հրատարակությունը դրա փոխարեն ունի ռառ ելինն, որը չի համապատասխանում արտահայտող մտքին: Ինչպես նրանում է թյուրիմացարար է այդպես տարվել: դա նշված է ևույն հրատարակության նկատմամբ վերադասկենքի ցանկում, գիմացն էլ ցույց է տրված եղանակնու միշտ ևնը (սեղ էջ 288), (էջ 85):

265 Խոսքը բարձր ևնին մասին է Յ և ևան ժան 288 (էջ 86)

266 Քնադրի համապատասխան նախադասությունից հետո փարիզյան վերջին հրատարակության մեջ փակագծում ափեյաքված է ևն լսելն ոչ մարդկան գրք է ուլ նատուտայ (էջ 82): (էջ 86):

267 Քնադրում ապաստան էլու միշտ կլինի հապաստանը (էջ 86)

268. Քնադրում և.....սլլն զնրմնն բարի բարի արարածոցն հնարագիտու: Այն միտքն է հայտնվում, թե Արմենին էլ բարի են գուրս բերում (բառացի՝ բարի են դարձնում) ու բարի արարածներ ստեղծելու հնար գտնող: Այդ գեղքում նախադասության մեջ կենսագրական լավում պնտք է մացնել: Այսպես՝ սալլն զնրմնն բարի բարի արարածոցն հնարագիտու: Կամ ափելի լավ կլինենք ևթն առաջին բարին բառից հետո լինենք տես չաղկապը: Գ Նահապետյանն առաջարկել է ուղղել հետևյալ կերպ՝ զնրմնն բարի բարի արարածոցն հնարագիտու (սովորաբար թիւնք աղգային մատենագրացն, Վենեթիկ, 1907, էջ 285): (էջ 87):

269. Քնադրի բայտեի իսկ արտահայտությունից հետո Ջմյունեթայի հրատարակության մեջ ափեյաքված է պեննն, որը ձեռագրում լկա: նախորդ նախադասության մեջ կա ռասնն ստորագրայը, որը շարունակության մեջ զեղյված է և մտքից հանկաքում է: (էջ 88):

270 Համ կրտնական առաջնայնության մեծ մարդարի որին վերադրվել է զրազաշտական կրտնի հիմնադրումը: (էջ 88):

271 Բանասերները նկատել են որ քնադրի այս մասն մ աղավաղում կա նվ է մարինար նվերին նրկի փարիզյան վերջին հրատարակության մեջ հասուն նշումով սիրուն մեռանելը Որմիդդո նախադասությունն ուղղել է սիրուն մեռանելը որդի Որմիդդո (էջ 84) ու այդպես էլ թարգմանել է (հմմտ թարգ., էջ 72): Այստեղ հաշվի է առնվել Գյուլարինի կարծիքը: Այսպիսի ուղղումը լիքում է հատվածի թվանդակությունից և քաջի դրանից կարևոր է հիշել, որ ձեռագրում ռմրմիդդո հասուն անունը սնտական հայտնական է ռմրմիդդո, որը գիմավոր բայ-ստորագրայի մաս (սմնանելու) աղք ձեռվ լկա կարող ենթակա լինել: Դա, հափանարար, իրեն հատկացուցել ևնինքն է իր հատկաց

լար (տորդին), որը ննազորից դուրս է բերվել: Այս ուղղումը տրամաբանական համարելով ընդունեցինք և թարգմանեցինք տերը Երմիլդի տորդին մեկնում էր ու (էջ 99)

272 Քաղաքում տերեքմատեանե: Թանաւորենքը տարբեր ննուզ են հասկացել այս բառը տարբեր թարգմտություններ տվել և ուղղումներ առաջարկել (հմմտ. Ռազմավիճակ 1929, էջ 98—100, Ե. Գուրեան ռեմիտը երկնքը, Ջ. էջ 414, Լ. Մարտիսի 472-րդ ժանոթությունը, էջ 192—194 և այլն): Մենք թարգմանեցինք տեանին, ինչպես որ իր ժամանակին հասկացել էր Կ. Եղյանը (տե՛ս «СЭС учения перенесших матов», СІМ 1949, էջ 35): (էջ 99)

273 Այսինքն՝ պարսից կրոնի քարոզիչները (էջ 100)

274. Խարամանը (կամ Լարամանը) Ալեհասայի Anno-Mainyus և էլ լար գործերի տրամբիլը ելլ տնտեսաբար ողիս ոչար հանձնար: (էջ 100)

275 Սաղաթմ տալն մարզկան վնաս է և ոչ եղանա՝ դրա դիմաց Զմյուս նիստի հրատարակությունն ունի՝ տե՛ս այն մարզիկն են պատճառ և ոչ եղանա (էջ 101)

276 Քեայի այս մասում փարսիզյան վերջին հրատարակ թյուն մեջ վերադասարկում է հատարված (ակզ, էջ 95): (էջ 101)

277 Քնաղաթում տնւ այլն ես ինչ մի ի շուրս է և զմեր պէտա յ հարկանի քնւ որը Զմյուսինայի հրատարակություն մեջ ենթակայացված է ալպան տնւ պայտե ես որք ի շուրս են և ի մեր պէտա ոչ հարկատրութւնականաբար ալպանի փոփոխությունը շարունակությամ մեջ հղած տղեսաստի պատճառով է, սակայն տղեսաստի տակ հեղինակը նկատել է ու նեցել ընդհանրապես վերջ թվարկած քաղաք խորթիկ Լակները (էջ 102):

278 Եզնիկն ալատեղ նկատել ունի Աստվածաշնչում պատմվող գրույց ենթը գիմահարկերին բաժնյու մասին. Նեւ Մատթ թ ԺԳԷ., Ի 22 Ղուկ., Ժ 17—19: (էջ 102)

279. Սաղ ԳԼ 5 Մրտեղ աստու ածքս ի փոխալին զրված է տն ոքս (էջ 102)

280 Ի Կ ընթ Զ 15: Այստեղ տաղադրութիւնս բառի փոխարեն զրված է միտառ թի ես Թեյիսըը աստուանն է: (էջ 102)

281 Լավիթը Խարսիլի (հին հրեաների երկրի) թաղավոր էր (1012 973) Նե 1085 թ մ թ ա: (էջ 104)

282 Վննաթիլյան հրատարակությունն ունի տնորի բ նթանասուն և հինգ հազար: Զնադիրը տարբեր է՝ տնորի և ութսուն և հինգ հազար: Տայիս նեք բառ ննազորի: Այնտեղ քերված այս թիվը համընկնում է անդրա հաղթույթի տվյալներին (հմմտ. Գ Քաղ. ԺԹ 35 Ժապ ԼՆ 26): (էջ 104)

282 Արտեզ նգինկը նկատի է ունենել Աստվածաշնչի Հիշատակութուն և Էդր. խորանշարքների համար Բ Քաղ ԻԳ 13, առթեաւանայան բանակի համար ծառայ (1, 38) (էջ 104)։

284 Հովանքների որդի Հնամըր (Յնամըր Յնուր) հրեաների քահանայապետն էր գերությունից գերազատեալու ժամանակ (էջ 104)։

285 Վենետիկյան տպագրում աղապես է տն որպէս առ Աղամամքն առէր, Զմյուռնիայի հրատարակութեան մէջ տն որպէս առ Աղամամքն առէր, Հնամարում տն որպէս առ Աղամամքն առէր, Այս նախադասութիւնը վենետիկ. տարբեր քաղաքորությունների ու առաջադրանքի տեղիք է տվել։ Ե Փնշիկյանը նախընտրել է համարել վենետիկյան տառ Աղամամքնա մնք՝ համահասկում առ Աղամամքնա աշխիթն՝ սնդամենքն (Աղամ-Նովայի) ժամանակ... (Բաղամակապ 1825, էջ 107)։ Ե Մարիանն այլ գնդակ է համակարգել և քննարկ մէջ (հատուկ նշումով) փոփոխութիւն է մտքել։ Են որպէս առ Աղամամքն՝ որդի ի սկզբան և չ համարելին ամքն առէր (փարիզյան վերջին հրատ ևջ 83)։ Այս մեկնաբանութիւնները հովանական լին Անկի ճիշտ կշիռն հենկել Հնամարի վրա ընդունելով տառ Աղամամքն գրութիւնը և առ տեսելով ստորակետն ու ժամքնա քառանկը որպէս գրադարանակ ազնորդութիւններ (հմմտ Ե Իւրյանի դիտարկութիւնը, սնմքողը նրդիւր, Զ էջ 414 և Գ հաշտարանի թարգմանութիւնը՝ էջ 76)։ Հիշյալ արտահայտութեան մէջ տեսելու քաշն ընդունել է տառ նախդիրով խնդիր. ուրեմն տառ Աղամամքն նշանակում է սնդամենքն առում է Աղամմեն առաջաւ (էջ 105)։

286 Քննարկում յայտնաւոր Հասկմաի ընդհանուր ոճի տեսանկից ազնիւ ճիշտ կշիռն ներգործանէր յայտնաւոր, աշխիթն՝ տազնայքնց ինչպէս ճիշտ գիտել է Հ Ամառյանը (ԲՅնութիւն և համեմատութիւն նգինկաւ և որտ գիւտ Հնամարիւն, էջ 80—81)։ Դրա ոգտին է վկայում նաև սկզբնաղբայուրը (Բ Քաղ Ի Ե) որտեղ գրված է յայտնիցաւ աշխիթն՝ սնդակայքնեմ (էջ 105)։

287 Հատ Աստվածաշնչի նգինիան Հուդայի (Հին Հրեաներ) թաղամար էր։ Երա տարիքի ազնւացման մասին տեւ Գ Քաղ ԻԵ (էջ 105)։

288 Աստվածաշնչում պատմվում է, թե իբր առտված որում է կործանել Ասորեստանի մարտաքաղաք Նինիվեն քանդիւնների յար գործողութիւնների պատճառով. այնտեղ է ուղարկում Հովնան մարգարեին՝ քարոզելու թե նրքը որքն հետք քաղաքը կործանվելու է։ Սակայն քաղաքի քանդիւնները զգրում են ուստի առտված ներում է նրանց և Հնամարում Նինիվեն կ'յ լաւեաւմը։ Հմմտ Յոգն Ա Գ (էջ 105)։

289. Այստեղ սփոքին քառով նգինկը համակետ մ է տեսմալ թ նկղ (էջ 106)։

290 Զոգնակ սի տասներկու համաստեղութիւններից մէկը (էջ 106)։

291 Քննարկում տեղնա իբրեւ համաստեղութեան անուն ընդունված է ոգտնա ք ուստի թարգմանեցիք այլ քառով (էջ 106)։

282 Եկեղյա կոյզդոջ համաստեղոթ թյան մասին է խոսքը (էջ 106)։

283 Սա էլ մյուսների նման Զոդիակոսի կենդանական համաստեղոթ
թյուներից մեկն է (էջ 106)

284 Այլիեթն մյոս համաստեղոթ թյուներից (էջ 106)

285 Երեան կամ Սասոս բն մոս քրակը (էջ 106)

286 Հազանաբար խոսքը վերաբերում է Քեղոս Թ ին (402—450)
Տե՛ս Բաղմամուկյան 1897 զեկտեմբեր ամսակուսածու (էջ 106)։

287 Քեղոսում տանտանա, Մի շարք բանասերներ (ն թյուղանդացի—
սեմանիքս, էջ 200, մանրամասնագին, Ե Գուրյան է Մարին) Քիչս կերպով
առաջարկի են ուղղիլ տանտանա։ Գա տրամաբանական է։ Մենք այդ ուղ
ղումն առաջադառել ենք թարգմանե թյան մեջ։ (էջ 106)։

288 Տե՛ս Եան 18, (էջ 107)։

289 Սողոմոնը Խալայի (Հրեաստանի) թարգմտը էր որ հայերդեց իր
հայր Գալթին (973—933)։ (էջ 106)։

290 Մի մասանակ Հուդա անունով կոյզի է Հին հրեաների երկրի մի մաս
աջ ընկած Գաղիստիների հարավային կողմում, որտեղ իշխող դիրք ուներ հու
դայական ցեղը։ Այսանց էլ կաղմանկերպվեց Հուդայի թարգմտությունը։
Բարեկական զերեքաթուսթյունից հետո Հուդայի երկիր հասկացությունը
ընդլայնվեց և վերաբերում էր հրեաների ամբողջ երկրին։ (էջ 106)։

291 Խոսքը պարսից Սասանյան հարստության մասին է որի զահակա
նությունն սկսվում է 226 թվականից, երբ Սասանի ողջի Արտաշիսը սպանում
է պարթևական Արտավան թագավորին ու անցնում իրիսանության պալատ
Եզնիկի ժամանակներում Սասանյան հարստությունը շալ տանկվում էր
(էջ 106)

292 Քեղոսում ոչազակատան հասնելու Եորայր Թյուղանդացին առա
ջարկել է հասնելու ուղղիլ հասնելու (սևայկական բառաքննութիւն,
էջ 28)։ Գա ընդունելի են համարել և ուրիշ բանասերներ (ն Փնչկյան,
Ե Գուրյան և այլն)։ Սակայն այդպիսի ուղղման կարիք չկա։ Բնականաբար
(նշողիկություն ըսալլություն, ցոփություն) հայցական հուղով և այս
(դի) Խալդիսով զրգած է որպես հասանելու բայի խնդիր։ Այսպիսով ոչազա
կատան հասանելու էր. ողիկության (ըսալլության զերիկության) հասնելու
Այդպիսի խնդրատությունը խորթ չէ զրաբարին Ե՛լ, ընդհանրապես մի բանի
հասնելը նշանակող առաջադառությունը անսովոր չէ հայերենի պարս, քնն
այս դեպքում դա բացատրական խմատ ունի (էջ 110)։

293 Խոսքը Աստվածաշնչում Հիշատակված համատարած ըրհեղելի
մասին է։ Հմմտ , Մենց , Զ, 17, (էջ 110)։

305. Խոսքը Բառհանքի երկվորյակ որդիներ Հանգորի և Ծառվի մասին է (Հմմտ Մեհր., ԻԵ—ԻՀ, ԼԲ—ԼԳ և այլն)։ Հանգորի առաջինի էր իսկ Ծառվը վա-
նասեց անդրանիկություն իր իրավունքը ամուսնական անխուհիմ կյանք
ունենալ և այլն։ (էջ 110)

306. Հովսեփան Հուդայի երկրի (Հմմտ Ժան 300) Թագավորներից էր
Ամոնի որդին և Նզնկիայի Թոռնորդին, որը, բայց Աստվածաշնչի՝ մի շարք
բարենորոգումներ կատարեց, երկրից վեջ աքրեց կռապաշտու թյան հետքերը։
(էջ 110)։

307. Կյուրոսը պարսից Թագավորներից էր (558—529 թթ մ թ. ա.),
որը հիմնադրեց Աքեմենյան Հարստությունը մի շարք երկրներ նվաճեց ու
միացրեց Պարսկաստանին։ Երանց թվում էր և Բաբելոնը։ Նա հրաման արվեց
սրբաբնական գերությունից արձակել հրեաներին և վերադարձնել իրենց
երկրիը։ Նզնկիչ նկատի ունի Աստվածաշնչի հրապարակությունը։ Այստեղ
Կյուրոսը հիշվում է որպես գերություն անարժան հրեաների ազատարար։
Հմմտ Խաչ., ԽԳ, 38, և և 1—7։ Իր իշխանության հինգ առաջին տարում
է հրաման արվիս, որ հրեաները վերադառնան։ Հմմտ Թ Մնաց., ԼԶ 22—
23։ (էջ 111)։

308 Նլք., է. 3։ Եթարավուն բառը նդիպական ծագում ունի և նշանակ
կում է Եթագավոր։ Աստվածաշնչում հիշատակվում են առանձին՝ փարս
վաներ։ Նզնկիչ նշանը Մովսեսի ժամանակ իշխած փարավունն է։ (էջ 111)

309 Հոռվմ., Թ, 17։ Այստեղ՝ ա ևս գրգռեցի ա (էջ 111)։

310 Հոռվմ., Թ, 22։ Հիշյալ անգում համեմատություն համար քերված
է քրուտի և նրա պատրաստած ամանների որինակը։ Անպես որ Նզնկիչ
նշած բաժանեցնա բառանկի ասկ փոխարեքարար նկատի են առնված մար
դիկ։ (էջ 111)։

311. Տիմոթեոսը Աստվածաշնչում ներկայացված է իբրև Պողոս առաք
յալի աշակերտ։ Նրան Թղթերով գրվել է Պողոս առաքյալը։ (էջ 112)։

312 Հոռվմ., Գ, 28—30։ Հաս Աստվածաշնչի՝ Թլփատությունը Թուլլ
է արվել Աբրահամին ու նրա սերունդներին (ապա անցել է և ուրիշ ժողո-
վուրդներին)։ Հրեաները որ Թլփատվում էին, առում էին հեթանոսների ան-
թլփատությունը։ Մովսես քարոզվում էր, որ նախեց Թլփատությունը կամ
անթլփատությունը չէ, այլ՝ հավատը առտու նկատմամբ։ էջ 112)։

313 Տե՛ս Ժան. 286։ (էջ 113)։

314 Հին կաակարանի մարգարեներից մեկն էր Նրեմիան։ (էջ 113)։

315 Հաս Աստվածաշնչի հրեական Թարգարի և գաղաղար։ (էջ 113)։

316 Առաքյալ և ազեխարանից։ (էջ 113)

217 Պողոս առաքյալը (էջ 113)

218 Տե՛ս Քան 205 (էջ 114)

219 Այսինքն թեազդով (էջ 115)

220 Խոսքը վերաբերում է անասն նեկրին աշխերն անասն նեկրի մէջ, (էջ 115):

221 Հմմտ Վ Առաքելյան ռիթմարի հատրեսիքս էջ 85: (էջ 115)

222 Այս վերջին արտահայտութիւն համար ապագրերի մի մասն ունի բանգիցք ի հետաստանէլ զգիշոյ անկանելոյ դիտաւորութեանս Հայկազյան թառարանը սականելս թառի համար բերում է այս զկայութիւնը (հատ 1-ին, էջ 22): Զմյուսներայի հրատարակութիւնն ունի բանգիցքսք ի հետաստանէլ զգիշս անկարգելոյ դիտաւորութեանս: Երոջ ապագրութիւններ սականելոյս ձեռն զիմաց սանն անկանելոյս (-զգիշոյ անկանելոյ դիտաւորութեանս) Զհաւազիթը նույնպէս ունի վերջինը (ռզգիշս անկանելոյս): Ճիշտս սա է Այստեղ ռզգիշոյս: Կարտակի պարագա է անկանելոյ ի համար: (էջ 115):

223. Թեազրում եղակի է Խոսքի թեզհանուր սնի հարմարութիւն եկա առասումով Թարգմանութիւն մէջ Դոյնակի թվով ներ գրել: (էջ 116):

224 Հաս Աստվածայնի Առկանիք Հանգքի ռզգիներից մեկն էր նրա հրազներն մասին ան ա Մեկը, (էջ 117):

225 Հաս Աստվածայնի Գանիկը մարդարն էր հրեական արքա Գալթի անընդից: Ինն մանուկ հասակում գերի տարվեց Բաբելոն: Եղիկն անկարգում է Գանիկի Բաբելոնում տեսած հրազի մասին: Գե՛տ Գան., էջ (էջ 117):

226 Թեազրում՝ ռն մի իմն: Մենք Թարգմանեցիք ռկամ էլս արտահայտութիւնը նախորդ պարբերութիւնը համապատասխանեցնելու նկատաւումով: Եղիկը նշում է, որ նախորդ մատեմանքի առարկա յղարմած էրևութիւններն վերաբերող հրազները երկու պատճառից են առաջանում: Եվ առանձին պարբերութիւններով խոսում է այդ պատճառների մասին: Առաջին պարբերութիւնն սկսվում է ռնմա-ով՝ երկրորդը՝ ռն մի իմն-ով: Թարգմանութիւն մէջ զրանց ռհական համապատասխանութիւնն առաջվում է սկսմա-ովամ էլս զուպագրութիւնը: Է Մարիկսը բնագրի՝ Դառարակութիւն մէջ երկրորդը փոխել է ռմնանն Յնով (անց, էջ 78) և շատ այդմ էլ Թարգմանն է (Թարգմ., էջ 91): Դա հարմար կար, և թի նախորդը լինէր ռՄինն (ս Մինն - ռն միմնն): Հիշենք, որ ակնյի առաջ այդպիսի ուղղման առաջարկ էր արել Հ Անադյանը՝ գտնելով, որ երկարթաղրի մէջ լատ հնչաւութիւնը կարող էին շփոթվել: ՄԻԻՄն և ՄԻԻՄն նեկ ռ (ռՄննութիւն և համեմատութիւն Եղիկայ Կորագիւս ձեռագրին, էջ 91—92): (էջ 117)

227 Թեազրում անուղղակի խոսքի մէջ բերված է առաջին դմքի գերա նուեւ, և նույն դմքով էլ արտահայտված է համապատասխան թալ-ստորոգյալը: Եղեկով աշխարհարարի արեւքներից այս անուղղակի խոսքում են

թագան արտաւայտել ենք էքսորդ գեմքով և երան էլ ռամանայեցիքից յայտարարելու (սՄՆք դարմանովք կարեմք յժշկելու—տիրենք գնդեքով կարող են թուփել)։ (էջ 118)։

328 Տե՛ս ժան 151։ (էջ 118)

329 Տե՛ս ժան 169 (էջ 119)։

330 Աթաւարը Բարսեղի թագազոյեանից էր որի տիրապետութեան ժամանակ աշխատացան և մեծ չափերի հասան նոսազարտութեան առանձնակապութեանը։ (էջ 120)

331 Տե՛ս ժան 185։ (էջ 120)։

332 Մովսէսը հիշում է որպէս հրեական հաշմանքի մարդուն և արենս դիր։ Եւ հրեաներին որոյս թերեց կգիտատեան գերութեանից։ Տե՛ս նաեւ ժան 191։ (էջ 121)

333. Բնագրում տարտաքին իմաստունքն։ Եղեկին այս դեպք մ կնատի ու եի հանկան ՚նթանոս փոխապահներին։ (էջ 122)։

334 Եւսկի որդի Հեռուն թարայեչացիների եղանակոյ դարմար էր Երա գործերի մասին պատմելում է իր անունը կրող գրքում որը մտնէ է Աստ գեանչիցի մէջ որպէս մի գրութի (գիրք)։ (էջ 122)։

335. Եղեկիւմ հին հրեական թագազ թերեց էր։ Տե՛ս նաեւ ժան 287 (էջ 122)։

336 Եղեկիւմի հիմանդութեան ժամանակ է ապել Եղեկի հիշատակած խոսքը Տե՛ս նաեւ։ ԱԸ, 8։ Մակայե արեանց Աթաղան ապարանքի մասին չի եղված։ Զմյուսեմիայի հրատարակութեանը թեագրի ապարանիցն իսկ գիմաց ունի տմամացունքն։ (էջ 123)

337. Եղեկեթատեան ի մատմանչի ղեկողովորդ (սիմք ժողովարդի կողմած գլխի հանարեն անգանումն է հան։ (XIX/1875) թառից ո թուն եղանակում է տաննարան քարադիւր։ (էջ 123)։

338 Յոր ԻՋ 7 Արտեղ տեախեաց գերեկի ի վերայ ոչնչիւմ Եղեկի կրկում ռեզնաց գերեկի ի վերայ ոչնչիւմ է Մարքիւր թեագրի յրատարակութեան մէջ գտնագրում ռափելում է կատարել։ ռեզնաց գերեկի ոչնչիւմ, կա խեաց գերեկի ի վերայ ոչնչիւմ (էջ 84)։ Հաղեղումն ավելորդ է ռեզնաց տարանգ համարի ղեկախեաց մեծ հանգնա։ (էջ 124)։

339 Հենեմարկյան ապագրում ոչնչութեան ապիւս. և Անուայեղ Եղեկի կրկի Հեռագրի թեանթյան մէջ (էջ 51) առայարկում է Հեռագրում կղաթ յատարեմախտ արտահայտութեանը թեղունից որպէս յայտարի Թաւրիս Գրատմար Եւ որպէս հիմնավորում թերում է շարունակութեան մէջ կրկու անգ

գործածական ալև արտահայտութիւնները, որոնցով նշվում է, թե Հորե ու Նաային խոսում են երկրի՝ ոչնչի վրա հաստատված լինելու մասին (ըստ վեհեաթիլյան սկզբնական հրատարակության՝ էջ 188, տող 19, էջ 187, տող 7)։ Դրանք կապված լին թողնում է Անադյանի առաջարկի հշտութիւն համար։ Միայն այդպիսի ընթերցումով յսկած է հասկանալ, թե Նաային ասորի էր, այլ՝ որպէս թե այդպէս է ասված Նաայու։ Մարգարեութիւն ասորական որդի-հեղինակ։ Մենք թարգմանել ենք այդ մասնցմամբ՝ ըստ վերոհիշյալ առաջարկի։ Մարտիկը նշելիքի երկի ընկերի իր հրատարակածի մէջ համապատասխան արտահայտութիւնը բերել է Հ Անադյանի առաջարկածին ձեով (անդ, էջ 84)։ (էջ 124)

240. Բնագրում սքանչելի ոչ կար է ակերաց ի ցամաք գործելու։ Այստեղ ռակերաց ի ցամաք գործելու արտահայտութիւնը մուծ է մեռւմ։ Գրաբարի թատարանները յսկեն ռակերացո թառը (Հայկազյան (Նոր) թատարանը մի անգ որինանի բերելիս նշում է մասերի բաժանելով՝ անկն քաղ)։ Կա ռակերացելու թայ՝ անցնց կամ անվանի քաղել, խորշիք պատրաստել՝ պարտեղը կամ արտը ընելու համար։ Ելանեակութիւնը որը չի հարմարվում հիշյալ գործածութիւնը։ Ե Դուրյանը ուշադրութիւն է դարձրել այս արտահայտութիւն վրա։ Կա մի կողմից նշել է, որ թարգմանելիս կարելի է տարագործել տակն-քաղելու թայի ելանեակութիւնը, իսկ մյուս կողմից ենթադրում է, թե ռակերացո-ը կարող է լինել ռակերաս, որտեղ սքա թառ իրեն գոյական կը նշանակէ հասնելու ծայր։ Այդպիսով առաջարկում է թարգմանել տարգմանել լին կրնար զեպի ցամաք հասնելու ծայր մը գտնել և քաղց վերցում սի ցամաք գործելու-ը հարցականի տակ է թողնում (սկիզբով երկեր, Զ էջ 413)։ Գ հայապարսկը նկատում է ռակերացելու թայի վերահիշյալ իմաստի վրա՝ թարգմանելով տարգմանել առանձին բանալով լին կրնար ցամաքեցնել զայն (այսինքն՝ ծովը)։ Մեզ թվում է որ ռակերացո-ը տեխնազալտ իմաստն ունի, զրան էլ կրնանք սի ցամաք գործելու-ը քցամաքին հասնելու ելանեակութիւնը թաղատելը, տեխնազալտը ցամաքին հասնելու, այսինքն ցամաքը տեխնազալտի մէջ վերցնել, տեսնել։ Մեզ համար համեմակմանը դա է։ Այս թաղատութիւն համար կարեւոր է հիշել ընկերի մի քանի տող վերին բերված ալև միտքը, թե՛ «... վրան զի ցամաք ուրեք ի ծովէ անտի ոչ երկի յայն անկա թուի՝ թէ ի ծովէ անտի ելանիցէս (արեգակն)։ (էջ 124)։

241. Խոսքը Խորայնի թագավոր Դավթի մասին է որին վերագրվում է «Գիրք սաղմոսացո-ը (էջ 124)։

242. Այսինքն՝ ըստ հակառակորդների՝ գանազան երկու լիթների պատ հետ դարձող աստղերի մասին (էջ 125)

243. Տե ս Երբ., ԻԶ, 7, Նաայ., ԽԶ, 3 ('), ԽԶ, 24 ('), ԽԶ, 12 ('), Նաայու։ Մարգարեութիւն նշված տեղերում խոսվում է երկրի հաստատման մասին թաղց սի վերայ ոչնչիս արտահայտութիւնը չկա (էջ 126)։

244. Բնագրում՝ սղի Նոթա ի վերայ ոչնչիս անեն և սա ի վերայ ըս քցո

Ազնւի Հինգս կլիներ որի տքա ի վերայ ոչնչի ասեն, և նա ի վերայ չտքա: Այդ ի նատառումով էլ թարգմանել ենք: (էջ 125):

345 Խոսքը Աստվածաշնչի մէջ բովանդակվող գրքերի (գլուխների) մասին է: Գրանցից են և Հոբի, Նսայու, Դավթի գրքերը: (էջ 126):

346 Տե՛ս ծան 332 (էջ 126)

347 Աշագնս կոչված փոքր մարգարէներից մէկն է՝ Նրա գիրքը Աստվածաշնչի գլուխներից է: (էջ 126):

348. Բնագրում՝ զրնդ եովինս, պետք է լինէր զրնդ ետսինս: Փարիզյան վերջին հրատարակութիւնի մէջ (հատուկ նշումով) Հինգս կերպով ուղղված է (անդ, էջ 86): (էջ 126):

349 Բնագրում՝ սևախ Դաւիթ իսկու Պետք է լինէր սևախ Դաւթաւ իսկու որովհետեւ վերնում ասված է՝ ասլլովք մարգարէիքս, ախիթն՝ տարիչ մարգարէների միջոցովս, պարզ է, որ դրան պիտի չենաներ, թե՛ սւսմ միջոցով է ցույց տրվում: (էջ 127)

350. Բնագրում՝ տարարածքս: ԵԱրարածս թառը գործածված է աստեղծված առարկա՝ գոյացութիւն, գոյակս իմաստով, իրոհ սու ինքնագրաւ: (էջ 127):

351 Տե՛ս ծան 126: (էջ 127)

352 Մարկիոնի մասին տե՛ս ծան 433 (էջ 127)

353. Բնագրում՝ որ թեւթանէ հրոյս, որի գիմաց Զմյաւնեայի հրատարակութիւնն ունի որ շորութեանէ և ի հրոյս: (էջ 128):

354. Ամովոյ տապան կոչված փոքր մարգարէներից մէկն է՝ Նրա մարգարէութիւնը Աստվածաշնչի գրքերից (գլուխներից) է: (էջ 128)

355. Բնագրում՝ ԵԴաւիթս հատուկ անունը ուղղանում է գործածված: Գործիականով ազնւի Հինգս կլիներ, որովհետեւ շարունակութիւնի մէջ չամապատասխանորեն ԵՊորս և ԵՆսայիս անունները գործիականով են (ԵՅորս և Նսայիսաւ): Սա Հինգս կերպով դիտել է Ե Դաւթյանը (ԵԱմթառը նրկերս, Զ, էջ 415): Լ Մարիեոնը նշելիք նրկի փարիզյան վերջին հրատարակութիւնի մէջ կատարել է այդ ուղղումը (անդ էջ 87): Թարգմանել ենք ըստ ուղղման (էջ 128):

356 Տե՛ս ծան 350 (էջ 128)

357 Լ Մարիեոնը Հինգս կերպով նկատել է պակասը և փոխադրում ազնւայքից է տարագազուիս թառը (փարիզյան վերջին հրատարակութիւն, էջ 88): (էջ 128):

358 Զնապրում՝ ԵՆս պատճառս փոփոխմանը շորից թեւթանեցիս Թարգմանել ենք ըստ հաշվառումով: (էջ 128):

359 Պյութագորասյան ուղղութիւնն հետեւողները Պյութագորասականութեանը հին հունական փիլիսոփայութեան իդեալիստական ուղղութիւնն ընդէր, որն աչգական է հռչակում Պյութագորասը (տե՛ս ծան. 361) անուով։ Պյութագորասը, ընդունելով միութեանն ու խառնախառնութեանը, հիմնադրեց իր փիլիսոփայա-կրօնա-քաղաքական միութեան (Բուսիսիի հարազում)։ Պյութագորասականները ամեն ինչն էութեանը համարում էին թվերը։ Նրանք կրօնական հայացքները սկրտորեն կապելում էին հոգու անմահութեանը։ Նրա փիլիսոփայան միջոցներին, մի էակից մի արիւն էակի մէջ տեղափոխելուն վերաբերող՝ սամուքի հետ և ալլիս (էջ 131)։

360 Պերիպատետիկականները (քննարում ուղերիպատիկանքն) Արիստոտելի փիլիսոփայական ուսմունքի հետեւողներն էին։ Արիստոտելը թիւում է հանարենն *παρατινα* (սման եմ գալիս, նեմում եմ, գրասեւում եմ) բառից։ Արիստոտելը իր աշակերտներին ուսուցանում էր գրասեւելով, աշատեղից էլ նրա յուրաքանչյուր աշակերտը կամ հետազայի հետեւողը կաշվում է *παραπαρατινα*։ Արիստոտելը (384—322 մ թ ա.) սուր քննադատութեան էր ենթարկում Պլատոնի յիդեաներն ի տեսութեանը, սակայն տատանելում էր իդեալիզմի ու մատերիալիզմի միջև վերջին հաշիւով ազնւի հակված էր իդեալիզմի կողմը։ Արիստոտելի հետեւողները մեկնաբանելով նրա ուսմունքը, ընդգծում ու ազնւի էին խորացնում վերջինիս մատերիալիստական կողմը։ (էջ 131)

361 Պյութագորասը (380—300 թթ մ թ ա.) հին հունական մաթեմատիկոս ու իդեալիստ փիլիսոփա էր։ Մեղէն ու ապրէն է մամոս կիցում ազա տեղափոխելն է ւարազային Բուսիսա կրօնան քաղաքում շմեադրէն է պյութագորասականների միութեանը, որը միաժամանակ քաղաքական կուսակցութեան, կրօնական միաբանութեան ու փիլիսոփայական դպրոց էր (հմատ նան ծան. 359)։ Հայտնի է մաթեմատիկայի ու հասկապիս երկրաչափութեան մէջ կատարած մեծ դերով նրա ուսմունքը հանգիցրէն է երկրաչափական հանրահաշիւի ու երկրաչափական թվաբանութեան ստեղծմանը և ալլիս Պյութագորասը, թիվը համարելով իրերի էութեանը, ընդունում էր որ տիեզերքը թվերի ու նրանց հարաբերութեանների երկրաչափական համակարգ է։ Հետագայում պյութագորասականները այդ դրութիւնն սոսն միատրիական քնուրթ ազնւիցին։ Պյութագորասն ունեցէն է նաև կրօնա-փիլիսոփայական ալլ հայացքներ, որոնց մի գլոյտի մասի վերաբերյալ Նշվում է նշեթիի ժրէի այս համակարգում (էջ 131)։

362 Արիստոտել՝ հոգս փոխանցելիութեանը, հոգսփոխութեանը ըստ ալլամ՝ հազատում էին թն ապին զքաղաքայաւ է կատարում մարմնից մարմին։ (էջ 132)։

363. Հին հունական իդեալիստ փիլիսոփա Պլատոնի ու նրա աշակերտների ուսմունքի հետեւողները։ Պլատոնը (427—327 թթ մ թ ա.) անտիկ փիլիսոփայութեան խաղաղ զեմնիցից մեկն է։ Նրա ուսմունքն ընդգրկում է քաղ

մաթիվ Հաղթքը, որոնք վերաբերում են աշխարհի ու երա ժաղմանը, Հոգուն, իմացությանը, հասարակությանը աշխատանքի քամանմանը, պատերազան-կությանը և այլն: Պշատանի փոխադասությանը արձկանիվ իրենալիզմն է: Հետ այդ ուսմունքի զգալական իրերի ոչ իսկական աշխարհի հետ գոյու-թյուն ունի բանականությամբ հասանելի իրենաների հասուն իսկական աշ-խարհը: Իրերը իրենաների առկա սովորներն են. իրերն անցողիկ են, իսկ իրեն-աները՝ հավիտենական: Իրերի ծախսան իսկական ճանաչումը զգալություննե-րով չի կատարվում, դա արվում է միայն բանականությամբ գաղափարնե-րով: Պշատանը, չփնջելով պլուրազոթականներն հետ զգալի ազդեցություն է կրել պլուրազոթականությունից: Պշատանի փոխադասությանը մեծ դեր է խաղացել Հոգու անմահությանը և մարմնի անցողիկությանը վերաբերող քրիստոնեական ուսմունքի մեր: Պշատանական ուսմունքի շարունակությունն էր նոր պլատոնականությունը, որը արտահայտություն գտավ մի շարք ան-բնորոշների անսությունների մեր: (էջ 132):

364 Այսինքն եյա թը Տն ու նան ժան 15 (էջ 132)

365. Այսանի պետք է լինել հունարեն ՎՆՈՒ քաղը որը տարբեր նշա-նականություններ ունի ինչպես բանք արտաքին (տեքս), կերպարանք երեսվթ, Տն, մարմնի մե և այլն: Պշատանը այս քաղը իրեն փոխադասական անկմին, գործառն է սրգնատ, պաղափարս իմաստով և բնութագրել է իրեն ռմտքով հասանելի անմարմին: Նկատված է (տե ու սնալ արմ. քաղու., հետ Զ-րդ, էջ 85), որ Ողնկիկ աշխատության մեր ՎՆՈՒ-ը չփոխված է ՎՆՈՒ: քաղի հետ իսկ վերջինս նշանակում է ռատուն, անփական, որ առանձնա-պես մեկին է պատկանում: Եղնիկն այդպես էլ բացատրում է իր պատար-թած սրգնատ-ը. «... Հիդ և իրտ, որ առաջինն՝ նթթ է և երկրորդն առանձինն ինչ ուրուքս: Այսանի ասանանքն ինչ ուրուք անված է սրգնատ-ի համար, որը իրականում ՎՆՈՒ-ի նշանակությունն է (ստիպական, մեկին հատուկ, առանձնահատուկ): Պաղը է որ ՎՆՈՒ ի դեպքում ուրիշ բացատրություն կարգեր: (էջ 132):

366 Այսպիսի բացատրությունը (ռմիայն մեկին հատուկ) չի համընկ նույն Պշատանի ուսմունքի սրգնատ կամ պաղափարս հանգստությունը: Պատ-ճառը ինչպես նշվել է նախորդ ժանության մեր, ՎՆՈՒ-ի փոխարեն ՎՆՈՒ-ի պատարծումն է Ողնիկի երկի բնագրում: Քարդմանությունը սովի-ենք շատ բնագրի առանց վերաիմաստավորելու: (էջ 132):

367 Տն ու ժան. 368 (էջ 132):

368 Մտորելանները փոխադասական նույնանուն ուղղության երկու-յացուցիչներն էին: Մտորելան ուղղությունը սկզբնավորվել է Հունաստանում մ թ ա 131 դարում և շարունակել է գոյություն ունենալ մինչև մ թ VI դարը: Ուղղության անվանումը սխում է հունարեն *πνεύμα* արաբո քաղից այն Հիմանքով, որ Զենոն փոխադան (մառ 366—368 մ թ ա.) իր համապատասխան ուսմունքը քարոզում էր մի հայտնի արաբում: Στοιχεί

շատ ժազման քաղաքի նշանակում է տրամադան (անս ևայ արմ քառ ու Կ 6 քզ, էջ 451)։ Մատենականների ուսմունքը շատ աշխատեալ ու հազաաական է՝ Գառնականորեն քաժանվում է հին, միջին և նոր շրջանները։ Մատենական փոխադասութեան քաժիններն էին տրամաքանութեանը, ֆիզիկան և քաղաքագիտութեանը։ Ըստ նրանց՝ քաղաք գիտելիքները հետք են թերվում զգայական ընկալումների միջոցով։ Իմացական քաղաք իրազմութեանները ածղի են ունենում հոգու մէջ։ Թոյ հոգին յարաաանակ ժառմին է՝ կազմված ողի և կրակի միացութեանից։ Մատենականները հիմնականում ժառնիքայիտաական մտաքմամբ զարգացնում են Գեմոնիքոսի ուսմունքը կրակի վերաքերայ։ Նրանց համար քնութեանը նշութական է, սեայ և միաժամանակ քանական ու կենդանի մի աժրոզմութեան է, որի քաղաք մասերը շարժման մէջ են։ Մատենականները ընդունում են քնութեանն ու աւաղված որպէս կրկու նախապիքը (սկզբնապաաանա)՝ աաաութուն համարելով ալիտիք, իսկ քնութեանը՝ պաաիզ։ Այս ուղղութեան քաղաքագիտութեանը ինքնայիտաական քնութեանները Մատենականները աժեն իրազմութեան կապում էին ճակատադրի։ Դեռ և քաղաքում էին խաաարհաքար ենթաքնիկէ ճակատադրին։ (էջ 132)։

368. Զպիկուրյանները Զպիկուրյան փոխադասական ուղղութեան ենթաքաղաքիքներն էին։ Անվանումը քիտում է Զպիկուրի անունից։ Զպիկուրը (341—370 թթ. մ. թ. ա.) հելլենիզմի զարաշրջանի իռչուրազույն մասերիալիտ ու աթիքաա էր։ Գաղնում էր ալն սկզբունքը թի նշութը համքերման է, որին ենթհասում է շարժումը։ Ըստ ալն ուսմունքի՝ աաաքիտական աշխաքըլը գոյութեան ունի մարդու գիտակցութեանից աւելաի։ Զպիկուրը զարգացրից Գեմոնիքոսի աաաժիտական ուսմունքը՝ լաիան փոփաաութեան ենթ մացնելով նրա մէջ։ Աշխաքըլը քաղկացած է աաաժներից ու գաաաքիտութեանից, որտեղ աաաժներից ահաաժման քանակութեամբ աշխաքներ են կազմվում աաանց աաաութուն միքամութեան։ Զպիկուրը հաաակապեա ընդ գիտում է, որ ուղղադրի շարժվող աաաժները կարող են նաև ընդամենը ունենալ։ Գրանով նա մացրից պաաաահանութեան զաղափարը Գեմոնիքոսից հկող ճակատադրականութեան (ֆաթալիզմի) գեմ պայքարելու համար։ Նա ևս իմաքարտութեան մէջ ընգտնում է, որ իմաքութեան աղքատը զգալական ընկալումներն են։ Այստեղից էլ կենելով՝ քաղաքագիտութեան մէջ աաալ է քաղում մարմնական համայքները ինքաքիքրին պաաագործելու հաքը։ Ըստ Զպիկուրի փոխադասութեան նպաաակը մարդու կրքանկութեանն է իսկ զրան կարելի է հասնել նախապաաաքաաւմներից ազաաադրվելով, քնութեան որեքներին տիրադիտելով։ (էջ 132)։

370. Այսինքն՝ աաաժներ, մաժաաիքի հաակաքաղութեամբ՝ ահմաա նաաելի, ալլան մասերի քաժանվողը Բնաքրում՝ տանհաա քաալը զարժած վաժ է որպէս համարմից հուանրին։ Զապուի-ի Վերլիես, իքրն փոխաաութեան հաաապաւում միքնորգաքար հայերենին աւքալ պաաաժն հեղի։ (էջ 132)։

371. Ըստ Աաաղնաալիյի՝ Սնրուքը Սնմի ածիկից էր, հիմնան նախա հայերից մէկը։ Նրա որոք, Բնաքն աղանաութեանն է հաղորդում, հանգեա հկալ կաապաքաաութեանը։ (էջ 132)։

373. Կնիքապար Դին Կուկանյան Կոլի աստվածն էր, հետագայում համար վել է քննվանուր Կուկանյան Կոլի աստվածունի Գնայի որդին: Հետ ազանդու-թյան Կնիքապար ձգել է Ասիկին աստղին թագապարը և այլն: (էջ 133):

373 Քնապարում աստված աստիքս Այս աստահայտութունը քանաներ Կնիք աստրքիս կնիքս ևն հասկացել, որքապիս ու թարգմանել: Մեզ ազելի հազանանյան է թվում աստահի աստիկս որքապարումը՝ Ջմյունիայի հրաա-րակության աստատիկքս ձեի հիման վրա (տե՛ս ն Պարսյան, Եմբոպչ էր կնիքս, Զ էջ 415—416): (էջ 133):

374 Կուկանյ Կին Կուկանյան մինչդիմպիական աստվածներից մեկն էր, Ռարանի և Գնայի որդին: Իստայիայում նա Կուկանյվել է Մասարանի հետ: (էջ 133):

375 Ռանն ին Կուկանյան աստվածս Կ էր, Ռարանի և Գնայի դս ասրք (էջ 133):

376 Գիտս կամ Զնս, Կին Կուկանյան գիրազո ին աստվածք աստվածների ո մարզկանց թագապարը: (էջ 133):

377 Ապու էր ոլիմպիական աստվածներից մեկն էր Զնսի որդին (էջ 133):

378 Հուկանյանն է՝ ու թանն է Ենիթենիս իմաստով: (էջ 133):

379 Հազաներ (Յանան), բոս Աստվածաշնչի Հարեթի չորրորդ որդին էր Ազանդությունը այդ անունը Կուկանյանում է Կուկանյան Հոն (Յոն) անվան հետ (այսանդից Յոնիս) և Հազանին ներկայացնում է որպես Կուկանի նա իստայր: (էջ 133):

380. Հետ աստապելի Քարեզանի աշտարակայինության ժամանակ աստ-ված մարզկանց չեզուն թաման-թաման է արել, որ միմյանց չհասկանան, ու աշտալ անչինությունը իստվանելիս: (էջ 133):

381 Հս Կարան ըրք ԶԻ Ե քամն է (էջ 133):

382 Այսպես է կոչվում Կին հրեական ցեղերի մեջ գնո մ թ ա Ջ րդ հազարամյակում աստապանի կրոնական պատկերացումների ամօղջություն-նը՝ որպես հրեական կրոն, որը հետագայում զանազան փոփոխությունների ենթարկվեց սակայն շարունակեց նույն լեզվ անվանելն: Ազանդությունը այդ անվանումը կապում է Հուկանյի (տե՛ս Կարորդ ժանեթությունը) անվան հետ: (էջ 133):

383 Հին հրեաների պատմության մեջ հիշատակվում են այս անունը կրած տարբեր անկախություններ: Մա ինչպես եղված է նշերին հրկում, Հակոբի չորրորդ որդին էր: (էջ 133):

384 Տն ո Ժոն 300 (էջ 133):

383 Զնանկեղծական համար Հմմտ Գործք առաք : ԺԱ, 28: Անտիոքը Մելիկյան պետության մայրաքաղաքն էր հիմնված գորավար Մելիկյան Նի կատարի կողմից մ. թ ա. 300 թվականին: Քրիստոնեության տարածման կենտրոններից մեկն է նաև: Պատմվում է, որ առաջին անգամ այստեղ են քրիստոնյա կողմից Հիսուսի վարդապետության հետևորդները: (էջ 123):

386. Բնագրում՝ Եթնրին, որը կրկնվում է նույն նախադասության մեջ, և Բյուզանդացի եպատափանարմար է համարել կարգալ Եթնրին, այսինքն տեղման (Եվադիանի քառաքնեություն, էջ 38—40): Ե Փնիկյանը Հենզլ լով Հայկազյան քառարանի նշած իմաստի վրա (տե՛սն կամ կողմն միտ): ա վերորդ է համարում հիշյալ ուղղումը (Հմմտ Եթնարգիլայ 1929 էջ 206): Ճվաչ գործածության մասը տե՛ս մասը իմաստն ունի արդեն և թարգմանել ենք: (էջ 125):

387 Այսինքն տատանային (էջ 126)

388 Խոսքը վերաբերո մ է Երիցք սաղմ սաց ի նշանակ մամարգոլ Գազթին: (էջ 126):

389 Եսեյանը մի տե՛սակ պատվող խաղային է (մեռ) (էջ 126)

390 Բնագրում ու ղնոսա մերթ յայտենացին և մերթ ծանկնցնե ու ի նայնական թարգմանություն եր չէր համապատասխանի ամբողջ խոսքի հատուցվածքին (էջ 126)

391 Հմմտ Ծառ և 12 Քիչը քթամատի և ցո ցամատի քաղվածքի չափն է: (էջ 127):

392 Բնագրի ապագրությունների մի մասի մեջ այս արտահայտությունը տե՛ս նման է նաև է: Երևո են վարվել այն քառասունների լուսը Գն վերով ձեռագրի վրա ուղղել են տե՛ս նմայնա (էջ 127):

393 Խոսքն այն փոխադաների մասին է որոնք հայաքերնոր քենազա տո մ է նշանակը: (էջ 127)

394. Տպագրությունների մեծ մասն ունի տե՛սերանայա Խրավացի են այն քառասունները որոնք առաջարկում կամ ձեռագրի հիման վրա ուղղում են տե՛սերանայա մենք թարգմանել ենք բառ այդպիսի ուղղման: (էջ 129):

395 Վերջին նախադասությունը ձեռագրո մ չկա թարգմանել ենք բառ վենեթիկյան ապագրության: (էջ 128):

396. Այստեղից պարզ երևում է որ բնագրի նախորդ պարբերության մեջ նշվող լուսնի խեղցումը վերաբերում է կախարդներին և ոչ թե՛ ղեկին ինչպես հասկացել են ոմանք: (էջ 129):

397 Այսինքն աստեռ փոխարեն արաքամներին են պաշտո մ: (էջ 129)

398. Խոսքն այն պլաների մասին է, որոնք, բայց ազանգույթյան՝ Ժիր լալթարում կանգնեցրել է հունական դիցաբանական հերոս Էրակկեսը: Այդ տեղը համարվել է աշխարհի վերջին սահմանը: (Էջ 139):

399 Տե՛ս ծան 359, 360 361 (Էջ 140)

400 Տե՛ս ծան 359 361 362 (Էջ 141)

401 Վնաս վնաս էր ահում: արտաւայտութամբ թարգմանեցինք ազադրի ղվաթարազոյնը բառը երա վրա տարանկլով եան մի քանի առջ վերջ եղած ղանկեր-ը: Զնապրում պակասում է ղվաթարազոյնը բառը, առանց որի սակայն, միտքը չի լրանում: Ընգծումն անհրամձա է եղել: (Էջ 141):

402 Բնագրում ղազնեւ Հնա մողական որոնքի ղազնը (հազնը) եւ խորքում էր մտքնելուն: Զնաքերվող անասունի վրա ետի կրանական այն-պիսի արտադրութուններ էին կատարվում որ եւ անզգայանում էր (սա ղազնուն է, որ թարգմանել ենք ղզնելը բառով) և ապա այդ վիճակն է ղթում էթ: (Էջ 141):

403 Տե՛ս ետիտղ ծանոթութուն էջ (Էջ 141)

404. Զնապրում ղնաբաւ: Այդպես է և Զմյուռնիայի հրատարակութան մեջ: Դիշտ է վիճեթիկյան հրատարակումը՝ ղնաբաւ: (Էջ 142)

405 Տե՛ս ծան 363 (Էջ 142)

406 Տե՛ս ծան 363 (Էջ 142)

407 Բնագրում որդան՝ որ է առանկին ինչ ուրուք: Եղինկն այստեղ բերել և քաջատրել է հունարեն որդան-ը (ὄρνις): Թնչպես արգեն եղվել է, Եղինկն երկում որդան ք գործածված է հունարեն ὄρνις-ի գիմաց (որը Պլատոնի գործածած տերմինն էր՝ որդան, պաղպաղա... իմաստով): Տե՛ս եան ծան 363: Զմյուռնիայի հրատարակութան մեջ պահպանված է որդան բառը, որից հետո գրված է՝ տայինքն՝ նախատիպը. դա ղզայի ղափով համընկնում է ὄρνի-ի երանակութանը (Էջ 142):

408 Բնագրում աներանկա: Ըստ բանասերներ իրափացիորեն սա ղարկել են ուղղել անքան՝ որպես համանիշ հուն անգում գործածված անքանմին անհատա բաների: Թարգմանել ենք արգլիսի ուղղումով: (Էջ 142):

409 Տե՛ս ծան 363, (Էջ 144):

410 Բնագրում ղզամենայն ինչ: Այս արտաւայտութունը Եղինկը գոյ ծածկ է հունարեն ὅς ὅτι, ὅτι անքմին գիմաց որն ունի որեկանուր աշխարհ իմաստը: (Էջ 144):

411 Բնագրում արտասպելը արվանեն Գ. Նահապետյանը տա բարկել է և ղզել արտասպելը կարկատեն (սկզբագրութիւնք... էջ 368): Դիշտ

է նկատւած, որ դրանով միտքը մի քիչ ակնքի է պարզւում, սակայն փոխելու հարկ չկա, մանավանդ որ մեծագրական հիմք էլ չկա (սՄազմանվէպ, 1929 էջ 253) (էջ 144)։

412 Տե՛ս ծան 269 (էջ 144)

413 Քնազրում սինքնակացաւ նզնիկն այս տերմինը գործածել է ոչ պէս համարժեք հասկանն ունենալու տերմինն (էջ 144)։

414. Քնազրում՝ այլևայտ քերեմն (մեծագրում՝ այլևայտ քերեմն)։ Մեծագրան ջրանից նկող ընտիր ո՛ճ է՝ քքիթ անելը, տարհամարհելը, քքիթ տան արհա մարհարար քիթազնը և նման այլ նշանակութիւններով։ Զմյուռնիայի հրա տարակութիւն մեջ ներկայացված է տղմիտան նպիրինն ձևով։ Այնտեղ ամբողջ նախադասութիւնն անհասարակ խիստ փոփոխված է (էջ 145)։

415 Հմմտ նփես Բ 12 Ձեանկերպումը տարբեր է (էջ 145)

416. Տպագրում սիրոց աչքան նամակոր յամառութիւն նշն, մինչև... ։ Ձեագրում՝ սիրոց աչքան արդի նշն... ։ չկա սկսականոր յամառութիւն մինչև։ Քարգմանեցիկն ըստ ապագրի։ (էջ 145)

417 Տե՛ս ծան 271 (էջ 145)

418 Հմմտ Սաղմ 49 2 Այստեղ տղմողովո յոս տղնկնցիկն ի դիմաց (էջ 145)։

419 Տե՛ս ծան 188 (էջ 145)

420 Այստեղ է Մարիան փարեղյան վերջին հրատարակութիւն մեջ (էջ 101) ավելացրել է տի Քանան նկատի ունենալով Աստվածաշնի ավալ ներք։ (էջ 145)։

421 Տե՛ս ծան 151 (էջ 145)

422. Քնազրում տղնչմակապատան փոխանակ՝ տղ՛նչմակապատան վեկնտիկյան վերջին (1926 թ.) հրատարակութիւն մեջ ուղղված է (էջ 251) Քոխված է նաև փարեղյան վերջին հրատարակութիւն մեջ, բայց վրի պակով է ապված (էջ 102)։ Բժշկականապաշտն նշանակում է տղմապաշտն, առանապաշտն, կապաշտն։ (էջ 146)

423 Քնազրում ս թէ աննչոյ ինչ յամեքէ կամ յամեքէ ակն ունիցիւ։ Այստեղ կրկնված է ոտք դերանվան բացասական հոլովածից (տրամեքէ)։ Անչի նպա տակահարմար կշիկն որանցից մեկը փոխարինել էինչը դերան վան համապատասխան տրամեքէ ձևով։ Նզնիկն իր նրկի այլ մասերում այդ պիտի ո՛ճ ունի։ Որոշ տրինակներում այլպէս ուղղված է. այլպիսի մոտեց մամը էլ թարգմանել ենք (ինչպէս վարվել են և ուրիշները)։ (էջ 146)

424 Քնազրում ս ասնխարխար (Զմյուռնիայի ապագրութիւն մեջ սակ

խարխալ): Առաջարկվել է ուղղել տեխախտաւ (սժանդէս ամառ, իսկ 1807, էջ 314): Բայց, ինչպէս միշտ նկատուած է (սժաղմաղէպ, 1828, էջ 266), ալղպիսի ուղղման կարիք չկաւ: Բայց տեւիքն է դարձանման բաժնու հաստա տուեա նշանակութիւնը (էջ 148):

425 Տն'ս ծան 274 (էջ 148)

426 Բնագրում ողջմարտութեան խնամառութիւն, որտեղ ողջմար տութեանն չի հարմարում: Միշտ են վարվել այն բանասերները և հոս աւարակիչները, որոնք բնագրում փոփոխութիւն են կատարել՝ հիշյալ բառանի տեղ գնելով տնտաւարութեանն (ողնարտարութեանն) քառանկը: Այդ փոփոխութիւնն արտացոլվել է և մեր թարգմանութեան մէջ (էջ 148):

427 Բնագրում՝ սածիլս: Զմյունիայի հրատարակութեան մեր տառերը նկատ է, որք համապատասխանում է բովանդակութեանը (էջ 150):

428 Տպագիր բնագրում առ'քս ձեռագրում տրքս: Լ Մարիսը փոխել և հասուկ նշումով ներկայացրել է ուշ տքս մեղ (անդ, էջ 102): Ալղպիսի փոփոխութեան հարկ չկաւ: Միշտ է վեհափիլիան հրատարակութեան հարցա կանով մէջ. յ. տ. դրան էլ թարգմանել ենք (էջ 150):

429 Այս նախադասութեան համապատասխան մեկնարակութիւնը տվել է ն. Աղսնը (տե'ս սժաղմաղէպ, 1828 էջ 112): Միայն պետք է հիշել որ բնագրի տնամարին բառանկը, որպէս հասարակ բայ հիշյալ նախադասութեան մէջ դարձանման է ներդարձական սեռի նշանակութիւնը: Նշանկ թվով է և ն. հոք է (տնամարի-նա) (էջ 151):

430 Լ Մարիսն այն կարծիքն է հայտնել թե այստեղ սկզբնապէ'ս եղել է սժարկիսն անուր հնաւ է փոխվել սժալտսն ի սաստի պետք է վերականգնել նախկինը (s. l. De Deo d. Ezrik de h. n. b. ... 1824, էջ 174): Սա-կայն այս կարծիքը ընդունելն չի համարում (տե'ս սժաղմաղէպ, 1828, էջ 267), և Լ Մարիսն էլ հետապնդում նշնիկի երկի հրատարակութեան մէջ իր առաջադկած այդ փոփոխութիւնը չի կատարել (տե'ս անդ էջ 106) (էջ 151):

431 Բնագրում սլնանուցեալս: Մարիսը գրական իմաստով հասկա նալով, հասուկ նշումով դա ներկայացրել է առանց միտանան մասնիկի տեխնուցեալս (տե'ս նշնիկի երկի փարիզյան վերջին հրատարակութիւնը էջ 106): Ինչպէս նշնու'մ է, բնագրի այս մասում աղափաղութիւն կաւ (էջ 151):

432 Բնագրում սլն յարմամ զնորս մեծարոյ կարին գննեցուց...ս: Այս նախադասութեան միտքը տարբեր կերպ է հասկացվել սլնեարոյ կարինս արտահայտութեան պատճառով: Թանասերները (ն. Թրուզնապալի, Գ. Գալմիշարյան և այլն) նկատել են, որ սլնարինս բառանի փոխարին պետք է լինէր սկարծիս (այսինքն՝ կարծիք), ինչպէս որ կա Զմյունիայի աղագր

Քրան մեջ (նշանակալից կարծիքներ)։ Ըստ այդմ Ն Քյուպուկոսյանի տնտեսային կարծիքը արտահայտում էր իրեն համակցել է ռեալիզմի պատիվը, հնչեցնում էր իրեն հախաղաղությունը Քարգմանեցում այսպես սերը անոր պատիվը կամ համարը (իր գաղա. autorite, credit) կարծիքը... (համակցական բառաքննություն, էջ 40)։ Ուստի էլ փոփոխությունը կողմնակից չեն սահմանադրեր ներքին մեկնադրումում։ Դիմում ենք համարում նշարիս — միջանկյալ փոփոխությունը։ Այսպիսով՝ տնտեսային կարծիքը պետք է համակցալ տնտեսական կամ գաղման կարծիքը (կարծիք որ ուրիշներին կողմից մեծարանքի կամ գաղման է արժանացել, սակայն ներքին բացասական գերադրումունք ունի այդպիսիներին նկատմամբ ու պատրաստվում է քննադատել)։ (էջ 151)

433. Խոսքը գերադրում է հայտնի դեռուսիկ Մարկինին որև ապրիլ ու գործել է մ թ. 2-րդ դարում։ Եւ Պետրոսի Միկոսյանից էր, հայտնի պոետի որդի։ Մի կույրի պատիվն անարդիւնով մեծվում է հնչեցնողը և 140 ական թվականներին սկզբներին մեկնում է Լոռի՝ եկրում աստեղալու, սակայն դրան չի հասնում (թեւալու դրում է ներքին իր երկրի գերում հմտ պիտ 4-րդ, դ թ. 2)։ Լոռում էւ նեթարկվում է այնտեղ եկած ասորի դեռուսիկ ներդրողի աղցնողությունը և սկսում է տարածել իր գաղափարները։ Մարկինի աղանակն ուղղված էր հնչեցնող, դեմ։ Մարկինը մեծվում էր Հին կուպուկոսյանի հնչում էր Նոր կուպուկոսյանի վրա ևս էլ ողորդորում էր խմբադրումով։ Թեւալու ներքին էլ ընդգծում է Մարկինի աստեղալու ներդրումունքում են երեք հախաղաղությունը կամ սկզբնաղաղությունը (ստույգ)՝ բարին, արդար և շարք չգիրք 4-րդ, դ թ. 2)։ Երևես այլ կերպ հանդես են բերվում որդես երեք աստվածներ ասարը, որենքի աստվածը և Նյուրը (չիրք 4 րդ, դ թ. 2)։ (էջ 152)

434. Քաղաքում այս հախաղաղությունը մեջ բառել և կոչել քայները պնակի թվով են գրված։ Բայց քանի որ խոսքը գերադրում է Մարկինի աստեղալու ու կուպուկոսյան, այդ պատճառով էլ պետք էր Քարգմանեց նշանի թվով։ (էջ 152)

435. Խոսքը գերադրում է Մովսեսի դրքերին (էջ 153)

436. Վեցամյա անունը բացատրվում է որպես ներառեցներեն բառ Վ զե նշանակությունը։ (էջ 153)։

437. Տեղադրում բունիցիս գործ ուլ աստեղալու մեծացրում բունիցիս գործ աս աստեղալու մեծացրել է, թեւալու որ ընդունել են մի շարք բանասերներ (Կ. Անույան Ն Քյուպուկոսյանի և այլն)։ Քաղաքի գերադրել հրատարակությունները չիլիս, արտահայտությունը նշանակում ենք ունի է Մարկինի կողմնակից (անդ, էջ 107)։ Գ խախաղաղներ, սակայն խախաղաղ չի փոխարինել բառով այլ ողորդող գործ է փակադի մեջ, իրեն հիմնադրում, եւ սողապատում մասնադրող է արել Աստվածաշնչից ՎՊ՝ եղբայրներ քեզ այլ աստեղալու քայլ չենք ևս հախաղաղությունը Մենք Քարգմանեցներ ըստ մեծացրել։ (էջ 153)։

439. Բնագրում՝ սխառնելու, որք չի համապատասխանում նախադասության մարմինը թ Թռռնյանն ուղղել է սխառնելու (սեւադեւերի քնթիւքցուածք... էջ 56): Վերջինն նկն էն քնդունել նաև ուրիշ շատ բանասերներ (ւ Անտոյան, ն. Բյուզանդացի է Մարիեւ, ե Փնչկյան և այլն): Վերջին հրատարակութիւններէն ինչոյս բառաներ նշտմած է ներկայացնում Փարիզներ, իսկ Բռռնեւ Այրեւի ապագրութիւն մէջ նախկինը մնացել է նուրիւթում: Մենք Թարգմանել ենք որպէս սխառնելու: (էջ 152):

440. Բնագրում՝ սխառնելու: Այս դեպքում սխառնելու է մեծ հանքանք ունիւ (հմտ թ Թռռնյանն աւել էջ 56): (էջ 152):

441. Բնագրում՝ սխառնելու, որք աւանդուք թատ է համարում: Մի շարք նշագրեւեր (թ Թռռնյանն Բարկնի վ Անտոյան, Ստ Մարիաւայանց և այլն) քնդունել համ հազմանական են համարել ուղղեւակից, քնկեր նշանակութիւմ: Հաշիւադրան բառարանն էլ բացատրութիւն մէջ թննելու է ուղղելու, թայց և դրան ազնիւացնում է դեմ յապիտակից գտարքին ինչ, դու, կրծող գիրս աշխոյս (հատ. 2-րդ, էջ 861): Յոյսից գործածութիւն մէջ որդակն է հա հադրութիւնը, ուստի սեւադասակորդ համ թշնամիս իմաստն ազնիւ է պատշաճում, ինչպէս որ ուրիշներն էլ քնդունել են: (էջ 152):

442. Տպագիրը բնագրում ընկն աւանդիւ: Է. Մարիեւնը նշուս կերպով ուղղել է ընկն նա աւանդիւ (աւել էջ 111) Թարգմանում ենք ուղղեւակի: (էջ 152):

443. Այս նախադասութիւնից հետո է. Մարիեւնը բնագրում փակագծում ազնիւացրել է (1 Թարգմանել) հետեւելու՝ սեւ. նրկսքին զորք գիւտը պատուի լիլին նմա և ուրախ լիլինն ի նմա (փարիզյան վերջին հրատ., էջ 112): (էջ 152)

444. Բնագրում՝ սխառնելու: Ապա որդակել է սխառնելու թ Թռռնյանը ևս դարեւել է սխառնելու և բացատրել է որս համապատասխան իմաստով՝ ապահել սեւադանել, գրազնել (թ Թռռնյանն աւել, էջ 80): Անշարք վարկել են և ուրիշները: Մակարեւ այս դեպքում սխառնելու-ք աւելին է գործածեւած (բարին ի քնն իմաստ արդարամիտ ու իրազմիտն լիլինով, ընդ կարող քնդու-նուրի իչ և հրուշի, կողմից ստեղծեւած մարդուն միայն իրենը մտածել աշխոյսն միայն իրենը համարել): միայն է վարկել Գ խաշատրյանը Թարգմանելով սխառնելու բառով, թայց գրադարյան մասում նա նույնպէս ներկայացրել է սխառնելու հետ (իսկ շարունակութիւն մէջ էլ ազնիւ է ըստ հետագրի): (էջ 152):

445. Զնադրում՝ սխառնելու, վեկեւիկյան սկզբեւական ապագրում սխառնելու Թարգմանել ենք ըստ ապագրի (էջ 152):

446. Այսինքն Մարիեւնի քնդունեւած աւելուքն աւելում: (էջ 152)

447. Բնագրում՝ աշխոյս, փոխ աշխոյս: միայն է դիտել թ Թռռնյանը (աւել էջ 82) ու դա գրչադարական սխառն է, և ուղղել է: (էջ 160)

448. Մրանք ինչպէս հայտնի է գրադարում հոգեակնի մենք են (էջ 160)

448 Ուզում է ասել: թե հիշյալ յեղաներում այդ թառերն անեղական են միայն հողանկի մեղ ճե գործածվում: (էջ 188):

449 Աստվածաշնչի հունարեն քերիթ թարգմանությունը հայտնի է այս-թանասեր (այսթանասունների) թարգմանությունն անվանումով: (էջ 189):

450 Բառացի՝ այսթանասունները, թարգմանելով հունարեն յեղդի առում են: (էջ 189)

451 Ասորերեն յճճ քան է, որ քան նշանակում է պայտ, խնու, թյուն, նրս, քան և գործածվում է որպես բաղադրյալ հայցականի նշան (տե՛ս 2. Անադան, ա՛ւ արժ քան ու հ Զորք, էջ 1272): Ոչնիվը քերում է Աստվածաշնչի համապատասխան եսթանասունները այստեղ այսթա ը գործածված է անդինն և անդինն քաների հետ իբրև հայցականի նշան և միաժամանակ բացատրում է նրա քան իմաստը (տեսար): որպեսզի երկնքին վերաբերող իր միտքը հիմնավորի: (էջ 181):

452 Նկատի է առնված Բ՝ նոր ԺԲ 2 ի մի մասը որը սակայն ես չեմ կան յէ: (էջ 181):

453 Բնագրում տարթերն ուղղականը տարթրս և անարեն դերոս քան է ռնդ (քերականական) նշանակությունը: Ոչնիվը հայերեն համարժեքը գնում է նե, բացատրելով որ է ես ի դեպ, և հոգը է-ին նից է գրված (սէն) որն այս դեպքում կարող էր պարզ լուսնացվել: Միշտ են վարվել Հայկազյան թատարանի հնդկանկերը որոնք, տարթրս քանի համար քերելով հիշյալ որինակը, գրել են անշատ ու թաթով էլ բաժանել՝ որ է՝ ես (հ. 1-ին, էջ 254): Այդպես է արված նաև քննարկի հետազայի մի շարք աղագրություններում: (էջ 181):

454. Բնագրում ստանկինն ասելույ: ն. Ազոնցը այն կարծիքն է հայտնել թե այստեղ իտաք և ի մասին է աստի այդ արտահայտությունը պետք է կարդալ ստանց ինես, այսինքն ստանց և աստի: (տե՛ս ռեպրովիզյո 1926 էջ 111): Գա նկատի ենք ունեցել թարգմանություն մեղ: (էջ 181):

455 Այս հասկանում մարդիկանականությունն զեմ ուղղված իր դատողություններն անելիս Ոչնիվը նկատի է ունենում հետևյալ արտահայտությունները՝ որպիշտակալ զայնպիսին միևն յերրորդ երկնից: որպիշտակեցալ ի դրախտե (Բ՝ նորնթ ԺԲ, 2-4): (էջ 181):

456. Խոսքը Հակոբս և Հովնանես առաքյալների մասին է: (էջ 182):

457. Ուստ Աստվածաշնչի՝ Բանարասը (իւրպես և Պողոսն ու Պետրոսը) առաքյալ էր: (էջ 182):

458 Բնագրում ռեմարկիոնես թարգմանություն մեղ մենք նկատի ենք ու նեցել է Մարիանի առաքարկը [Մարիան առաքարկել է դրա տեղ զինչ ռեմար գրվեա (Le De Deo d'Esrik de Kolb..., 1924, էջ 180): ն. Ազոնցը դա կասկածելի է համարել նշելով, որ Ոչնիվն այդտեղ հեղեանքով է գործածել Մարիանի անունը (Բնագրովիզյո, 1926 էջ 111): Ե Փեղկյանն էլ վերահիշյալ

առաջարկը հանդուգն քայլ է համարել (սթադիալիզմ, 1929, էջ 270), և Մա-
րիեն, աշխատանքային, Եղեկի հրկի իր պատրաստած բնագրում հասա-
րակ է աչք հրդեհությունը (անդ, էջ 116) և համապատասխանաբար Թարգմա-
նակ (էջ 132): (էջ 164)

459 Երևանյանի կողմնորում հղած քաղաք, որ պատկանելիս է հղել
քանակացիներին, գրադիկ է Հետաք հղվից և կոտանվել: Վերադարձի ու երա-
նկաամամբ հանդես բերված վերաբերմունքի մասին ան'ս Ղուկ, Ժ, 30—37
(էջ 165):

460 Այսպես էր կոչվում համաեռն կուսակցությունը պատկանող անը
Հին Հրեաստանում փարիսեցիները մի կուսակցություն էին կազմում որպես
կրոնի մեղեմանը հանդուգնելու: Հետագայում փարիսեցիք անվանումը փոխա-
րկաբար առաջ է եկել թաթաղաբան, Եղեկից: Այսպես կոչվողները
(էջ 166):

461. Եկառի ունի Ղուկ, Ժ 36 ի սի՛ գիշ Խառն զպատասխանելու: արտա-
հայտությունը: (էջ 166)

462 Անկարգում է ախ առանց որ պատմված է Ղուկ Ժ Ժ Ժ Ժ Ժ
(էջ 166):

463 Բնագրում տե՛ ևթէ դուք ու չ գիտեցեք յնապիտ: Գի՛ Թրեաստ
խափան է ու Եսթադատությունը պահանջող է: Է. Մարիենը ընդգրում
փակագծում ավելացնում է ուղ գիտեցեք, այսպես՝ տե՛ ևթէ դուք <ուղ գիտեցեք>,
ս'չ գիտեցեք յնապիտ... (անդ, էջ 118): Ելնելով մարիե՛ մեկը հարցականը
վերադրինք և Թարգմանության մեջ փակագծում ավելացրինք յիմացե՛ք ո՛
եթե՛ դուք չգիտեք առաքյալից (իմացե՛ք) . ու (էջ 167):

464 Բնագրում տե՛ իսկ գիտն ընդունելու: Միտքը միշտ հասկանալու
համար պետք է եկառի ունենալ, որ Զմյուռնիայի հրատարակությունն ունի՝
Եթանդի իսթաքանիսին գիտն տալ, այսինքն տրոպհետն յուրաքանչյուրն
իրենն է տալիս: Մա ավելի հասկանալի է, Թե՛ն անապրանան հիմք չունի
(էջ 168):

465. Հմմտ Ղուկ, Զ 20: Եղեկի հրկի այս մասում, ըստ մարկիոնական
սամունքի՝ այս և հաջորդ մեղքերումներով հակադրվում են Հին և երբ կտա
կարանները: Իսկ ըստունկություն մեջ Եղեկից, անկարգությունով դրանք,
աշխատում է ցույց տալ, որ մարկիոնականները սխալ մոտեցում ունեն,
(էջ 168):

466. Անապրի այս մասում ըստ 278-րդ էջի (Վեհեռ, 1628 թ. հրատ))
13-րդ տողի սկիզբում թափք մինչև 281-րդ էջի 3-րդ տողի եզրած թափք: Այս
տեղ պահանջը հասկանալու առանց զգուշան թափն հաջորդող մասի ընկած է
Անապրի 210—210-րդ էջերում՝ ու... մեկնեցե՛ք թափք հետո, մինչև սկզբ...: Թափքյան վերջին հրատարակության մեջ ապագա էլ արված է (էջ 134—135)

Պրա անդը համապատասխանում է վենետիկյան սկզբնական հրատարակության 288 թ. էջին (Գ-թ. տող)։ Մենք թարգմանել ենք ըստ այդ հրատարակության (էջ 171)։

467 Տպագրում ըստ բովանդակության ազնվացման է սրանդի թրխառս. ասելի է թիւ հատվածը (վենետիկյան սկզբի հրատ. էջ 280, ա 28, էջ 281, ա 2)։ Մտքի կապի պատկանման նկատառումով թարգմանել ենք հիշյալ հատվածը։ (էջ 171)։

468 Այսանդ հիշեցում է Աստվածաշնչի գրք լցը որը բերված է Գիրք Երեմ. Ժ ԺՂ զխում։ (էջ 172)։

469 Անկարգում է աստվածաշնչական աշի առասպելը, որանդ ասվո մ է թե երբ Արարեամբ պատրաստվում էր զսեհելու իր որդի Թահակին, մի խոյ ուղարկվեց աստծու կողմից որը և մարթվեց Թահակի փոխարեն։ Տե՛ս Մանդ., ԻԲ. (էջ 172)։

470 Այս արտաշեսյան թյամբ փոխարդարար հասկացվել է թրխառս ու։ (էջ 172)։

471 Սա հանարեն իտալիյոն բառն է, որը ինչպես նշեցին էլ թարգմանում է նրանովում է ռմականառանցա։ Հայերեն Աստվածաշնչում համապատասխան տեղում սպասեցանցք բառն է (տե՛ս Ա. Կոթիթ Ժ 25) (էջ 174)։

472 Խոսքը մանթեական կրոնի (ազանդի) հիմնադիր Մանիի (տե՛ս Ժան 240) մասին է։ Մանթեական բարոյագիտությունը մեղմում է աշխարհիկ կրոնային հրավերը զրազվելը. ամուսնությունը պիղծ է համարում, արդեւում է անմաքուր բաներ խոսել կենդանական կերակուրներ ուտել գինի խմել և այլն։ (էջ 175)։

473 Ուժեղյան կոչված առանդի հետեորդները։ Այդ ազանդը սկզբնա լորվել է Միջագետքում, մ թ 4 թ. դարում։ (էջ 175)։

474 Զեռագրո մ պահառո մ է ռզհայրս (էջ 176)

475 Բնս գրո մ կզակի թվով է (էջ 177)

476 Տպագրում տլանիցի արժանիւ։ Զեռագրում լվա արժանիւ բառը որի բացակայությամբ անկերոսեն զղաքում է։ Բրավադիորեն ազնվացրել են վենետիկյան հրատարակիչները։ (էջ 177)։

477. Խոսքը Ավետարանում պատմվող առանկ մասին է։ Տե՛ս Մատթ ԺԳ Դով., Ը, Մարկ., Գ. Այդ մասին հիշատակվում է նաև Ա. Կոթիթ, ԺԺ-ում (էջ 179)։

478 Պանտական աշխարհը ընկած էր Փոքր Ասիայի հյուսիս արևելյան մասում, Մե Ժովից (այստեղից էլ՝ երա անուշը) հարավ։ Մի ժամանակ նեթարկ վել է Պարակաստանին, ապա մտել է Ալեքսանդր Մակեդոնացու տիրապետու-

Թյան մերձ: Մ թ ա 4-րդ դարի սկզբին կազմավորվում է Գնեսանյան Թագավորութիւնը, որի տիրապետութեան սահմանները տարրեր ժամանակներում տարրեր են եղել: Մ թ. ա 54—53 թ հրք Միհրդատ 2-րդը պարտվում է Հռոմից, Թագավորութիւնը վերանում է և կրկինը մեծ մասով ենթարկվում է Հռոմին: Այնպէս որ Մարկոսին ժամանակներում այն ենթակա էր Հռոմին (էջ 180):

472. Թեագրի պայան ժամանակիւ արտահայտութիւնից առաջ է Մարիւսը փակադրում ազնւազնիւ է պայանը որ անդ էին (փարսիցյան վերջին հրատ էջ 178) և ըստ այնմ ու թարգմանել: (էջ 180):

480 Ձեռագրում տալիս իտիւլան է ապագրում. (էջ 180)

481. Բնագրում հաղնակի է որ մարմնացա: Ճիշտ են նկատել (և Մարիւս Ե Փնիկիան և այլն), որ ուղիղը կրիկի նշանին որ մարմնացա: Այդ նկատառու մով էլ թարգմանել ենք: (էջ 181):

482 Բնագրում տմատեա ըստ բանասերեր ա այստիկ է և ուղղել տմատեա: Սակայն դրա կտրիքը չկա: Հենց այդպէս էլ դա կտրուղ է տմատեա նշանակել: Մեր բարբառներում այժմ էլ տմատեա բառը տմատեալափ էլ է նշանակում: Ճիշտ է վարվել Գ հասլատրայան տմատեալափ: Թարգմանել: Վ Այդպէս թարգմանեցինք և մենք: (էջ 181):

488. Երկրիին վերագրվող խրատները նախնային թարգմանե մ ենք ըստ վենետիկյան հրատարակութեան (էջ 182):

484 Թեագրում ազնւիկացեա Զմյոս սեխայի հրատարակութիւնն ո եր պաւելլիս: (էջ 182):

485 Թեագրում պարարտ Զմյոս սեխայի հրատարակութիւնն ւնի պարմանէ: (էջ 182):

486 Թեագրում պատեղզեաթ: (էջ 182)

487. Թեագրում՝ պարտեանս Զմյոսեթայի հրատարակութիւնն և եր պայանառութիւն: (էջ 184):

488 Երկրպետացի դե արտահայտութիւնը Գերգեսա քաղաքի անունից է ըստ աստվածաշնչական այն դրույցի. թե այդ վարում գերնշնանցից դուրս են եկել երկու խիստ կատաղած գիվահարներ. Մատթ Ը, 28 (էջ 184):

488 Ըստ Աստվածաշնչի Կայենը Աղամի անդրանիկ ոչդին էր, որ ապանեց իր եղբայր Հաբեշին ու այդպիսով առաջին մարգասպանը դարձավ: Այդ պատճառով էլ պատմից: (էջ 184)

490 Խրատներում սեղաբայ: Դառն տարրեր իմաստներով է գործածված: Այս խրատում, ելնելով մտքից՝ մի գեղքում թարգմանեցինք շեղանկից, մյուս գեղքում՝ տմարդ: (էջ 186):

491 Բնագրում մ սմի յարիթ ենս որը չի հարմարվո մ ազնայ նախադասու

Պլան կառուցվածքին, առաջի թաղամասերի մեջ համապատասխանեցրինք
ամբողջ նախագատերի մեջ: (էջ 186):

482. Թնայրում ողջամեղն քառնայն: Եղվամեղն թաղամեղնեցինք
քաղքառնայնն քառնվ՝ ելեկլով խրատի մեղնեց: (էջ 187):

483. Թնայրում տիշխանութեամբ մի՛ վարիքս: Եր քառաքի կեղանակի
տիշխանութեամբ մի՛ վարվիքս: Ընդհանուր մեղնեց ելեկլով՝ թաղամեղնեցինք
մի՛ կառավարիք խրեկ խիսանն: (էջ 187):

484. Զմայրեկայի հրատարակութեանք տպիմակն քառի գիմաք Ե Եթ
եկարինն քառը: (էջ 188):

485. Խոսքը Պնայրոս առաքյայի մասին է Հստ նոր կառվարանի՝ նա
Քրիստոսի քեզունման ու գնահատման հարցում շեղումներ է ունեցել: (էջ 188):

U.S. DEPARTMENT OF JUSTICE

1. Մ Արեգյան, Հայոց Հին դարձանք թյան պատմություն և դերը առաջին Նրան, 1944, էջ 128—149:
2. Ն Արեգյան, Քննական նշանակությունները մասին ռեզյումեներ, 1925, էջ 198—200, 294—295, 355—371, 1926, էջ 12—17, 69—72, 108—112:
3. Ն Արեգյան, Ողբեր Կողմանց թուղթի առ Մարտիկ Վարդանյան ռեզյումեներ, 1926, էջ 815—817:
4. Վ Արեգյան, Գրադարան Հայաստան, Նրան, 1946
5. Վ. Արեգյան, Ողբեր Կողմանց ռեզյումեները պարբերականների մարզմանը, 1929, ԺԱ, էջ 43—49:
6. Ն Քաղաքացիական Հայկական քաղաքականության և հասարակական պայման 1920, էջ 16—25:
7. Ն Քաղաքացիական ռեզյումեներ, պարբերական, Մարտիկ, 1927:
8. Ն Քաղաքացիական, Նորարարական աղբյուր Ողբեր Կողմանց, ռեզյումեներ, 1929, էջ 289—294, 345—351, 359—365, 1930 էջ 6—11, 67—70, 277—278, 1931, էջ 270—272: Այլևս առանձին դրոշմ ռեզյումեներ աղբյուր Ողբեր Կողմանց (Լեզյումեները մասնակցին, Վրան, 1919:
9. Ն Քաղաքացիական պատմությանը և Գրադարանի քննադատական առթիվ (Ողբեր և Նրան դերմաներին Քաղաքացիական կապերի թուղթ), Մարտիկ, 1920, № 25, էջ 403—406:
10. Ն Քաղաքացիական Նրան պատմությանը Մարտիկ 1920 № 30 էջ 472—475:
11. Ն Քաղաքացիական, Հայ փոխադարձական մարզի պատմություն և Նրան, Նրան, 1928, էջ 136—207:
12. Ա. Քաղաքացիական, Ժողովրդական Հայաստան Ողբեր թուղթ ռեզյումեներ, 1921, էջ 221—246, 423—432, 489—517:
13. Ա. Քաղաքացիական, Նորարարական առաջադեմ և Ողբեր Ողբեր թուղթ ռեզյումեներ, 1922, էջ 483—509, 588—613:
14. Ն Գրադարան, Ողբեր և Քաղաքացիական Քաղաքացիական Մարտիկ 1920 № 24, էջ 271—272:
15. Ն Գրադարանի պատմությանը և Քաղաքացիական Մարտիկ 1920 № 26 էջ 435—438:
16. Ն Գրադարանի վերջին պատմությանը և Քաղաքացիական Մարտիկ 1920 № 31, էջ 484—485: Այլևս Մարտիկ Նրան, Ա. Նորարարական, 1923 էջ 185—196:
17. Ն Գրադարան, Ողբեր և Քաղաքացիական և Քաղաքացիական Մարտիկ Նրան, Ա. Նորարարական, 1925, էջ 403—416:
18. Ն Գրադարան, Նորարարական Ողբեր և Քաղաքացիական Մարտիկ Նրան, Ա. Նորարարական, 1925, էջ 365—366:

19 Եղեկիկ Կողբացւոյ ռեզիտ ազանդոցն զրգծի քերականիչն թարգմանե թեան շնորհաւթիւնս-ը շէնեղիւս ամսորեայս, 1801, էջ 102—108:

20 Եղեկայ ժկկ նոր աղբիւրք ըստ Կարբիերի շէնեղիւս ամսորեայս 1800, էջ 162—168:

22 Ա Զամիեան, լայ ցրական թեան պատմ թիւ Ա մաս նոր Նախիջևան 1814, էջ 58—60

23 Գ Զարհանայեան Հայկական Նին զպր թեան պատմ թիւ Վեհեթի, 1858 էջ 301—309:

24 Թ Թոռեան Հատրեթի քիթիցուածք ի մատենագրաց Նախեանք Վեհեան, 1891 (մեր պատգործածք):

25 Գ Խաչիկեցի գրարտականք Եղեկիկ Երկի՝ Եմիգի կատարած գերմաներէն թարգմանութեան մասին, տիւրական, 1900, էջ 435—439:

26 Մ Խոսեթիեան, Ազգագրական Կիւթիք Եղեկիկ ռեզիտ ազանդոցն Երկի ժկք, Անգլագրական Շանդիւս XVI 1917, էջ 137—149:

27. Թ. Կիւթեանեան, Եղեկիկ (մանք գիտազութիւններ), շէնեղիւս ամսորեայ, 1807, էջ 310—316:

28 Լայկական աշխատարար թիւ ք Վայազիւս Գ Զէթթէրի Վեհեան 1895, էջ 83—89:

29 Յովեհեկ Թորոսեան, Եղեկիկ և իւր Երկարութիւնն, թարգմաղիւս 1869, էջ 14—20, 108—110 199—202 213—218, 265—268:

30 Գ. Նահապետեան Եղեկայ Կողբացւոյ ռեզիտ ազանդոցն, թարգմաղիւս 1825, էջ 161—166:

31 Գ Նահապետեան Եղեկայ վարդապետի Կողբաց ոյ ռեզիտ ազանդ քն Նեթանուացն թարգմաղիւս, 1808 էջ 264—267:

32 Գ Նահապետեան Ազգագրութիւններ Եղեկիկ Կողբացւոյ ռեզիտ ազանդ քն Նեթանուացն մատենին, միւղագրութիւնք ազգային մատենագրացն զրգում, Վեհեթի, 1907 էջ 276—289:

32 Գ Մ, Ապիւրեան և Եղեկիկ, թարգմաղիւս 1916, էջ 225 226

34 Գաթիք Նայկական գրարութեան թարգմաղիւս 1861, էջ 84

35 Սիմեոն Վէրէր, Եղեկայ ռեզիտ ազանդոցն զրգծի մամանակն և վազիւրեանութիւնն, թարգմաղիւս, 1897 գեկտեմբեր, Եմազիւրտած, էջ 1—6, 1898, էջ 147—151, 261—266: Նուրիւ շէնեղիւս ամսորեայս, 1898 էջ 22—25, 110—112 201—206:

36 Վ Սամուհեան Կեհեագիւր և Եկարագիւր Եղեկայ վարդապետի Կողբացւոյ, թարգմաղիւս 1898 էջ 8—16, 161—170, 273—281, 329—334 353—357

37 Յ Տաշեան Խարտիկի և Գիւրք Ներմա Խոցն շէնեղիւս ամսորեայս 1892 էջ 282—285, 321—325:

38 Գ Տէր-Միլտէան և լ. Ամատեան, Քեհե թիւ և Նամմատութիւն Եղեկայ Խորագիւս Կեհագիւրի Վեհեան, 1904:

39 Գ Տէր-Գեղոսեան, Նահապետ և Գիւրք շէնեղիւս ամսորեայս 1929 էջ 546—552:

40 Ե Փէլիկեան, Եղեկիկ ռեզիտ ազանդոցն-ի թեագրի և ապագր թեանք

Համեմատութիւն և քննութիւն «Թարգմազկա», 1928 թ. 269—280 321 321
1929 թ. 66—71, 97—104, 201—207, 265—276:

41 Ս Փէլլիգեան, Նզնիկի Կարքը Նալեանէն մինչև Գո ընտն «Թարգմազկա» 1930, թ. 497—502:

42 Ս Փէլլիգեան, Իմաստասիրական բառերը «Նշի ազանգաթ» ի մէջ «Թարգմազկա», 1931, թ. 10—12:

43. Կ Բիգարեան, Փատմութիւն Հայ գրականութեան առաջին մաս Վենետիկ, 1944, թ. 60—68:

44 Քննադատութիւնը Նզնիկ, գերմաներէն Թարգմանութեան վրայ (Ե. Բոնգիշ, Պ. Յեթթերի Ա Մէկի գրախոսականները Թարգմանարար) Էմանդէտ ամսորեացի 1991 թ. 181—182, 182—184, 210—211:

45. Ս Բաշանջյանի գրախոսականը Նզնիկի երկի արեւմտահայերէն Թարգմանութեան մասին «Էջմիածին», 1955 VII, թ. 61—63:

46. [Խաչերյանի գրախոսականը Նզնիկի երկի՝ և Մարիեի կատարած ֆրանսերէն Թարգմանութեան մասին «Փատմա քննադրական Հանդես» 1952, № 2:

47. Гер Эон, Об учении персидских магов Сочинение Езника армянского писателя V века Санктпетербург 1858 (Предисловие թ. 1—36 Опровержение учения персидских магов — 2-րդ գլխի 51—12 թ Թարգմանութեանը):

48. Езник Колбаши, Книга опровержения (о д-бре и зле), перевод предисловие и примечания В. К. Чалояна, Ереван, 1968

49. История философии в СССР, т. I, Москва 1958 թ. 48 50 (Վ Յալալյանի լուսինը):

50. В. К. Чалоян История армянской философии Ереван 1959 թ. 63—84:

51. В. К. Чалоян, К вопросу об учении Езника Колбаши армянского философа V века, Ереван, 1940

52. Gelzer, Eznik und die Entwicklung der persischen Religionsystems — «Zeitschrift für armenische Philologie», Marburg, 1907

53. E. Dulaurier, Cosmogonie des Perse d'après Eznig — Revue de l'Orient», V, Paris, 1857, թ. 223—227:

54. Ermonyi V., Marcion dans la litterature armenienne — Revue de l'Orient chretien», 1896 թ. 461—460: (Մրտ քննադատութեանը տե՛ս Բիգարեան, 1896, թ. 274—276, 290—291):

55. S. Lyonnet, le parfait en arménien classique principalement d'ns la traduction des évangiles et chez Eznik, Paris, 1933:

56. I. Mariès, le De Deo d'Eznik de Kolb connu sous le nom de «Contre les sectes», Etudes de critique litteraire et textuelle, Paris, 1924

57. I. Mariès, Etude sur quelques noms et verbes d'existence chez Eznik Paris 1926

1. Գիրք ընդդիմութեանց արարեալ ի Սրբոյ Նշնկայ Կոզրացոյ Հայոց վարդապետն և յաշակերտն յեկեթ Թարգմանչին մերոյ Սրբոյ Մնարոցոյ, յամի Հայոց 1211 ին (ա 1762) ի յուլիսի 4, յԻզմիր:

2. Նշնկայ Կոզրացոյ Բազրեանեցայ Էպիսկոպոսի Նշտ աղանդոց ի Վենետիկ, ի Ս Ղազար, ԵՄՀԵ (ա 1826):

3. Նշնկայ վարդապետի Կոզրացոյ Նշտ աղանդոց Փարիզ ապագրոս թի և Արամեան, 1860:

4. Նշնկայ վարդապետի Կոզրացոյ Նշտ աղանդոց և Պալիս ապագրոս թի և Արամեան, 1864:

5. Նշնկայ վարդապետի Կոզրաց ոյ Նշտ աղանդոց և Պալիս ապագրոս թի և Արամեան, 1869:

6. Նշնկայ վարդապետի Կոզրացոյ Նշտ աղանդոց և Պալիս ապագրոս թի և Գաֆաթեան գրաղմանոք, 1871:

7. Նշնկայ վարդապետի Կոզրացոյ Նշտ աղանդոց, և Պալիս, 1879

8. Նշնկայ Կոզրացոյ Բազրեանեցայ Էպիսկոպոսի Նշտ աղանդոց, ի Վենետիկ, ի Ս Ղազար, 1914:

9. Նշնկայ վարդապետի Կոզրաց ոյ Նշտ աղանդոց Քիֆիզ 1914 (Ղուկասեան մատենադարան ԺԳ):

10. Նշնկայ Կոզրացոյ Բազրեանեցայ Էպիսկոպոսի Նշտ աղանդոց ի Վենետիկ, ի Ս Ղազար, 1926:

11. Նշնիկ Նշտ աղանդոց (Հայոց Թերթի վրա՝ Նշնկայ Նշտ աղանդոց ի շատագրութիւն Աստուծոյ, Աշմարտի, Պաւլոս Ալթէս, ապ սԱրարատ 1951 (զուգարդիւ Հրատ Գ Խաչատրյանի Թարգմանութեան Հետ):

12. Enrik de Kolb De Deo (այս խորագրով առանց Հայերէն վերնագրի հետագրի Հիման վրա, ուղղադարձան տիպիներէ ուղղումներով, հետագրական աւարտութեաններէ նշումով, ընդմիջարկվող քննարկման առաջարկներով ապագրվել է «Patrologia orientalis» ի XXVIII հատորում, քննարկիչ պատրաստել է ի Մարտի Ե. Մերսիէի աշխատանքութեամբ), Paris, 1969

Ա

Արհիեպիսկոպ — 140
 Արարեալ — 70, 120, 132, 145
 158
 Արար — 84, 15, 103, 110 123
 157—158 158, 159
 Աթանք — 123
 Արքեպիսկոպ — 80
 Ամուլ — 120
 Անտիոք — 133, 173
 Ապոլոն — 123
 Արհմե — 85—88, 88, 89, 90, 91,
 92, 93—95, 97 98 99 100
 101

Արտապապ — 81
 Արար — 120

Բ

Բարեպետ — 77
 Բարեպետ — 182
 Բիշոպ — 103

Գ

Գարապետ — 122

Դ

Դանիել — 72 117
 Դավիթ — 81, 102 104, 103, 124,
 128, 127 128 136, 145, 172
 Դիոս — 123

Ե

Եպիսկոպոս — 172
 Եպիսկոպ — 105, 129
 Եպիսկոպ — 75

Ելագա — 123
 Եղիա — 83, 89
 Եղիան — 145
 Ենոք — 82 89
 Եսայի — 124, 126 128
 Եսայ — 110, 114—115
 Եսիդոս — 150
 Եղբայր — 137
 Երեմիա — 113
 Երեթի — 165
 Երուսաղիմ — 81 165

Չ

Չարարիա — 126
 Չարագալ — 98
 Չրեմե — 85—86, 87 88 89 90
 91, 92, 93—98

Է

Էլիս — 123

Ջ

Ջորա — 123

Ջեզուս — 106

Ի

Իսահակ — 172
 Իսրայիլ — 89, 104 111 172

Խ

Խարամե — 100 148
 Խարաի — 99

Կեկիք պա — 133
 Կյարսաւ — 111
 Կոռե ա — 106 115 133

Հ

Հազար 110 114 133
 Հազան — 133
 Հեղինաւ — 133
 Հեսազ — 73: Տեւ Հեսա
 Հեսազ (որդի Հովսեփիկի) — 104
 Հեսաւ — 123 154—155 158 160
 162—163 164 165 168
 171 178
 Հիւանդիւ — 133
 Հոբ — 1 80 117 119 124
 128 128 138, 140
 Հովհարաւ — 130
 Հովհաննիս — 113
 Հովհաննիս Մկրտիչ — 163—164
 Հովհան — 172
 Հովսեփիկ — 104
 Հովսեփ — 117
 Հովսեփաւ — 110
 Հոսթ — 180
 Էրզրաւ — 71 Տեւ Էրզրա Սկարազ
 աւարի
 Էրզրա (կրկին) — 108 110
 Էրզրա (որդի Հանքաթի) — 133
 Էրզրա Սկարազաւարի — 119

Ղ

Ղ լաւ — 75

Ս

Սաւաթ — 87, 98
 Սանի — 86 87 175 1 2 178
 Սանդի — 75
 Սարկիսան — 127 132 183 155

177, 178, 198, 180

Միլիթանդիկ — 145
 Միլիթաի — 75
 Մովսէս — 75, 131 128 180

Ն

Նազի — 122

Ո

Ուրիշ — 85—86 88 89 90 91
 92 93—96 97 98 99
 100 101

Պ

Պետրոս — 162, 188
 Պրատան — 142—143 151
 Պրատադորաւ — 121 140—141
 Պրոքա — 102 118 165 15
 161—162
 Պրատան աշխարհ — 180

Ս

Սաւաթի — 112
 Սաւան — 108
 Սաւանդանիկ — 108 158
 Սկարա — 122 140
 Սկարա — 2
 Սկարան — 108

Տ

Տիւրքիս — 112

Բ

Բեա — 123

Ի Ո Վ Ս Ն Գ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

ՆԵՐՈՋՈՒԹՅՈՒՆ

Իզել/ի հոգրացիէն է իր գործը	3
ԱՂԱՆԳՆԵՐԻ ՀԵԹՔՈՒՄԸ	
Առաջին գիրք	
Հեթանոսական աշտեղեկութիւնները	31
Երկրորդ գիրք	
Պարսկացի կրօնի հերքումը	
Երրորդ գիրք	
Հուսանիքի իմաստաստականութիւնը ու սմա երեւոյթ	129
Չորրորդ գիրք	
Մարկիանի ազանցի հերքումը	150
Նույն հղելի վարդապետի խառնակեր	188
Մանքազաւթյուններ	190
Մանեկազիտական համառոտ ցանկ	249
Եղնիկի երկի ամբողջական բնագրի տպագրութիւններ	252
Անվանացանկ	262

ԵԶՆԻԿ ԿՈՂՄԱՅԻ

Եղծ աղանդաց

Խմբագիր Ռ Գ Սարգսյան
Նկարիչ և գեղ. խմբագիր՝ Ան Վ Գառապ յան
Տնխ. խմբագիր ՍԵ Ս Փանիկյան
Վերատպող աղագրիչ Ս Ս Մխրգոյան

Հանձնված է աղագրության թ Վ 1969 թ
Ստորագրված է աղագրության թ 11 1970 թ :
Թուղթ աղագրության № 1 84X108 է, 32, ապգ 16,0 մամ
13,44 դալմ մամ, հրատ 12,7 մամ ՎՖ—67082 հիմամ 20000
Պատգիր 184: Պիկը 1 ու 40 հուպ
Հարատատեն հրատարակության ծրնան—Ց ծերյան 91

ԱՅՍԷ Միխայելիսի լալիսի մամուլի պետական հրատի պաշտպան
աղագր խմբագրության պաշտպան ծրնան Մեղապարտի անգա
պաշտպանի հրատարակության ծրնան Տնխյան 91:

